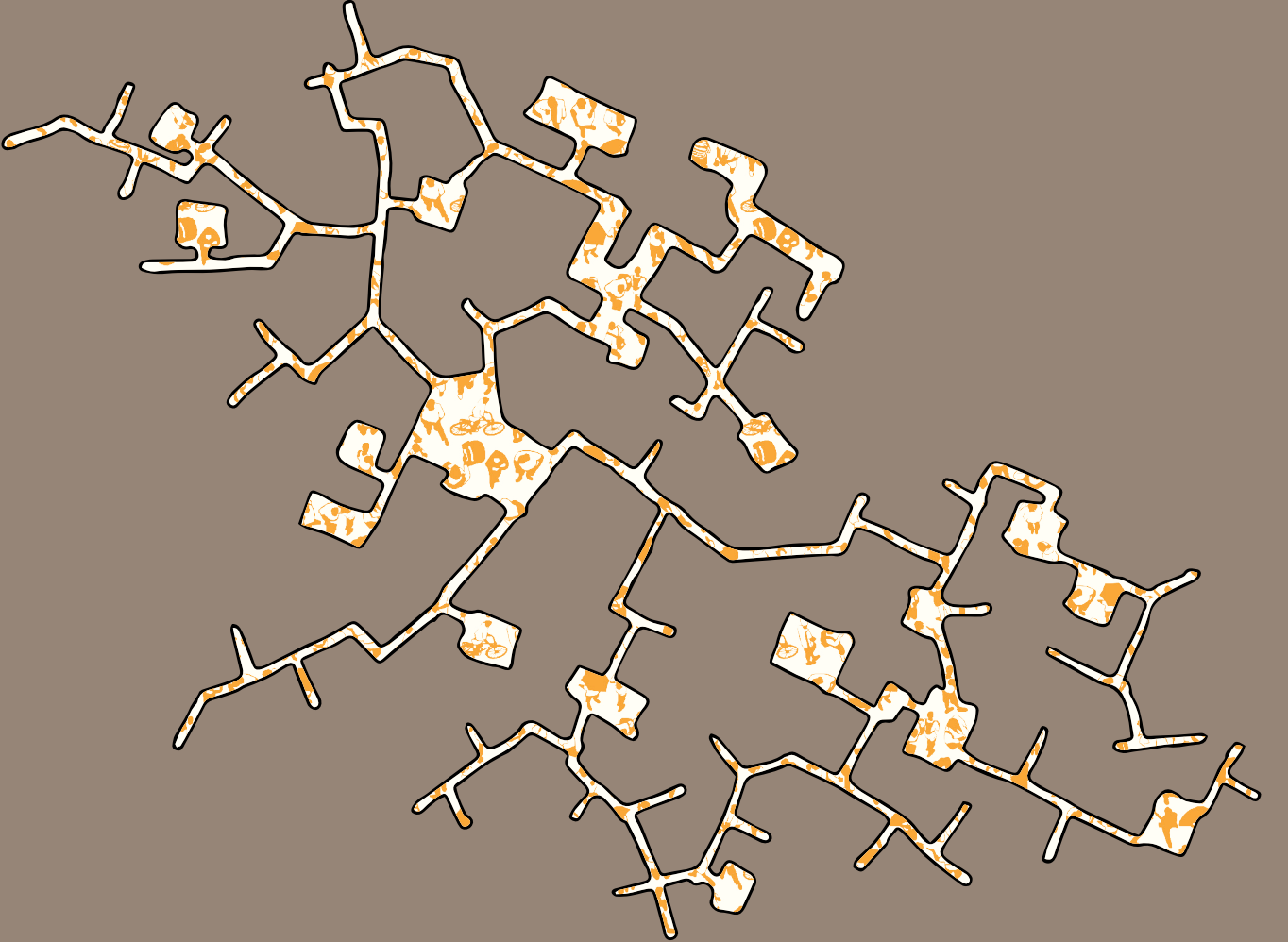

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI

Cilt | Sayı
28 | 3

Dört Ayda Bir Yayınlanır
ISSN 1300-7319

PLANLAMA

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü - Owner and Chief Editor

TMMOB Şehir Plancıları Odası adına **Orhan SARIALTUN**

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Editörler - Executive Editors

Tayfun KAHRAMAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tuba İNAL ÇEKİÇ

Hamburg Hafencity Üniversitesi Planlama ve Bölgesel Gelişme Bölümü

Süleyman BALYEMEZ

İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

Yayın Kurulu - Editorial Board

Kumru ÇILGIN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - İstanbul

Tolga ÇİLİNGİR

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - İzmir

Gökhan Hüseyin ERKAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Trabzon

Savaş Zafer ŞAHİN

Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü - Ankara

Fikret ZORLU

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Mersin

Yayın Sekreteryası - Editorial Secretariat

Akif Burak ATLAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Murat ÖLMEZ

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

ISSN 1300-7319

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın Yayın Organıdır

Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir

Yılda Üç Defa Yayınlanır (Mart, Temmuz, Kasım)

PLANLAMA Ulrich's, Avery Index, Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI) ve TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Orhan SARIALTUN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

İletişim: planlama@planlamadergisi.org

Adres: Cihannüma Mah. Akdoğan Sok. Başar Apt. No:30 D:6-7 Beşiktaş/İSTANBUL

Tel: 0212 275 43 67

Faks: 0212 272 91 19

E-posta: planlama@planlamadergisi.org

İnternet adresi:

www.planlamadergisi.org

www.journalofplanning.org

www.jplanning.org

KARE YAYINCILIK tarafından tasarlanmıştır.

Basım tarihi: Aralık, 2018

Yayın türü: Süreli yayın

Baskı adedi: 750

Matbaa: Aydan Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş

Alınteri Bulvarı, 3364 Sokak No: 4, Ostim, Ankara

Planlama Dergisi TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın yayın organıdır. Planlama Dergisi planlama, tasarım, kent sosyolojisi ve kentsel ve bölgesel çalışma alanından orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemelerini ve meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşleri yayınlamak üzere kurulmuştur. Oda üyelerine ücretsiz dağıtılan dergi; şehir ve bölge planlama alanındaki uygulama örneklerinin yanı sıra politika uygulamalarını, uygulama araçlarını ve sosyolojik çalışmaları meslektaşlarına ve okurlara ulaştırma çabasında olup yılda üç kez yayınlanmaktadır. Planlama Dergisi, 2013 yılı itibarıyla TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınmış olup Ulrich's (Index), Avery (Index), Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI) ve TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde makalelere yer verilmektedir. Araştırma makaleleri için yazı uzunluğu dipnotlar ve kaynakça dahil 9000, görüş ve araştırma özetleri için 2500 kelimedir. Tüm yazılar önce editör ve yardımcıları tarafından ön değerlendirmeye alınır ve incelenmeleri için danışma kurulu üyelerine gönderilir. Tüm yazılarda yazar adları gizlenerek anonim değerlendirme ve düzeltmeye başvurulur, gereken koşullarda yazarlardan yazıları hakkındaki soruları yanıtlaması ve eksikleri tamamlaması istenebilir. Dergide yayınlanmasına karar verilen yazılar yayına hazırlık sürecine alınır, bu aşamada tüm bilgilerin doğruluğu için ayrıntılı kontrol ve denetimden geçirilir, yayın öncesi şekline getirilerek yazarların kontrolüne ve onayına sunulur.

Dergiye yazı teslimi çalışmanın daha önce yayımlanmadığı ve Planlama Dergisi'nde yayımlanmasının editör ekibi tarafından uygun bulunduğu anlamına gelmektedir. Yazar(lar); çalışmanın yayımlanmasının kabulü itibarıyla yazıya ait her hakkı TMMOB Şehir Plancıları Odası'na devretmekte; izin almaksızın çalışmayı başka bir dilde ya da yerde yayımlamayacaklarını kabul etmektedir(ler)*. Gönderilen yazı daha önce herhangi bir toplantıda sunulmuş ise toplantı adı, tarihi ve düzenlendiği şehir dipnotta belirtilmelidir. Lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılarda tezin ismi ve hazırlandığı kurum yazının başında dipnot ile belirtilmelidir.

*Telif hakkı devir işlemleri, makaleniz yayın kurulu ve hakemlerce onaylandıktan sonra, makalenizinyayına hazırlanma aşamasında yayıncı tarafından e-posta ile gerçekleştirilecektir.

KATEGORİLER

Araştırma Makaleleri: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve araştırmalara dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal ve özgün çalışmalardır. Türkçe yazılmış makaleler Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile giriş, materyal, metot, bulgular, tartışma, sonuç ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalı; metin, tablo, şekil vd. dahil 9000 kelimeyi aşmamalıdır. İngilizce makaleler ise İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar sözcükler ile Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimelere sahip olmalı; Türkçe makale yazım kurallarında belirtilen bölümlerden oluşmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri 200-400kelimeden oluşmalıdır.

Derleme Yazılar: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda güncel ve önemli bir konunun ve/veya yazarın kendi görüş ve araştırmalarından elde ettiği sonuçların değerlendirildiği özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 2500 kelimeyi geçmemelidir.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra Planlama Dergisi'nde görüş yazısı ve kitap inceleme kategorileri dışındaki (**çeviri, yarışma sunumları, araştırma özetleri, oda görüşü ve değerlendirmeler** başlıklarında yer alan) yazılar yayın kurulu ve editör süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır.

Makale Başvurusu: Planlama Dergisi'ne makale başvuruları çevrimiçi olarak kabul edilmektedir. Planlama Dergisi'nin web sayfasında (www.planlamadergisi.org/ www.journalofplanning.org/ www.jplanning.org) "çevrimiçi makale gönder" ya da "journalagent" sekmesini kullanarak makale başvurusu yapılır.

MAKALE HAZIRLAMA DETAYLARI

Yazıların Hazırlanması: Yazılar (A4) kağıda, 11 punto büyüklükte "Arial" yazı karakterinde iki satır aralıklı olarak hazırlanmalıdır. Sayfanın her bir yüzünde üçer cm boşluk bırakılmalı ve tüm sayfalar numaralandırılmalıdır.

Ana Metin Dökümanı: Sayfalara göre sıralama, tam metin, kaynakçave var ise teşekkür sayfası şeklinde yapılmalıdır. Makaleye ilişkin isim, yazar adı özet ve anahtar kelimeler çevrimiçi makale gönderme sisteminde istenilecek olup ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenmemektedir.

Başvuru mektubu: **Başvuru mektubunun ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmektedir**

olup; yazının tüm yazarlar tarafından okunduğu, onaylandığı ve orijinal bir çalışma ürünü olduğu ifade edilmelidir. Bunlara ek olarak; yazının başlığı, yazarların adı, soyadı ve unvanları, çalışmanın yapıldığı kurumun adı ve şehri, eğer varsa çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşların açık adları yer almalıdır. Bu sayfaya ayrıca "yazışmadan sorumlu" yazarın isim, açık adres, telefon, faks, mobil telefon ve e-posta bilgileri eklenmelidir.

Tablo, şekil, grafik ve fotoğraflar: Tüm tablo, şekil ve grafikler ayrı metin dosyalarında ve her birinin altına numaraları ve açıklayıcı bilgiler yazılmış olarak gönderilmelidir. Şekillerin ana metin içerisindeki yerleri metin içinde ayrı bir paragraf açılarak yazı ile (örneğin "Şekil 1 burada yer alacaktır" ifadesi kullanılarak) belirtilmelidir.

Gönderilen yazılarda kaynakça gösteriminde uluslararası geçerliliği olan "APA 6.0 Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterim Biçimi" kullanılacaktır;

KİTAP REFERANSLARI

Tek yazarlı kitap:

Abisel, N. (2006). Sessiz Sinema. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınliğin İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Birden çok baskısı olan kitap:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Sadece elektronik basılı kitap:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the cnsts in Western values. Erişim: <http://www.onlineoriginals.com/showitem.aspx?item=1135>

Kitabın elektronik versiyonu:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121). <http://books.google.com/books> (Özgün eser 1900 tarihlidir)

Shotton, M. A. (1989). Computer addiction: A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder resourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Elektronik adresten yararlanılan kaynakta, kaynağın erişilebileceği URL verilir:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avator-in-sozde-solculugu-uzerine>

Elektronik makaleler varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmnp.8500141

Çok ciltli çalışmalar:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarck and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Metin içinde: (Pflanze, 1963-1990)

Çok ciltli çalışmalarda tek cilt kullanımı:

Pflanze, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and The Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Daha önceki bir baskının yeni basımı:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin içindeyse: (Smith, 1776/1976)

Kitaptan çevrilmiş bölüm:

Weber, M. (1958). The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin içinde: (Weber, 1904-1905/1958)

MAKALE REFERANSLARI

Rapor ve teknik makaleler:

Gencil Bek, M. (1998). Mediscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Dergiden çok yazarlı makale:

Binark, F. M.,Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağrılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

Elektronik dergiden makale:

Conway, P. (2003). Truthandreconciliation: Theroad not taken in Nambia. Online Journal of PeaceandConflictResolution, 5 (1) (varsa doi numarası, yoksa URL verilir. URL örneği: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı:

Editorial: "What is a disaster" andwhydoesthisquestionmatter? [Editorial*]. (2006). Journal of ContingenciesandCrisis Management, 14, 1-2.

Elektronik gazete makaleleri:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

DİĞER REFERANSLAR

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için:

The United StatesandtheAmericas: OneHistory in TwoHalves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strongafterchockscontinue in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçinde:(United StatesandtheAmericas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Yazarı belli olan gazete ve dergi yazıları için:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Popepleadsforendtoterrorismandwar. New York Times, s.21.

Tanıtım yazıları:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in yourgenes. [Review of thebook Nature vianurture: Genes, experience, andwhatmakes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'den indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sanı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler:

Balkans: History. (1987). EncyclopaediaBritannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: EncyclopaediaBritannica.

Metin İçinde:(Balkans: History, 1987)

Sözlükler:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster'scollegiatedictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçinde:(Gerrymander, 2003)

Görüşme:

Arroyo, GloriaMacapagal. (2003). A time forPrayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004,

DEĞERLENDİRME VE BASIM SÜRECİ

Ön Değerlendirme: Dergi ön değerlendirmeyi tüm makale kategorileri için uygulamaktadır. Tüm makaleler dergi editör ekibi tarafından incelenir ve uygun bulunan makaleler ön değerlendirme amacıyla yayın kuruluna iletilir. Tüm makaleler editörlerce dergi yazım kuralları ve bilimsel içerik açısından değerlendirilir. Gerekli görüldüğünde yazıda istenen değişiklikler yazara editörlerce yazılı olarak bildirilir.

"Araştırma Makaleleri", ön değerlendirme sonucunda uygun bulunursa, yayın kurulu tarafından ilgili hakemlere gönderilerek "değerlendirme" süreci başlar.

Yazının Sorumluluğu: Yazarlar basılmış halde olan makalelerinde bulunan bilgilerin tüm sorumluluğunu üstlenirler. Dergi bu makalelerin sorumluluğunu üstlenmez.

Basım Hakkı: Dergide Basılmış bir Makalenin tamamı veya bir kısmı, makaleye ait resimler veya tablolar Planlama Dergisi editörü ve Planlama Dergisi yayın Kurulu, bilgisi ve yazılı izni olmadan başka bir dergide basılamaz.

Gerekli Bilgiler: Dergi editörü ya da yayın kurulu ön değerlendirme sürecinde gerek duyduklarında makalenin dayandırıldığı verileri incelemek için yazardan isteyebilirler. Bu nedenle yazara kolay ulaşımı sağlayacak adres ve diğer iletişim araçlarının başlık sayfasında yer alması önemlidir.

The Journal of Planning is an official publication of UCTEA, Chamber of Urban Planners. It is an anonymously peer-reviewed e-journal including original articles, research briefs, book reviews and viewpoints on planning, design, urban sociology and urban and regional studies. The journal has been published three times annually distributed free to the members attempting to reach colleagues and readers through implementation case studies and tools in urban and regional planning field as well as politics and sociology. Planning is indexed in Ulrich's (Index), Avery (Index), Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI) and the Social Science Data Base of ULAKBIM by TUBITAK.

Manuscripts could be submitted in English or in Turkish. Preferred length for manuscripts (including notes and references) is 9000 words for articles, and 2500 words for viewpoints or research briefs. All submissions are first initially reviewed by the editors, then sent to reviewers. Evaluation process is carried anonymously. If necessary, further information might be requested from the authors. The manuscripts accepted to be published, are passed through the detailed control for the accuracy and then submitted for approval of the author before publication.

Submission of a manuscript implies: that the work has not been published before and that its publication in The Journal of Planning is approved by all editors. The author(s) transfer(s) the copyright to UCTEA (Chamber of Urban Planners) after the acceptance, and the author(s) guarantee(s) that the manuscript will not be published elsewhere in any other language without the consent of the Chamber*. If the manuscript has been presented at a meeting, this should be stated together with the meeting name, date and the place of the meeting. If the manuscript has been generated as a part of a postgraduate thesis, this should be stated together with the thesis name and institution.

*Copyright transfer process will be fulfilled via e-mail -send by publisher- during the publication preparations, after your article approved.

CATEGORIES

Research Articles: These are the manuscripts that have an original and genuine conclusion based on a sufficient scientific study, observation and research. Articles in Turkish must have title, summary and keywords in both Turkish and English in addition to Turkish introduction, material and method, findings, disputes, conclusion and references. There is a 9000 words limit for the research articles including the text, tables and figures. Articles in English must have title, summary and keywords in English and both in Turkish also has to be written according to the manuscript preparation guide for the Turkish articles. The limit for the abstracts in all languages is between 200 to 400 words.

Collation Articles: These are the manuscripts written about the topics listed above that also reflect and evaluate the opinion and research results of the author over an important contemporary issue. The manuscript's title and summary parts shall be in the same format as Research Articles and shall continue with introduction, main text and references. The article must not be more than 2500 words.

In addition, the manuscripts apart from viewpoint articles, book reviews and others (**translations, presentation of competitions, research reviews, review of chamber and assessment**) are accepted to be published in The Journal of Planning after they are approved by editor and Editorial Board.

Application: Applications are only accepted online. Please see the link: www.planlamadergisi.org or www.journalofplanning.org or www.jplanning.org and proceed application through "Online Manuscript Submission" or "Journal Agent" tab.

ARTICLE PREPARATION DETAILS

Article Preparation: Articles should have double-line spacing, leaving margin (3 cm) on both sides. The font size (11 points) and style (Arial) of the main text should be uniformly taken into account. All pages of the main text should be numbered consecutively.

Main Text Document: Ordering should be like; main text, references and thank-you note if available. Article title, abstract, keywords and author name(s) will be requested in online manuscript application system and can not be uploaded as a separate document.

Application Letter: **Application letter should be uploaded as a separate document.** It must contain a brief statement that the article has been read and approved by all authors, that

it has not been submitted to, or is not under consideration for publication in another journal. In addition, article title, authors's name, surname and titles, institutions and places, if available supporting institution and fund name. Besides, it should be written that; name, address, telephone number, mobile phone number and e-mail address of the corresponding author.

Figures, illustrations, tables and photos: All figures and tables should be numbered in the order of appearance in the text. The desired position of figures and tables should be indicated in the text. Legends should be included in the relevant part of the main text.

The articles' reference must be written according to the international APA 6.0 Formatting and Style Guide:

BOOK REFERENCES

Single Author Book:

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.).İstanbul: Encore.

Multi-Author Book:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. &Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Edited Book:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Edited Book Chapter:

Kejanlioğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Edition other than the First:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). TheElements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Only Electronically Printed Book / e-Book as Main Reference:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism&thecnsts in Western values. date
<http://www.onlineoriginals.com/showitem .asplitem | 135>

Electronic Version of theBook / e-Book Version of Main Reference:

Freud, S. (1953). Themethod of interpretingdreams: An analysis of a specimendream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of thecompletepsychologicalworks of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).

<http://books.google.com/books> (Originaledition is dated 1900)

Shotton, M. A (1989). Computeraddiction: A study of computerdependency [DX Reader version]. Retrievedfrom
<http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumaticstressdisord ersourcebook: A guidetohealing, recovery, andgrowth [AdobeDigitalEditionsersion]. doi: 10.1036/00713937

Web Links as Online References:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avator-in-sozde-solculugu-uzerine>

Article From an Online Periodical with DOI Assigned

VonLedebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer bynewemployees in companies. Knowledge Management Research&Practice. Advanceonlinepublication. doi: 1 0.1 057/ palgrave.kmnp.8500141

e-NewspaperArticles/Columns:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

Multivolume Work:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarcandthe Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Singlevolume in a Multivolume Work:

Pflanze, O. (1990). ThePeriod of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck andThe Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Earlier Version of Former Edition:

Smith, A. (1976). An inquiryintothenatureandcauses of thewealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçindeyse:(Smith, 1776/1976)

Translation:

Weber, M. (1958). The Protestan EthicandTheSpirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

If in text:(Weber, 1904-1905/1958)

ARTICLE REFERENCES

Reportsand Technical Articles:

Gencil Bek, M. (1998). MediscapeTurkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Single Author Article from a Journal:

Aktay, Y. (1999). Akılın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. *Toplum ve Bilim*, 82, 114-140.

Multi Author Article from a Journal:

Binark, F. M., Çelikcan, P. (1998). Mahremi Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği. *Kültür ve İletişim*, 1 (2), 197-214.

e-Journal Articles:

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Namibia. *Online Journal of Peace and Conflict Resolution*, 5 (1) (If it has a doi number if it doesn't have a doi then a URL shall be given. URL sample: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Article of an Unknown Editor:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial]. (2006). *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 14, 1-2.

OTHER REFERENCES

Unknown Editor Articles of Newspaper and/or Journal:

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). *Economist*, 36.

Strong after shocks continue in California. (2003, 26 December). *New York Times* [National Edition.]. s.23.

If in text: (United States and the Americas, 2003) (Strong after shock, 2003)

Newspaper and/or Journal Articles:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Pope leads forend to terrorism and war. *New York Times*, s.21.

White Papers:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes. [Review of the book *Nature and Nurture: Genes, experience, and what makes us human*]. *New York Review of Books*, 50, 38-40.

Unpublished thesis, posters and articles:

If it's downloaded from YÖK page, URL address and information shall be given at the end.

Sarı, E. (2008). *Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

An Encyclopedia Entry:

Balkans: History. (1987). *Encyclopaedia Britannica* (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

If in text: (Balkans: History, 1987)

Dictionary:

Gerryman. (2003). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (11. Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

If in text: (Gerryman, 2003)

Interviews:

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. *Time*. 28 Temmuz 2003. [Accessed: 13 Ocak 2004]

EVALUATION AND PUBLISHING PROCESS

Pre-evaluation: Pre-evaluation is mandatory for all manuscripts. All manuscripts are reviewed by the editor and appropriate manuscripts are sent to the editorial board and reviewed in terms of scientific concept. All manuscripts are subject to editing and, if necessary, authors are asked for responses to outstanding questions or for addition of any missing information.

"Research Articles" that are found appropriate are sent to the referees for reviewing by the editorial board.

Liability of the Article: The author has the complete liability of the content of the printed manuscript. The Journal of Planning has no responsibility over the information given within the text.

Right to Publish: Without the written permission of the editor and the editorial board of The Journal of Planning, manuscripts can not be fully or partly published in any other journal.

Further Information: The editors or the editorial board have the right to ask to make further research on the fact that the manuscript is based on. Therefore, communication information (address and other) of the author must be given in the title page.

Editörden xi

GÖRÜŞ / OPINION

40 Yıl Sonra Foça Koruma Planı Üzerine Bir Söyleşi
Foça Conservation Plan, an Interview After 40 Years
Kıral ÖH, Yener S 253

DERLEME / REVIEW

Bir "Planlama Örneği" Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi
The Village Institutes' Experience of Turkey as a "Planning Case" Itself
Şimşek G, Mercanoğlu C 261

ARAŞTIRMALAR / ARTICLES

Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması ve Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım:
Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı
*A New Approach for Conservation of Historical, Cultural and Natural Assets and Management:
Çanakkale Battles Gallipoli Historical Site*
Erbey D 282

Mekânın Üretimi ve Lefebvre'in Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırmasının Görünürlüğü:
Taksim Gezi Parkı Örneği
*The Production of Space and the Visibility of Lefebvre's Spatial Triad:
The Case of Taksim Gezi Park*
Yurdadön Aslan P, Yavan N 302

Suç Korkusu Konusunda Bir İnceleme: Kadıköy Örneği
An Examination of Fear of Crime: Kadıköy Example
Çolpan Erkan N, Sevin B 315

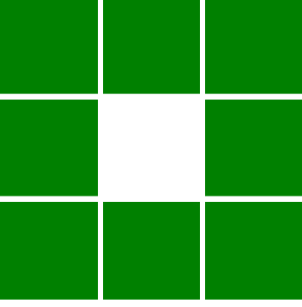
Komşuluk Birimi Ölçeğinde Yapılı Çevreyi Biçimlendiren Planlama Kararlarına İlişkin Sonuçların
Ölçülmesine Yönelik Çok Değişkenli Bir Yöntem Önerisi
*Proposal of a Multivariate Method to Measure the Results of Planning Decisions Which Shape the
Built Environment on the Neighborhood Unit Scale*
Yavuz Kumlu KB, Tüdeş Ş, Keleş R 328

Site ve Mahalle Yerleşimlerinde Açık Alan Oyunlarının Karşılaştırılması: Tekirdağ Örneği
*A Comparison of Children's Outdoor Games in Gated Communities and Non-Gated Residential
Neighbourhoods: The Case of Tekirdağ*
Tandoğan O 348

DİZİN / INDEX

Konu Dizini 366

Yazar Dizini 368

Planlama Dergisi, yılın son sayısı ile okurlarının yeniden karşısında. Yoğun emek veren hakemlerimiz sayesinde daha da saygınlaşan dergimizin daima minnettar olacağı hakemlerine cilt sonunda isimlerini zikrederek teşekkür etme fırsatı bulduk. Bu listeyi sizlerin de bilgisine sunmaktan mutluluk duyuyoruz. Dergimizin bu sayısında sizlere 1 görüş yazısı, 1 derleme ve 5 hakem değerlendirme süreçlerini başarıyla tamamlamış araştırma makalesi sunuyoruz.

1977 yılında onaylanan Foça Koruma Amaçlı İmar Planları'nın hazırlanmasında görev almış iki deneyimli meslektaşımızın hem Foça deneyimlerini aktaran hem de Türkiye'de koruma kavramının dününü ve bugününü tartışan bir görüş yazısı ile başlayan bu sayı; 1954 yılında kapatılan ancak ülke gündeminden bu tarihe kadar düşmemiş olan köy enstitülerinin kuruluş yapısını şehir plancısı bakışıyla irdeleyen bir derleme makale ile devam ediyor.

Koruma ve alan yönetimi kavramlarına yeni bir boyut kazandıran tarihi alan yönetimi kavramının kavramsal boyutunu sunan ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nı inceleyen ilk araştırma makalesini takiben; Lefebvre'nin mekânsal üçlü kavramsallaştırmasını ve Gezi Parkı Direnişi sürecini araştırmasının merkezine koyan bir araştırma makalesi de bu sayıda yer buldu. Bunlarla birlikte; suç korkusu olgusunun mekânsal nedenlerini, Kadıköy İlçesi'nde farklı kullanıcılar üzerinden irdeleyen araştırma ile komşuluk birimi ölçeğinde, daha önce verilen planlama kararlarının sonuçlarını ölçmeye yönelik çok değişkenli ve farklı yerleşimler üzerinde uygulanabilme kabiliyeti olan yeni bir yöntem öneren makalelere de bu sayımızda ulaşabileceksiniz. Teknolojik gelişmeler, ebeveynlerin suç korkusu gibi nedenlerle kamusal mekânda gerçekleşen çocuk oyunlarının süre ve kullanıcı sayısı bakımından azaldığını tespit eden ve bu değişimi kapalı site ve geleneksel konut dokusu karşılaştırması çerçevesinde; değişen oyun türleri, oyun için tercih edilen mekânlar gibi değişkenlerle irdeleyen makale ile bu sayımız son buluyor.

Kentsel ve bölgesel çalışma alanlarından orijinal makalelerinizi, araştırma özetlerinizi, kitap incelemeleri ile meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşlerinizi; meslektaşlarımıza ve tüm okurlarına sunmak üzere yayın kurulumuza iletmenizi beklediğimiz hatırlatır, bu sayımıza katkı sunan tüm yazarlara ve hakemlere teşekkür eder, mutlu, sağlıklı barış dolu bir 2019 yılı dileriz.

Yayın Kurulu

GÖRÜŞ / OPINION

40 Yıl Sonra Foça Koruma Planı Üzerine Bir Söyleşi

Foça Conservation Plan, an Interview After 40 Years

Ömer Hamdi Kırıl,¹ Selçuk Yener²

¹Serbest Plancı

²Şehir Plancısı

Ömer Kırıl: Selçuk, 1976 yılında İller Bankası'nda çalışırken beraber başladığımız bir Foça İmar Planı çalışması vardı. Koruma ağırlıklı olduğu için birçok açıdan ilginç bir proje idi. Ben bir süre sonra Bankadan ayrıldım, sen bu projeye devam ettin. Bunun yanında senin 'Tarihi Çevre Koruması' üzerine bir mastır tezin var. Foça deneyimine orada da değinmiştin. Ayrıca yanılmıyorsam bu proje ile ilgili Şehir Plancıları Odasının bülteninde çıkmış bir yazın var. Kısacası bu konularda bir şeyler söyleyebilecek konumdasın. Ancak Foça özeline girmeden önce 70 li yılların koruma anlayışını, kurumlarını, mevzuatını vs. kısaca anlatabilir misin?

Selçuk Yener: Anıtların ve genel anlamda tarihsel çevrelerin korunması açısından 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çok önemli bir dönüm noktası, çünkü tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit gibi kavramları getiriyor. Türkiye'deki koruma pratiğini tek anıtsal değerler ölçeğinden çevresel ölçeğe sıçratan hukuksal bir basamak diyebiliriz. Bu kanun çıkana kadar ne ilginçtir ki 1906 tarihli Pa-dışahın imzasını taşıyan Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükte kalmıştır. Hem bu nizamname, hem de 1956 tarihli İmar Kanunu ve ilgili İmar Tüzüğü cami, medrese, okul, kervansaray, köprü, kale surları gibi anıtsal nitelikteki yapıların korunması ile ilgili hükümler içerir.

Bu mevzuatla anıtsal yapılara belli mesafeler içindeki alanlara yapı yaşağı getiriliyordu. Bu hükümler 50, 60 ve 70 li yıllarda birçok yerde 'yeşil alan yaratacağız' gibi gerekçelerle kötüye

kullanılarak anıtlar çevresindeki pek çok güzel sivil mimari örneklerinin, tarihsel dokuların yıkımına yol açmıştır.

Eski Eserler Kanunu, ayrıca, Kültür Bakanlığı'nın, G.E.E.A.Y.K.ın (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun) ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın görevlerini yeniden tanımlıyor ve onlara koruma planları bağlamında önemli yetkiler veriyor.

Bu arada şunu da belirtmeden geçemeyeceğim: Eski Eserler Kanunu çıkmadan önce, 1969 tarihli İmar ve Yol İstikamet Planlarının Düzenlenmesine ilişkin çıkarılmış bir yönetmelik var ve bu yönetmelikte, "protokol bölgesi" kavramı ile tanı-şıyoruz. Amaç, tarihi yapıların yoğun olduğu kentsel alanlar-daki binaları ve sokak dokularını korumak olarak belirtiliyor. Bu anlamda 1970 yıllarının başında İller Bankası tarafından yapılan Urfa İmar Planı başarılı bir örnektir. Belediyesi de planı olumlu karşılamıştır. Diğer örneklerle bakıldığında bu protokol alanlarının genellikle belediyeler tarafından çabuk 'delindiğini' görüyoruz. Buna rağmen söz konusu yaklaşımın daha sonraki yıllarda gündeme gelecek olan "sit alanları" an-layışının ön habercisi olduğu söylenebilir.

Aslında o dönemi daha iyi anlayabilmek için halkın ve beledi-yenin koruma planlarına karşı tutumunu, enflasyonist eko-nomik politikaların körüklediği kat karşılığı yık-yap furyasının kent merkezlerine ve tarihi sitlere getirdiği baskıları, koru-manın finansman boyutunu ve diğer etkenleri de incelemek gerekir.

Geliş tarihi: 13.04.2018 Kabul tarihi: 12.10.2018

Online yayımlanma tarihi: 23.10.2018

İletişim: Selçuk Yener.

e-posta: selcukyener@gmail.com

Foça Küçük Deniz kıyısı, 1976

Ömer Kırıl: Doğru. Ancak konuyu dağıtmamak adına istersen konuşmayı Foça üzerine yoğunlaştıralım. Bahsettiğin diğer konulara da Foça özelinde değinmekte fayda var diye düşünüyorum. Sene 1976, Gençlik Parkı'nın karşısında bugünlerde yapımı devam eden camii inşaatı altında kaldığı için yıktırılan İller Bankası Genel Müdürlüğü yer alıyordu. Binanın en üst katlarında da İmar Planlama Dairesi vardı. İkimiz de o dairede Ayça Bilsel'in grubunda şehir plancısı olarak çalışıyorduk ve Foça, Yeni Foça ve arasında kalan kıyı bandının imar planlarının yapımı ile görevlendirilmiş değildik mi?

Selçuk Yener: Evet. İlk aşamada söz konusu yerleşmeler ve arasındaki kıyı bandı ile ilgili bilgi, belge ve yayınları derledik. Bu kaynaklar bize Foça ve civarının zengin tarihi ve doğal zenginliğinden söz ederken bunların spekülasyon baskıları altında yok olma sürecine girdiğini vurguluyordu. Doğal varlıklarının korunmasına yönelik yaptığımız ilk ön çalışmalardan biri de Foça Yenifoça arasındaki kıyı bandında tescilli tescilsiz bütün hazine mülkiyetindeki arazileri çıkartmak olmuştu. Sit alanlarının saptanmasına yönelik ciddi bir çalışma yapılması gereği ortadaydı. Bu nedenle Kültür Bakanlığı ile ilişkiye geçilerek ortak bir çalışma programı yürütülmesine karar verildi. Biz İller Bankası olarak çalışmaları, sorunlarının karmaşıklığı göz önüne alınarak öncelikle Foça üzerine yoğunlaştıracaktık. İller Bankasından bizim de dahil olduğumuz 6 kişilik bir ekip, Kültür Bakanlığı'ndan uzman arkadaşlar Foça' da 1 ay kadar kalarak yoğun bir anket ve arazi kullanım çalışmaları, derinlemesine görüşmeler, doğa ve kültür varlıklarının envanter ve tespit ça-

lışmalarını öncelikle sivil mimarlık örneklerine, ki bunların hemen hepsi Foça civarından çıkarılan taşlardan yapılmıştı, sokak doku ve cephelerine, sit sınırlarının tespitine yönelttiler. Biz bir yandan mevcut sorunları, verileri saptayıp değerlendiren klasik imar planı ön araştırma çalışmalarını yürütürken, zaman zaman da kentsel sitlerle ilgili çalışmalara katılıyorduk. Özellikle sokak ölçeği benim de senin de ilgi duyduğumuz bir planlama ölçeği idi. Arada bir Emre Madran'ın da olduğu Kültür Bakanlığı ekibi ile masaya oturup bilgi alışverişinde bulunuyorduk. Foça'daki çalışmaların sonuna geldiğimizde kaba hatları ile ne gibi adımlar atılması gerektiği ortaya çıkmıştı.

Ömer Kırıl: Ankara'ya döndük ve hızla analiz ve sentez çalışmalarına başladık. Ancak Foça hakkında biraz da tarihsel perspektiften bakıp genel bir bilgi verebilir misin? Bu söyleyişi okuyanları bilgilendirmek adına faydalı olur sanırım.

Selçuk Yener: Foça, eski zamanlarda Phokaia diye anılan 12 Lyon kentinden biri. Daha sonra Roma, Bizans, Ceneviz, Saruhan Beyliği gibi değişik kültürlerin yönetiminden geçiyor. 1455 te Osmanlı topraklarına katılıyor. İmparatorluğun son dönemlerinde kasabanın nüfusu 7000 civarında. Bunların çoğunluğu Rum ve diğer etnik kökenli insanlar. 1913 yılında Fransız arkeolog Felix Sartiaux Foça'da kazılar yapıyor ve önemli bulgulara rastlıyor. Şunu da belirtmekte fayda var; Sartiaux'nun 1952 basımlı "Eski Foça: Foça Tarihine Bir Bakış" başlıklı kitabı ile bizim bazı yaşlılarla yaptığımız derinlemesine görüşmeler Foça yerleşmesinin tarihsel gelişiminin anlaşılması bakımından önemli kaynaklar olmuştu.

Foça Küçükdeniz kıyısındaki tarihi doku, 1976

Foça Küçükdeniz kıyısındaki tarihi doku, 1976

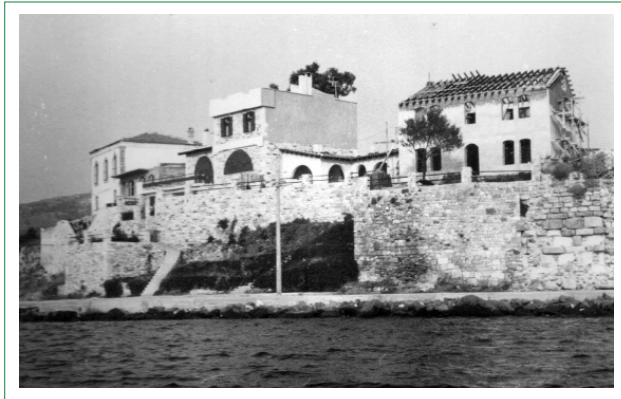
I. Dünya Savaşı ve onu takip eden yıllarda tanık olduğumuz nüfus değişimi politikaları sonucu Türk olmayan etnik gurupların hepsi Foça'yı terk ediyorlar. Kasabada oluşan boşlukların bir kısmı Ege adalarından ve Balkanlardan gelen göçmenlerle doldurulmaya çalışılıyor. Cumhuriyetle birlikte Foça ve yakın çevresindeki tüm stratejik yerler askeri bölge ilan ediliyor. Kasabaya giriş çıkışlar sıkı denetim altına alınıyor. Bunun ekonomik sonuçları çok rahat tahmin edilebilir. Bu sefer yerli nüfus Foça'yı terk etmeye başlıyor. 1945 deki nüfus sayımında ilçe nüfusunun, askerler hariç, 1720 e kadar indiği gözleniyor.

1950 lerin başında askeri yasak bölge uygulaması kaldırılır ve ekonomide yavaş da olsa canlanma başlar. 1951 de Prof. Ekrem Akurgal tarafından yapılan kazılarda eski Phokaia kentine ait önemli arkeolojik buluntular ele geçer. 1960 lı yıllarla beraber turizm eylemleri başlar ve bu hareket 1970 lere gelindiğinde ivme kazanır. Bu eylemler etkisini ya tarihi sivil mimarlık eserlerinin yıkılarak yerine yazlık konut, 3-4 katlı pansiyon, motel yapımı biçiminde ya da koylarda doğal bitki örtüsünü, topografyayı, Foça'nın kendine özgü silüetini bozarak yazlık konut siteleri yapma biçiminde göstermektedir.

1951 senesinde yapılan imar planının ise hemen hemen hiç uygulanmadığını, çok sayıda yapılan plan değişikliklerinin sadece ve sadece bahsettiğim olumsuz gelişmeleri tetiklediğini, kale içindeki arkeolojik alan da bile çok katlı yapılara göz yumulduğunu yerinde gözlemlemiştik.

Ömer Kiral: Bu olumsuz gelişmeleri gerçekten 76 yazında yerinde tespit etmiştik. Merkezde ve bunun yanında küçük ve büyük liman dediğimiz kıyı kesiminde çok sayıda tarihi bina olduğunu hatırlıyorum. Sivil mimari örnekleri dediğimiz bu taş yapıların durumları nasıldı?

Selçuk Yener: Kültür Bakanlığı'ndaki arkadaşlar korunması gerekli 204 adet sivil mimarlık örneği tespit etmişlerdi. Bunlar daha sonra belirli derecelere ayrılarak tescillendi. Söz konusu yapıların bir kısmı konut, pansiyon veya ticari amaçlarla kullanılıyordu. Ancak önemli bir bölümünün ise sahihsiz ve "salaş"

Kale içi arkeolojik sit alanında 1976 daki yapılaşma

bir görüntüsü vardı. Azımsanmayacak sayıda tarihi yapı boştu veya depo gibi amaçlarla kullanılıyordu. Aslında buna da pek şaşmamak gerekirdi. Önce de belirttiğim gibi bu binaların çoğu, 1920-1950 tarihleri arasında tanık olunan göç ve askeri yasak bölge uygulaması nedeni ile belki de hiç kullanılmamışlardı ve bakımsız kalmışlardı.

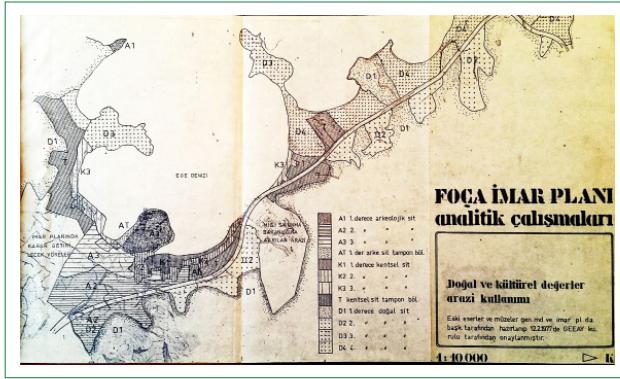
Ömer Kiral: Bu olumsuz gelişmeler bizi ivedi önlemler almaya zorladı. Korumaya yönelik kararlar alma ve yeni tür planlar üretme dönemi başlamıştı. Bundan sonra ne tip çalışmalar yapıldı, hangi planlar üretildi?

Selçuk Yener: Dediğin gibi hızlı hareket etme gereği ortadaydı. O zamanlar bilinen klasik planlama süreci ve yöntemi dışına çıkılarak ilk etapta 1/5000 ölçekli 'Doğal ve Kültürel Değerler Arazi Kullanımı' planı ile 1/25000 ölçekli 'Foça-Yenifoça Kıyı Bandı Doğal Değerler Arazi Kullanımı' planı hazırlandı ve G.E.E.A.Y.K. tarafından 12.2.1977 tarihinde onandı.

Bu planlama çalışmaları Foça'da gördüğümüz olumsuz gelişmeleri engellemeye yönelik koruma amaçlı kararlardı. Çünkü Foça ve yakın çevresinin çok büyük bir bölümü sit alanları kapsamına giriyordu ve bu alanlardaki her türlü yapılaşma ve plan değişikliği gibi eylemler için imar planı kesinleşinceye kadar G.E.E.A.Y.K görüşü alınma zorunluluğu getiriyordu.

1950 Foça İmar Planı

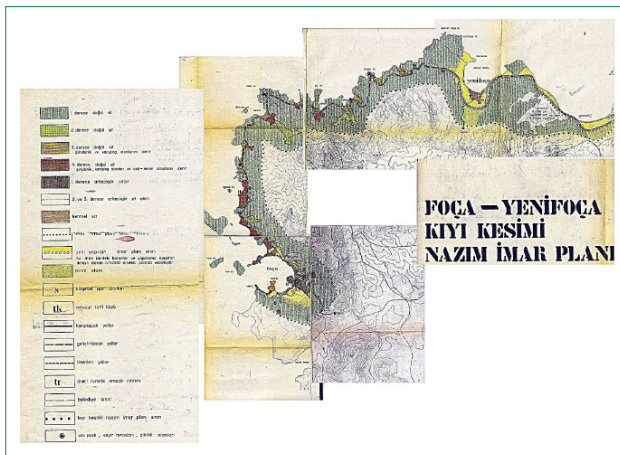
1977 de GEEAYK tarafından onaylı sit alanları

Nitekim İmar ve İskan Bakanlığı, yazlık konut sitesi yapmak amacıyla hazırlanmış bir mevzi imar planını, hazırlamış olduğumuz korumaya yönelik arazi kullanım planlarına aykırı olmasına rağmen onaylamıştı. Ancak G.E.E.A.Y.K tarafından uygun görülen "Foça-YeniFoça Kıyı Bandı Doğal Değerler Arazi Kullanım Planı" uyarınca Bakanlığa itiraz edilerek mevzi planın iptal edilmesi sağlanmıştı.

Bu çalışmaların hemen arkasından hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ön tasarıları, hemen bütünüyle, yukarıda sözü edilen planlarla getirilen korumaya yönelik kararları içermektedir. Ayrıca ayrıntılı olarak çeşitli mekansal kullanım kararları ve yapılaşma koşulları getirmiştir. Benzer biçimde hazırlanan 1/25000 ölçekli "Foça-YeniFoça Kıyı Bandı İmar Planı" da daha önce onanan aynı ölçekli plandan kaynaklanmıştır.

Hazırlanan bu 3 ölçekteki planlar 18.8.1978 de İmar ve İskan Bakanlığı tarafından, 9.9.1978 tarihinde de G.E.E.A.Y.K. tarafından uygun görülerek parafanmıştır.

Ömer Kırıl: Yerleşmenin makro formunun üretilmesinde arkeolojik, kentsel ve doğal sitler ile mevcut yerleşmenin

Foça-YeniFoça kıyı kesimi nazım imar planı 1977

arkasından geçirilmesi öngörülen karayolu önemli mekansal eşikleri oluşturmuşlardı. Bu makro formu ana çizgileri ile anlatabilir misin?

Selçuk Yener: Planlamadaki ana hedefimiz Foça'nın kendine has tarihi ve doğal özelliklerini koruyarak kasabayı geliştirecek bir imar düzenini sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmak üzere Foça'nın ve yakın çevresinin gelecekteki mekansal yapısını belirleyecek olan kararları 5 farklı kategoride toparlamıştık. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

- **Kesin yapı yasaklı alanlar:** 1.derecede arkeolojik ve doğal sitlerdir. 1.derecede arkeolojik sitleri antik Phokaia kentinin yer aldığı yarımada ile mevcut yerleşme içinde yer alan küçük bir alan oluşturur. 1.derecede doğal sitler ise öneri karayolunun batısında yer alan ve genellikle hazine mülkiyetinde olan tepeliklerdir.
- **Yapılaşması ifraz koşuluna bağlı alanlar:** 2. derece doğal sitler olup öngörülen karayolunun batısında yer alan ve genellikle zeytinlik olan alanlardır.
- **Koşullu olarak turizm yapılacak alanlar:** 3. ve 4. derecedeki doğal sitlerdir. Bunlar genellikle mevcut yerleşme dışındaki koyları ve kıyı alanlarını içermektedir. Genellikle özel mülkiyette bulunan bu doğal sit alanlarında konut yasağı getirilmiştir. Bu alanlara sit derecesine göre sadece günübirlik tesisler ve belirli turistik tesisler yapılabilecektir.
- **Koşullu olarak yapılaşma verilen alanlar:** Üç kademeli kentsel sitlerle tampon bölgeleri kapsar. İçerdiği anıtsal ve çevresel sivil mimari örnekleri nedeni ile klasik yapılaşma koşulları dışında daha detaylı ve bir anlamda kısıtlayıcı yapılaşma koşulları getirilen alanlardır.
- **Kentsel gelişmeye açık alanlar:** Klasik yapılaşma koşulları ile her türlü kentsel fonksiyonlara açılabilen alanlardır. Mevcut yerleşmenin arka kesimlerine rastlayan söz konusu alanların bir kısmı 2. ve 3. derecede arkeolojik sit alanları ile çakışmakta olup kentin bu kesimlerinde yapılacak inşaat sırasında İzmir Müzesi'nden ve Foça Belediyesi'nden gözlemci bulunacaktır.

1/1000 ölçekli plan aşamasında üzerinde önemle durduğumuz konulardan biri de yapılaşma yoğunlukları (taban alanı katsayısı ve kat alanı katsayısı) ve bina yükseklikleri idi. Özellikle sivil mimari örneklerinin yoğun olduğu merkez ve onun uzantısı olan küçük liman bandında 2 kat ve bitişik nizam, yerleşmenin güneyindeki büyük limandaki kıyı bandında ise 1 kat ve ayrık nizam getirilmişti. Yeni gelişme alanlarının ise genellikle 2 kat olarak oluşması öngörülmüş, sadece kentin güneyindeki birkaç alanda 3 kat olanağı tanınmıştı. Yeni yapıların yüksekliğinin tescilli tarihi yapılarının saçak kotunu geçemeyecekleri koşulu getirilmişti.

Ayrıca yapı adası, sokak ve meydan ölçeğinde, 1/1000 ölçeğin verdiği olanaklar içinde, kentsel tasarım çalışmaları yapmıştık. Yani sadece makro mekanlar değil, mikro mekanlar da beraberce kafa yordığımız, emek harcadığımız bir konu idi.

Bu çalışmaların sonunda da Kültür Bakanlığı'ndan Emre Madran ve İmar ve İskan Bakanlığı'ndan Remin Biler'in katkısını alarak koruma planının ayrılmaz bir parçası olacak İmar Planı Yönetmeliği hazırlamıştık. Birçok konuyu içeren bu yönetmeliğin detaylarına girmek istemiyorum. Ancak, özellikle yeni yapılacak yapılarda uyulması gereken kurallar çok önem verdiğimiz bir konu idi. Bunlar, kısaca belirtmek gerekirse, Foça'ya özgün tarihi dokunun ve mimarinin önemli öğeleri olan kütle/cephe düzenlemeleri, doluluk-boşluk oranları, pencere/kapı boyutları ve oranları, bina, çatı ve bahçe duvarlarında kullanılacak malzemeler vs. gibi konularla ilgili getirilen yapılaşma koşulları idi. Sözünü ettiğim yönetmelik daha sonraki yıllarda 'Foça Kenti Tarihi ve Doğal Değerlerini Korumaya Yönelik İmar Planı Yönetmeliği' olarak adlandırıldı ve 1/1000 ölçekli imar planının ayrılmaz bir parçası olarak onandı.

Ömer Kiral: Biraz da Foça Belediyesi'nin ve halkın tutumu üzerinde duralım istersen. Hatırladığım kadarı ile alınan sit kararlarından, yeni yapılaşmaya kısıtlamalar getiren tasarım ilkelerinden, koylara konut gelişmesine yasak getirerek özellikle günübirlik turizm tesislerine izin veren planlardan pek hoşlanmamışlardı.

Selçuk Yener: Çalışmalarımızın başlamasıyla ortada dolaşmaya başlayan "sit" sözcüğü ile beraber Foça Belediyesi'nin olumsuz tavrı açıkça görülmeye başlamıştı. Yerleşmede rantı kontrol edenler Belediye Meclisi üzerinde oldukça etkili idiler. Sözünü ettiğimiz bu kesimin amacı Foça - Yenifoça arasındaki kıyı bandı ve koylarla karayolunun doğusundaki zeytinlik alanları imara açarak parselleyip büyük kentlerdeki orta-üst gelir guruplarına satmaktı. Nitekim bu alanlarda sitelerin, kooperatiflerin tabelaları dikilmeye başlamıştı. Bu alanlar çeşitli derecede doğal sit ilan edilip konut yapımı yasaklanınca tepki gösterdiler.

Foça halkının ise sorunları daha çok kentsel sitelerle ilgiliydi. Korumaya alınan sivil mimarlık örneklerinin önemli bir kesimi orta-düşük gelirli gurupların mülkiyetinde idi. Amaçları bu evleri müteahhite verip çok katlı evler veya motel yaptırmaktı. Zaten bakımsız olan bu taş evler üzerine koruma kararı gelince onlarda tepki koymaya başladılar.

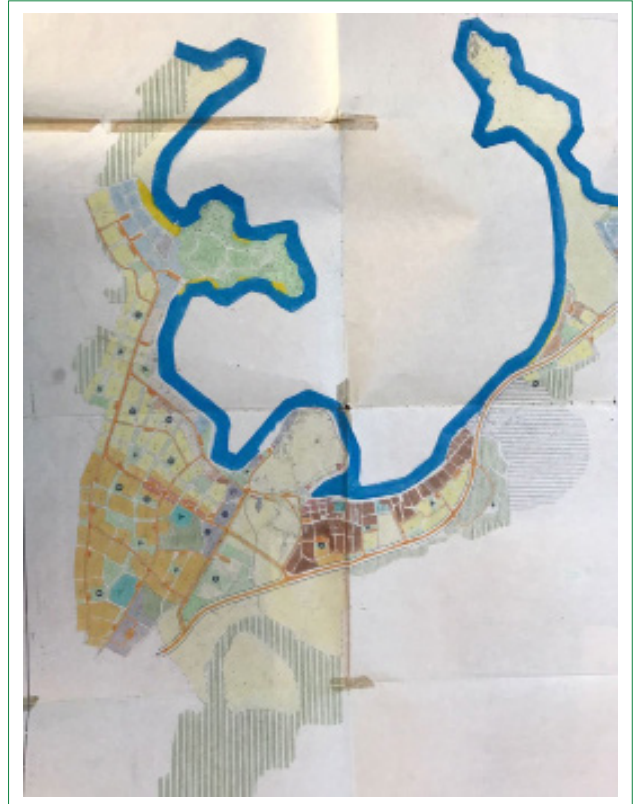
Çalışmaların son aşamasına geldiği dönemde, bu konular, İmar ve İskan Bakanlığı Temsilcisi ve aynı zamanda G.E.E.A.Y.K. üyesi olan Remin Biler'in halka koruma kararları ile ilgili bilgi vermek için Foça'da bir sinemada düzenlenen toplantıda tartışılmıştı. Foça sakinlerinden gelen eleştiriler genellikle korumaya alınan taş yapılar üzerinde yoğunlaşmış, teknik ve parasal yardım yapılmadan bunların korunamayacağı belirtilmişti. Belediye yetkilileri de son birkaç yıl içinde 10 civarında sivil mimarlık örneğinin yıkıldığını bildirmişlerdi. Toplantıya katılan arazi spekülâtorleri ise koruma yaklaşımıyla hazırlanan planlar aleyhine çok sert eleştirilerde bulunarak toplantıyı sabote etmeye kalkışmışlardı.

1979 yılının ocak ayında Foça Belediye Meclisi, hazırlanan planları reddederek 20 kadar isteğinin yerine getirilmesi koşulu ile planları kabul edebileceğini bildirmişti. Bu karar bizim için sürpriz olmamıştı, beklenen bir tutumdur aslında. Ancak, hukuksal bağlamda, o zamanlar belediyelerin koruma planlarını reddetme/uygulamama diye bir lüksü yoktu. G.E.E.A.Y.K kararları sadece Danıştay kararı ile bozulabiliyordu. Biz yine de belediyenin isteklerini Kültür Bakanlığı'ndaki arkadaşlarla beraber inceleyip, sit ve koruma kararlarının özünü zedeleyenlerini kabul ederek planlarda değişiklikler yaptık.

Bu aşamada ayrıca, yine Kültür Bakanlığı ile beraber, daha önce sözünü ettiğim 'Foça Kenti Tarihi ve Doğal Değerlerini Korumaya Yönelik İmar Planı Yönetmeliği' hazırlandı. Öz olarak 1977 de beraber hazırladığımız İmar Planı Yönetmeliğinin aynısı olmakla beraber bu yeni yönetmelikle bazı konulara daha fazla açıklık getirilmişti.

Kesin tarihlerini hatırlayamıyorum ama 1980 yılı içinde planlar ve İmar Yönetmeliği G.E.E.A.Y.K tarafından karara bağlandı ve İmar ve İskan Bakanlığı tarafından onandı. Foça Belediyesi de planları pek istekli olmamakla beraber kabullenmek zorunda kaldı.

1980 yılı eylül ayındaki askeri darbeden 1983 yılı seçimlerine kadar olan süre, tüm belediyeler için olduğu gibi Foça içinde

İmar ve İskan Bakanlığınca 1981 de onaylanan 1/5000 ölçekli Foça İmar Planı

bir durgunluk dönemi sayılabilir. Daha sonraki yıllarda, özellikle de 1985 yılında çıkarılan İmar Kanunu ile beraber plan yapma yetkisi belediyelere verilince İller Bankası ile Foça Belediyesi arasındaki ilişki koşturdu.

Ömer Kıral: Bu arada bir parantez açıp merak ettiğim bir konuyu sorayım. Sen o sıralarda başladığın tez çalışmada koruma ile ilgili çeşitli Avrupa ülkelerinin deneyimlerini incelemiş ve Türkiye'deki pratikle karşılaştırmıştın. Bunları biraz açar mısın?

Selçuk Yener: Fazla gerilere gitmeden 2. Dünya Savaşı sonrasını kısaca anlatmaya çalışayım; Avrupa kentlerinde savaşın getirdiği büyük yıkımlar, ayrıca ülkelerin liberal ekonomiye geçiş çabaları ve bunun sonucu kent merkezlerinde görülmeye başlanan spekülasyon yıkımlar, dikkatleri hızla tarihi kent dokuları üzerine yoğunlaştırmıştı. Avrupa düzeyinde ve ulusal düzeyde birçok kurum bu konuya el atmaya başladı. Bunların içinde en etkili olanı 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi idi. Bu kuruma bağlı alt örgütler 1960 lı yıllarla beraber başlattıkları yoğun kampanyalar, düzenledikleri konferanslar, seminerler, toplantılar ve bunların sonucunda yayınladıkları bildirimlerle çeşitli içerikteki sitlerin korunması konusunu, bunu yapmak içinde bütüncül yaklaşımların gerekliliğini kamu oyunun gündemine soktular. Bu bildirimlerde yerel yönetimlerin ve halkın koruma çalışmaları sürecine katılımının önemi açıkça belirtiliyor, gerekli finansman yardımlarının yapılması gerektiği vurgulanıyordu. Yine o yıllarda, söz konusu sitelerdeki değerlerin insanların ortak tarihinin, dolayısıyla kültürel mirasın bir parçası olduğu, bunların korunup geliştirilmesi gerektiği, sloganlar biçiminde basın, radyo ve televizyon kanalıyla geniş kesimlere duyurulmaya çalışılıyordu.

1977 senesinde, bulabildiğim yayınlardan, çeşitli Avrupa ülkelerindeki başarılı olarak sayılan bazı koruma projelerini incelemiştim. Başarılarının altında yatan ortak özellikleri şunlardı:

- Koruma planı ve arkasından gelen uygulama sürecinde yerel yönetimler çok aktif rol oynuyorlar. Koruma talepleri genellikle yerel yönetimlerden geliyor, edilgen pozisyonda değiller.
- Yerel halkın kurduğu sivil toplum örgütleri, sağıklaştırma kooperatifleri, koruma sürecinin çok önemli halkaları. Bu sivil toplum örgütleri kentlerde yaygın ve etkin çalışıyorlar. Bunlarla her aşamada toplantılar yapıyor, fikirleri soruluyor.
- Yerel yönetimler uygulamayı, genellikle, kurulmasına öncelik ettikleri ve hisse sahibi oldukları bir şirket kanalı ile yapıyorlar. Böylece planlama-uygulama sürekliliği sağlanıyor.
- Merkezi ve yerel yönetimler koruma planlarına ve uygulamalarına önemli parasal kaynak aktarabiliyorlar. Kentin gelişmesi için verilen fonları kent merkezlerindeki kentsel sitlerin korunmasına yönelik olarak kullanma iradesi gösterebiliyorlar.

- Planlamadan etkilenenlere teknik ve mali destek sağlanıyor. Koruma kapsamına alınan mülklerin sahiplerine ve kiracılara hibe, faizsiz kredi ve kira yardımı yapılabilir. Vergilendirmede (gelir ve emlak vergisi, miras harçları vs.) küçümsemeyecek kolaylıklar sağlanıyor. Eski konutlarda oturanlara restorasyon sırasında geçici konut sağlama ve kira yardımı yapmada görülen uygulamalar arasında.
- Koruma bölgelerindeki sosyal dengenin sağlanabilmesi ve buraların tamamen yüksek gelirli insanların eline geçmemesi için düşük gelirli sınıflara karşılıksız parasal yardımlar ve kira yardımları yapılabilir.

Kısacası toplumun geniş kesimlerine aşılacak yaygın koruma bilinci, yerel yönetimlerin ve yerel halkın koruma olayını sahiplenmesi ve korumaya ayrılan önemli parasal kaynaklar başarının temel faktörleri olarak gözüküyor.

Sayıdığım faktörler 1970 lerin Türkiye'sinde pratikte eksikliğini duyduğumuz konular. 'Kültürel miras', 'koruma bilinci' gibi kavramlar, üniversiteler, birkaç meslek odası, Kültür Bakanlığı ve G.E.E.A.Y.K. gibi az sayıda kurumun yayınları veya kararları ile dile getirilen ancak pratikte, yani yerel yönetimler ve halk düzeyinde tam olarak karşılığını bulamamış soyut kavramlar. Bunun yanında 1985 yılında çıkarılan imar kanununa kadar geçen sürede yerel yönetimlerin koruma imar planını yapma ve onama yetkisi yoktu. Proaktif düşünme ve davranma yeteneği kısıtlanmış, birçok açıdan merkezi devlete bağımlı kurumlar durumundalar. Merkezi yönetim ve buna bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kurumlar sadece cami, medrese, kervansaray, kale surları gibi anıtsal yapıların korunmasına yönelik parasal kaynaklar sağlıyorlar. Ancak kentsel sitelerdeki sivil mimari örneklerinin ve doğal sitlerin korunmasına yönelik parasal yardımlar yapıldığına 1970 li yıllarda tanıklık edememiştik. Bu yüzden, Foça örneğinde olduğu gibi, kentsel ve doğal sitlerin korunmasında zorluklarla karşılaşılıyordu.

Ömer Kıral: 2011 yılında bir grup arkadaşla beraber Foça'ya gidip birkaç gün orada kalmıştık. Kısa da olsa kent merkezini dolaşıp gözlemler yapmıştık. Bununla ilgili izlenimlerini anlatır mısın?

Selçuk Yener: O zaman sivil mimari örneklerinin yoğun olduğu merkezi, küçük ve büyük liman bölgelerini dolaşmıştık. Benim edindiğim izlenime göre söz konusu eski taş yapıların büyük bir kesimi korunmuştu. Ancak yeni yapılan yapıların koruma planının yönetmeliğinde belirlediğimiz yapılaşma koşullarına uymadığını, özellikle cephelerdeki doluluk boşluk oranları ile kapı, pencere oranlarını dikkate almadıklarını gözlemlemiştik. Ayrıca kıyı kesiminde yeni yapılmış yapıların bitişindeki tarihi yapıların saçak seviyelerini aştığını ve en çok 3 kat sınırlamasını ise çekme çatı katı yaparak 4 katlı yapılara dönüştüklerini gördük. Anlaşılan Planın ayrılmaz bir parçası olan koruma yönetmeliği de yeni yapılan planlarla birlikte ortadan kaldırılmış.

Ama her şeye karşın 1970 lerde bakımsız durumda olan bazı tarihi yapıların restore edilerek konut, butik otel, pansiyon, lokanta, ticarethane gibi kullanımlara açıldığını, genelde bakıldığında da küçük ölçekli ama canlı bir kasaba merkezi oluştuğunu gözlemlemiştik. Ancak Kale Bölgesi'ni dolaşırken 1970'li yıllarda ayakta olan Atatürk'ün de içinde kalmış olduğu tarihi Ağalar Konağı'nın neredeyse yok olmuş durumunu görüp üzülmüştük. Böylesine özel bir yapının korunamamış olması kafamızda bir çok soru işareti çağırıştırmıştı. Bu tatsız sürprizlere rağmen izlenimlerimiz genelde olumlu idi.

Ömer Kıral: Ben'de doğal sitlerle ilgili bir ekleme yapmadan geçemeyeceğim. 2012 yılında Foça-YeniFoça arasındaki kıyı bandı ve koylarda bir vesile ile gözlem yapma fırsatı bulmuşum ve ilan ettirdiğimiz 4 kademeli doğal sitelerin genel olarak durumunu koruduğunu tespit etmişim. Ege kıyılarındaki bir çok yerleşme her yeri konut siteleri sarmışken bu koylarda öngördüğümüz günübirlik turizm tesislerinin varlığı da beni sevindirmişti.

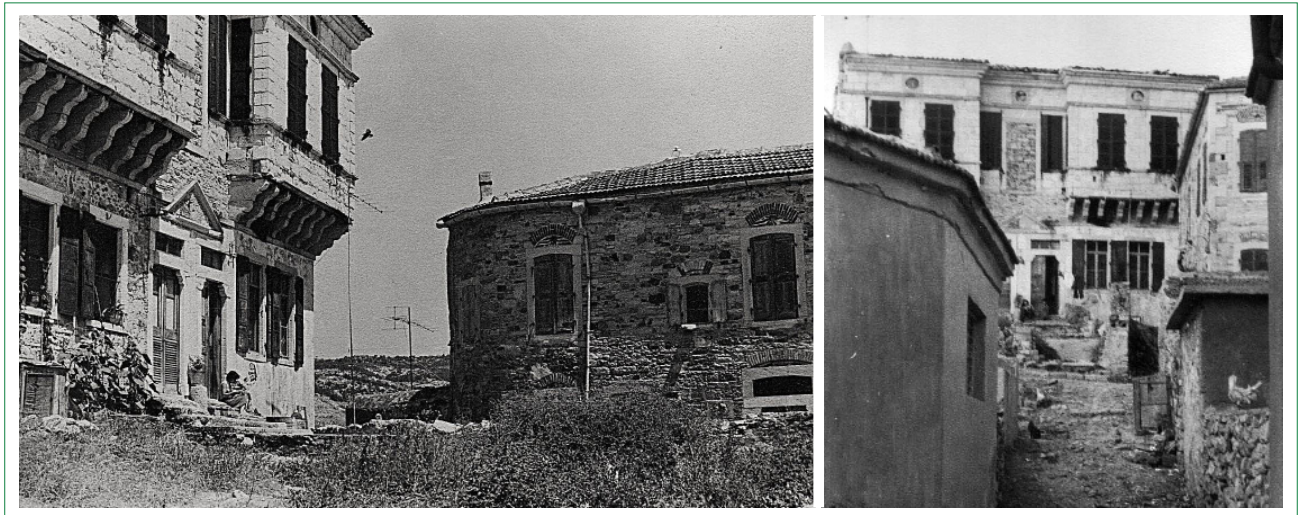
Başka bir deyişle 1976 da ve onu takip eden birkaç yılda, epeyce kafa yorarak yaptığımız çalışmalar, alınan sit kararları ve üretilen planlar birkaç istisna dışında olumlu sonuçlarını vermişti. Peki bu başarı sadece bizim 40 yıl önce yaptığımız planlarla açıklanabilir mi?

Selçuk Yener: Bu sonucun alınmasında başka faktörlerin de önemli rol oynadığını sanıyorum. Türkiye'nin 1990 larla başlayıp sonraları giderek hızını arttıran bir sosyal değişim sürecinden geçtiğini düşünüyorum. Ülkemizin metropollerinde ve diğer büyük kentlerinde yaşayan sayıları hiç de azımsanmayacak ve genellikle de iyi eğitilmiş bir kentsoylular sınıfı var. Büyük kent yaşamının baskılarından ve büyük ölçeklerin getirdiği anonim yaşamdan bıkan bu insanlar yeni imgeler, yeni yaşam biçimleri, hayatın daha sakin aktığı küçük ölçekler ve özgün

mekanlar arayışına girdiler. İşte bu bağlamda bütünselliğini korumuş, tarihi yapılar bakımından zengin kasabalar, köyler bu kentsoyluların radarına girmeye başladı. Bir kısmı böyle bozulmamış dokular içindeki gayrimenkulleri ekonomik ve kültürel bir değer olarak algılayınca, eski evleri satın alıp onararak konuta dönüştürdüler, bazıları da bu yapıları onarıp butik otel/küçük otel biçiminde işletmeye başladılar. Bu tip küçük oteller, iş yerleri, konutlar ve genel anlamda bunların oluşturduğu sokaklar ve meydancıklar yerli ve yabancı turistlerin en çok ilgisini çeken, kasabaların kimliğini belirleyen mekanlar haline dönüştüler. Yöre sakinleri ve yerel girişimciler de bu gelişmelerden ekonomik anlamda önemli paylar almaya başladılar. Bu yeni oluşum koruma bilinci açısından önemli bir tetikleyici idi sanırım. Foça'da da benzer değişim ana hatları ile yaşanıyordu.

Ömer Kıral: Bahsettiğin ekonomik boyut yanında, değişen yasalara paralel olarak, yerel yönetimlerin olumlu anlamda değişen tutumlarını ve elde ettikleri yeni yetkileri de gözden kaçırmamak gerekir diye düşünüyorum.

Selçuk Yener: Katılıyorum. 80 li yılların ortalarından itibaren Türkiye'de katı, hiyerarşik ve bürokratik kamu yönetimi yerini, eski deyimle, adem-i merkezîyetçi, daha liberal bir yapıya bırakmaya başlıyor. Bizim konumuz açısından daha önce değindiğim 1985 tarihli yeni İmar Yasası önemli bir dönüm noktası sayılabilir. Bu yasaya göre Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı yasallaşılıyor ve bunların belediyeler tarafından yapılacağı belirtiliyor. Bu bağlamda, daha sonraki yıllarda, büyük kentlerin bir kısmı koruma amaçlı planlarını kendi bünyelerinde oluşturdukları planlama birimlerine yaptırıyor. Küçük yerleşmeler ise söz konusu planları ihale yoluyla özel bürolara yaptırıyorlar. Bu yeni sürecin özellikle başlarda olumsuz sonuçları da olabiliyor. Örneğin Foça'da, yanılmıyorsam 1986 yılında, belediyeden gelen baskılar sonucunda, Koruma Yüksek Kurulu'nun bazı sit alanlarının sınırında daraltmalar yaptığını ve bu alanların, özel bürola-

Tarihi Ağalar Konağı yangından önceki hali, Foça 1976

ra yaptırılan planlarla yapılaşmaya açıldığını hatırlayabiliyorum. Bunları geçiş dönemi sorunları olarak yorumlamak mümkün olsa da bu tür hataların doğa ve kültür varlıklarının geri dönülmez biçimde yok olmasına yol açtığını biliyoruz. Uzun dönemde, özellikle de 2000 li yıllarla beraber koruma karşıtı belediyeler hariç yerel yönetimlerin koruma konusunda daha bilinçli davranmaya başladıklarını, koruma sürecinin her aşamasında olumlu anlamda aktif roller almaya başladıklarını görebiliyoruz.

Bunun yanında, koruma olayının yasal boyutuna baktığımızda 2004 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çağdaş normları yakalamış, yerel yönetimlere, yöre sakinlerine, sivil toplum örgütlerine, üniversitelere önemli sorumluluklar veren bir yasa. Bakanlığa bağlı olarak oluşturulan Koruma Bölge Kurulları da yukarıda saydığım yerel örgütlerle, meslek odalarıyla yakın işbirliği içinde bağımsız uzmanlık kimlikleriyle koruma çalışmaları yapmaya çalışıyorlar. Ancak bildiğim gibi maalesef son zamanlarda Koruma Kurulları güçlü belediye başkanlarının projelerini gerçekleştirmek için, Ulus Koruma Planının ortadan kaldırılması ve İller Bankası'nın yıkılan tarihi binası örneğinde görüldüğü gibi, tescilli tarihi yapıların tescilini kaldırıp yok olmalarına neden olabiliyorlar.

Ayrıca ülke çapında koruma bilincinin gelişmesinde Tarihi Kentler Birliği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı gibi sivil toplum örgütlerinin rollerini küçümsemek lazım. Bu örgütler, belediye çalışanlarına ve belediye meclis üyelerine yönelik toplantılar, seminerler, kurslar düzenleyerek koruma konusunda eğitim çalışmaları yapıyorlar, yarışmalar düzenliyorlar, kamuoyundaki farkındalığın artmasında önemli katkılarda bulunuyorlar. Ayrıca yerel yönetimlere parasal yardım da yapıyorlar.

Sonuç olarak Foça Belediyesi de bahsettiğimiz bu olumlu gelişmelerden doğal olarak etkilendi. Belediyenin web sitesinde "Bir şiiirdir Foçamız" adlı bölümden yaptığım bir alıntıyı vereyim:

"Foça arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanları bulunması nedeni ile birçok kıyı yerleşim birimine göre daha az yapılaşma gösteren ve fazla bozulmamış bir yerleşim merkezidir. Gelecek nesillere havası, suyu, toprağı kirlenmemiş, gürültüden ve diğer kirliliklerden uzak, temiz, yeşil ve sağlıklı bir çevre bırakmak burada herkesin amacı."

1970 li yıllara göre önemli ve sevindirici bir tavır değişimi denebilir.

Ömer Kıral: Söleşinin sonuna gelmeye başladık. Unutup da eklemek istediğin şeyler var mı?

Selçuk Yener: Bir konuya daha değinmeden edemeyeceğim. İnternet ortamında bulabildiğim bilgilere göre Foça, 1990 yı-

linda Özel Koruma Bölgesi ilan ediliyor. 1998 yılında Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı yeniden yapılıyor. 2009 yılında ise Koruma Amaçlı İmar Planı yenileniyor. 2016 yılında da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Foça Özel Koruma Bölgesi Yönetim Planı adlı bir çalışma yapılıyor. Araştırılması gereken konu, bu planların, 80 li yılların başında üretilen planlara göre olumlu veya olumsuz ne gibi değişiklikler getirdiği ve sonuçlarının ne olduğudur. Foça'nın merkezi alanları için genel bir değerlendirme yapabiliyoruz, bunları söyleşi çerçevesinde ele aldık. Ayrıca senin de Yenifoça'ya kadar uzanan sahil kesimi için genel bir izlenimin var. Ancak arkeolojik sitler de dahil olmak üzere tüm bu alanlarda ciddi ve detaylı bir çalışma yapmak gerekiyor. Bu konular, çeşitli bakanlıkların, Foça ve Yenifoça belediyelerinin arşivlerine girilerek ve yerinde yapılacak gözlemlerle araştırılabilir. Çok zaman ve emek gerektiren bu çalışmalar bizim boyumuzu aşar. Benim umudum ve dileğim genç ve meraklı meslektaşların veya akademik kuruluşların ortaya çıkıp, her bakımdan ilginç özellikler gösteren Foça ve çevresini tarihi perspektif içinde ve yeni bakış açılarıyla tekrar ele alıp incelemeleridir.

Ömer Kıral: Bu dileğime ben de katılıyorum ve verdiğin bilgiler için teşekkür ediyorum.

Selçuk Yener: Ben de teşekkür ederim.

Bu yazıda sunulan belgeler ve fotoğraflar için bize kişisel arşivini açan ve ayrıca bunların yorumlanmasına da katkıda bulunan meslektaşımız ve dostumuz Ali Vardar'a teşekkür ederiz.

DERLEME / REVIEW

Bir ‘‘Planlama rneği’’ Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi

*The Village Institutes’ Experience of Turkey as a ‘‘Planning Case’’ Itself*ID **Gl Şimşek**,¹ ID **Cansın Mercanoğlu**²¹Atatrk Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Erzurum²Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir Planlama Lisansüstü Programı, Ankara

Z

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet’in ilanının ardından modernleşme sürecine giren Türkiye’nin tarihinde, kırdan başlayan bir kalkınma vizyonuna sahip planlı bir eğitim hamlesinin en etkin znelileridir. Uzun yıllar süren bir ulusal savaşın ardından, ülkenin yüksek oranda bir kırsal nüfusa ve düşük bir eğitim düzeyine sahip olduğu göz önünde bulundurularak, kıra öncelik veren eğitim odaklı bir kalkınma planlanmıştır. O dönemin aydınlanma ruhu ile köy enstitüleri vizyonu bir araya gelerek ülke sathında 1940-1948 yılları arasında 21 bölgede köy enstitüleri kurulmuştur. Köy enstitüleri kuruluş kararının arkasında, bu yorgun fakat kararlı ülkenin içinde bulunduğu koşulların geniş bir analizinin izleri bulunmaktadır. Tüm köy enstitüleri; aędaŐ kültürel, bilimsel ve uygulamalı bilgilerin sağlandığı ortamlar olmalarının yanısıra yere özgü içsel kaynaklardan beslenmeleri ile kalkınmanın lokomotiflerinden olmuşlardır. Köy enstitüleri; işbirliği ile gerçekleşen yapım süreçleri, teorinin yanısıra uygulamaya ve üretime verdikleri yer, kampüs organizasyonları, özgün eğitim modelleri, planlı gelişim süreçleri, buldukları yöreye ve ülkeye olan katkıları gibi nitelikler ile, alışılmış eğitim kurumlarından farklılaşan bir yere sahiptirler. Ülkesel ve bölgesel planlamadan sorumlu bir kuruluşun olmadığı bir dönemde, dönemin eğitimden sorumlu bakanlığı; dünya için çok yeni bir eğitim anlayışını ülkeye tanıtılmıŐ olmanın yanısıra, eğitim kurumlarının yer seçimlerinde bölgesel bazlı bir öngörüyü geliŐirmiŐtir. Bu noktada çalışmanın temel amacı; köy enstitülerini, enstitülerin kuruluşunda gzetilmıŐ olan planlı yaklaşım üzerinden değerlendirmektir. Araştırma; o döneme ait belgeler ile köy enstitüleri üzerine yapılmış çalışmalardan derlenen yazılı ve görsel kaynaklar iŐięinde srdrl-

ABSTRACT

Village institutes are the active subjects of planned education movement having development vision that rose from villages in the history of Turkey, which entered in the process of modernism with the proclamation of the Republic. After a national war extended for many years, a development giving precedence to the villages and focusing on education was planned by taking into consideration of high level of rural population and low level of education in the country. The spirit of enlightenment and the vision of rural institutes came together, and 21 village institutes were founded throughout the country between 1940 and 1948. On the background of founding village institutes, there are the marks of a comprehensive analysis of the conditions of this exhausted but determined country. All the village institutes were the locomotives of development by virtue of the fact that feed by endogenous resources alongside the contemporary cultural, scientific, and applied knowledge they provided. Village institutes have unique features in comparison with the usual educational institutions such as their collaborative construction processes, emphasis on practicing and producing they placed besides theoretical information, spatial organization of campuses, precious education models, planned development processes, their contributions to the locality and the country as well. When there was no public institution responsible for national and regional planning, the ministry responsible for education developed a regional-based vision while deciding the locations of these institutions, besides it introduced an education approach to the country that was very new for the world. At this point, the main purpose

mehtedir. Ortaya çıkan sonuçlar; yere özgü dinamiklerinin ortaya çıkarılmasını bekleyen bölgeler öncelikli olmak üzere, ulusal ve bölgesel ölçekte bir planlama vizyonuna sahip eğitim yaklaşımları için bugün de yol gösterici niteliktedir.

Anahtar sözcükler: Bölge; eğitim; kalkınma; köy; köy enstitüsü; planlama.

I. Giriş

1930'ların Türkiye'si, savaştan yakın zamanda çıkmış bir ülke olarak ekonomiden eğitime pek çok alanda sorunla karşı karşıya kalmıştır. Ülkede; kişi başına milli gelirin oldukça düşük olduğu, ihtiyacın büyük kısmının ithalatla karşılandığı, tarımsal üretim miktarının ve sermayenin düşük düzeyde olduğu, savaş nedeniyle sanayileşme süreci aksamış, teknolojik yetersizlikleri bulunan ve dış borçları artmış bir ekonomik yapı söz konusudur (Koç, 2000, s. 145-147). O yıllarda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik duruma paralel olarak eğitim seviyesi de oldukça gerilerdedir (Oğuzkan, 2007'den aktaran Kartal, 2008, s.24). 1930'lu yılların ortalarında ülkenin nüfusu yaklaşık 16 milyondur, bu nüfusun %80'ini aşan kısmı köylerde yaşamaktadır. 1935 yılı nüfus sayımına göre şehir ve kasabalardaki nüfus 3,8 milyon, köylerde de 12,4 milyondur. Yine, nüfusun %80'e yakın bir kısmı okur-yazar değildir ve öğrenim çağında olan 1,8 milyon çocuğun yaklaşık %70'i okula gitmemekte ve bunların da %90'ı köylerde bulunmaktadır. 1940'lı yıllarda Türkiye'de yaklaşık 40.000 köy vardır ve 35.000 köyde hiç okul yoktur. Okul bulunan köylerdeki okulların pek çoğu ise, kent ve kasabalardaki beş sınıflı okulların aksine üç sınıflıdır (Gedikoğlu, 1971, s.15-16; Aydoğan, 1997, s.115).

Eğitimin, yeni ulus inşası sürecinde ülkemizdeki temel sorun alanlarından biri olması ve bunun yanısıra, bir ülkenin kalkınmasında kilit bir role sahip olduğunu gösteren deneyimler, dikkatleri eğitim üzerine yoğunlaştırmıştır. Mustafa Kemal Atatürk; yeni ulus oluşturma sürecinde eğitimin önemine işaret etmiş ve toplumda, çağın gereklilerini ve ülkenin beklentilerini karşılayacak bir eğitim anlayışına dikkat çekmiştir. Ona göre, *"Bir taraftan cehaletle uğraşırken bir taraftan da memleket evladını, sosyal ve iktisadi hayatın doğrudan etkili ve yararlı bir unsuru kılabilmek için gerekli olan ilk bilgileri uygulamalı bir tarzda vermek maarifimizin esasını teşkil etmelidir"*. (ASD I-III, 2006, C:II s. 48'den aktaran Kapluhan, 2012, s.176). Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan zaferden sonra 1922'de Bursa'da öğretmenlere yapmış olduğu konuşmasında eğitimle ilgili olarak iki temel ilkeye değinmiştir: *"(1) Sosyal hayatımızın ihtiyacına uygun olması, (2) Çağdaş gereklere uygun olması."* (ASD I-III, 2006, C:II s.48'den aktaran Kapluhan, 2012, s.176-177).

of this research is to evaluate the village institutes regarding the planned approach that had been taken into consideration in their establishment process. The research is conducted through the records concerning that period, and the written and visual documents compiled from the studies carried on about the village institutes. The results reached have a guiding role even for today for the regions primarily waiting for their local-specific dynamics to be revealed, and also for educational approaches those have a planning vision at national and regional levels.

Keywords: Development; education; planning; region; village; village institute.

Eğitim ülkedeki en temel problemlerden olmakla birlikte, aynı dönemde kırsal alanlarda üretim de oldukça düşük seviyede idi ve hala eski sistemler ve bilinç eksikliği ile yapılmaya çalışılmaktaydı. Köylerde yaşayan insanların sağlık, tarım ve el sanatlarıyla ilgili konularda aydınlanıp beceri kazanmasına, sosyal ve kültürel bakımdan yetişmesine de büyük bir ihtiyaç vardı. Köy çocuklarına verilecek eğitimin yanında yetişkinlerin eğitimi üzerinde de durulması, onlara daha iyi bir yaşama ve çalışma ortamı sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırılması gerekiyordu. Bunun için kırsal bölgelerde yaşayan çocukların **ilkokul düzeyinde eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak ve köy insanının sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacak** bir öğretmen tipinin yetişmesi gerekiyordu. Ancak, yetiştirilmesi düşünülen bu yeni tip öğretmenin köy şartlarına kolaylıkla uyum sağlayabilecek ve atanacağı köyde uzun bir süre çalışmayı göze alabilecek ve kırsalda yaşayanlara yardımcı olabilecek kapasitede donanımlı, özverili, yaratıcı ve idealist olması gerekiyordu (Oğuzkan, 2007'den aktaran Kartal, 2008, s.24).

Ülkenin içinde bulunduğu zorlu koşullara yönelik geliştirilen çözüm; hem eğitim seviyesini ve bilinci arttıracak, hem de kırsaldan başlayarak ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmayı sağlayacak bir sistem kurgulamaktı. Bu sistem, 1920'lerle başlayan yöntemler arasında en organize olanı olarak isim yapan **Köy Enstitüleri** ile birlikte gelişme olanağı bulmuştur. Cumhuriyet Aydınlanmasının ve demokrasinin eğitim alanındaki en özgün ve etkisi en büyük uygulamalarından olan Köy Enstitüleri, ülkenin içinde bulunduğu zorluklara etkin bir çözüm arayışının neticesidir. Köy enstitüleri, kuruldukları günden bugüne dek; kurulma hikayeleri, orijinal eğitim sistemleri, yetiştirdikleri değerler, kapatılmaları ve enstitü anıları üzerine çok sayıda çalışmaya konu olmuşlardır. Köy Enstitüleri yalnızca eğitim kurumları değil, **"hiçlikten üretmek"** (creating from nothing) ve **"yaşayarak ve uygulayarak öğrenme"** (learning by doing) ilkelerini temel alan, bilinçli, kendine güvenen, eşitlikçi bir yaşam felsefesini benimseyen bireyler yetiştiren, nihai hedefi toplumsal kalkınma olan daha kompleks yapılardır. Teorik eğitimin uygulamalı eğitimle desteklendiği, **kollektif üretim** modelinin benimsendiği, evrensel olan bilgilerin yanısıra **yere özgü** olanın da öğretildiği ve **yöreye özel** üretimlerin yapıldığı **özgün** ortamlardır.

"...Köy Enstitüleri ilkesi, bu pratik ilke tamamıyla bizimdir. Taklit değildir. Türkçe buluştur. Benzersizdir. Çünkü millet sevgisi gibi bir kaynaktan ilhamını almıştır. Pedagoji kitapları yazmaz, klasik pedagoji bilmez. Bilmezler, çünkü bir eğitim kuramı değil, **ulusal bir kalkınmanın temel ilkesidir** ve onun gerçekleşmesi, hayata geçmesi atılımdır..."

Hasan Ali YÜCEL

Bu nitelikleriyle köy enstitüleri yalnızca birer eğitim alanı değil, aynı zamanda birer **yaşam alanıdır**. Enstitüler için öngörülen bu çerçeve, mekan tasarımı da yansımasını bulmuş, enstitülerin mekânsal organizasyonları kurgulanırken çok sayıda işlevin bir aradalığına imkan veren **kampüs** modeli benimsenmiştir. Ülkedeki dağılımlarına yönelik olarak ise; köy enstitülerinin etki alanları belirlenerek **bölgeler** oluşturulmuş ve bu bölgeler üzerinden ülke sathına yayılan bir eğitim-öğretim seferberliği benimsenmiştir. Bu seferberliğin hedefi; ekonomik tarafının yanısıra sosyal ve kültürel ayağı da gözden kaçırılmamış bir **kalkınma** anlayışının eğitim yoluyla genç kuşaklara ve onların yetiştirecekleri kuşaklara aktarılmasıdır. Bu nitelikleriyle, kampüs ölçeğinden **ülke ölçeğine yayılan** ve eğitimden kalkınmaya uzanan bir yelpazede köy enstitüleri, **planlı** bir yaklaşımın belirgin izlerini taşımaktadır. Bu çalışma; köy enstitüsü fikrinin ortaya çıkışından enstitülerin kalkınmaya etkilerine dek, köy enstitülerinin kuruluşunda ve işleyişinde planlamanın izlerini açarak bir değerlendirmeye ulaşmaktadır. Aşağıdaki ilk bölüm, köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişlerine dair genel bir çerçeve sunma amacı taşımaktadır.

2. Köy Enstitülerinin Kuruluşunda ve İşleyişinde Planlamanın İzleri

Planlama, nihai olarak geleceğe ilişkin öngörüler sunan bir süreç olmakla birlikte, plan konusu olan öznenin öncesini, şimdisini ve sonrasını içeren geniş kapsamlı bir yapıdır. Planın kendisi, planlama süreci sonunda elde edilen ürün olarak, sürecin bir parçasını teşkil etmektedir. Planlama süreci yoluyla nihai ürün olan bir plana ulaşılması, sıra ile, kimi zaman da dönüşlü olarak bir dizi adımın izlenmesini gerektirmektedir. **Planlama adımlarını** en sade biçimde; (i) Yakın geçmiş ve mevcut durum analizi, (ii) Planın vizyonunun, amaç ve hedeflerinin belirlenmesi, (iii) Uygulama (fiziksel, yönetsel ve finansal boyutlarıyla) ile (iv) Denetim, izleme ve sürdürülebilirlik aşaması şeklinde sıralamak mümkündür. Bu adımlar, çizgisel bir sıra izlemekten ziyade bir önceki adıma geri dönüşlerle ilerleyen hiyerarşikten ziyade döngüsel bir sistem izlemektedir.

Köy enstitüleri özelinde planlama adımları, kabaca şu şekilde ifade edilebilir: 1920'li yılların sonu itibariyle Türkiye'de **mevcut durumun** satırbaşları; savaştan yeni çıkmış bir ülke, %80'i aşan bir kısmı okuma-yazma bilmeyen bir halk, yine yaklaşık %80'i kırsal alanlarda yaşayan bir nüfustur. Mevcut eğitim sistemi ve öğretmen yetiştiren okullar da nitelik ve nicelik olarak

zayıftır. Bu şartlar altında yeni Cumhuriyet'in **vizyonu**, yüzünü uygar ülkelere dönmüş, kalkınma yolunda hızla adımlar atan bir ülkedir. Bu vizyona, eğitim, köy ve kalkınmanın birlikte ele alındığı bir **amaç ve hedefler** bütünüyle ulaşmak planlanmıştır. Köy enstitüleri, bu hedeflerin arasında ivedilikle ve önemle ele alınan kilit bir hedef olarak öne çıkmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu duruma ve hedeflerine en uygun eğitim modelinin belirlenmesi için ülke sınırlarını aşan, hem kuramsal, hem teknik açıdan geniş çaplı araştırma ve çalışmalar yürütülmüştür.

Köy enstitülerine giden yolda **uygulamaya** yönelik olarak benimsenenler; deneme ve etaplama süreci (köy enstitülerinin öncesinde köy öğretmen kursları ve köy öğretmen okulları etaplarının gerçekleştirilmesi), katılımcı anlayış, enstitülerin el birliğiyle ortaya çıkarılması, kolektif üretim, kampüs ortamında uygulamaya dönük bir eğitim gibi çağının ilerisindeki yaklaşımlar olmuştur. **Denetim, izleme ve sürdürülebilirlik** süreci değerlendirildiğinde ise, inceleme heyetlerince enstitülerin hem kuruluş yerlerinin tespiti esnasında, hem kurulma aşamasında, hem de işleyişleri boyunca çok sık ziyaret edildiği görülmektedir (Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un bizzat gerçekleştirdikleri denetim gezileri örneği için bkz. Şekil 1 ve 2). Yeni kurulan köy enstitülerine, enstitü ruhu ve metodolojisinin daha önce kurulmuş enstitülerin öğrencileri tarafından nakledilmesi de, sistemin sürdürülebilirliği adına düşünülmüş önlemlerden biri olarak gösterilebilir.

1930'lu yıllarda, devlet eliyle başlatılan "plânli endüstrileşme" hareketine koşut biçimde "**köyü planlı olarak kalkındır-**

Şekil 1. İsmail Hakkı Tonguç, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne yaptığı ziyaretlerden birinde öğrencilerle birlikte. Kaynak: Özel, 2000, s. 65.

Şekil 2. Hasan Ali Yücel, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünde çalışmalarını denetlerken. Kaynak: Güneri, 2017, s.48.

ma" hareketini başlatma kararı alınmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, eğitimcilere danışarak İsmail Hakkı Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine getirmiştir. Tonguç, ciddi bir köy incelemesi yapmış, diğer ülkelerin eğitim kurumlarını araştırmış, ülkemize ait rakamları ve o güne dek yapılanları değerlendirmiş ve **20 yıllık bir plan taslağı** hazırlamıştır. Bu plana göre 1954 yılına gelindiğinde, öğretmen, koruyucu sağlık hizmeti ve tarım teknisyeni ulaşmamış köy kalmayacaktır (Türkoğlu, 1997'den aktaran Aysal, 2005, s.271). Dönemin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, enstitülerin her yıl kaç mezun vermesi gerektiği hesaplanmış ve yetiştirilecek öğrenci sayıları öngörülmüştür. Örneğin; bakanlık tarafından, Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi Kasım 1945 sayısında yayınlanan tabloda; 1946-1956 arasındaki on yıl içinde köy enstitülerine alınarak **yetiştirilecek öğretmenlerin sayıları ve eğitimcilerin sayıları** her bir enstitü için ayrı ayrı hesaplanmıştır (Bkz. Şekil 3). On yıllık süre zarfında 1956 yılı itibarıyla ulaşılmış hedeflenen toplam öğretmen sayısı

A. ON YIL İÇİNDE KÖY ENSTİTÜLERİNE ALINARAK YETİŞTİRİLECEK ÖĞRETMENLERİN SAYISI		KÖY ENSTİTÜLERİNİN ADLARI															
Yıllar	Köy Enstitülerinin Adları												Toplam				
	Kaynarca	Adana	Samsun	Kastamonu	Ordu	Giresun	Aksu	Harmanlı	Çiftlik	Jarış	Polatlı	Alayunt					
1946-47	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1947-48	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1948-49	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1949-50	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1950-51	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1951-52	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1952-53	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1953-54	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1954-55	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
1955-56	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
Toplam	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500

Şekil 3. 10 Yıl İçinde (1946-1956) Köy Enstitülerine Alınarak Yetiştirilecek Öğretmen ve Eğitimcilerin Sayılarının Enstitüleri Dağılımı. Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 1945, s. 348 (İsmail Hakkı Tonguç Belgeleşti Vakfı arşivinden erişilmiştir).

37.955 ve toplam öğretmen sayısı 7455'tir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 1945, s. 348).

Enstitüler, geniş bir halk kitlesine ulaşan bir eğitim ve kalkınma etkinliği olması dolayısıyla ülkenin ilerlemesinde belirgin etkileri bulunan birer katalizör olarak ifade edilebilir. Nitekim, kapatılmalarından dolayı daha başlangıç noktasında kalan bu kurumlar, 1940-1954 arasındaki 14 yıllık kısa ömürlerine rağmen, yetiştirilecek öğretmen sayısı bakımından **hedeflediklerine oldukça yaklaşmıştır**. 1944 yılında köy okullarında, Köy Enstitüsü mezunu 1941 öğretmen görev almıştır. 1948'de Van'a bağlı Ernis'te açılan son enstitüyle birlikte toplam sayısı 21'e ulaşan köy enstitülerinden, kapatılmalarına kadar 1398'i kadın, 15.943'ü erkek olmak üzere 17.341 köy öğretmeni diploma almıştır. Aynı dönemde, enstitülerde 1699 sağlık memuru yetiştirmiştir. 1936-1947 yılları arasında faaliyet gösteren köy eğitim kurslarından ise toplam 8675 eğitimci mezun olmuştur (Özel, 2000, s.7; Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, 2016, s.4-5). Enstitülerden ve eğitimci kurslarından mezun olan öğretmen ve eğitimcilerin toplamı, 26.016'dır. Köy enstitülerinin işleyişlerini, 20 yıl hedefi (1936-1956 arası köy eğitim kursları ile beraber) gerçekleştirecek kadar sürdürmedikleri halde, kayda değer bir mezun sayısına ulaşmış oldukları görülmektedir.

Enstitülerin temel amaçları olan **toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerine** bakıldığında, Erçelesi'nin (aktaran Kartal, 2008, s.34), 1991 yılında bu konu üzerine yürüttüğü çalışmanın sonuçları dikkate değerdir: Araştırmada, toplumsal kalkınma ile ilgili sorulara verilen cevaplara göre, köy enstitüsü mezunlarının, %98,1'i enstitülerin çevre halk eğitimi sorunlarına çözüm aradığını, %98,6'sı enstitülerin öğrencilerini köyde kalkınma önderliği rolünü yerine getirecek düzeyde yetiştirdiğini, %90,2'si enstitülerin köyün ihtiyaç duyduğu meslek elemanlarını yetiştirdiğini, %87'si enstitülerin çevre tarafından benimsendiğini, %87,9'u enstitülerin bilimsel düşünce ürettiğini ve bilimsel çalışmaya özen gösterdiğini, %91,5'i öğrencilerin okul sorunlarının çözümüne katılımlarının olduğunu, %92'si buldukları çevreler için enstitülerin eğitsel etkinlikler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, enstitülerin toplumsal kalkınmaya hizmet eden görevleri büyük ölçüde gerçekleştirdiklerine işaret etmektedir.

Kirby (1962, s. 247), köy enstitülerinde ayrıntılı incelemelerde bulunarak hazırlamış ve Türkçeye de çevrilmiş olan "Türkiye'de Köy Enstitüleri" başlıklı doktora tezinde, enstitüler ve kalkınma ilişkisini şöyle ifade etmektedir: "Enstitülerin çalışmalarının mihrak noktası, gittikçe daha fazla ölçüde dışarıya doğru, yani köylere doğru kaymaya başladı. Yine aynı şekilde enstitüler, tesadüfi köy işlerinden planlı kalkınma projelerine doğru geliyordu. [...] bu yeni safhası ile birlikte Köy Enstitülerinin sayısında da artış oluyordu. Böylece bir Enstitünün bölgesi küçülüyor ve idaresi daha kolay hale geliyor. Bu

üremede uygulanan teknik, kurulmuş bir enstitünün yeni bir enstitüye babalık etmesi idi”.

Planlama adımları üzerinden kısaca aktarılanların ardından, çalışmanın temel iddiasını şekillendiren bir sonraki bölümünde köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişlerinde planlamanın öne çıkan yansımaları, alt başlıklar halinde, daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. Bu çerçevede, ikinci bölümde yer alan alt başlıklar sırasıyla; (i) enstitülerin köylerde kurulması fikri ve hayata geçmesi, (ii) köy enstitülerinde benimsenen eğitim modeli ve müfredat, (iii) kolektif üretim süreci ve kampüs ortamında eğitim, (iv) köy enstitüleri etki alanlarına yönelik belirlenen bölgeler ve ülke genelindeki dağılımları, (v) yöreye özel ve öne çıkan üretimler ile son olarak (vi) “bir kalkınma aracı olarak köy enstitüleri: gerçekleştirdikleri sosyal ve ekonomik dönüşümdür. Aşağıda yer alan ilk alt bölümde; o dönemde ülkenin içinde bulunduğu durum, kapsamlı bir eğitim hamlesinin kilit mekanları olarak köylerin seçilmesinin nedenleri ve ilk köy enstitüsünün kuruluşuna giden sürece yasal zemin ve bütçe çözümleri ile birlikte yer verilmektedir.

2.1. Enstitülerin Köylerde Kurulması Fikri ve Hayata Geçmesi

“Bu memleketin asıl sahibi ve toplumsal varlığımızın asıl nedeni köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar bilgi ışığından yoksun bırakılmıştır. Bu nedenle bizim takip edeceğimiz eğitim siyasetinin temeli, evvela mevcut cehaleti yok etmektir.”

Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyet’in eğitim hamlelerinden Köy Enstitülerinin kurulması fikrinin temeli, 1923 yılında düzenlenen **İzmir İktisat Kongresi**’nde atılmıştır. Kongre’de “Ziraat ve Maarif Meselesi” başlıklı raporda köy enstitüsü sözcükleri kullanılmaksızın köylerde uygulamalı eğitim verecek okulların açılması dile getirilmiştir. Raporun 6. maddesinde şu ifadelerle yer verilmektedir: “Köylerdeki ilkokulların mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki ineklik fennî bir ahır ve kümesi, yeni usûl bir arılığı ve öğretmenler için iki odalı bir evi olması ve arazinin bir kısmı sebze ve bir kısmı çiçek, bir kısmı da fidancılığa tahsis edilerek öğretmenlerin gözetimi altında bizzat öğrenciler tarafından idare edilerek harcama ve gelirlerinin köy öğretmenlerine ait olması ve bu suretle çocuklara uygulamalı olarak çiftçiliğin öğretilmesi ve aydın insanların köylerde yerleşmesinin özendirilmesi.” (İnan, 1989, s. 22).

1933 yılında oluşturulan, köy enstitülerine giden yolda önemli bir mihenk olan **Kırsal Eğitimi İnceleme Komisyonu**’nun yürüttüğü çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Daha önce okuma-yazma öğretmek, Cumhuriyet’in temel ilkelerini anlatmak ve yeni tarım makinelerini tanıtmak için öğretmen gönderilmiş olan köylerin çoğunun yaşamında kayda değer değişiklikler olmamış, okuma-yaz-

ma oranında ilerleme sağlanamamış ve tarımda eski teknoloji kullanılmaya devam etmiştir. (2) Bazı köylerde ise, öğretmen olmamasına rağmen okuma-yazma bilinmekte, yeni tarım makineleri tanınmakta ve Cumhuriyet ilkelerine sahiplenilmekte olduğu görülmüştür. Bunları başarılarının, askerde eğitim aldıktan sonra köylerine dönen ve öğrendiklerini kendi köylülerine anlatan onbaşı ve çavuşlar olması dikkat çekmiş ve hedeflere ulaşmanın en kolay yolunun, köyün içinden çıkmış insanları görevlendirmek olduğu düşünülmüştür. Bu rapora göre; “köy öğretmenlerinin köyde kalması, köyde çalışıp üretime katılması, orada ev yapıp oturması, aile kurması ve bıkmadan kendini geliştirip köylüye rehber olması” gereklidir (Arayıcı, 2002’den aktaran Arslan, 2004, s.32). Köylünün, köyün içinden çıkmış kişilerce yetiştirilmesi ilkesi, köy enstitülerinin öncülleri olan eğitim kurumları için kullanılan temel ilkelerden olmuştur.

1920 ve 1935 yılları arasındaki dönem, köy enstitülerine giden yolda ilk adımların atıldığı yıllar olarak, **enstitüler için bir hazırlık süreci** olarak değerlendirilebilir. Okulsuz 35.000 köye öğretmen gönderilmesi, o günkü öğretmen yetiştirme sistemine göre 80-100 yılı buluyordu (Toprak, 2008, s. 58). Başta dönemin Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere ilgili devlet kurumları, bu olumsuz tabloya ilişkin daha etkili önlemler geliştirmek için alternatifler üzerinde çalışmışlardır. 1923-1940 yılları arasındaki yaklaşık on beş yıllık süreçte yer alan öncül eğitim hareketleri ile beraber, enstitülerin kurulmasına yönelik fikri temeller de belirginleşmeye başlamıştır. Köy enstitüleri fikri olgunlaşmaya dek denenen ön uygulamalar, **köy eğitim kursları ve köy öğretmen okullarıdır**. Köy eğitim kursları denemesi ya da etabı, hem köyler odak alınarak yapılacak bir eğitim hareketinin olası etkilerini görebilmek, hem de okuryazarlık ve okullaşma oranlarının artırılması için köylere kısa sürede eğitimci yetiştirebilmek amacını taşımaktadır. Bu doğrultuda, 1936 yılında askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapmış olan 84 köylü genç, Eskişehir’e bağlı Çifteler’de açılan 6 ay süreli eğitim kursundan sonra köy eğitimci olarak görevlendirilmiştir. Başarılı sonuçlar alınan bu ilk uygulama ile eğitimcilerin, görev yaptıkları bölgede ziraat konusunda da öncülük yapmaları sağlanmıştır. Daha sonraki süreçte, Eskişehir Çifteler (1937), İzmir Kızılçullu (1937), Edirne Kepirtepe (1938) ve Kastamonu Gököy’de (1939) kurslardan daha uzun süre eğitim veren dört köy öğretmen okulu açılmıştır (Gençkaya, 2008, s. 181).

Kanun Layihasına ilâştirilen “Köy Öğretmeni Yetiştirmek Maddesine Açılacak Enstitüler Hakkında Not”ta, enstitülere götürülen yol şu şekilde kaleme alınmıştır: “Bu köylerle şehir ve kasabaların bir de eğitimci köylerin bölge merkezlerinde tesis edilecek tam devreli ilk okulların öğretmen ihtiyacına gelince, bu ihtiyacı iki cepheden mütalea etmek zarureti vardır: 1) Kemiyet bakımından asgari 14.000 öğretmene ihtiyaç vardır. 2) Keyfiyet bakımından da köylerimizin ve köy karakterindeki kasabalarla şehirlerimizin umumi durumlarını, sıhhi, iktisadi vaz-

yetlerini, inkişaf şekillerini, buldukları tabiatın şartlarıyla insanların meşgul oldukları iş şekillerini bu işleri halletmek üzere kullandıkları tekniği ve vasıtaları gözden geçirmek lazımdır. Bu takdirde köylerin kültürel ve genel hayatlarında ileri bir seviye yaratabilmek için **yeni ve ileri insan tipini temsil eden bir öğretmene** ihtiyaç hasıl olduğu kendiliğinden meydana çıkar. Onun için köylere ve köy karakterindeki kasabalara öğretmen yetiştirirken alışılmış metodları terkederek daha ileri ve rasyonel usullerle çalışmak gerekmektedir.” (T.C. Maarif Vekilliği İlk Öğretim Genel Direktörlüğü, 1940, s. 1-2).

1935 yılında İsmail Hakkı **Tonguç**'un dönemin İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmesiyle, köy enstitülerine dair kuramsal boyut, yasal adımlarla da desteklenmiştir. İsmail Hakkı Tonguç, o yıllardan müdürlükten ayrıldığı 1946 yılına kadar Köy Enstitüsü Sistemi'nin **kuramsal, yasal ve pragmatik** yönden gelişmesine yön veren başlıca isim olarak karşımıza çıkmaktadır (Toprak, 2008, s.14). Tonguç (1998, s. 19), genç Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusunun önemli bir kısmı kırsalda yaşadığı için kalkınmanın köyden başlaması gerektiğini ifade etmiş ve çalışmalarını bu doğrultuda yönlendirmiştir. Köy enstitülerinden mezun olan öğretmen, tarımcı ve sağlıkçılar; köylerde toplumsal kalkınmayı sağlayacak, Cumhuriyet rejimini kökleştirecek ve köylüyü bilinçli hale getireceklerdir (Erçelebi'den aktaran Kartal, 1991, s.6). Köylü, **köyden seçilecek olanların eğitilmesi** yoluyla ve köylü-öğretmen ilişkili etkileşimi içinde geliştirilecektir.

“Kanımızı ve iliklerimizi isteyerek köyün içine akıtmadıkça, kırk bin köyün kenarına münevver insanın mezar taşı dikilmedikçe, bu köyün sırlarını anlayamayız. Köy[lü]ü anlayabilmek, [...] duyabilmek için onunla kucak kucğa, nefes nefese gelmek lazımdır. Onun içtiği suyu içmek, yediği bulguru yemek, yaktığı tezeğin ifade ettiği sırları sezebilmek ve yaptığı işleri yapabilmek gerekir. Bizim köyün ne olduğunu evvelâ büyük âlimler, artistler değil kahramanlar anlayacaklar, sonra âlimlere ve sanatkârlara anlatacaklardır. Türk köyü, daha belki yirmi beş yıl âlim değil, kahraman isteyecektir. Bataklığı kurutmak, sıtmalya kinin rejimi yaptırmak, trahomlunun gözüne ilâç damlatmak, okul binasını yapmak, yaralının yarasını sarmak, gebeye çocuğunu doğurtmak, pulluğun nasıl kullanılacağını veya tamir edileceğini öğretmek, bozuk köprüyü yapmak, islah edilmiş tohumu tarlaya saçmak, fidan dikerek onu büyütme ve step köylüsünün ‘dal’ diye adlandırdığı ağacı hakikaten ağaç hâline getirmek; ulemanın işi değil, kahraman teknisyenler ordusunun işidir... O [köylü] bu kahramanları içinden yetiştirmeye mahkûm. Bütün felâketlere katlanarak, ısırtı zehir yutar gibi yutarak çalışan ve başlarının üstünde

şereflerle örülü birer taş taşıyan bu kahramanlar köyü dile getirecekler[dir]... O zaman yeni sesler duyacağız. Bu seslerden ürkmeyen onları dinlemek lâzımdır. Köyden yeni renk ve seda getirenleri saygı ile karşılamak gerekir. Hakiki köyü ve memleketi o zaman anlayacağız. [...] Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi, mihaniki surette ‘köy kalkınması’ değil, manalı ve şuurlu bir şekilde **‘köyün içten canlandırılması’**dir. Köylü insanı öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar edemesin. Onlar da her vatandaş gibi her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir.” (Tonguç, 1939, s. 88).

1938-1946 yılları arasında görev yapan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve bir önceki dönem (1935-1938) aynı kurumda bakanlık yapan Saffet Arıkan da, köy enstitüleri fikrinin hayata geçmesinde önemli roller oynamışlardır. UNESCO, Hasan-Âli Yücel'in doğumunun 100. yıldönümü anısına 1997 yılını Hasan-Âli Yücel Yılı olarak ilan etmiştir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2018). Hasan Ali Yücel, 17 Nisan 1940 tarihli yasayla kurulan Köy Enstitüleri hamlesinde dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile birlikte çalışmıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim bilimi ve eğitim sosyolojisi ile ilgili olarak, kendi kaleme aldığı pek çok bilimsel eseri'de bulunmaktadır. Yenilikçi bir eğitim kuramcısı olan Tonguç, o yıllarda dünyada benzerlerine az rastlanan eğitim yaklaşımını, ülke gerçekleriyle birleştirerek **Türkiye'ye has yeni bir model** oluşturmuştur. Tonguç, iyi bir bilim adamı ve yönetici olmasının yanısıra, enstitülerin uygulama ayağını da ciddiyetle takip etmiş, ülkeyi köy köy gezmiş, her bir enstitüyü pek çok kez bizzat denetlemiştir. Tonguç'un bir diğer özelliği olan arşivciliği sayesinde adına, köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişine dair sürece ilişkin çok sayıda belgeye erişilebilen, İsmail Hakkı Tonguç Belgeligi Vakfı kurulmuştur.²

Deneyimlerin tarihleri takip edildiğinde, köy enstitülerinin fikir olarak 1935'te oluştuğu, 1937'de ön uygulamalarının başladığı ve 1940'ta yasal bir zemine kavuşturulduğu izlenmektedir (Aysal, 2005, s. 267). Köy enstitülerinin yasal zemine kavuşturulması, köy enstitüleri fikrinin olgunlaşması ve uygulamaya geçilmesi sürecinin temellerini sağlamlaştırmıştır. Hasan Ali Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç'un girişimiyle, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı **Köy Enstitüleri Kanunu** çıkarılmıştır. Bu kanun ile Çifteler deneme okulu dahil, önceden kurulan deneme okullarının (köy eğitmen kursları ve köy öğretmen okulları) enstitüye dönüştürülmesi ve bunlara ek olarak 17 yeni köy enstitüsü açılması kararlaştırılmıştır (Gençkaya, 2008, s. 181). 1948 yılı itibarıyla, tüm ülkede **21 köy enstitüsü**nün kurulması gerçekleştirilmiştir (Bkz. Tablo 3). Türk eği-

¹ “Mürebbinin Ruhı ve Muallim Yetiştirme Meselesi” (Kerschensteiner'den çeviri) (1931), “İş ve Meslek Terbiyesi” (1933), “Köyde Eğitim” (1938), “Canlandırılacak Köy” (1939 - 1. Baskı), “İlköğretim Kavramı” (1946), “Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy” (1947 - 2. Baskı), “Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü” (1949), “Pestalozzi Çocuklar Köyü” (1960) Tonguç'un eserlerinden yalnızca bir kısmıdır. Tonguç'un eğitim konulu dergilerde yayınlanan çok sayıda yazısı da bulunmaktadır.

² İ.H. Tonguç'un oğlu Dr. Engin Tonguç tarafından 2011 yılında Ankara'da kurulmuş olan İsmail Hakkı Tonguç Belgeligi Vakfı'nda Tonguç'un kendi eserleri, kütüphanesindeki kitaplar, fotoğraflar, mektuplar, el yazısı notlar vb. belgeler bulunmaktadır (<http://www.tongucvakfi.org.tr/>)

tim politikasında önemli yer bulan, köy enstitülerine ilişkin bir başka kanun da, 25 Haziran 1942 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 4274 sayılı **Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu**'dur (Kirby, 1962; Resmi Gazete, 25/06/1942). Bu kanunla birlikte, bu okulları bitiren öğretmenler okul ve kurslarla ilgili görevlerinin yanında, ihtiyaç duyulan çeşitli konularda köy halkının yetiştirilmesi ile görevlendirilmişlerdir (Akyüz, 1989'den aktaran Kartal, ss. 23-36).

Köy enstitülerinin kurulması işinin yasal zemininin yansira bütçesi de düşünülmüş, ihtiyaç olan **bütçesi** devletin o dönemki kısıtlı olanaklarıyla birlikte ele alınarak çözüm yolları geliştirilmiştir. Enstitülerin kuruluş bütçesine (Bkz. Şekil 2'de ilk sayfa) ilişkin saptamalar, 1940 yılında dönemin Milli Eğitimden sorumlu Bakanlığı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "Bölge köy enstitülerinin tesisi için gereken tahsisat: Bütün vilayetlerimizin öğretmen ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde 16-22 köy enstitüsü kurmak ve bunlarda 17-20 bin talebeyi yetiştirebilmek için bugünkü mevzuata göre hareket edildiği takdirde yalnız inşaat ve tamirat işlerine en az 7 milyon lira sarf etmek zarureti vardır. Buna mukabil enstitüler eğitimcileriyle birleştirildiği takdirde inşaat meselesini (3.000.000) lira ile halletmek mümkün olabilecektir. Eğitimciler kurslarında bulunan eğitimciler inşaat derslerinin tatbikatı olarak bir kurs devresi zarfında (50.000) lira kıymetinde bir okul binasını (20.000) liraya meydana çıkarabilmektedirler. Bu tarzda çalışmak şartıyla bu enstitülere ait 7 milyon liralık inşaat işini 3 milyon liraya ikmal etmek mümkün olacaktır." Enstitülerin kuruluş bütçelerinin yansira, on beş yıllık bir zaman zarfında gıda, giyim, tesisat, maaş gibi masraflara dair bütçe de belirlenmiştir (Bkz. Şekil 4'te ikinci görsel). (T.C. Maarif Vekilliği, 1940, s. 11-12).

Köy enstitülerinde yetiştikten sonra köylere dönerek mecburi hizmetlerini yapacak olan **öğretmenlerin yaşam kalitelerini** sağlamak için onlara maaşın yansira, konut gibi

AÇILAN VE YENİDEN AÇILACAK OLAN KÖY ENSTİTÜLERİ İNŞAAT MASRAFLARI		ON BEŞ YIL ZARFINDA MEKULAT, MELBESAT, TESBİT, MAAŞ VE ÜCRET YEMEK MASRAFLARI	
Öğretmen okul ve diğer okul dışı inşaat inşaat masrafları		Yıl	Tutar Lira
1. Kara	230.000	1940-1941	1.400.000
2. Ka-Jamossu	330.000	1941-1942	1.010.000
3. Fakışehir	330.000	1942-1943	2.000.000
4. İzmir	115.000	1943-1944	1.047.000
5. Trakya	230.000	1944-1945	2.047.000
6. Kayseri	220.000	1945-1946	1.718.530
7. Malatya	155.000	1946-1949	1.727.530
8. Arifve	150.000	1949-1950	2.251.230
9. Trabzon (Beşköprü)	175.000	1950-1951	1.050.000
10. Hatay (Soğuksu)	300.000	1951-1952	910.000
11. Adana (Haramiye)	300.000	1952-1953	700.000
12. Isparta (Ölümne)	150.000	1953-1954	610.000
13. Samsun (Hamamayağı)	170.000	1954-1955	510.000
14. Antalya	150.000		
15. Van	250.000		
16. Şark vilayetlerinden birinde	150.000		
	3.000.000		
			13.300.000

AÇILAN VE AÇILACAK OLAN KÖY ENSTİTÜLERİ İNŞAAT MASRAFLARININ YILLARA TEYİZİ	
Yıl	Tutar Lira
1940-1941 ders yılında	230.000
1941-1942 " "	455.000
1942-1943 " "	500.000
1943-1944 " "	720.000
1944-1945 " "	1.025.000
	3.000.000

Şekil 4. 1940-1955 Yılları için enstitülerin kuruluş bütçeleri ile gıda, giyim, tesisat, maaş gibi masraflara dair bütçe. Kaynak: T.C. Maarif Vekilliği, 1940, s. 11-12 (İsmail Hakkı Tonguç Belgeligi Vakfı arşivinden erişilmiştir).

olanakların sağlanması, emekli olduktan sonraki hakları, sağlık ve tedavileri için sağlanacak olanaklar da sistemin sürdürülebilirliğinin temini adına üzerinde önemle durulan konulardan olmuştur. Bu olanakların sağlanması, ilgili yasal düzenlemeler ile de hükme bağlanmıştır (T.C. Maarif Vekilliği, 1940, s. 8-9). Köy enstitüleri, kapatıldıktan sonra bile, farklı adlarla (ilk öğretmen okulları, öğretmen liseleri, Anadolu öğretmen liseleri, fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, yatılı bölge ortaokulları vb.) eğitim-öğretim kurumları arasında yer almaya devam etmişlerdir. Arsa olanakları sürmese de öğretmenler enstitü kampüslerinde kurulmuş olan lojmanlarda ikamet etmeyi sürdürmüşler, öğretmen lokalleri, yemekhane gibi sosyal imkanlardan faydalanmışlardır.

2.2. Köy Enstitülerinde Benimsenen Eğitim Modeli ve Müfredat

Köy enstitülerindeki eğitim yaklaşımının kendine has, özgün bir yapısı bulunmaktadır. Köy enstitülerinin eğitim-öğretim yöntemi, İsmail Hakkı Tonguç'un **yüz yüze, güvene dayalı ve eğitimin her kademesindeki bireye değer veren** anlayışı ile şekillenmiştir. Bu anlayış, klasik eğitim yaklaşımına bir meydan okumadır. Onun eğitim yaklaşımı, enstitü kampüslerindeki müdürden, öğretmene, usta öğreticiye ve öğrenciyeye dek yansımaları bulmuştur. Bu eğitim modeli ve yaşam biçimi, köy enstitüsü mezunlarının güçlüklerden yılmayan, üretken ve topluma yararlı bireyler olarak yetişmelerini sağlamıştır. Bunda, Tonguç'un eğitimciler kursları ve köy enstitülerindeki her bireye inisiyatif tanıyan bir yönetim anlayışına sahip olması etkili olmuştur (Gümüşoğlu, 2014, s. 142). Kararların yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya bir yol izleyerek alınması, Tonguç'un daha o dönemde **katılımcı** bir yönetim anlayışını ne denli içselleştirdiğini ve yayma gayretinde olduğunu gösteren örneklerden biridir. Tonguç, Köy Enstitüleri için aradığı müdürleri ve öğretmenleri kendileriyle konuşarak, halkın gelişmesini kendine dert edinmiş eğitimciler arasından seçmiş, süreç içerisinde gerçekleşecek öğretmen seçimlerini de bu kişilere bırakmıştır. Bu şekilde, müdür ve öğretmenlerin sevecek çalışmalarını sağlayabilmenin yolu da kendiliğinden bulunmuştur (Kuyumcu, 2003, s. 37).

Köy enstitülerinde benimsenecek eğitim modelinin geliştirilmesi sürecinde farklı coğrafyalardaki, özellikle Avrupa'daki benzer eğitim kurumları yerinde ziyaret edilerek incelenmiş, eğitimdeki kuramsal tartışmalar takip edilmiş ve edinilen bilgiler kendi ülkemizin koşulları özelinde bir araya getirilerek **özgün** bir eğitim modeli ortaya çıkarılmıştır. Bu modelin ortaya çıkışında İsmail Hakkı Tonguç, zamanının uluslararası ölçekte pedagoji düşünürlerinden olan Baltacıoğlu'nun eğitim anlayışından beslenmiştir. Baltacıoğlu, el işleri, tiyatro oyunları, gazetecilik, çocuk bankacılığı gibi **uygulamalı eğitim**lerin, okul programlarını tamamlayıcı bir parçası yapmak fikri ile Avrupa ve Amerika'nın önde gelen "ilerici" (progressive)

eğitmcilerinden biri olmuştur. Dewey veya Kerschensteiner ve diğerlerinin okullara “program dışı” (extra-curricular) araçların getirilmesiyle uğraştıkları bir dönemde Baltacıoğlu, “programlarla birlikte” (co-curricular) eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi fikrini geliştirmiştir. Baltacıoğlu, endüstrilemiş ülkelerin okulları için iyi sayılan yöntemlerin, Türkiye’deki okullar için iyi olmayabildiğini fark etmiştir. Köy enstitüleri ile birlikte, Batı’daki eğitim kurumlarının sistemlerinden beslenen fakat aynı zamanda onlardan ayrılan, ülkeye özgü bir sistem doğmuştur (Kirby, 1962, s. 6 ve 21).

Köy enstitülerinin müfredatı; (1) kültür dersleri, (2) ziraat dersleri ve uygulamaları ve (3) teknik dersler ve uygulamaları olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. **Kültür dersleri**; Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi (toplumbilim, iş eğitimi, çocuk ve iş ruhbilimi, iş eğitimi tarihi, öğretim metodu ve tatbikat), zirai işletmeler ekonomisi ve kooperatifçilik derslerinden oluşmaktadır. **Ziraat dersleri ve uygulamaları**; tarla ziraati, bahçe ziraati, fidancılık, meyvecilik ve sebzeçilik bilgisi, sanayi bitkileri ziraati, zootehnik, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık, ipek böcekçiliği, balıkçılık ve su ürünleri bilgisi ve ziraat sanatlarını içermektedir. **Teknik dersler ve uygulamaları** ise; köy demirciliği (nabantlık, motorculuk), köy düğnerliği (marangozluk), köy yapıcılığı (tuğlacılık ve kiremitçilik, taşçılık, kireççilik, duvarcılık ve sıvacılık, betonculuk), ayakkabı yapımı, terziilik, ve kızlar için köy ev ve el sanatlarını (biçki-dikiş, nakış, örücülük ve dokumacılık) kapsamaktadır (Altunya, 2009).

Bu anlamda; enstitülerde yalnız temel dersler değil, **yaşama dair bütün konular** bir bütünlük içinde işlenmiştir: Öğrenciler, güçlü bir tarih eğitimi, tarım, el işi ve zanaat dersleri vasıtasıyla yurttaşlık bilinci ve ulusal bilinç kazanmış; bunun yanı sıra dünya klasiklerini okuyarak, müzik dinleyerek, tiyatro yaparak, konser vererek vb. dünya değerleri ile tanışmışlardır (Ortaş, 2005, s. 3). Enstitü öğrencilerinin tarım uygulamaları,

Şekil 5. Köy Enstitüsü öğrencileri müzik, dikiş, fen ve kaynakçılık derslerinde.

fen, spor, müzik, dikiş, halk oyunu, marangozluk, kaynakçılık gibi geniş yelpazeli bir çok faaliyeti, eğitimdeki çeşitliliği ve ilerici bakış açısını yansıtmaktadır (Köy enstitülerinde gerçekleştirilen faaliyetlerden bir kısmı için bkz. Şekil 5). Enstitülerdeki yaşamın; öğrencilerde birlikte yaşama, çalışma ve öğrenme; başarı veya başarısızlıkları birlikte değerlendirme; iş ve eğlence sırasında duyulan zevki yine birlikte paylaşma gibi bugün demokratik hayatın en önemli ilkeleri arasında sayılan bir takım sosyal tutum ve alışkanlıkları kazandırma ve geliştirme niteliği taşıdığını da belirtmek gerekir (Oğuzkan, 2007’den aktaran Kartal, 2008, s.33).

Bölge esasına göre kurulmuş olan köy enstitülerinin öğrencileri, bölgede yer alan illerin köylerinde görev yapan öğretmenlerin yetiştirdiği öğrenciler arasından seçilmiştir. Karma öğretim sisteminin benimsendiği beş yıllık enstitülere, beş yıllık köy okullarını bitirip ardından iki yıllık hazırlık sınıfını tamamlayanlar kabul edilmiştir. Enstitülerin ilk üç yılı itibariyle en başarılı olan öğrenciler öğretmen olmuş, geri kalanlar da öğretmen-

Şekil 6. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri tarım uygulamasında. Kaynak: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, 2016’dan aktaran Gençkaya, 2008, s.184.

Şekil 7. Kepritepe Köy Enstitüsü’nde arıcılık eğitimi verilirken. Kaynak: <https://pbs.twimg.com/media/C9nocefW0AlgpiG.jpg>.

lik dışındaki diğer köy hizmetlerine (sağlık memurluğu ve köy ebeliği) yönlendirilmiştir (Gençkaya, 2008, s. 182). Enstitü öğrencilerinin uygulamaları arasında; arazinin ağaçlandırılması, çiçekçilik, bataklıkların kurutulması, yol yapımı, su kanalı açılması, çorak alanların verimli hale getirilmesi, iklime göre yeni bitki çeşitleri üretilmesi (bkz. Şekil 6) gibi çeşitli faaliyetler bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin yapıldığı ekili dikili alanların yanı sıra; kümes, ahır gibi hayvan üretim çiftliklerine ve arı kovanlarına (bkz. Şekil 7) da enstitü alanları içerisinde yer verilmiştir (Erçelebi, 1991'den aktaran Kartal, s. 23-36). Teknik dersler ve uygulamalar kapsamında ise her enstitüde; marangozluk, biçki-dikiş, demir işçiliği gibi el sanatları üretimine ağırlık veren atölyeler bulunmaktadır. Tüm bu faaliyetler, eğitimin parçaları olmalarının yanı sıra, elde edilen ürünler buldukları **enstitünün gereksinimlerini de karşılamış**, bununla da kalmayıp yerel **kırsal üretim biçimi ve çeşitliliğini yönlendirmiş ve desteklemiştir**.

2.3. Kolektif Üretim Süreci ve Kampüs Ortamında Eğitim

Köy enstitülerinin pek çoğunun yapım süreci, günümüzde sıkça gündeme gelen katılım ve katılımın ileri bir şekli olarak, **kolektif üretim sürecinin** gerçekleştirildiği, zamanının erken örneklerinden olması yönüyle dikkate değerdir. Aktörlerin birlikte çalışması, paylaşması, hem kuruluş hem işleyişte kolektif bir sürecin tanımlanması, problemlerin tartışıldığı ve çözüm önerilerinin geliştirildiği platformların varlığı vb. son 20-30 yıldır gündemde olan tartışma ve uygulamaların daha o dönemde köy enstitülerinde hesaba katılmış olduğu görülmektedir. Yeni kurulan enstitülerin daha önce kurulmuş olanlardan gelen **yardım ekiplerince** gerçekleştirilmesi, bahsedilen kolektif üretim süreçlerinin güzel bir örneğidir. Bu yolla dayanışma bilinci ve etkileşim de geliştirilmektedir. Bir enstitü yapılırken, ondan önce kurulmuş olan enstitülerde okuyan öğrencilerin yanısıra, köylüler de sürece dahil olurlardı. **Enstitülerde görev yapacak öğretmenleri** yetiştiren Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün kampüsü, köy enstitülerinde

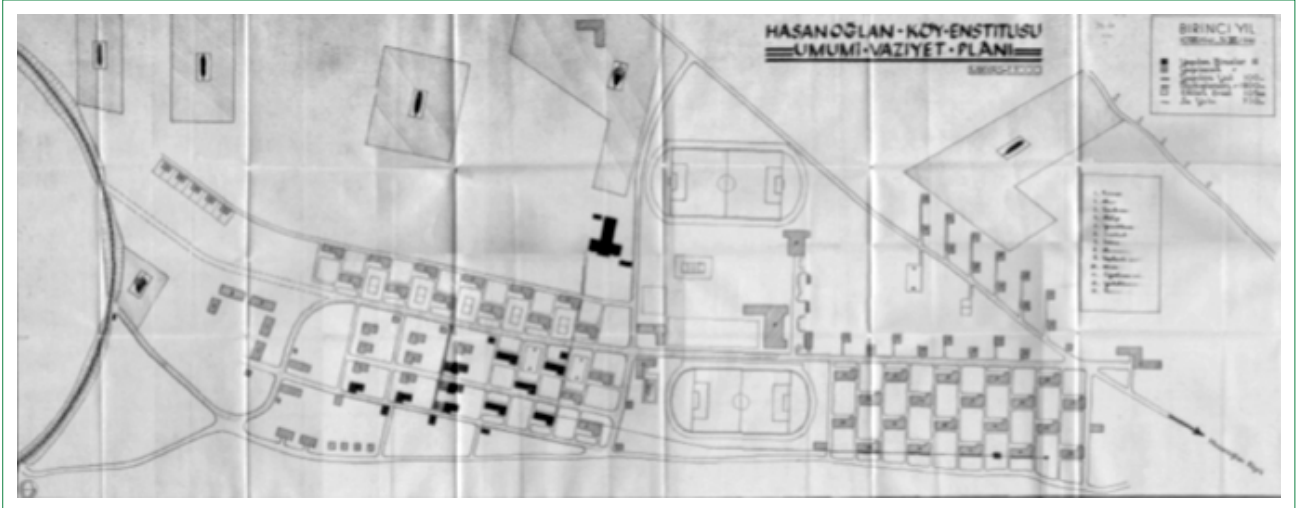
Şekil 8. Öğrenciler Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün açık hava tiyatrosu inşaatında. Kaynak: Özel, 2000, s. 103

kolektif üretim sürecinin en yoğun yaşandığı inşa süreçlerinden birine tanık olmuştur. Aşağıdaki fotoğrafta (Şekil 8), Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü kampüsünde bulunan açık hava tiyatrosunun yapımında yer alanlar, diğer enstitülerden yapım sürecine destek için gelen öğrencilerdir.

1940-1946 arasında köy enstitülerine ait alanlarda, 15.000 dönüm tarla tarıma elverişli hale getirilmiş ve enstitü öğrencilerinin uygulamalı eğitim gördüğü çiftlikler yapılmıştır. Aynı dönemde 750.000 yeni fidan dikilmiş, 1200 dönüm bağ oluşturulmuş, 1500 dönüm arazi sebze tarımı için uygun hale getirilmiş ve 9000 baş hayvan yetiştirilmiştir. Ziraat işlerinin yanısıra; 1937-1946 yılları arasında enstitülerde 150 büyük yapı, 60 işlik, 210 öğretmenevi, 20 uygulama okulu, 36 ambar ve depo, 48 ahır ve samanlık, 36 ambar ve depo, 48 ahır ve samanlık, 12 elektrik santrali, 16 su deposu, 12 tarım deposu, 3 balıkhanesi, 100 km. Yol yapılmış ve bunlardan başka su boruları döşenmiş, kanalizasyon hatları açılmıştır (Gedikoğlu, 1971, s.245). Köy enstitüleri kapatılana değin ise 741 işlik yapıldığı, köylerde 875 yeni okul ve 993 öğretmenevi inşa edildiği, 851 köy okulu onarıldığı ve genişletildiği ifade edilmektedir. Sulama kanallarının ve kuyuların öğrenciler tarafından oluşturularak çiftliklere sulama suyu getirildiği, kimi enstitülerde bunlara değirmenlerin de eklendiği görülmektedir (Kirby, 1962, s.316; Özel, 2000, s.7).

Köy enstitülerinde verilecek olan eğitimin uygulamayı içeren yapısından dolayı, enstitü mekanları olarak **kampüs** ortamı benimsenmiştir. Enstitülerin kampüs ortamlarında kurulmaları, **"iş için, iş içinde"** eğitim anlayışını en iyi destekleyebilecek **mekânsal organizasyon** biçiminin kampüs olmasından kaynaklanmaktadır. Kampüslerin mekânsal organizasyonlarına dair kararların, şartnameleri oluşturulmuş **yarışmalar yoluyla** geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim, enstitü kampüslerinin projeleri, eskiden kalma atıl binalardan faydalanan 3 enstitü (Kızıllı, Cılavuz ve Ernis köy enstitüleri) ile hazır bina projeleri kullanılan Dicle Köy Enstitüsü hariç, yarışmalar yoluyla elde edilmiştir (Köni, 1948'den aktaran Kardaş, 2017, s. 188; Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, 2016, s. 4-5). Kızıllı, Cılavuz ve Ernis köy enstitülerinde, mevcut yapılarda iyileştirme ve alan düzenlenmelerinin yapılması yoluna gidilmiştir.

Yarışma yoluyla elde edilen kampüs projelerinin tümünün büyük ve modern bir köy örneğinde olduğu söylenebilir (Örnek bir köy enstitüsü vaziyet planı için bkz. Şekil 9). Kampüslerde bulunan temel fonksiyonlar belirlidir; ilgili yapı ve alanlar, derslik binası, yemekhane, yatakhane, çamaşırhane, kütüphane, spor salonu, açık spor alanları, gösterilerin yapıldığı bina, laboratuvar binası, hamam, çamaşırhane, revir, fırın, marangozhane, kantin, tören alanı, öğretmen lojmanları, ağaçlık alan, ekili alanlar, sebze ve meyve bahçeleri, ahır, ağıl ve kümesler vb. şekilde sıralanabilir. Bu temel fonksiyonların yanısıra, enstitünün niteliğine bağlı olarak, her bir enstitüye özel başka tür fonksiyonları da görmek mümkündür: Hasanoğlan Yüksek Köy

Şekil 9. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Umumi Vaziyet Planı. Kaynak: İsmail Hakkı Tonguç Belgeleşme Vakfı arşivi

Enstitüsü'nde bulunan açık hava tiyatrosu ve müze, Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde yer alan balıkçılık malzemeleri deposu, Cılavuz Köy Enstitüsü'ndeki küçük enerji üretim santrali, bu örneklerden yalnızca birkaçıdır.

2.4. Köy Enstitüleri Etki Alanlarına Yönelik Belirlenen Bölgeler ve Ülke Genelindeki Dağılımları

Köy enstitülerinin konumları ve ilke içindeki dağılımları, belli ilke ve hedefler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Enstitülerin bulunacakları konumlarla ilgili olarak; kırsal nitelikli bir bölgede yer almak, ulaşım ağlarının yakınlarında bulunmak, su kaynağına yakın olmak ve ekim-dikime elverişli hale getirilebilecek büyük bir kamu arazisine sahip olmak gibi **kriterler** belirlenmiştir. Ülke, doğal ve sosyal yapı gözetenilerek **2 ila 5 ilden oluşan bölgelere** ayrılmıştır. Enstitüler, bu bölgelerin inceleme, araştırma, yönlendirme merkezleri niteliğinde, Bakanlık'ın ilgili heyetlerince uygun bulunan köylerin yakınlarında kurulmaya başlanmıştır (Köy enstitülerinin kuruldukları yerlerle ilgili olarak bkz. Tablo 3). Her enstitü bölgesinin uygun bir yerinde 5-10 köyün ortalarında da bölge okullarının açılması ve bunlarda da ilkökul sonrası teknik eğitim verilmesi planlanmıştır. Böylece köy okullarının bölge okullarına, bölge okullarının da enstitülere bağlı olması düşünülmüştür (Başaran, 1999). Devlet tarafından, her bir enstitü için ortalama 350 hektarlık bir alan ayrılması öngörülmüştür. Her köy enstitüsü, kendi bölgesine giren köy ilkökullarından mezun olan öğrencileri almakta ve bu illerdeki köy okullarından sorumlu olmaktadır (Arayıcı, 1999, s. 272).

Aşağıda yer alan tabloların ilkinde (Tablo 1); köy enstitülerinin **buldukları konumlar, kuruldukları yerlerin nüfusları, rakımları, enstitülerin il merkezine uzaklıkları, ilçe merkezine uzaklıkları ve arazilerinin büyüklükleri** sıralanmaktadır. Enstitülerin içerisinde kaldıkları il, ilçe ve köylerin statülerinde ve/veya sınırlarında zaman

içerisinde değişiklikler olduğu için, tablonun ilk sütununda hem o zamanki konumlarına, hem de güncel konumlarına (günümüzdeki adları ile birlikte) iki kısım halinde yer verilmektedir. 1935 itibarıyla, 21 enstitünün 18'inin köylerde kurulmuş olduğu görülmektedir (bugün bu yerleşimlerin bir kısmı büyüyerek ilçe olmuş, kır karakterini sürdürenlerden 9'u ise mahalle statüsü kazanmıştır). Kuruldukları yerlerin 1935 yılı nüfuslarına bakıldığında en düşük nüfuslu olan 342 ile Gök köy Köy Enstitüsü'nün bulunduğu yerleşim, en yüksek nüfuslu olan da 11.493 ile Keçiören Köy Enstitüsü'nün bulunduğu yerleşimdir. Aynı yıl, enstitülerin kuruldukları yerlerin nüfuslarının ortalaması yaklaşık 2100'dür. Kuruldukları yerlerin rakımları; deniz seviyesi ile 1950 metre arasında değişen bir çeşitlilik göstermektedir. Günümüzde enstitülerin il merkezine uzaklıkları 9 ile 165 km. arasında değişmektedir, en yakın il merkezine olan ortalama mesafe 80 km'dir. İlçelere uzaklıklarına bakıldığında ise, günümüz itibarıyla pek çoğu ilçe merkezlerinin içinde kalmakta, içinde yer almayanların ilçe merkezine mesafeleri 2-57 km. arasında değişmektedir. Tablodaki son veri olan enstitü arazilerinin büyüklükleri ise enstitülerin kuruldukları yıllara aittir ve kamu mülkiyetine sahip arazi varlığındaki duruma göre 150 ile 1700 dönüm arasında değişmektedir. Enstitü arazilerinin ortalama büyüklüğü 4600 dönümdür (460 hektar).

Tablo 1'den sonra yer verilen Tablo 2 ve Şekil 10 ise; **köy enstitülerinin kuruluş yerleri, tarihleri ve etkileme alanlarına** işaret etmektedir. Tabloda etkileme alanı sütununda yer alan iller, köy enstitüleri bölge haritasının 1948 itibarıyla aldığı son durum dikkate alınarak sıralanmıştır (o yıllarda ülkedeki il sayısı 63'tür). Etkileme alanı sütununda yer alan illerden koyu olarak yazılmış olanlar, 1948 itibarıyla Türkiye mülki idare haritasında yer alan illerdir. Türkiye'nin güncel mülki idare sınırları temel alınarak, enstitü bölgeleri sınırları içerisinde kalan ve 1948 yılından günümüze dek il olan yerler ise normal kalınlıktaki harflerle belirtilmiştir (güncel duruma göre top-

Tablo 1. Köy enstitülerinin konumları, kuruldukları yerlerin nüfusları, rakımları, enstitülerin il merkezine uzaklıkları, ilçe merkezine uzaklıkları ve arazilerinin büyüklükleri

Köy Enstitüsü Adı	Enstitülerin Şimdiki Adları	Enstitünün Kurulduğu Yerin Nüfusu (1935 nüfusları)	Enstitünün Kurulduğu Yerin Rakımı (metre)	Enstitünün İl Merkezine Uzaklığı (Günümüz) (km)	Enstitünün İlçe Merkezine Uzaklığı (Günümüz) (km)	Enstitü Arazisinin Büyüklüğü (dönüm)
Çifteler Köy Enstitüsü Eskişehir İli, Merkez İlçesi, Mahmudiye Bucağı, Hamidiye Köyü	Yunus Emre Anadolu Lisesi Eskişehir İli, Mahmudiye İlçesi, Hamidiye Mah.	453	875	42	12	7000
Gölköy Köy Enstitüsü Kastamonu İli, Merkez İlçesi, Gölköy Köyü	Kastamonu Göl Anadolu Lisesi Kastamonu İli, Merkez İlçesi, Kuzeykent Mah.	342	775	10	9	2000
Kepirtepe Köy Enstitüsü Kırklareli İli, Lüleburgaz İlçesi, Kepir Köyü	Kepirtepe Anadolu Lisesi Kırklareli İli, Lüleburgaz İlçesi, Eskibedir Mah.	11.493	230	62	5	370
Kızılçullu Köy Enstitüsü İzmir İli, Merkez İlçesi, Buca Bucağı, Şirinyer Köyü	Şirinyer Anadolu Lisesi İzmir İli, Buca İlçesi (Şirinyer Semt), İnkılap Mah.	8060	10	9	2	240
Akçadağ Köy Enstitüsü Malatya İli, Akçadağ İlçesi, Karapınar Köyü	Akçadağ Fen Lisesi Malatya İli, Akçadağ İlçesi, Karapınar Mah.	2049	900	37	26	3166
Akpınar Köy Enstitüsü Samsun İli, Ladik İlçesi, Kamlık Köyü	Akpınar Fen Lisesi Samsun İli, Ladik İlçesi, Akpınar Mah.	735	1098	84	3	1250

Tablo I. Devam

Aksu Köy Enstitüsü Antalya İli, Merkez İlçesi, Aksu Beldesi	Aksu Fen Lisesi Antalya İli, Aksu İlçesi, Macun Mah.	620	10	16	İçinde	200
Arifiye Köy Enstitüsü Kocaeli İli, Adapazarı İlçesi, Sapanca Bucağı	Necmettin Erbakan Fen Lisesi Sakarya İli, Arifiye İlçesi, Fatih Mah.	738	30	45	İçinde	320
Beşikdüzü Köy Enstitüsü Trabzon İli, Vakıfkebir İlçesi, Beşikdüzü Bucağı	Beşikdüzü İMKB Fen Lisesi Trabzon İli, Beşikdüzü İlçesi, Cumhuriyet Mah.	727	10	64	İçinde	150
Cılavuz Köy Enstitüsü Kars İli, Merkez İlçesi, Cılavuz Bucağı/Köyü	Kazım Karabekir Anadolu Lisesi Kars İli, Susuz İlçesi, İnkılap Mah.	893	1700	24	İçinde	450
Düziçi Köy Enstitüsü Seyhan İli, Bahçe İlçesi, Haruniye Bucağı	Düziçi Fen Lisesi Osmaniye İli, Düziçi İlçesi, İrfanlı Mah.	438	60	30 (Eskiden bağlı olduğu Gaziantep'e uzaklığıdır. Osmaniye'ye uzaklığı 25 km'dir)	İçinde	1485
Gönen Köy Enstitüsü Isparta İli, Merkez İlçesi, Gönen Bucağı	Gönen Fen Lisesi Isparta İli, Gönen İlçesi, Pazar Mah.	2092	1000	24	İçinde	671
Pazarören Köy Enstitüsü Kayseri İli, Pınarbaşı İlçesi, Pazarören Bucağı	Pazarören Anadolu Lisesi Kayseri İli, Pınarbaşı İlçesi, Pazarören Mah.	256	1500	81	25	1900
Savaştepe Köy Enstitüsü Balıkesir İli, Merkez İlçesi, Savaştepe Beldesi	Necip Fazıl Kısakürek Anadolu Lisesi Balıkesir İli, Savaştepe İlçesi, Cumhuriyet Mah.	1550	150	57	57	290

Tablo 1. Devam

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	Hasanoğlan Atatürk Fen Lisesi					
Ankara İli, Merkez İlçesi, Hasanoğlan Beldesi	Ankara İli, Elmadağ İlçesi, İstasyon Mah.	1230	1160	34	12	638
İvriz Köy Enstitüsü	İvriz Sosyal Bilimler Lisesi					
Konya İli, Ereğli İlçesi, Zanapa Köyü	Konya İli, Ereğli İlçesi, Gaybi Mah.	1594	1000	165	10	2500
Pamukpınar Köy Enstitüsü	Pamukpınar Yatılı Bölge Ortaokulu					
Sivas İli, Yıldızeli İlçesi	Sivas İli, Yıldızeli İlçesi, Karşiyaka Mah.	2584	1285	46	İçinde	4000
Pulur Köy Enstitüsü	Ilıca İMKB Yavuz Selim Sosyal Bilimler Lisesi					
Erzurum İli, Merkez İlçesi, Ilıca Beldesi, Pulur Köyü	Erzurum İli, Aziziye İlçesi, Ilıca Mah.	666	1950	14	İçinde	2000
Dicle Köy Enstitüsü	Ergani Fen Lisesi					
Diyarbakır İli, Ergani İlçesi	Diyarbakır İli, Ergani İlçesi, İstasyon Mah.	3253	1000	58	3 km	850
Ortaklar Köy Enstitüsü	Ortaklar Fen Lisesi					
Aydın İli, Merkez İlçesi, Ortaklar Beldesi	Aydın İli, Germencik İlçesi, Ortaklar Mah.	1507	60	32	9	2800
Ernis Köy Enstitüsü	Muradiye Alpaslan Fen Lisesi					
Van İli, Muradiye İlçesi, Ünseli Köyü	Van İli, Muradiye İlçesi, Aşağıkozlucu Mah.	3700	1750	105	20	1700

Kaynak: Özgün (Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, 2016, s.4-5 [http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/bulten_51_.pdf], http://www.rasimpehlivanoglu.com/css/phocadownload/TR_KoyEnstituleri_ve_PKO.pdf, http://www.illeridaresi.gov.tr/kurumlar/illeridaresi.gov.tr/Mülki%20idareler/TA-RIH(1).pdf, http://www.johschool.com/Makaleler/551518932_11.%20Volkan%20payas%C4%B1.pdf, http://blog.milliyet.com.tr/ladik-akpinar-koy-enstitusu-mezunu-aydin-ipek/Blog/?BlogNo=347893, https://maps.google.com ve http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php 'den yararlanılarak üretilmiştir).

Tablo 2. Köy enstitülerinin kuruluş tarihleri, yerleri ve etkileme alanları

Kuruluş Sırası	Köy Enstitüsü Adı	Kuruluş Tarihi (İl, İlçe)	Bugünkü Konumu (1948 yılı itibarıyla son halini alan bölgelemeye göre -21 bölge- öğrenci aldığı iller)	Etkileme Alanı (1948 yılı itibarıyla son halini alan bölgelemeye göre)	Bölgede Kır Nüfusu
1	Çifteler Köy Enstitüsü	17 Nisan 1940	Eskişehir, Mahmudiye	Eskişehir, Afyonkarahisar	410.302
2	Gölköy Köy Enstitüsü	17 Nisan 1940	Kastamonu, Merkez	Kastamonu, Sinop, Zonguldak, Bartın, Karabük	806.778
3	Kepirtepe Köy Enstitüsü	17 Nisan 1940	Kırklareli, Lüleburgaz	Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul'un Trakya tarafı	601.290
4	Kızıllı Köy Enstitüsü	17 Nisan 1940	İzmir, Buca	İzmir, Manisa, Uşak	754.103
5	Akçadağ Köy Enstitüsü	7 Temmuz 1940	Malatya, Akçadağ	Malatya, Elazığ, Urfa, Adıyaman	617.151
6	Akpınar Köy Enstitüsü	11 Haziran 1940	Samsun, Ladik	Samsun, Amasya, Tokat	878.921
7	Aksu Köy Enstitüsü	6 Haziran 1940	Antalya, Aksu	Antalya, Mersin (eski adı İçel olarak geçmektedir)	395.869
8	Arifiye Köy Enstitüsü	Haziran 1940	Sakarya, Arifiye	Kocaeli, Bursa, Bolu, Bilecik ve İstanbul'un Anadolu tarafı, Sakarya, Düzce, Yalova	888.195
9	Beşikdüzü Köy Enstitüsü	25 Haziran 1940	Trabzon, Beşikdüzü	Trabzon, Giresun, Ordu, Rize	747.166
10	Cılavuz Köy Enstitüsü	Temmuz 1940	Kars, Susuz (eski adı Cılavuz)	Kars, Artvin (1956'dan önce Çoruh olarak geçmektedir), Ardahan, Iğdır	429.692
11	Düziçi Köy Enstitüsü	25 Temmuz 1940	Osmaniye, Düziçi Gaziantep, Kahramanmaraş, Osmaniye, Kilis	Adana, Hatay	810.036
12	Gönen Köy Enstitüsü	5 Temmuz 1940	Isparta, Gönen	Isparta, Burdur	220.476
13	Pazarören Köy Enstitüsü	26 Temmuz 1940	Kayseri, Pınarbaşı	Kayseri, Yozgat, Nevşehir	613.129
14	Savaştepe Köy Enstitüsü	20 Haziran 1940	Balıkesir, Savaştepe	Balıkesir, Çanakkale, Kütahya	913.876
15	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	10 Nisan 1941	Ankara, Elmadağ	Ankara, Çankırı, Kırşehir, Çorum, Kırıkkale	899.853
16	İvriz Köy Enstitüsü	1 Kasım 1941	Konya, Ereğli	Konya, Niğde, Karaman, Aksaray	614.988

Tablo 2. Devam

17	Pamukpınar Köy Enstitüsü	13 Mayıs 1942	Sivas, Yıldızeli	Sivas, Erzincan, Tunceli	848.072
18	Pulur Köy Enstitüsü	13 Ağustos 1942	Erzurum, Aziziye (eski adı Ilıca)	Erzurum, Gümüşhane, Bayburt	572.030
19	Dicle Köy Enstitüsü	1 Haziran 1944	Diyarbakır, Ergani	Diyarbakır, Bitlis, Siirt, Mardin, Batman, Şırnak	572.248
20	Ortaklar Köy Enstitüsü	18 Ağustos 1944	Aydın, Germencik	Aydın, Denizli, Muğla	635.958
21	Ernis Köy Enstitüsü	1948	Van, Muradiye	Van, Hakkari, Bitlis, Muş, Ağrı	238.568

Kaynak: Özgün (Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, 2016, s.4-5, Aydoğan, 1997, s. 393, [http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/bulten_51_.pdf], http://ankaenstitusu.com/bir-turk-mucizesi-koy-enstituleri ve http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari.html 'den yararlanılarak üretilmiştir).

Şekil 10. Türkiye Haritası Üzerinde Köy Enstitülerinin Dağılışı ve Etki Alanları (Bölgeleme) (Enstitülere ait noktalar, coğrafi konumları dikkate alınarak yerleştirilmiştir) Kaynak: Özgün.

İlam il sayısı 81'dir, Şekil 10'da sonradan il olan yerleşmelerin isimleri gri ile belirtilmektedir). Enstitülerin etkileme alanları bölgelerin alansal büyüklükleri açısından değerlendirildiğinde, hemen hemen tüm bölgelerin birbirine yakın büyüklüklerde tutulduğu görülmektedir. Her bir bölgenin kır nüfuslarına dair o dönemde üretilmiş olan haritada (bkz. Aydoğan, 1997, s. 393), birkaçı hariç bölgelerin kır nüfuslarının 400 bin-800 bin aralığında olup, daha çok 600 bin-800 bin aralığında yığılma gösterdiği görülmektedir.

2.5. Yöreye Özel ve Öne Çıkan Üretimler

Tüm köy enstitülerinin müfredatında ortak olarak bulunan derslerin (bkz. Bölüm 2.2) yanısıra, ziraat ve teknik konularda her bir enstitünün, bulunduğu **yörenin özelliklerine göre farklılaşan** dersleri vardır. Köy enstitülerinin tümünde yer verilmekte olan ders ve uygulamalara; enstitünün bulunduğu yöreye bağlı olarak balıkçılık, ipek böcekçiliği, bağcılık, zeytin-

cilik, pamuk ekimi, gül ürünleri, dokumacılık gibi o yere has üretim türleri de eklenmektedir. Köy enstitülerinin tümünde yer verilen ortak uygulamalar; küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, süt üretimi, peynircilik, meyve ve sebze üretimi, tahıl (buğday, arpa, yulaf vb.) ve baklagil (mercimek, bakla, mısır, pancar vb.) ekimi, konserve yapımı, kümes hayvancılığı, arıcılık, yapıcılık, demircilik, marangozluk ve biçki-dikiş, ayakkabı yapımı vb. olarak sayılabilir. Bazı enstitülerde, bu sayılan uygulamalardan elde edilen kimi üretimler miktar ya da üretim alanı olarak öne çıkmaktadır. Bazılarında ise, diğer enstitülerde bulunmayan yöreye özel ürünler üretilmektedir. Enstitüler, üretimde kendi kendilerine yetmelerinin ötesinde yakın çevrenin ihtiyaçlarını da karşılar hale gelmişlerdir. Her bir enstitüde, kimi yalnızca o yöreye özel olmak üzere (ki koyu harflerle belirtilmiştir), miktar ya da alansal açıdan öne çıkan üretimlere (normal kalınlıkta harflerle belirtilmiştir) Tablo 3'te yer verilmektedir.

Tablo 3. Her bir köy enstitüsünde yer verilen yöreye özel³ ve öne çıkan üretim türleri

Köy Enstitüsü	Yöreye Özel ve Öne Çıkan Üretimler
Çifteler Köy Enstitüsü (Eskişehir)	At yetiştiriciliği , küçükbaş hayvancılık, başta buğday, arpa, yulaf, mercimek, bakla, patates, bağcılık, meyve bahçeleri ve çeşitli sebze
Gölköy Köy Enstitüsü (Kastamonu)	İpek böcekçiliği , tuğla yapımı, sebze ve meyve bahçeleri, tavukçuluk, süt üretimi, peynircilik, besi sığırcılığı, yulaf ekimi, arıcılık
Kepirtepe Köy Enstitüsü (Kırklareli)	Ayçiçeği, sanayi bitkileri, ihlamur ağaçları , arıcılık, sebze ve meyve bahçeleri, mısır, buğday, yulaf, arpa, bakla, mercimek, soğan, sarımsak ve pancar ekimi
Kızılçullu Köy Enstitüsü (İzmir)	Üzüm bağları, zeytincilik, tütün ekimi, pekmez yapımı, şarap yapımı, ipek böcekçiliği , sebze bahçeleri, süt hayvancılığı, peynir yapımı
Akçadağ Köy Enstitüsü (Malatya)	Kayısı üretimi , meyve bahçeleri, buğday üretimi
Akpınar Köy Enstitüsü (Samsun)	Arıcılık, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri, reçel yapımı, konserve yapımı
Aksu Köy Enstitüsü (Antalya)	Narenciye bahçeleri, zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, bağcılık, pekmez yapımı , sebze bahçeleri, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık
Arifiye Köy Enstitüsü (Kocaeli)	Balıkçılık (Sapanca Gölü'nde ve İzmit Körfezi'nde), balık konservaciliği/salamura/tuzlama alanları , meyve ve sebze bahçeleri
Beşikdüzü Köy Enstitüsü (Trabzon)	Balıkçılık (Hopa'dan Samsun'a kadar Karadeniz'de), balık konservaciliği/salamura/tuzlama alanları, deniz motoru yapımı, fotoğrafçılık, kunduracılık, kök boya yapımı , demircilik, marangozluk, biçki-dikiş
Cılavuz Köy Enstitüsü (Kars)	Kiraz ağaçları , büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, patates ekimi, arıcılık, meyve bahçeleri, hidroelektrik santrali yapımı&elektrik üretimi
Düziçi Köy Enstitüsü (Adana)	Bağcılık, pekmez üretimi, at çiftliği, pamuk üretimi , meyve ve sebze bahçeleri, büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık
Gönen Köy Enstitüsü (Isparta)	Gül bahçeleri, gül yağı yapımı, bağcılık, pekmez üretimi, seracılık, yün eğirme ve ip yapımı, kök boyama, dokumacılık, halıcılık, kiraz ve vişne bahçeleri , sebze bahçeleri, meyve bahçeleri, baklagil üretimi, süt sığırcılığı, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık
Pazarören Köy Enstitüsü (Kayseri)	Sebze bahçeleri, buğday, arpa, çavdar, mısır, mercimek, patates, çeşitli sebze, Zamantı Irmağı kenarındaki çiftlikte at, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı
Savaştepe Köy Enstitüsü (Balıkesir)	Zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, bağcılık, pekmez yapımı
Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü (Ankara)	Bağcılık, koyun ve tiftik keçisi yetiştiriciliği , arıcılık, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri
İvriz Köy Enstitüsü (Konya)	Arıcılık, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri (elma, kayısı, şeftali, armut, vişne vb.), bağcılık, şeker pancarı, nohut, mısır, yonca, buğday
Pamukpınar Köy Enstitüsü (Sivas)	Arpa, yulaf ve buğday ekimi, büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, meyve bahçeleri (elma, erik vb.)
Pulur Köy Enstitüsü (Erzurum)	Süt hayvancılığı, peynir ve yoğurt üretimi, sebze bahçeleri, buğday ekimi
Dicle Köy Enstitüsü (Diyarbakır)	Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kavun, karpuz, buğday, arpa, pirinç, mercimek, baklagiller, pamuk, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri (kayısı, ceviz, badem, nar, dut, armut), bağcılık
Ortaklar Köy Enstitüsü (Aydın)	Zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, incir bahçeleri, pamuk ekimi , sebze ve meyve bahçeleri, buğday ekimi, süthane, kümes hayvancılığı
Ernis Köy Enstitüsü (Van)	Sebze ve meyve bahçeleri, kavun, karpuz, buğday, arpa, çavdar, fasulye, şekerpancarı, patates, yem bitkileri

Kaynak: Özgün (Pek çoğu kaynakçada yer almakta olan, köy enstitülerinin üretime ilişkin niteliklerine yer veren makalelerden derlenmiştir)

Yöreye özel üretimlere bir örnek vermek gerekirse; buldukları konumlardaki su varlığına göre enstitülerin programlarında, dere, çay, nehir, göl ve denizlerde balık, sünger, saz gibi

ürünlerin bilimsel şartlara göre üretilmesi ve değerlendirilmesine yer verildiği görülmektedir (Erçelebi, 1991'den aktaran Kartal, s. 23-36). Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, Arifiye

³ Enstitünün bulunduğu yöreye has ürünler, koyu harfler ile belirtilmiştir.

Şekil 11. Beşikdüzü Köy Enstitüsünde balıkların kurutulmak için hazırlanması.
Kaynak: <http://odatv.com>

Köy Enstitüsü ve Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde gelişmiştir. Arıfiye Köy Enstitüsünde, Sapanca Gölü'nde ve İzmit Körfezi'nde balıkçılık yapılmış, balık konserveçiliği/salamura/tuzlama alanları oluşturulmuştur. Her iki enstitüde de yapılan üretimlerin enstitü bütçesine büyük katkıları olmuştur. Beşikdüzü Köy Enstitüsünde, Hopa'dan Samsun'a kadar Karadeniz kıyı şeridinde gerçekleştirilen balıkçılık, balık konserveçiliği/salamura/tuzlama/kurutma (bkz. Şekil 11) faaliyetleri, teknik anlamda deniz motoru yapımı ile de desteklenmiş, buna özel atölyeler oluşturulmuştur (Kaya, 2015).

2.6. Kalkınma Aracı Olarak Köy Enstitüleri: Gerçekleştirdikleri Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm

Bir önceki alt bölümde, enstitülerin konumları, yer aldıkları bölgeler ve gerçekleştirilen üretimler aktarılırken; bu bölümün konusu, enstitülerin gelişi ile birlikte yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümdür. Çok sayıda kaynakta, köy enstitülerinin buldukları çevreye doğrudan ve dolaylı olarak olumlu etkileri olduğu ifade edilmektedir: Enstitüler, çevre yerleşimlerin ekonomik ve kültürel hayatını dönüştüren birer merkez durumuna gelmişler ve çevreye örnek olacak **ekonomik girişimlerde** bulunmuşlardır (Geray, 1974, s. 13). Buldukları yöreye **yeni üretim yöntemleri, yeni ürün ve pazar olanağı** getirmişlerdir (Akyüz, 1989'den aktaran Kartal, 2008, s.26). Köy Enstitüleri ürettikleri ürünlerin fazlasını, örneğin fidanlıklardaki fazla fidanları, ürettikleri elektriğin bir kısmını çevrelerindeki köylere vermişlerdir. Enstitüler, kurdukları **kooperatiflerden** çevre köylerin faydalanmasını sağlamışlar, ülke düzeyindeki savaş sonrası sıkıntıları çevreyle birlikte hafifletme çabası içinde olmuşlardır. Kirby bu durumu, "1940'lı yıllarda dünyanın büyük kısmı savaşa tutuşurken Türkiye'de geriliğe karşı açılan bir savaş için ilköğretim seferberliği başlatılmıştı. Köy Enstitüleri hareketi bu barışçı savaşın ağırlık merkezi oldu" şeklinde ifade etmiştir (Erçelebi, 1991'den aktaran Kartal, 2008, s.29).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile başlayan aydınlanma hareketinin en özgün örneği olan köy enstitülerinin başardıkları dünyada da yankı bulmuştur. Eğitimbilimci John Dewey: "Son

yıllarda hayalimdeki okullar Türkiye'de kurulmaktadır; bunlar Köy Enstitüleri'dir"; tarihçi Arnold Toynbee: "Köy ile şehir arasında uçurum açmışsınız. Birkaç Köy Enstitüsü'nü ziyaret ettikten sonra anladım ki, bu uçurum Köy Enstitüleri ile düzeltilebilir" demiştir (Kartal, 2008, s. 34-35). Köy enstitüleri, yurt düzeyindeki örgütlenmesi, yaygınlığı ve uygulamalarıyla eğitimde fırsat eşitliğini getirmiştir (Bilir, 2003, s. 13). UNESCO da, Köy Enstitüleri'nden, "**bütün gelişmekte olan ülkelere örnek olacak bir eğitim sistemi**" diye övgüyle söz etmiştir (Karaman, 2003). UNESCO'nun bu değerlendirmesinden çıkarılabilecek iki temel nokta olduğu ifade edilebilir. Değerlendirme ile; eğitimin bir ülkenin kalkınma sürecindeki yerine dikkat çekilmekte olduğu gibi, buradaki eğitimden kasıt da herhangi bir eğitim değil köy enstitülerinde benimsenmiş olan eğitim anlayışıdır. Köy enstitülerindeki eğitimin kalkınmaya öncülük eden temel nitelikleri; Tonguç'un ifadesiyle "**iş için, iş içinde eğitim**" yani eğitimde kuram ve uygulamanın bütünleştirilebilmesi, birlikte iş yapma bilincinin küçük yaşlardan itibaren geliştirilmesi, "birey" değil yine Tonguç'un deyimile "**kişi**" yetiştirmeye odaklanılmasıdır. Böylece, sorumluluk-özgürlük ekseninde bir denge noktasında katılımcı bir yaşama biçiminin yerleştirilmesine dair uygulanan **ilerici eğitim** yöntemleri ile topluma faydalı, donanımlı ve kişilik sahibi evlatlar yetiştirilmesi sağlanabilecektir.

Köy Enstitüleri kuramsal ve uygulamalı derslerinin yanı sıra, kültür ve sanata da geniş yer ayırmışlardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir*" ifadesi, enstitülerdeki verilen eğitim için de yerini bulmuştur. Bugün bir çok ülkede kültür-sanat düzeyinin, sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri ile paralellik gösterdiği dikkate alındığında, enstitülerdeki eğitimin içerisinde kültür-sanata da keyfi değil zorunlu bir yer açılmış olmasının nedenleri daha iyi anlaşılabilir. Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen, "*Köy Enstitüsündeyken müzik, folklor, milli oyunlar, sanat öğrenimi, kültürel çalışmalar ve kitap okuma alışkanlığını yeterince kavramıştık*" demektedir (Şahhüseyinoğlu, 1992, s. 26). Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mehmet Başaran, Pakize Türkoğlu, Hatun Birsan Başaran, Ali Dündar, Mehmet Uslu ve Dursun Akçam gibi önde gelen **sanatçı, yazar ve düşünürler** bu okullarda yetişmişlerdir.

Özellikle Türkiye gibi halen köy kökenli ve tarıma dayalı sistemlerde köy enstitüleri modelinin önemi sonradan daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü köy çocukları bu modelde hem eğitilmiş hem de geleceklelerini hazırlamışlardır. Hasanoğlu'nda yol kenarında koyun güden çocukların azıklarında ekmeğin parçasının yanında edebiyat klasiklerinin de bulunması bunun bir örneğidir. Enstitüler; duvar ören, tarım yapan, marangozluk, demircilik yapan, aynı zamanda dünya klasiklerini okuyan ve müzik yaparak ruhunu güzelleştiren insanlar yetiştirmiştir (Ortaş, 2005'ten aktaran Kartal, 2008, s.29-30). Köy kökenli eğitimci, öğretmenler ve sağlık memurları, enstitülerde **köy kalkınması** için yerel önderler olarak yetiştirildiklerinin

bilinci ile hızlı ve başarılı bir okullaşma ve eğitim seferberliği başlatmışlardır (Bilir, 2003, s. 13). Köy enstitüsü mezunları, mezuniyetleriyle birlikte kendilerine verilen tarım teknik araçlarını kırsal alanlarda yaşayanlara tanıtmışlardır: Köylülere, onların bilmedikleri ya da uygulamadıkları günün koşullarına göre ileri yöntemler öğretmiş, yeni tarım alet ve makinelerinin kullanımı (pulluk, araba, mibzer, harman makinesi vb. gibi), krizma yapma, nadasa bırakma, farklı ürün ekme, ilaçlama, gübreleme, sulama, budama, aşılama, ilaçlama, aynı tarladan yılda birden fazla ürün alma gibi işlerde yol göstericilik yapılmıştır. Tek başına karasabandan pulluğa geçişe ön ayak olunması bile **tarımsal verimlilikte** kayda değer bir artış sağlamıştır (Bilir, 2003, s. 7-8).

Enstitülerde verilen eğitim, kooperatifçiliği de içermektedir ve öğrenciler kooperatifçiliği enstitüde uygulama yaparak öğrenmişlerdir. Mezun olduktan sonra ise öğretmenler, enstitülerde elde ettikleri kazanımları görev yerlerinde de uygulamaya koymuşlardır (Bilir, 2003, s. 9-10). Enstitülü öğretmenlerle birlikte köylerdeki **kooperatifçilik** kültürü, tarım kooperatiflerinden dokumacılık kooperatiflerine dek yaygınlaştırılmıştır. Kooperatiflerin yanısıra, dikiş, yapıcılık, demircilik, marangozluk ve dülgencilik kursları, yöre halkı için yine enstitülü öğretmenler tarafından açılmıştır (Bilir, 2003, s. 10). Bunların yanısıra, enstitülü öğretmenlerin yörede **kalkınma odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarının** kurulmasına da destek oldukları görülmektedir: Öztuna, görev yaptığı Eskişehir'in İmişehir Köyü'nde onun girişimleriyle 1958'de İmişehir Köyü İmar ve Kalkınma Derneği'nin kurulduğu bilgisini vermektedir. 1958-1963 yılları arası köyün imar ve kalkınma planı hazırlanarak İmar İskan Bakanlığına onaylatılmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu plana bağlı olarak; 1957-1960 yıllarında köye stabilize yol yapılmış, köy Ankara-Eskişehir otoyoluna bağlanmış, 1960-1963 yıllarında köye içme suyu getirilmiş, 1964 yılında İmişehir Köyü elektriğe kavuşarak o yıl Eskişehir'in elektriği olan üç köyünden biri olmuş, 1960-1965 arası kültürel faaliyetlerin geliştirilmesiyle ilgili olarak köye; yeni okul ve bilgi evi (kitaplık) yapılmıştır (Bilir, 2003, s. 27-30). Bu örnek, yerel bir önderin eşliğinde köylünün girişimleri devletçe desteklendiğinde ne gibi işlerin başarılabilirliğinin bir kanıtıdır.

Görüldüğü üzere; köy enstitüleri kırsal alanlarda toplumsal, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlamaya dönük yapılar olmuştur. Köy Enstitüleri salt köye öğretmen yetiştirmeye yönelik bir okulluk hareketi değildir; geniş kapsamlı bir tasarıdır; eğitmen girişimini, köy ilkokullarını, köy bölge okullarını, köy enstitülerini, yüksek köy enstitüsünü, bunlara bağlı üretim birimlerini, kooperatifleri, STK'ları, köy okulları yapımını, ilköğretim seferberliğini yani **milli eğitimde yeni bir örgütlenmeyi** kapsar (Tonguç, 2001' den aktaran Kartal, ss. 23-36). Köy Enstitüleri hareketi aynı zamanda, **makro düzeyde** toplumsal kalkınmayı hedefleyen önemli bir uygulamadır. Çünkü kalkınmanın, sadece enstitülerin kurulduğu

yerlere değil, bölgenin tüm kesimlerine yayılması hedeflenmiştir (Önen, 1993, s. 1). Köy enstitülerinin, köylünün aydınlanıp uyanması neticesinde köy sorunlarına sahip çıkması nedeniyle yerleşik çıkarları bozulanların savaşımı sonucunda kapatıldıkları aktarılmaktadır (Bilir, 2003, s. 14). Tek başına kapatılmalarının bile, ulaştıkları başarının bir göstergesi olduğu iddia edilebilir: Tanilli'ye göre (aktaran Atıcı, 2011, s. 17), *“Asıl olumlu yönleri, kapatılmalarının nedenlerinde yatmaktadır belki de.”* Hiç bir kurumun üstüne bu kadar yazılıp çizilmemiş olması da **etkilerinin büyüklüğüne** katkı yapar niteliktedir. Köy enstitülerinin kalkınma konusundaki etkileri, azalarak olsa da kapatıldıklarından sonra bile devam etmiş ve bu **etkiler uzun vadeli** olmuştur:

*“Varılan sonuçların birisi de, Köy Enstitüleri'nin sadece eğitim davasına bir çözümleme bulmakla ve bu çözümün doğruluğunu gösteren başarılar meydana getirmekle kalmayıp, Türk toplumu üzerine hiçbir eğitim müessesesinin yapamadığı ölçüde tesir etmiştir. Tam altı yıl bile denemeyecek kadar kısa bir zaman içinde (ön-deneyler safhasını da katarsan onbir yıl diyebiliriz) Köy Enstitüleri, eğitim, hukuk, idare, kültür ve fikir hayatı üzerine pek az kişinin farkına vardığı bir ölçüde tesir etmişlerdir. Bu tesirler Enstitüleri yıkan geri tepkiye rağmen de devam etmiştir. Enstitülerin, [...] yazı, yayın, sanat ve fikir alanlarında gösterdikleri faaliyetler, **Türkiye'nin canlı taşıyıcıları** olduklarını anlatır. Bunlar, Türkiye'nin köy davasını ta uzak diyarların diline ulaştırmış olan Mahmut Makal'dan **onbinlerce enstitülüye** kadar, en karanlık yıllarda bile, yeni bir tipin örneği olarak durmuşlar, Türk evrimi tarihinde çok kere görüldüğünün aksine, dağılıp kaybolmamışlardır. Köy Enstitüleri'nin toplum üzerindeki tesirlerine, yarının eğitimine verilecek şekil kararlaştırılırken yapmaları muhtemel tesirlerini de katmak gerekir.”* (Kirby, 1962, s. 7).

3. Değerlendirme

Köy enstitüsü fikrinin ortaya çıkışının dayandığı temeller, ilk köy enstitüsünün kuruluşuna kadar olan süreçte izlenen deneme yaklaşımı, yasal zemin ile desteklenmeleri, köy enstitülerindeki eğitim yöntemi ve müfredatın özgünlüğü, enstitülerdeki kolektif üretim süreci, yöreye özel üretimler, kampüs ortamında eğitim, köy enstitülerinin ülkedeki dağılımının bölgesel bir yaklaşımla ele alınmış olması ve enstitülerin salt birer eğitim kurumu olmasının ötesinde bir kalkınma aracı olarak işlev görmesi birlikte değerlendirildiğinde, karşımıza çıkan tabloda köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişlerinde **planlı** bir ele alış göze çarpmaktadır. Aşağıda; enstitülerin planlı bir yaklaşımın ürünü olduklarına işaret eden göstergelerin sıralandığı **21 maddelik** bir değerlendirme sunulmaktadır. Bu değerlendirme; 2. Bölümün başında yer verilmiş olan planlama süreci adımları dikkate alınarak -II ve III. adımlarda iç içe geçen maddeler olabilmekle birlikte- organize edilmiştir:

I. Yakın Geçmiş ve Mevcut Durum Analizi

I. Ülkenin yakın geçmişi ve içinde bulunduğu **mevcut duruma dair bir analiz**in göz önünde bulundurulmuş olması:

- Savaş sonrasında, düşük milli gelir, ithalata bağımlılık, yetersiz sermaye ve tarımsal üretim gibi nedenlerden kaynaklanan ekonomik güçlüklerin bulunması,
- Nüfusun büyük bir kısmını kırsal alanlarda yaşıyor olması,
- Okur-yazarlık oranının oldukça düşük olması,
- Öğretmen açığının var olması,
- Kırsal alanda yaşayanların ziraat, sağlık, gibi temel konularda bilgi ve beceri düzeyinin düşük olması.

II. Vizyon ve Hedeflerin Belirlenmesi

2. Kırsal alana en iyi adapte olabilecek ve hizmet edebilecek olan kişilerin yine **kırda yetişmiş olanlardan seçilmelerinin** bir ilke olarak kabul edilmesi

3. 20 yıl içerisinde (hedef yılı 1956) bütün ülkeye hizmet verebilecek öğretmen açığının kapatılması hedefi ile yola çıkmış olması, dolayısıyla **uzun erimli bir planlama vizyonunun** varlığı

4. Bölgeler arasındaki eşitsizliğe dair çözüm arayışının bir yanısıma olarak tüm **ülkeyi içeren bir bölgeleme** çalışması üzerinden geliştirilmesi

5. Enstitülerin **kurulacakları yerlere ilişkin genel ilkelere** tespit edilmiş olması: Kentlerden uzak fakat tren yollarına ve diğer ana ulaşım güzergahlarına yakın, tarıma elverişli hale getirilebilecek ve geniş kamu arazisi olan köylerde açılmaları

6. Köy enstitülerinin kuruluşları ve işletilmeleri ile ilgili **yasal düzenlemelerin** yapılmış olması

7. Köy enstitülerinin kurulması için ihtiyaç duyulan **bütçe** belirlenirken devletin o dönemki kısıtlı olanaklarının göz önünde bulundurulması ve yapım maliyetlerinin düşürülmesine yönelik imcece gibi çözüm yollarının geliştirilmesi

8. Köyler ile kentler, zengin ile fakir ve kadın ile erkek arasında **fırsat eşitsizliğinin giderilmesine** yönelik eğitim politikalarının benimsenmiş olması

9. Diğer ülkelerde uygulanan yeni eğitim sistemlerinden esinlenmiş fakat kopya edilmemiş, ülkenin kendi kültür ve değerlerine özel geliştirilmiş, eğitim & ziraat & kalkınma arayüzünde **özgün** bir model tasarlanması

10. Aynı yıllarda gündeme getirilen halk evleri, halk odaları, şeker fabrikaları, devlet üretme çiftlikleri gibi **kalkınma hamleleriyle eşzamanlı** olarak düşünülmüş olması

III. Plan & Uygulama

11. Köy enstitüleri mekânsal örgütlenmesi için **kampüs** modelinin benimsenmiş olması, kampüslerde bulunacak fonksiyonların belirlenmiş olması ve enstitü kampüslerinin yarışmalar yoluyla projelendirilerek inşa edilmesi

12. **Yöreye özgü** ürünlerin yetiştirilmesi & yöreye özgü dersleri içeren müfredatın oluşturulması

13. Sorumluluk alma, aidiyet ve sahiplenme bilincinin geliştirilmesinde **kollektif üretim** yönteminin benimsenmesi

14. Ekonomik anlamda **kendi kendine yeterliliklerinin** sağlanması amacıyla köy enstitüleri içinde üretimin desteklenmesi; dolayısıyla yalnızca birer eğitim mekanı değil yaşam mekanları olmaları

15. Ülkede, halihazırda öğretmen yetiştiren kurumların eksikleri göz önünde bulundurularak yeni bir eğitim modeli önerisi çalıştırılmadan önce köy eğitmen kursları ve köy öğretmen okulları gibi deneme amaçlı yapılan **ön uygulamaların** sonuçlarının izlenmesi; bu anlamda bir tür **etaplama** mantığının işletilmiş olması.

16. Köy enstitülerinin işleyişlerine ilişkin ilkelerin arasında demokratik **katılım**, eleştiri ve özeleştirici kültürünün geliştirilmesine yer verilecek öğrenci, öğretmen, müdür ve diğer çalışanları kapsayan etkileşim ortamlarının oluşturulması ve desteklenmesi

17. Köyden ve köylüden kopuk değil, **köy içinde ve köylü ile birlikte** işbirliği içinde çalışılması, üretim yapılması, düzenlenen etkinliklere köylünün de katılımın sağlanması

18. Sosyo-kültürel düzeyin çağdaşlaşma yolunda hesaba katılmasının gerekli olduğu bilinci ile, enstitülerdeki eğitimin içerisinde edebiyat, müzik, resim, tiyatro, folklor gibi **kültür-sanat etkinliklerine** geniş yer ayrılmış olması

IV. Denetim, İzleme ve Sürdürülebilirlik

19. Enstitülerin; hem yerlerinin tespiti esnasında, hem kurulum aşamasında, hem de işleyişleri boyunca inceleme heyetlerince sık sık **denetlenmesi**

20. Enstitü ruhu ve metodolojisinin, yeni kurulan enstitülere daha önce kurulmuş olan enstitülerden nakledilen eski öğrenciler tarafından getirilmesi yönteminin benimsenerek, **sistemin işleyişindeki etkinliğin ve sürdürülebilirliğin** tecrübe aktarımı yoluyla sağlanması

21. Hem teorik, hem uygulama anlamında sağlam temeller

üzerine kurulmuş oldukları için, kapatılmalarından sonra bile aldıkları yeni adlarla (ilköğretmen okulları, öğretmen liseleri ve Anadolu öğretmen liseleri yoluyla) 1990'lı yıllara dek ülkeye öğretmen yetiştirme konusunda azalarak da olsa **katkılarının devam etmiş olması**; 1990'lardan günümüze öğretmen yetiştirmeseler de lise düzeyindeki okullar olarak (Anadolu Lisesi, Fen Lisesi vb.) eğitim kurumları arasında yer almayı, dolayısıyla eğitim alanındaki etkilerini sürdürmekte olmaları.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada; köy enstitülerinin eğitime ve kalkınmaya yaptığı **planlı** katkılar üzerinden, zamanının politik söylemlerinin ötesinde, bir tartışma yürütülmeye çalışılmıştır. Verdiği mezun sayıları, mezunların yetiştirdikleri öğretmenler, yere özel ve uygulamaya dönük, üretimde işbirliğini teşvik eden eğitim programlarına sahip olmaları, kampüslerinde bulunan kültür, sanat, spora yönelik kullanım ve alanlar, atölyeler ve bu çalışmada sunulan çeşitli özellikleri dolayısıyla köy enstitüleri; bir eğitim kurumundan daha fazla anlam ifade etmektedirler. Ülkemizi, yenilikçi bir eğitim anlayışı yoluyla kırsaldan başlayan bir kalkınma vizyonu ile ilerilere taşımış olan kurumlar olarak, enstitüleri; farklı siyasi görüşlerin herhangi bir koluna yakın ya da uzak gösterme derdinden arı anlatım ve aktarımlara ihtiyacımız vardır. Bu anlamda eğitim meselesi, siyasi **ideolojilerden bağımsız ve daha üstte bir felsefe** ile ele alınmalıdır. Ele alınan bu çalışma göstermektedir ki bu felsefe, köy enstitüleri örneğinde kırdan başlayan **planlı bir kalkınma şemsiyesi** ile vücut bulmuştur.

"[...] Köy Enstitüleri sadece bir okul, her köye bir öğretmen yetiştirecek birer öğretmen okulu değillerdi. Eğitim ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkilik probleminde, Türk düşünürlerinin pek iyi bildiği ve çıkar yolu bulunmayan bir davanın, hiçbir memlekette eşi görülmemiş bir şekilde çözümlenmesinin gerektirdiği yepyeni nitelikte bir eğitim sistemi idiler. Bu sistem yalnız köy eğitimi için değil, bütün Türk eğitimi için çok önemli olan sonuçlar vermeye başlamıştı." (Kirby, 1962, s.8)

Köy enstitüleri, yalnızca bir okul olmamış, ülkedeki etkilerinin sosyal, kültürel ve ekonomik karşılıkları olmuştur. Köy enstitüleri, kuruldukları yerlere refah getiren -öyle ki kuruldukları yerleşmelerde her hanede en az bir öğretmenin bulunduğu zamanlardan bahsedilmektedir- ve bunun da ötesine geçip ülkeye dalga dalga yayılan bir bilgi ve beceri aşıl原因an çok yönlü yapılar olmuşlardır. Ülke sathına yayılmış **21 köy enstitüsü; 21 eğitim bölgesi ve eğitim bazlı kalkınma bölgesi** demektir. Enstitülerin buldukları yöreler bilim, teknik ve sanatın ışığından beslenirken, enstitülerin yetiştirdikleri öğretmenler kılcal damarlar gibi tüm bölgelere ve dolayısıyla ülkeye edindikleri bilgi ve beceriyi taşımışlardır. Kendi kendine yetebilen ve kalkınma yolunda ilerleyen bir ülkenin ikliminin, ülkenin en çok ihtiyaç duyulan köşelerindeki kuram&uygulama kurumla-

rının ikliminden beslenmesi gerektiği daha o zaman öngörülmüştür. Bu öngörüye yakından bakıldığında, o yıllarda ülke bir planlı dönem içinde olmamasına karşın dönemin MEB'nin yönlendiriciliği ile, planlama sürecinde olduğu gibi analiz, hedefler, plan&uygulama ve denetleme adımlarını okumak mümkündür. Böylece, ülkenin içinde bulunduğu zorlu koşullara rağmen köy enstitüleri, ülkemiz tarihinde iz bırakan yerlerini almışlardır. Günümüz eğitim meselelerinin çözümünde de, köy enstitülerinin başarısının ardındaki gibi, odağında memleket kalkınması bulunan planlı bir bakış açısının yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Altunya, N. (2002). Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri. Ankara: Uygun Yayınevi.
- Altunya, N. (2009). Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış (Vol. 2. Baskı). Ankara: Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği.
- Arayıcı, A. (1999). Village Institutes in Turkey. Prospects , XXIX (2), 267-280.
- Arslan, H. (2004). Toplumun Yeniden İnşası: Köy Enstitüleri. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (26), 31-35.
- Atıcı, E. (2011). Anadolu'da Aydınlanma Ateşini Yakanlar 2. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Aydoğan, M. (1997). İsmail Hakkı Tonguç-Kitaplaşmamış Yazıları (Cilt 1). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı (KEÇEV) Yayınları.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi , 35-36, 267-282.
- Başaran, M. (1999). Devrimci Eğitim Köy Enstitüleri. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Bilir, M. (2003). Köy Enstitüleri Sisteminde Toplum Kalkınması Süreci. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Bahar 2003 (10), 1-14.
- Gümüşoğlu, F. (2014). İsmail Hakkı Tonguç'un Mektupları ve Klasik Eğitime Karşı Özgürleştirici Eğitim. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 10-11, 129-148.
- Güneri, M. (2017). Hasanoğlan Hatırası: Bir Köy Enstitülünün Kaleminde ve Objektifinden (1941-1951) (Vol. 3. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gedikoğlu, Ş. (1971). Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.
- Gençkaya, Ö. F. (2008). Eğitimin Başkenti Ankara. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM).
- Geray, C. (1974). Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- İnan, A. (1989). İzmir İktisat Kongresi. Türk Tarih Kurumu Yayınları , 2. Baskı.
- Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı. (2016, Nisan-Mayıs-Haziran). Köy Enstitüleri Bülteni Sayı:51. Retrieved Ekim 18, 2017, from http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/bulten_51_.pdf
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri. Marmara Coğrafya Dergisi , 172-194.
- Karaman, S. (2003, Haziran). 63. Kuruluş Yılında Köy Enstitüleri. Retrieved Ekim 18, 2017, from Üniversite ve Toplum: <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=125>
- Kardaş, A. (2017). Cumhuriyet Döneminde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 10 (48), 184-190.
- Kartal, S. (2008). Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 4 (1), 23-36.
- Kaya, Ö. (2015, Eylül 02). Beşikdüzü Köy Enstitüsü. Retrieved Haziran 10, 2018, from Gezgin Kültür / Aylık Gezi Kültürü Dergisi: <http://gezgin-dergi.com/besikduzu-koy-ensitüsü/>
- Kirby, F. (1962). Türkiye'de Köy Enstitüleri. Ankara: İmece Yayınları.
- Koç, İ. (2000). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri. Atatürk Üniversitesi Atatürk İleklere ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi , 3 (1), 145-167.
- Kuyumcu, İ. (2003). Aydınlanma Sürecinde Köyü Enstitüleri - Devrim Yazıları - Sonrası. Ankara: Selvi Yayınları.
- Ortaş, İ. (2005). Ülkemizin Kaçırıldığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri. Pivolka , 4 (17), 3-5.
- Önen, E. (1993). Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması. Abece: Eğitim ve Ekin Dergisi , 80, pp. 1-3.
- Özel, M. (Yay. Haz.). (2000). Köy Enstitüleri 60. Yıl. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (1992). Köy Enstitülü Bir Öğretmen. Abece: Eğitim ve Ekin Dergisi , 70, pp. 25-26.
- T.C. Maarif Vekilliği İlk Öğretim Genel Direktörlüğü. (1940). Köy Öğretmeni Yetiştirmek Maksudile Açılacak Enstitüler Hakkında Not (İsmail Hakkı Tonguç Belgeği Vakfı arşivinden erişilmiştir).
- T.C. Maarif Vekilliği. (1940). Köy Enstitüleri Kanunu Layihası. İstanbul: Maarif Matbaası (İsmail Hakkı Tonguç Belgeği Vakfı arşivinden erişilmiştir).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (1945). Tebliğler Dergisi. Sayı: 356, Ankara: Milli Eğitim Basımevi (İsmail Hakkı Tonguç Belgeği Vakfı arşivinden erişilmiştir).
- T.C. Ziraat Vekaleti Ziraat Umum Müdürlüğü. (1936). 5748/6582 Sayılı Yazı. 6/7/1936 (İsmail Hakkı Tonguç Belgeği Vakfı arşivinden erişilmiştir).
- TBMM. (1942, 6 25). 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu . Retrieved 12 2, 2017, from TBMM: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc023/kanuntbmmc023/kanuntbmmc02304274.pdf
- Tonguç, İ. H. (1939). Canlandırılacak Köy. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tonguç, İ. H. (1998). Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy (3. Baskı). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Toprak, G. N. (2008). Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (2018). UNESCO Genel Konferansları Tarafından İlan Edilen Anma ve Kutlama Yıldönümleri. Retrieved Temmuz 4, 2018, from UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <http://unesco.org.tr/Home/Page/132?slug=Anma-ve-Kutlama-Yil-Dönümleri>.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması ve Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı

A New Approach for Conservation of Historical, Cultural and Natural Assets and Management: Çanakkale Battles Gallipoli Historical Site

 Dilek Erbey

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZ

Kentsel, ekonomik ve politik dinamiklerin baskısı karşısında tarihi ve doğal alanların hassasiyeti ve korunmalarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Buna bağlı olarak koruma yaklaşımları da gelişim göstermekte ve etkin koruma için yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir. Ülkemizde koruma alanındaki uygulamalar, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından da tavsiye edilen ilkelere paralellik gösterse de halen, doğal ve kültürel mirasın korunması ve yönetiminde bütüncül ve etkin olmayan parçacık yaklaşımların yarattığı sorunlar devam etmektedir.

Doğal ve kültürel mirasın korunması ve yönetiminde önemli bir planlama aracı haline gelen alan yönetimi, giderek artan sayıda ve çeşitlilikle oluşturulan alan yönetim planları ile koruma mevzuatımızda ve uygulamalarında yerini almıştır. Alan yönetimi mevzuatına ek olarak, 19.06.2014 tarihinde yürürlüğe giren 6546 sayılı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun” kapsamında; Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın kurulması ile “tarihi alan yönetimi” ile ülkemizde koruma alanında mevzuat ve yaklaşım açısından yeni bir dönem başlamıştır.

Alan yönetimi ve tarihi alan yönetiminin genel yaklaşımı ile çerçevesi UNESCO tarafından belirlenmiştir. Ancak, “tarihi alan yönetimi” yaklaşımı, alanın özgün nitelikleri nedeni ile 2863 sayılı yasaya bağlı oluşturulmuş olan 26006 sayılı Yönetmelik'in sağladığı yönetsel araçlardan farklı bir yasa ve yaklaşım niteliğindedir. Örgütsel yapılanma ve yetkiler bağlamında karşılaştırıldığında, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan yönetimi mevzuatının getirdiği en önemli farklılık; alan başkanlığının tüzel bir kişilik olması, alanın yerinden yönetilmesi, kendisine özgü bir mevzuatı, örgütlenme modeli ve bütçesinin bulunmasıdır. Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kurulu ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının

ABSTRACT

Facing the pressure of urban, economic and political dynamics, the importance of conserving the historical and natural areas is increasing. Consequently, conservation approaches are also developing and new approaches for effective conservation are being developed. Although the practices in the conservation field in our country are parallel to the principles recommended by international institutions and organizations, there are still problems arising from integrated and ineffective particle approaches in the protection and management of natural and cultural heritage.

Site management, which has become an important planning tool in the conservation and management of natural and cultural heritage, has taken place in our conservation legislation and practices with an increasing number and diversity of field management plans.

In addition to the field management legislation, “Law on the Establishment of Gallipoli Historical Area Presidency of the Gallipoli Wars” No. 6546, which entered into force on 19.06.2014, “The Establishment of the Gallipoli Historical Area Presidency of the Gallipoli Wars” has begun for management of heritage.

Although the general approach and framework of the site management is defined by UNESCO, the “historical area management” approach, is a different law and approach than the administrative tools provided by the Regulation No. 26006, which was established in accordance with the law No. 2863 based on the specific characteristics of the area. When compared to organizational structure and administration, the most important difference brought by the Gallipoli Historical Site Management Legislation of the Gallipoli Wars; the Historical Area Presidency is a legal entity, in-place manage, has its own legislation, organizational model and own budget.

Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e bağlı alan yönetimi yaklaşımında ise; alan başkanı, danışma kurulu ve eşgüdüm denetleme kurulunun atanması yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndadır. Bakanlık tarafından belirlenen yönetim alanlarının mevzuatı ortaktır ve alana özgü bir bütçe yoktur.

Alan yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması süreçleri açısından karşılaştırıldığında ise; tarihi alan yönetim planı, Tarihi Alan Başkanlığı tarafından hazırlanır veya hizmet alımı yolu ile hazırlattırılır, Bakanlık tarafından onaylanır, alan başkanlığı bünyesindeki birimler tarafından uygulaması yapılır ve denetlenir. Alan yönetim planları ise; Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından veya hizmet alınarak yaptırılır.

Korumanın etkinliği bağlamında değerlendirildiğinde; tarihi alan yönetimi bütüncül koruma yaklaşımı temellidir; doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel kültür varlıklarının korunması ve yönetilmesine yönelik olarak tarihi alanı bir bütün olarak ele almaktadır. Bu açıdan, ülkemizde bugüne dek geliştirilmiş olan koruma yaklaşımlarından farklı olarak; kendine özgü örgütlenme, bütçe ve mevzuatı ile yerinden, etkin, ve bütüncülük bağlamında değerlendirilmesi gereken önemli bir yeni yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarihi alanın korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak geliştirdiği spesifik ilkeler, mevcut koruma mevzuatı içindeki yasal düzenlemelerin dışına çıkan yeni bir koruma yaklaşımını tanımlamaktadır. Bu yeni yaklaşım, tarihi alanların korunması ve sürekliliğinin sağlanması açısından mevcut koruma mevzuatını tamamlayıcı niteliktedir.

Ülkemizde oluşturulan tüm yönetim planı örneklerinin sağladığı deneyim ile tarihi alan yönetimi yaklaşımı, koruma ve yönetilmeyi bekleyen diğer tarihi alanlara yönelik özgün ve bütüncül yaklaşımların geliştirilmesinde önemli bir model oluşturacaktır.

Anahtar sözcükler: Alan yönetimi; tarihi alan yönetimi; çanakkale savaşları gelibolu tarihi alanı.

Giriş

Makalenin temel amacı, Türkiye'de koruma mevzuatında yerini alan ve yeni bir uygulama aracı olan "6546 Sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun"unun Türkiye'de alan yönetimi ve dolayısıyla koruma yaklaşımlarına katkısını tartışmaktır.

Türkiye'de koruma yaklaşımlarının, tek anıt korumasından kentsel alan korumasına ulaşması tarihsel dönemler içinde uzun bir sürece yayılmaktadır. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile Türkiye'de koruma yaklaşımlarında, yeni bir döneme girilmiştir. Aynı zamanda 1983'te Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye imza atılmıştır. Ardından 1989'da Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin imzalanması ile uluslararası koruma sözleşmelerine taraf ülke olunmuştur. 2863 sayılı Yasa, 1987 tarihli ve 3386 sayılı Değişiklik Yasası'yla yeniden düzenlenmiştir. Bu yasalarla 'eski eser'

According to the site management approach, which is related to the law No. 2863; the president of the field, the advisory board and the authority to appoint the coordinating board are commissioned by Ministry of Culture and Tourism. The legislation of the management areas defined by the Ministry, not differentiated and there is no specific budget determined for the area.

When the preparation and implementation of field management plans are compared in terms of their processes; the historical site management plan shall be prepared by the Historical Area Presidency of the historic area or by means of service procurement, be approved by the Ministry and shall be implemented and supervised by the units within the field presidency. Site management plans are made by the Ministry of Culture and Tourism.

When assessed in terms of the effectiveness of conservation; historical area management is based on holistic conservation approach; deals with the historical area as a whole for the conservation and management of natural, archeological, historical and urban cultural assets. In this respect, unlike the conservation approaches that have been developed so far in our country, it emerges as an important new approach that should be evaluated with its own organization, budget and legislation, and in-place governance, effectiveness and integrity.

The specific principles developed for the conservation, improvement and development of the historic site define a new conservation approach that goes beyond the legal regulations in the existing protection legislation. This new approach is complementary to the existing conservation legislation in terms of the conservation and continuity of historic sites.

With the experience provided by all the management plan cases established in our country up until now, the new approach of the historic area administration will become an important model in the development of holistic approaches towards conservation and other historic areas waiting to be managed.

Keywords: Site management; historical site management; çanakkale battles gallipoli historical site.

kavramının yerine 'kültür varlığı' kavramı gelmiş, korumada "sit" kavramı ile birlikte bütüncül yaklaşımların temelleri atılmıştır. Yasada sit alanlarının kentsel ölçekteki bir planla korunması gerektiği ve bu planın da "Koruma Amaçlı İmar Planı" olacağı ifade edilmiştir. 1980'lerden 2005 yılında alan yönetimi mevzuatının oluşturulmasına dek ülkemizde koruma uygulamalarının en önemli aracı koruma amaçlı imar planları olmuştur.

5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile birlikte bugüne kadar sözü edilmemiş yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır (Ayrancı, 2007).

2011 tarihli 648 Sayılı KHK ile koruma mevzuatındaki en temel değişiklik doğal sitler ve tabiat varlıkları ile ilgili yetkinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na geçmesi ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonlarının kurulmasıdır.

Ülkemizde alan yönetimi yaklaşımı ve giderek artan sayıda ve çeşitlilikte oluşturulan alan yönetim planları, koruma yaklaşımları içinde yerini alan yenilikçi bir uygulama aracıdır. Alan yönetiminin bir süreç tasarımı olduğu çeşitli kaynaklarca söylenmekte ve her yönetim planının kendi alanına özgü özellikler içermesi gerektiği genel kabul görmektedir.

Bir yönetim planı sürecinin ve içeriğinin nasıl olması gerektiğine ilişkin çeşitli ulusal ve uluslararası rehberler mevcuttur. Bunlardan en önemlileri şunlardır (Uluslararası, 2016, s. 376):

- 1990 yılında ICAHM (Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Komitesi) tarafından yayınlanan “Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü”,
- 1998 yılında ICCROM liderliğinde Jokilehto ve Feilden tarafından yayınlanan “Dünya Miras Alanlarının Yönetimi Rehberi”,
- 1998 yılında İngiliz Tarihi Kentler Forumu tarafından yayınlanan “Korunan Alan Yönetimi Rehberi”,
- 2003 yılında IUCN (Dünya Koruma Birliği) liderliğinde hazırlanan “Korunan Alanların Yönetim Planlamasına İlişkin Rehber”,
- 2007 yılında T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi” kitabı,
- 2013 yılında hazırlanan UNESCO, ICCROM, IUCN ve ICOMOS işbirliğinde hazırlanan “Dünya Kültür Mirasının Yönetimi” kitabı.

1998 yılında ICCROM (Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi) tarafından belirlenen Dünya Miras Alanlarının Yönetimi Rehberi’ne (Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites) göre tarihi alanlardaki tüm çalışmalar; koruma ahlakına, UNESCO’nun uluslararası tavsiyelerine, Venedik Tüzüğü gibi rehberlere saygı duymalıdır. Aynı zamanda rehberde, alanın önemi dikkate alınarak tanımlanmış özel rehberlerin hazırlanması gerektiği söylenmektedir (Bernard ve Jokilehto, 1998).

IUCN (Dünya Koruma Birliği) tarafından yayınlanan Korunan Alanların Yönetim Planlamasına İlişkin Rehber (Guidelines for Management Planning of Protected Areas) (2003) ise; yönetim planının, gelecekteki eylemleri tanımlayarak bugünkü eylemlerin gelecekteki etkilerini araştırması gerekliliğini belirtmektedir (Thomas ve Middleton, 2003).

Alan yönetim planlarının koruma uygulamaları içerisindeki rolü, UNESCO Dünya Miras Listesi’ne aday gösterilecek varlığın adaylık dosyasında, onaylı bir yönetim planının bulunmasının zorunlu bir ön koşul olmasıyla artmıştır. Her ne kadar alan yönetiminin genel yaklaşımı ve çerçevesi UNESCO tarafından belirlenmiş olsa da, 6546 sayılı kanunla mevzuatımıza eklenen “tarihi alan yönetimi” yaklaşımı, alanın özgün nitelikleri nede-

ni ile 2863 sayılı yasaya bağlı oluşturulmuş olan 26006 sayılı Yönetmeliğin sağladığı yönetsel araçlardan farklı bir yasa ve yaklaşım niteliğindedir.

Tarihi Alanların Korunması Ve Alan Yönetimi Yaklaşımı

Tarihi alanlar ve çevreleri yerine konulamaz evrensel miras oluşturan değerlerdir. Her tarihi alan ve çevresi özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbiriyle kaynaşmasına bağlı olan ve yapılar, mekânsal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütündür (Ahunbay, 2007, s. 158).

1976 tarihli “Tarihi ve Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararı”na göre koruma, tarihi ve geleneksel alanlar ve çevrelerinin tanımlanması, onarımları, sağlıklılaştırılmaları, bakımları ve yeniden canlandırılmaları anlamına gelmektedir.

Kentsel, ekonomik ve politik dinamiklerin baskısı karşısında tarihi ve doğal alanların hassasiyeti ve korunmalarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Buna paralel olarak koruma yaklaşımları da gelişim göstermekte ve etkin koruma için yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir.

Ülkemizde de sit alanları ve ören yerleri için alan yönetim planlarının hazırlanması şartı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na 2004 yılında eklenerek zorunlu hale getirilmiştir. 5226 sayılı yasanın getirdiği yeni kavramlardan olan “alan yönetimi” ve “yönetim planı” kavramları ve 27 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Alan Yönetimi ve Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, koruma alanlarının çağdaş yaklaşımla planlanması açısından önemli gelişmelerdir. Böylelikle uluslararası yaklaşımlara paralel olarak, ülkemizde koruma alanında var olan örgütlenme yapısının güçlendirilmesi ve özellikle Dünya Miras Listesi süreçlerinde mevzuatın uluslararası normlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Yönetmeliğin amacı; “ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak; yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak belirtilmektedir. (Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, 2006).

Yönetmelik, sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının yönetim alanlarının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Yönetmelikte, 5226 sayılı kanunda yer alan tanımlara ek olarak, alan yönetiminin hedefleri, yönetim planı hazırlanma süreci, yönetim planı hazırlama ekibi, yönetim planının değerlendirilmesi, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesine ilişkin ilkeler belirlenmiş ve alan yönetimi birimlerinin kuruluş ve görevleri tanımlanmıştır. Bununla birlikte yönetmelikte yönetim alanı ise; “Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler” olarak tanımlanmıştır.

Yönetmeliğin alan yönetimine ilişkin esaslar bölümünde alan yönetiminin hedefleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- “Alanın sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin sağlanması”,
- “Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgili arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesi”,
- “Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejilerin, yöntemlerin ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılması”,
- “Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası işbirliği yaratacak etkinlik ağının kurulması ve sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılması”,
- “Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin sağlanması”,
- “Tarihi alanların korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesi”.

Alan yönetim planlarının uygulamasına yönelik olarak yönetmelik; kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişilerin, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan

yönetim planına uymak durumunda olduğunu belirtmektedir. Yetkili idarelerin, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermekle ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmakla yükümlü olduğu, yönetim planlarında tanımlanan görevlerin gerçekleştirilmesi sürecinde alan başkanının, uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar ile yetkili idare koordineli olarak çalışması gerektiğini söylemektedir. (Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, 2006).

Alan yönetimi ile ilgili olarak, uluslararası yaklaşımlar ve ulusal ölçekte mevzuat tarafından tarif edilen amaç ve hedefler, alan yönetimi yaklaşımının genel çerçevesini; koruma alanının yönetiminin bir plan dahilinde, alanda sorumluluğu olan tüm kurumlar ve alandan faydalanan diğer paydaşların arasında eşgüdüm sağlanarak, stratejik vizyon çerçevesinde gerçekleştirilmesi şeklinde çizmektedir. Çeşitli kurum ve kişilerin yaptığı yönetim planı tanımlarının birleştiği ortak noktalar; yönetim planlarının devam eden bir süreç olduğu, bir rehber niteliği taşıdığı, sürekli revize edilmesi gerektiği, aynı zamanda ayrıntılı analizlere dayalı ve korunacak değerler ile koruma sınırlarının belirlendiği planlar olduğudur. Yönetmelikte belirlendiği üzere; alan yönetim planlarının yapımı ve uygulanması aşamasında, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin sağlanması gerektiği ifade edilmekte ama uygulamayı yapacak olan Alan Başkanlığı, Belediyeler, Bakanlıklar, Valilik vd. kurumlar arası yetki ve sorumluluklar belirsiz kalmaktadır. Mevzuat, yönetim planlarının oluşturulmasına yönelik yönlendirici ilkeleri tanımlamakta ama uygulamada kurumların yetki ve sorumluluklarını tarif etmemektedir. Yukarıda sözü edilen; mevzuatın belirsiz bıraktığı “yetki ve sorumluluklara” dair sorun alanı, Türkiye’deki alan yönetim planı örnekleri içinde yeni bir uygulama olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı örneği üzerinden detaylı olarak tartışılmıştır.

Türkiye’de Alan Yönetimi Planı Örnekleri

Türkiye’de bugün geçerli olan yasal düzenlemeler yapılmadan önce, Dünya Miras Alanları için yapılan ilk alan yönetim planı, 2002 yılında hazırlanan Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı’dır (Gülersoy, 2012). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Dünya Bankası desteği ile Akan Mimarlık Tasarım İnşaat ve Danışmanlık Şirketine hazırlattığı, Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı, Türkiye’de ilk kez yapılan kültür mirasını koruma projesidir. Fakat plan uygulamaya girememiştir.

Türkiye’de doğal ve kültürel miras alanlarında yapılan ilk Yönetim Planı çalışmalarından bir diğeri de “Temper (Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean – Akdeniz Havzasında Prehistorya Eğitim ve Yönetim)” projesi sürecinde hazırlanan Çatalhöyük Yönetim Planı’dır. 2004 yılında tamamlanan bu proje, hem Türkiye’deki, hem de yurtdışın-

daki diğer alanlar için bir örnek oluşturmak üzere uluslararası işbirliği ile hazırlanmıştır ve Türkiye’de arkeolojik bir alan için geliştirilen ilk yönetim planı örneği olarak gösterilmektedir. Bu plan da uygulamaya girememiştir (Gülersoy, 2012).

Türkiye’de Alan Yönetimi ve Yönetim Planı uygulamaları yasalarla tanımlandıktan sonra, yapılan en kapsamlı uygulama “İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı”dır. İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı çalışmalarına, İstanbul Dünya Miras Alanları’nın UNESCO tarafından “Tehlike Altındaki Miras Listesi”ne alınması konusunun gündeme gelmesi ile birlikte başlanmıştır. İlgili kanun ve yönetmeliklere uygun olarak “İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı”, İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) Meclisi’nin 15.09.2006 tarih ve 1675 sayılı kararıyla kurulmuş, 27.10.2006 tarihinde İstanbul Sit Alanları Alan Başkanı atanmıştır. Alan Başkanı’nın atanmasının ardından, alan yönetimini gerçekleştirmek üzere yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesinde görev alacak danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ve denetim birimi oluşturulmuştur. Yönetim planı çalışması 2011 yılında tamamlanmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından hazırlanan İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, Tarihi Yarımada’nın doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi ve yönetilmesi amacıyla uygulamaya konulmuş ve 2015 yılında

güncellenmiştir (Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2011). Tarihi Yarımada Yönetim Planı, metropoliten kent dinamiklerinin etkisinde ve zengin kültürel miras öge ve alanlarına sahip bir alana yönelik oluşturulmuş önemli bir örnek niteliğindedir.

“Selimiye Camii ve Külliyesi Yönetim Planı, Edirne” çalışması ise ilgili Belediye tarafından yürütülmüştür. Selimiye Camii ve Külliyesi Alan Yönetimi’nin Türkiye’de bir yerel yönetim tarafından ilk kez pratiğe aktarılması açısından; mevzuat gereği alan yönetimi oluşturmak zorunda olan diğer yerel yönetimlere örnek oluşturması açısından önemlidir.

Türkiye’de yapılan yönetim planı çalışmaları çoğunlukla Dünya Miras Listesi ile bağlantılı bir şekilde yürütülmüştür (Şekil 1).

Selimiye Camii ve Külliyesi, Çatalhöyük Neolitik Kenti, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı yönetim planları örneklerinde olduğu gibi, 2015 yılına kadar bir varlığın Dünya Miras Listesi adaylık dosyası sunulduğunda henüz onaylanmamış olsa da olgunlaşmış düzeyde bir yönetim planının bulunması yeterli görülmekteydi. Varlığın Liste’ye kaydedildiğine ilişkin alınan Dünya Miras Komitesi kararında planın belli bir süre içinde onaylanmasına dair bağlayıcı kararların alınması mümkün olmaktadır (Ulus, 2016). Ancak daha sonra Dünya Miras Komitesi’nin tarafından alınan kararlar gereğince Dünya Miras

Onaylı Planlar	Devam Eden Planlar	Yönetim Alanı Sınırı Belirlenen Alanlar
Afrodisias Antik Kenti, 2010-2013	Alanya Kalesi ve Tersanesi	Ahlat Selçuklu Mezarlığı
Ani Arkeolojik Alanı, 2009-2015	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı	Beyşehir Eşrefoğlu Camii
Bursa ve Cumalıkızık, 2010-2013	İstanbul Küçükalyalı Arkeopark	Eskişehir, Odunpazarı Kentsel Sit Alanı
Çatalhöyük Neolitik Kenti, 2010-2013	Mardin Savur Kentsel Sit Alanı	Kütahya Kentsel Sit Alanı
Diyarbakır Kalesi, Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı, 2011-2013	Sinop Tarihi Cezaevi ve çevresi	Niksar Kalesi ve Çevresi
Efes, 2010-2014	Şanlıurfa Harran Yerleşimi	
İstanbul Tarihi Yarımada, 2009-2011		
Mudurnu Kültürel Mirası, 2014		
Nemrut Dağı, 2008-2014		
Selimiye Camii ve Külliyesi, 2007-2014		
Göbeklitepe Arkeolojik Aşanı		

GÖSTERİM

- UNESCO Miras Listesi’ndeki Alanlar
- UNESCO Geçici Miras Listesi’ndeki Alanlar
- UNESCO Miras Listesi’nde Bulunmayan Alanlar

Şekil 1. Türkiye’deki Yönetim Planı Çalışmaları (Ulus, 2016) kaynağından yararlanılarak düzenlenmiştir.

Sözleşmesi'nin 'yönetmeliği' olarak adlandırılabilir Dünya Miras Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Dair Rehber (Operational Guidelines for the Implementation of World Heritage Convention)'in bazı maddelerinde değişikliğe gidilmiştir. Yönetim planına ilişkin hususları da içeren bu değişikliklere göre; Dünya Miras Listesi adaylık dosyaları sunulurken yönetim planlarının onaylı olması artık zorunludur (World Heritage Centre, 2017).

Şekil 1'de görüldüğü gibi; Türkiye'de oluşum süreci devam eden ve tamamlanarak uygulamaya konulmuş olan alan yönetimi planları çoğunlukla Dünya Miras Listesi'nde yer alan alanlardır. Günümüze dek on bir adet, farklı niteliklerde yönetim planı onaylanmış, altı alan için ise çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye'de Pamukkale Yönetim Planı çalışmaları ile başlayan alan yönetimi planı sürecinde; yeni bir mevzuat kapsamında; Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın kurulması ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan sınırları belirlenmesi ile yeni bir dönem başlamıştır. Kendine özgü bir mevzuatı, yönetim yapısı ve plan hiyerarşisi olan Gelibolu Tarihi Alan Yönetimi Planı, hazırlanma sürecindedir. Tarihi alan yönetimi yaklaşımı, özgün yapısı ile uluslararası ölçekte de önemli bir ilk örnek niteliği taşıyacak, Türkiye'de doğal ve kültürel varlıkların korunması ve yönetilmesinde bundan sonra benzer nitelikteki alanlar için önemli bir model oluşturacaktır. Tarihi Alan Yönetim Planı yaklaşımının mevzuat tarafından belirlenen kurumsal yetki ve sorumlulukların netliği, planın uygulanabilirliğinde önemli bir ölçüt olacaktır.

Bir Miras Alanı Olarak Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Koruma Yaklaşımı

Birinci Dünya Savaşının önemli izlerini taşıyan, uluslararası ve ulusal ölçekte önemli bir değer teşkil eden Gelibolu Tarihi Alanına ilişkin, Kültür ve Turizm Bakanlığının yürüttüğü çalışmalar sonucunda, 2014 yılında "Çanakkale ve Gelibolu I. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale (Dardanelles) and Gelibolu (Gallipoli) Battles Zones in the First World War)" UNESCO başvuru dosyası hazırlanmış ve UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin belirlemiş olduğu kriterden, vi. Kriter olan; "üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması" kriteri kapsamında başvuru yapılarak, alan UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır.

Gelibolu Tarihi Alanı'nın UNESCO Dünya Miras Listesi süreçlerine hazırlanması ve korunmasının yönetilmesi amacı ile hazırlanma aşamasında olan Yönetim Planı'nın vizyonu; "Gelibolu Tarihi Alanının tarihi, kültürel, doğal ve arkeolojik üstün evrensel değerlerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarmak, alanın sosyal ve ekonomik kalkınmasını Tarihi Alanın değerler

bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyarak sağlamak ve alanı kültürlerarası barış diyalogunun merkezi olan bir açık hava müzesine dönüştürmek" olarak belirlenmiştir.

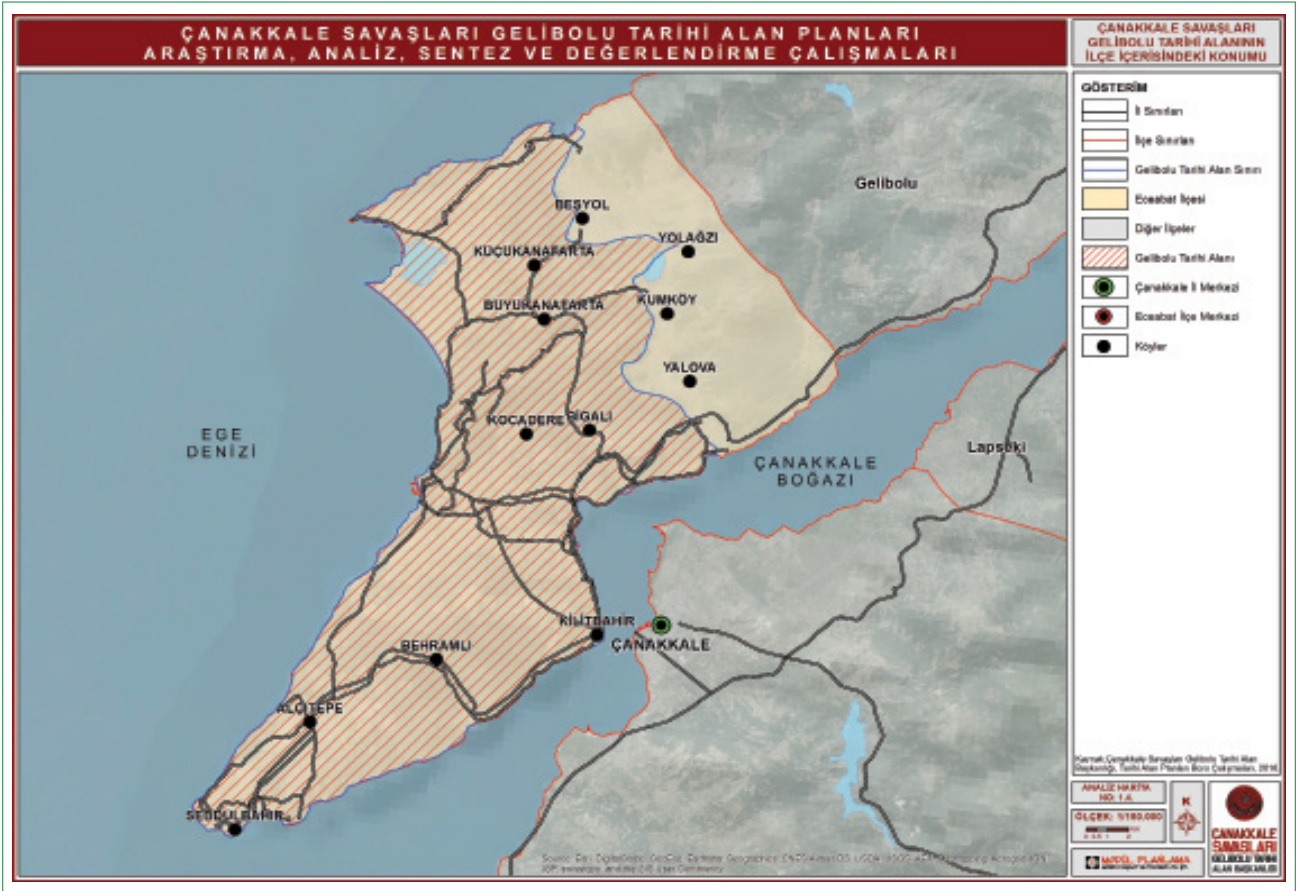
Gelibolu Tarihi Alanı

Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda yaklaşık 33.500 hektarlık bir alanı kaplayan "Tarihî Alan" hem Türkiye, hem de dünya tarihi içerisinde çok önemli bir muharebe alanıdır. Farklı ülkelerden binlerce insanın şehit düşmesi, her noktasında farklı bir savaş hikayesinin yer alması, ulusal savaşımızda çok önemli bir dönüm noktasını temsil etmesi ve ulus-birlik bilincine dair politik bir karakteri olması sebebiyle tarihsel süreçte eşi olmayan bir değerler dizgisini temsil eden bir barış mekânı ve tarihsel, kültürel ve doğal peyzajı kaynaklı olarak da miras alanı olma özelliği taşımaktadır (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Marmara Bölgesi, Çanakkale İli, Gelibolu Yarımadasında, Eceabat ilçe sınırları içinde kalmaktadır. Gelibolu Yarımadası, Çanakkale ili sınırları içerisinde Çanakkale Boğazı ile Saros Körfezi arasında uzanmakta olup Gelibolu ve Eceabat ilçelerinden oluşmaktadır (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

Coğrafi konumu nedeniyle Gelibolu, tarihsel süreçte birçok milletin, yerleşmek, savaşmak, ticaret yapmak amacıyla uğrak noktası olmuş önemli bir merkezdir. Gelibolu bugünkü mekânsal gelişimini; Asya ile Avrupa arasında bir köprü oluşuna, korunaklı bir limana sahip olmasına ve boğazdan Marmara'ya geçişte önemli bir deniz üssü olmasına borçludur (Gündüz, 2008). Yarımada tarihsel olarak deniz ticaret güzergâhlarının önemli bir kontrol noktası işlevi taşımaktadır. Güneyde Ege Denizi, kuzeyde Marmara Denizi tarafından sınırlanan yarımada, erken Bronz Çağı'ndan itibaren insan toplulukları tarafından yerleşilmeye başlanmış, kavimler tarafından önemli bir geçiş alanı olarak kullanılmıştır (Yaşar, 2001 ve Özbek, 2008). Antik çağlardan 19. yüzyıla kadar insanlık tarihinde önemli yeri olan savaşların ve tarihi gelişmelerin mekânı olan Yarımada, Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Savaşı'nın da tanığı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında 1915-1916 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve İtilaf Devletleri arasında gerçekleşen deniz ve kara savaşlarının yeri olan bölgede; İngiliz, Anzak, Fransız ve Türk askerlerinin de bulunduğu yaklaşık yarım milyon insan can vermiştir. Bölge, içinde barındırdığı tarihsel doku ve yüzyıllara tanıklık eden geçmişiyle, sınırları aşan evrensel bir değer olarak değerlendirilmektedir (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı, 2013).

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'na bir bütün olarak bakıldığında, alanın farklı özelliklere sahip birçok değere sahip olduğu görülmektedir. Gelibolu tarihsel miras alanları coğrafi

Şekil 2. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının Konumu (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

Şekil 3. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'ndan Bir Görünüm (URL-1:<http://www.biganinsesi.com/haber/6106-kadinlara-ozel-canakkale-gezisi>).

konum, dönem, mimari, ilişki ağı, müdahaleler, yansıtılan tarihsel gerçeklik gibi özellikleri ile farklılık gösteren öğelerden oluşmaktadır. Bu öğeler şimdiki zamanın gerçekliği ile tarihsel olayların ara yüzünü oluşturmaktadır.

Gelibolu tarihi miras alanları içerisinde şehitlikler, şüheda kabristanları, yabancı mezarlıklar, anıtlar, sembolik şehitlikler, kaleler ve tabyalar, çıkarma koyları gibi mekanlar, bunların yanısıra muharebelerin en yoğun yaşanmış olduğu bölgelerdeki

Şekil 4. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'ndan Bir Görünüm (URL-2: <https://www.atlasdergisi.com/gundem/gelibolu-savas-alanlari-rehberi-interaktif-uygulamasi-yayinda-2.html>).

Şekil 5. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'ndan Bir Görünüm/Doğal, Tarihi ve Kültürel Peyzaj Birlikteliği (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

siperler, zeminlikler, karargahlar, kuyular, irtibat yolları, tel ör-güler, sağlık hizmet tesisleri gibi unsurlar yer almakta olup, bu unsurlar Gelibolu Savaşları Tarihi Alanı'nın özgün değerlerini oluşturmaktadır. Alanda Çamburnu Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Seddülbahir Kalesi, Kilye Kalesi ve Biga Kalesi olmak üzere 5 adet kale bulunmaktadır. Savunma yapılarından tabyalar ise 13 adettir. Geçmiş dönemlerde yapılan ve bir kısmı gerçek, bir kısmı ise sembolik düzenlemeler olan Türk şehitliklerinden,

toplam 50 tane bulunmakta olup, 45 şehitlik tescilli durumdadır. Toplamda 29 adet olan Türk anıtlarının 16 tanesi tescillidir. Alanda ayrıca yabancı anıt mezarlıkları bulunmakta olup, 33 adet mezarlık ve 1 adet de tescilli yabancı anıt mevcuttur. Tarihi Alanın deniz kıyı kesiminde batıklar da yer almaktadır. Alanda ayrıca 29 ayrı alanda I. Derece Arkeolojik Sit, 3 ayrı bölgede III. Derece Arkeolojik Sit Alanı yer almaktadır (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2018).

Gelibolu Tarihi Alanı sahip olduğu kültürel ve tarihsel değerlerin haricinde çok büyük oranda doğal varlıkların oluşturduğu üstün bir evrensel değere sahip bir coğrafyada konumlanmaktadır.

Gelibolu Savaşları Tarihi Alanı'nın yaklaşık %55'ini orman alanları oluşturmaktadır. Orman alanları dışında, mevcutta ağaçlık alanlar olarak kullanılan araziler de bulunmaktadır. Yine ağırlıklı olarak orman alanlarından oluşan Birinci Derece Doğal Sit Alanları ise 15.000 hektar büyüklüğü ile tüm Tarihi Alan içerisinde alanın yaklaşık %46'sını oluşturmaktadır. Alanda ayrıca 3. Derece Doğal Sit Alanları da bulunmakta, bu alanlar 12.000 hektar civarındaki alan büyüklüğü ile Tarihi Alanın yaklaşık %36'sını oluşturmaktadırlar. Ayrıca alanı çevreleyen, 46 km'lik kıyı alanı söz konusudur (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2018).

Tarihi, kültürel ve doğal değerlere sahip olan Gelibolu Savaşları Tarihi Alanı bütününe yönelik plan kararları, tasarım yaklaşımları ve ilkeler geliştirilirken idari sürecin hızlı işlemesi ve kurumlar arasındaki yetki karmaşasının önlenmesi, alanın tüm değerleriyle birlikte sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu kapsamda tarihi süreç içerisinde Gelibolu Tarihi Alanı'nın korunmasına dair çeşitli çalışmalar yürütülmüştür.

Gelibolu Tarihi Alanının Planlanma Süreci

1915'te cereyan eden Çanakkale Savaşlarının vuku bulduğu yarımada coğrafyasındaki muharebe alanları, siperler ve şehitlikler ile alakalı olarak, 1916 yılındaki Şevki Paşa Haritası dışında, 1940'lara kadar gerek ihya, gerekse planlama olarak

Şekil 6. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Kilitbahır/Doğal ve Tarihi Peyzaj Birlikteliği (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

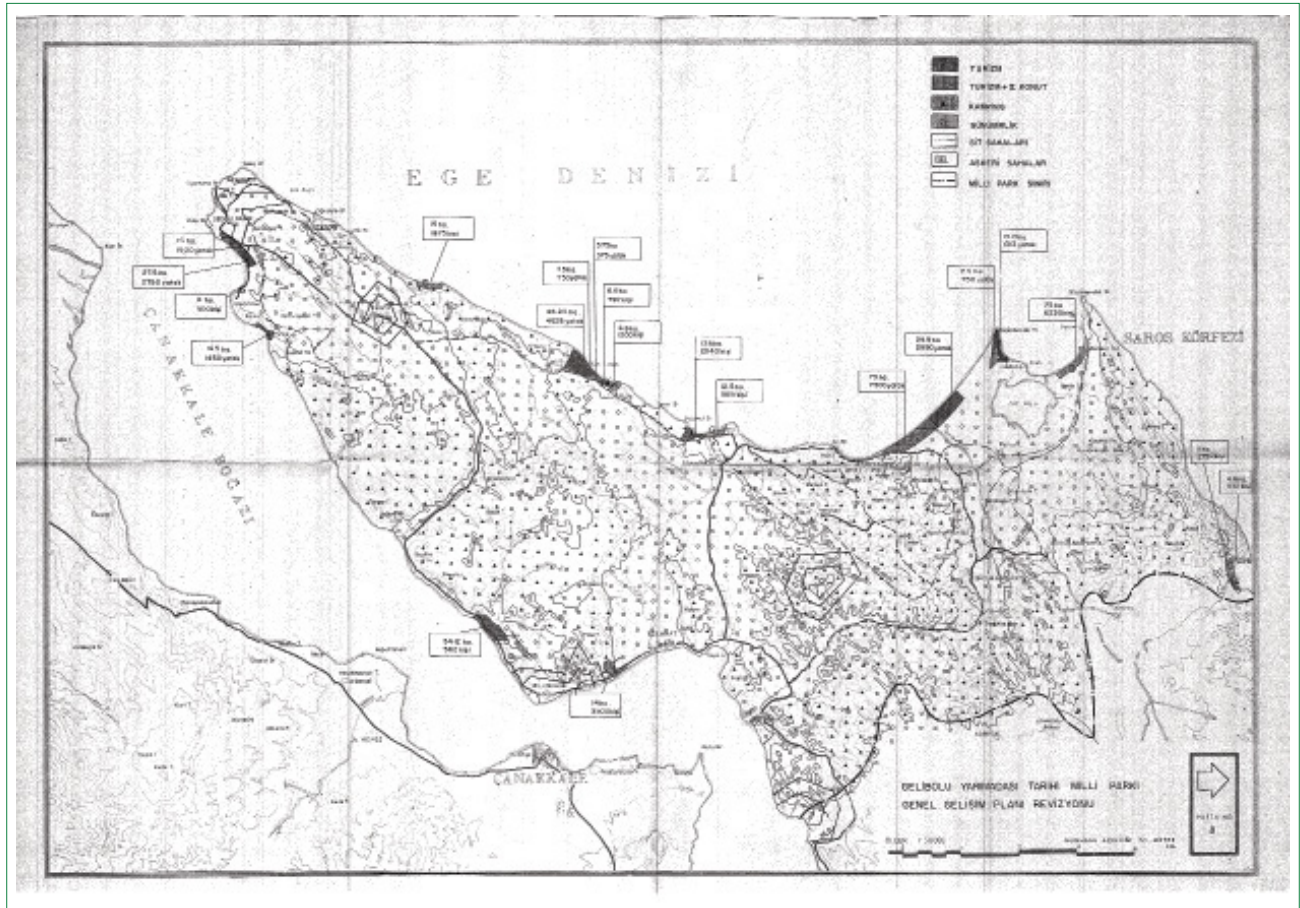
dikkate değer bir çalışma yapılmamıştır. Yabancılar ise Lozan Anlaşmasından hemen sonra 1926 yılına kadar bütün mezarlarını ihya edip bakımını da Türkiye Cumhuriyeti Devletine yaptırmaya başlamışlardır. Günümüzde CWGC (Commonwealth War Graves Commission) ve Fransız Konsoloslğu (1 adet) yabancı mezarlıklarının bakımını kendileri yapmaktadır. 1940'tan sonra yarışmalarla başlayan bazı anıt yapımı çabaları, 1970'lere kadar düzensiz ve plansız olarak devam etmiştir (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Plan Raporu, 1991).

Çanakale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanına ilişkin ilk planlama çalışmaları ve fiziksel düzenlemeler 1970'lerde başlamıştır (Bademli, 2002). Amerika Birleşik Devletlerinden bir milli park uzmanı tarafından DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) bünyesinde İngilizce olarak hazırlanan plan çalışmaları esas alınarak uygulamalar yapılmıştır.

Orman Bakanlığı, Gelibolu Yarımadası'nda yaklaşık 33.500 hektarlık alanı tarihi ve kültürel değerleri dikkate alarak, Bakanlar Kurulu Kararı (26.05.1973 tarihli 7/6477 sayılı karar) ile orman rejimine almıştır. 02.11.1973 tarihinde Tarihi Milli Park olarak (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı) ilan edilmiştir.

Daha sonra ise Tarihi Milli Park için hazırlanan "Uzun Devreli Gelişme Planı"nın (UDGP) yürürlüğe konmuş ve alanın yerinden yönetilebilmesi amacıyla 1974 yılında Eceabat'ta Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Müdürlüğü kurulmuştur (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Plan Raporu, 1991).

1980 sonrasında Kültür Bakanlığı 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası çerçevesinde Tarihi Milli Park'ı çok yönlü sit alanı olarak tescil etmiştir. Sonrasında ise çeşitli kurul kararları ile Tarihi Milli Park içindeki doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanları belirlenip, anıtlar ile sivil ve askeri mimarlık örnekleri yapı ölçeğinde koruma altına alınmıştır. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, TMP için 1/25.000 ölçekli "Çevre Düzeni Nazım İmar Planı"nı hazırlamış ve 28.07.1981 tarihinde onaylamıştır. Bu plan 1980 tarihli UDGP'nin yerine geçemeyeceği halde önce onunla birlikte daha sonra ise onun yerine kullanılmaya başlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun (TKTVYK) 28.08.1986 gün, 2574 sayılı, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun (KTVKK) 17.06.1991 gün, 1784 ve 19.04.1992 gün, 2412 sayılı kararları ile de doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanlarını belirleyip, mezarlıklar, anıtlar

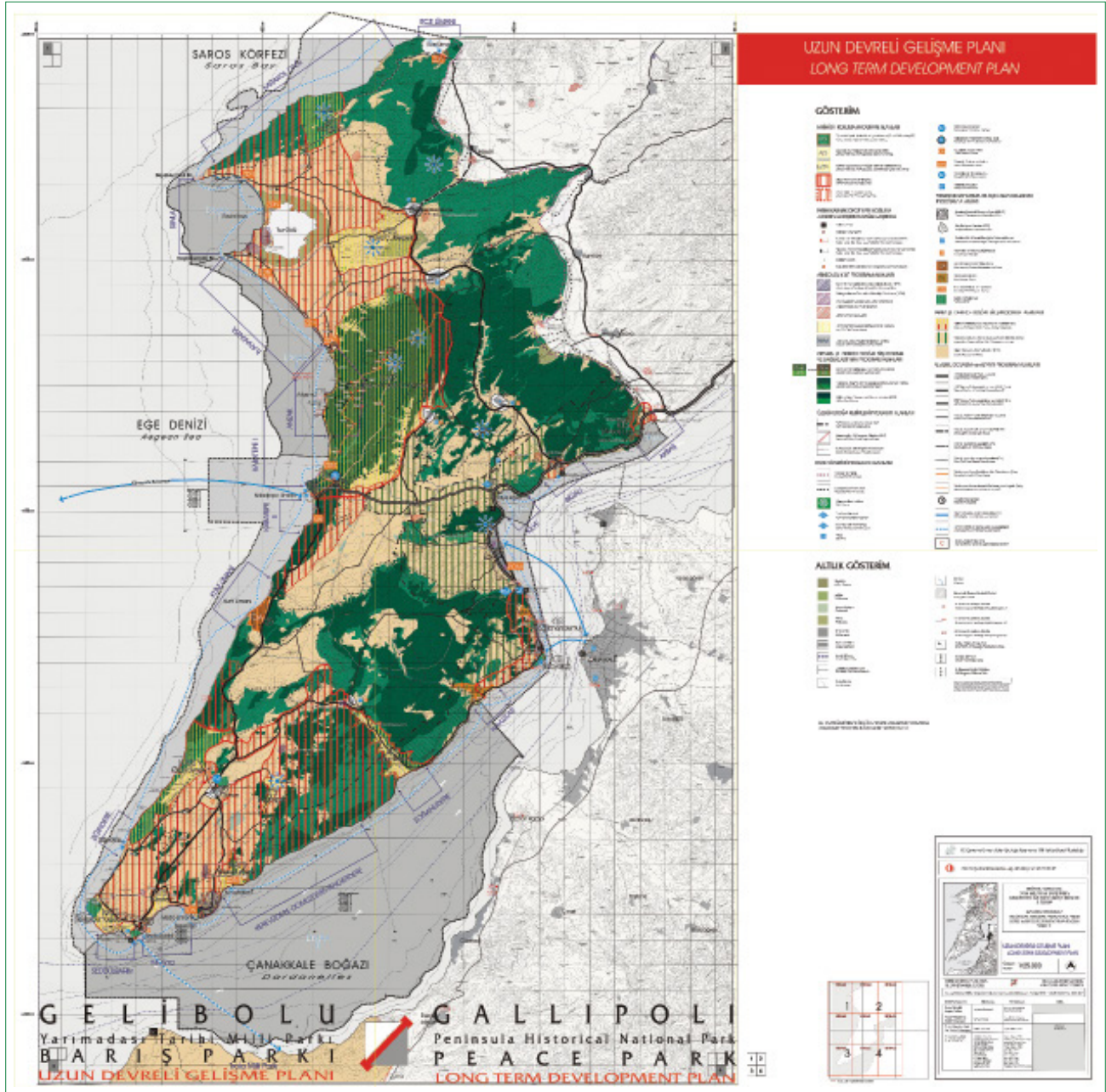
Şekil 7. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Genel Gelişim Planı Revizyonu (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, 1991).

ile sivil ve askeri mimarlık örneklerini yapı/parsel ölçeğinde koruma altına almıştır. Bursa KTVKK'nın 19.04.1992 günlü kararında, TMP içinde sit alanlarını ayırtmış ve derecelendirmiştir (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, 1991).

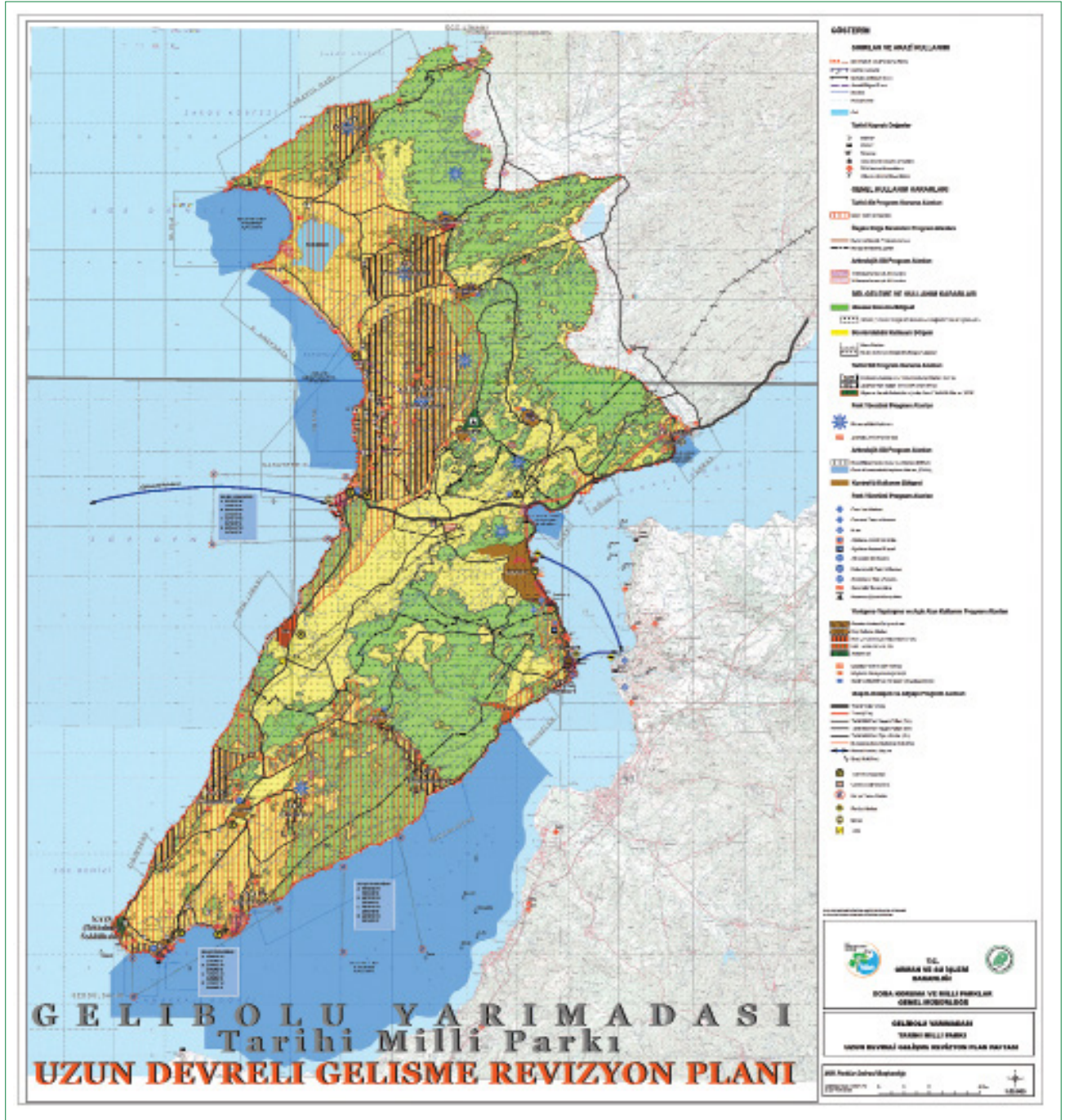
25 Temmuz 1994 tarihinde yaşanan orman yangınında Tarihi Milli Park içinde önemli büyüklükteki alanlar zarar görmüştür. 1994 yangını ardından parkla ilgili yaşanan sorunlara çözüm getirmek üzere, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı kapsamında Türkiye'nin ilk uluslararası fikir ve tasarım yarışması

gerçekleştirilmiştir. Yarışmaya 49 ülkeden 358 kişi ilgi duymuş ve 120 proje yarışmaya katılmıştır. 3 Haziran 1998 tarihinde toplanan uluslararası jüri, yarışmada birinciliği Norveç'ten katılan bir ekibe vermiştir. Bu süre içerisinde Tarihi Milli Park 1997 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Koruma Örgütü tarafından (IUCN) "Korunan Alanlar" listesine alınmıştır (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

Yarışmanın sonuçlanmasından sonra, bu fikir projesine bağlı kalınarak ve yarışmada belirlenen ana fikir ve uluslararası jürinin hazırladığı raporlar doğrultusunda Gelibolu Yarımadası

Şekil 8. Gelibolu Tarihi Alanı Uzun Devreli Gelişme Planı 2003 Yılı.

Şekil 9. Gelibolu Tarihi Alanı Uzun Devreli Gelişme Planı 2013 Yılı.

Tarihî Milli Parkı'nın Uzun Devreli Gelişme Planı'nın hazırlanması görevinin Mesleki Teknik Danışman tarafından üstlenilerek Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne verilmesi Bakanlıklar arası Yönlendirme Kurulu tarafından tavsiye edilmiştir. Orman Bakanlığı ile ODTÜ arasında 7 Ekim 1999 tarihinde protokol imzalanmış gerekli işlemlerin tamamlanmasıyla, 18 Ekim 1999 tarihinde ODTÜ bünyesinde Prof. Dr. R. Raci Bademli yönetiminde Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı) Planlama ve Danışma Bürosu oluşturularak planlama süreci başlatılmıştır.

Söz konusu planlama sürecinin ana teması ve üst kimliği "Barış" olarak belirlenmiştir. 17.02.2000 tarihinde kabul edilen 4533 sayılı "Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu" 20.02.2000 gün ve 23970 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun Türkiye'deki bir milli parka özel olarak çıkmış ilk kanundur. Yapılan çalışmalar sonucu hazırlanan 1/25.000 ölçekli Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) 23 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Tarihî Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

29.04.2013 tarihinde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişim Revizyon Planı onaylanmış ve söz konusu plan revizyonunda tarihi sit koruma program alanları, özgün doğa kesimleri program alanları, hassas koruma bölgeleri, sürdürülebilir kullanım bölgeleri, kontrollü kullanım bölgeleri, eko-turizm alanları, kentsel ve kırsal gelişme alanları belirlenmiştir (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının 100. yılı olan 2014 yılında, iyi korunmuş savaş alanlarından biri olan Gelibolu Yarımadası, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Dünya Kültürel Mirası Listesi"ne önerilmiştir. 15 Nisan 2014 tarihinde "Çanakkale ve Gelibolu I. Dünya Savaşı Alanları" başlığı ile UNESCO tarafından "Dünya Kültürel Miras Geçici Listesi"ne kabul edilmiştir (UNESCO World Heritage List, Tentative List,

2014). Bu gelişmeler sonrasında Gelibolu Yarımadası savaş alanları için de yeni bir süreç başlamıştır. Türkiye'de bu listede yer alan tek savaş alanı Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı alanlardır. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nın üstün evrensel değerini belirleyen niteliği; insanlık tarihindeki en büyük savaşlardan biri olan I. Dünya Savaşı'nın sürecini belirleyen tarihsel olay ve olguların mekanda izlerinin var olması ve bugün ve gelecek nesillere somut ve somut olmayan niteliklerde bilgi, belge ve fikirler taşıyıcı nitelikte olmasıdır. Alanın, morfolojik yapısı, konumu ve taşıdığı ruh ile sahip olduğu, kültürel, tarihi ve arkeolojik değerler de bütünselliği sağlayan faktörlerdir (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

19.06.2014 tarih ve 29044 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6546 sayılı "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun" kapsamında; Gelibolu Yarı-

Şekil 10. TGelibolu Tarihi Alanının Planlanma Süreci.

madası Tarihi Milli Parkı Müdürlüğü kaldırılarak Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı kurulmuş ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nın sınırları belirlenmiştir. Yine bu kanunla birlikte 26.05.1973 tarih ve 7/6477 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile milli park olarak belirlenen alanın milli park vasfı (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı) kaldırılmıştır (Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, 2016).

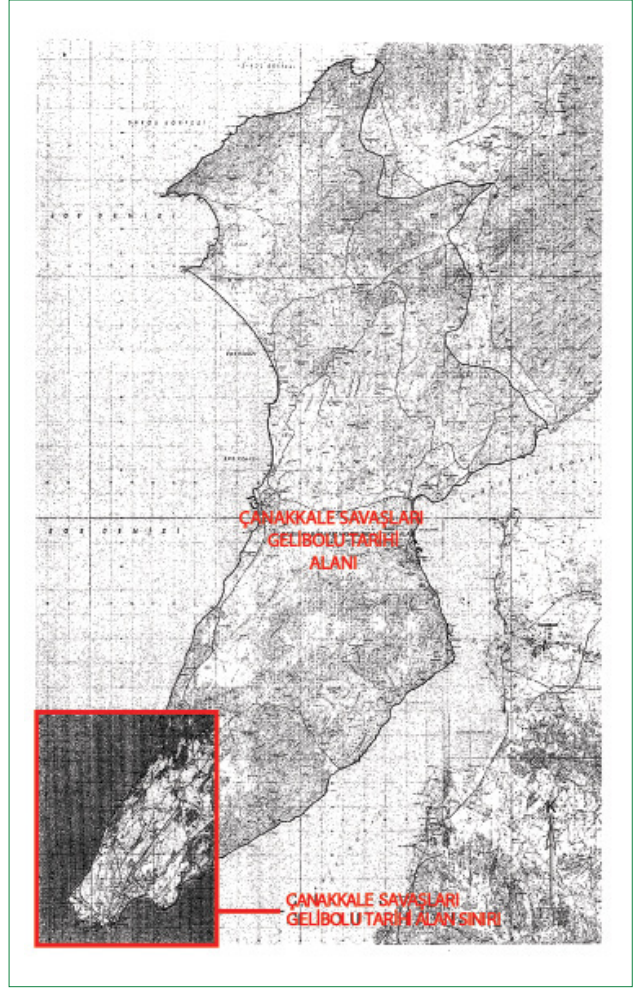
Tarihi, arkeolojik, kentsel ve doğal değerleri ile korunması ve yönetilmesi gereken ve özgün bir alan olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı için bir yandan 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, 1/25.000 ölçekli Tarihi Alan Planı, Koruma Amaçlı ve Nazım İmar Planlarına yönelik kapsamlı planlama çalışmaları, diğer yandan yönetim planının hazırlanması süreci devam etmektedir. Farklı ölçeklerdeki tüm bu fiziksel planlama araçları, alan yönetim planı ile senkronize olmak durumundadır. Alan yönetiminin doğası gereği, en önemli misyonu; alandaki kurum ve kuruluşlar ile alanda yaşayan tüm tarafları ilgili karar ve uygulama süreçlerine dahil etme yöntemlerini geliştirmektir. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının yönetilmesinde de en önemli meselelerden biri bu büyük alanda söz sahibi olan çok sayıda aktörün rollerinin ve sorumluluklarının belirlenmesidir.

Alan Yönetimi Mevzuatı İçinde Yeni Bir Yaklaşım: Gelibolu Tarihi Alanının Yönetimi

19.06.2014 tarih ve 29044 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6546 sayılı "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun" kapsamında; Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı kurulmuş ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan sınırları belirlenmiştir.

6546 sayılı Kanun'un genel gerekçesi² Çanakkale savaşları "... başta Milletimiz olmak üzere pek çok milletin tarihinin şekillenmesinde oynadığı rol ve savaştan taraflar arasında, verilen büyük kayıplara rağmen, geleceğe uzanan bir husumet yaratmak yerine günümüzde dahi devam eden barışçıl bir anlayış ve saygı yaratması ile tarihte müstesna bir yer edinmiştir." ibaresi ile yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ve savaşın hemen akabinde kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde önemli görevler üstlenen kişilerin sahneye çıktığı vatan savunmasının eşsiz bir örneği olarak tarihe geçen Çanakkale savaşları, "Savaş sırasında tutulmuş çok sayıda günlük, cepheden yazılmış şiirler ve mektuplar, çizimler ve hasımlarla kurulan arkadaşlıklarla; Gelibolu muharebeleri, savaşın eşi görülmedik bir kültürel ve toplumsal olaya dönüştüğü tek örnektir." şeklinde belirtilmektedir.³

6546 sayılı kanunun amacı; "Çanakkale deniz ve kara savaşlarının meydana geldiği Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi

Şekil 11. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Sınırı (29044 sayılı Resmi Gazete, 2014).

Alanının tarihi, kültürel ve manevi değerleri ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve yönetimini sağlamak üzere Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının kurulması ile görev ve yetkilerini düzenlemek"tir şeklinde belirlenmiştir.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı sınırları içerisinde yer alan muharebe alanları, şehitlikler ve anıtlar, yabancı mezarlıkları bir taraftan milli ve manevi değerlerin önemini ortaya koyarken diğer taraftan savaşın yıkıcı izlerinin en önemli belgesi niteliğindeki mezarlıklar, barışın önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle 6546 sayılı Kanunun genel gerekçesinde önemle vurgulandığı üzere Tarihi Alanın "...geleceğe uzanan bir husumet yaratmak yerine günümüzde dahi devam eden barışçıl bir anlayış ve saygı yaratması ile tarihte müstesna bir yer edinmiştir." ifadesinden hareketle barış teması da dikkate alınarak korunması, geliştirilmesi, yönetimi, tanıtılması, koru-

² 601 sıra sayılı Esas Komisyon Raporu, s: 5, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayil/donem24/yil01/ss601.pdf>

³ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,93765/canakkale-ve-gelibolu-1-dunya-savasi-alanlari-canakkale-.html>

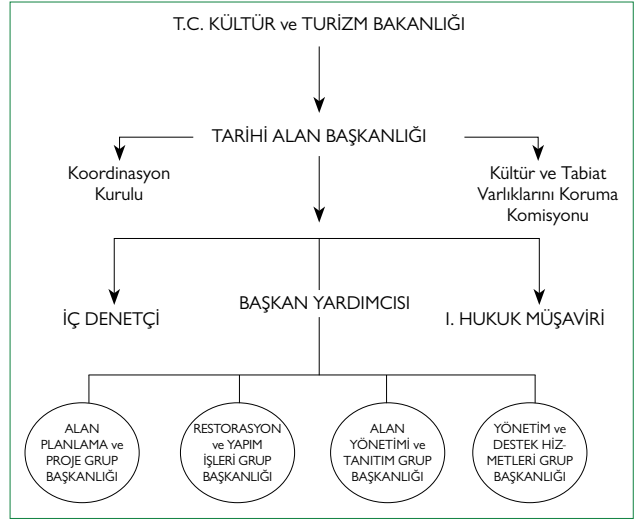
ma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi, bölgenin sağ-
lıklaştırılması, açık alan sistemi, yaya dolaşımı, taşıt ulaşımı ve
altyapı tesislerinin tasarım esasları ile bölge halkının sosyal ve
ekonomik yapısının iyileştirilmesi konularında hedef, strateji,
yöntem ve kararları belirleyen Tarihi Alan planlarının ve alan
yönetim planının hazırlanması gereği ortaya çıkmıştır.

6546 sayılı kanunda tarihi alanın korunması, iyileştirilmesi ve
geliştirilmesine yönelik birçok esas belirtilmiştir. Bu esaslardan
bazıları;

- Tarihi alanın doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin harp tarihi esaslarına ve çevreye uyumlu olarak korunması ve geliştirilmesi,
- Tarihi alan planları yürürlüğe konulana kadar uyulacak esasların Bakanlıkça belirlenmesi ve tarihi alanın sınırlarının her ne sebeple olursa olsun daraltılmaması,
- Tarihi alandaki kıyılarda; tarihi alan planlarında belirlenmiş düzenlemeler ve müzeler dışında yapı ve tesislerin yapılmaması,
- Tarihi alandaki yabancı ağaçlık alanların bakımı ve korunması ile yangın, hastalık ve zararlılarla mücadelede 6831 sayılı Kanun hükümleri uyarınca Orman ve Su İşleri Bakanlığınca destek ve iş birliği sağlanması ve tarihi alan için özel yangın söndürme planının yapıp uygulanması,
- Köy yerleşim alanlarının imar planları, tarihi alan planı esas alınmak kaydıyla imar mevzuatına göre, Başkanlığın uygun görüşü alınarak yapılması ve
- Tarihi alanın her tür ve ölçekte planlarının hazırlanması, yenilenmesi ve değiştirilmesi işlemlerinin Başkanlıkça yürütülmesi ve Bakanlığın onayı ile yürürlüğe girmesi şeklinde açıklanmıştır.

Yukarıda özetlenen ana ilkeler değerlendirildiğinde; Kanunun, tarihi alanın korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak geliştirdiği spesifik ilkeler, mevcut koruma mevzuatı içindeki yasal düzenlemelerin dışına çıkan yeni bir koruma yaklaşımını tanımlamaktadır. Bu yeni yaklaşım, tarihi alanların korunması ve sürekliliğinin sağlanması açılarından mevcut koruma mevzuatını tamamlayıcı niteliktedir.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı örgütsel yapılanması; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başkanlık, Koordinasyon Kurulu, Gelibolu Tarihi Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Koordinasyon Kurulu; Bakanın başkanlığında, Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı müsteşarları ile Çanakkale Valisi, Çanakkale İl Genel Meclisi Başkanı ve Çanakkale Belediye Başkanı olmak üzere on üç üyeden oluşmaktadır. Başkanlığın en üst yöneticisi olan Başkan, Başkanlığın genel yönetim ve temsilinden sorumludur.

Şekil 12. 6546 sayılı Kanunda Belirtilen Esas ve Usullere Göre Oluşturulmuş Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Teşkilat Şeması.

Başkan, Başkanlık hizmetlerini mevzuat hükümlerine, Başkanlığın amaç ve politikalarına, strateji planına ve Koordinasyon Kurulunun görüş ve önerilerine uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla, Başkanlık birimlerine gereken emirleri verir, bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar. Başkan, bu hizmetlerin yürütülmesinden Bakan'a karşı sorumludur. Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Teşkilat şemasından da görüldüğü gibi; Başkanlığın hizmet birimleri: Alan Planlama ve Proje Grup Başkanlığı, Restorasyon ve Yapım İşleri Grup Başkanlığı, Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığı, Yönetim ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı'dır.

Tarihi Alan Yönetimi'nin örgütsel şeması içinde, özgün nitelikleri nedeniyle çok sayıda farklı kurum ve kuruluşun temsilcisi yer almaktadır. Alan yönetimi yaklaşımının temelde kurumlar arası eşgüdümün ve yüksek düzeyde katılımın sağlanması temelli bir yaklaşım olması göz önüne alındığında, bu durumun katılımcılık göstergesi olduğu söylenebilir. Ancak, çok sayıda farklı kurum ve kuruluşun karar ve uygulama süreçleri içinde yer alması özellikle uygulamada iyi yönetilmesi gereken bir durum oluşturmaktadır.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı örgütsel yapılanmasından sorumlu kurumların görevleri kısaca şöyle açıklanabilir:

Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tarihi Alandaki 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik yapılacak plan, proje, uygulama, iş ve işlemler, doğal sitelerin yeniden değerlendirilmesi hariç, Bakanlıkça kurulacak "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu" kararları uyarınca ve kararlar doğrultusunda hazırlanacak tarihi alan planları esaslarına göre yürütülür. Tarihi

alan planları yürürlüğe girene kadar uyulacak esaslar Bakanlıkça belirlenir.

Bakanlığın yetki ve görevleri kısaca;

- Yönetim planının sınırlarının belirlenmesi,
- Alan başkanının atanması ve denetlenmesi,
- Tarihi alan ve alan yönetim planlarının onanması,
- Başkanlık hizmet birimlerinin çalışma ve usullerinin belirlenmesi,
- Bütçenin onaylanması, şeklindedir.

Başkanlık: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı

Tarihi Alan Başkanlığının yetki ve görevleri ise kısaca şu şekildedir:

- Tarihi Alanın her tür ve ölçekte planlarının hazırlanmasında, hazırlanmasında ve uygulanmasında,
- Tarihi Alanda yapılacak her türlü bilimsel araştırmaların ve etütlerin yapılmasında ve bunlara ilişkin raporların onaylanmasında,
- Kanun kapsamında ihtiyaç duyulan altyapı, bina ve diğer yapıların inşa edilmesinde veya ettirilmesinde,
- Tarihi Alan içinde birinci derece arkeolojik sit dışındaki özel mülkiyete konu olan tarım alanlarında, tarım ve hayvancılık konularında, geliştirilmiş tekniklerin uygulanması ve özel ağaçlandırmaların teşvikinin sağlanmasında,
- Tarihi Alanın doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin, harp tarihi esaslarına uygun ve çevreye uyumlu olarak korunması, geliştirilmesi ve alanın yönetilmesinde,
- Tarihi Alanın tanıtımına yönelik her türlü görsel ve işitsel eserlerin yapımında, yaptırılmasında ve hizmete sunulmasında,
- Tarihi Alanda bulunan yerlerin işletilmesi ve gerektiğinde işlettirilmesinden, Başkanlık sorumludur.

Başkanlık 2 birimden oluşur: Koordinasyon Kurulu ve Hizmet Birimleri.

Hizmet birimlerinin çalışma usul ve esasları Bakanlık tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenir. Hizmet birimleri 5 birimden oluşmaktadır:

- a) Alan Planlama ve Proje Grup Başkanlığı,
- b) Restorasyon ve Yapım İşleri Grup Başkanlığı,
- c) Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığı,
- ç) Yönetim ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı,
- d) Hukuk Müşavirliği.

Özetle, Alan Planlama ve Proje Grup Başkanlığının görevleri; tarihi alan planlarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, Tarihi Alanın korunması ve geliştirilmesine yönelik araştırma, projelendirme

ve eylem planları hazırlamak, Restorasyon ve Yapım İşleri Grup Başkanlığının görevleri; yapılacak yapım, restorasyon, konservasyon, rekonstrüksiyon, restitüsyon ve renovasyona yönelik yatırım projeleri ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek, Yönetim ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığının görevleri; personelin eğitim ve özlük işlemlerini yapmak şeklinde belirlenmiştir.

Gelibolu Tarihi Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu; tarihi alanda yetkili bir diğer komisyon olup, Bakanlıkça görevlendirilen mimar, şehir plancısı, arkeolog, sanat tarihçisi, çevre mühendisi ve orman mühendisi üyelerden oluşmaktadır. Doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesi hususu hariç olmak üzere Tarihi Alan'da 2863 sayılı Kanun ve alt mevzuatı ile korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik olarak yapılacak plan, proje, uygulama, tescil ve ilgili diğer iş ve işlemler için Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonuna verilen görev ve yetkiler, Gelibolu Koruma Komisyonunca yürütülür. Tarihi Alanda yer alan taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamirata, Gelibolu Koruma Komisyonu'nun izniyle yürütülür.

İş Birlikleri

İl Özel İdaresi: Alan Başkanlığı işbirliği ile, tarihi alan içinde ve sit alanı dışında kalan kırsal yerleşmelerde plan onama ve ruhsat verme yetkisi İl Özel İdaresindedir.

Orman Ve Su İşleri Bakanlığı: Tarihi Alandaki ormanların bakımı, korunması, yangın, hastalık ve zararlılarla mücadelesi 6831 sayılı Kanun hükümleri uyarınca Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yürütülür. Tarihi Alan için özel yangın söndürme planı yapılır ve uygulanır. Yetkinin Bakanlık ile iş birliği içerisinde kullanılacağı belirtilmiştir.

Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı: Tarihi Alan içinde birinci derece arkeolojik sit dışındaki özel mülkiyete konu olan tarım alanlarında, tarım ve hayvancılık konularında, geliştirilmiş tekniklerin uygulanması ve özel ağaçlandırmalar teşvik edilir. Bu amaçların gerçekleştirilmesinde ve Tarihi Alanda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının görevleri kapsamında yapılacak benzer uygulamalarda Bakanlıkça destek ve iş birliği sağlanır.

6546 sayılı "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun ve Gelibolu Tarihi Alan planları çalışmalarının başlaması ile birlikte ülkemizde alan yönetimi yaklaşımı ve uygulamalarında dolayısıyla koruma yaklaşımlarında yeni bir dönem başlamıştır.

Tablo 1'te görüldüğü gibi tarihi alan planları ve alan yönetim planlarının uygulanma süreçleri birbirinden farklılık göstermektedir. Alan yönetimi planları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanır veya hizmet alımı yoluyla hazırlattırılır ve eşgüdüm-denetleme kurulu tarafından onaylanır. Tarihi alan

Tablo 1. Alan Yönetimi ve Tarihi Alan Yönetimi Planları Süreçleri (Alan Yönetimi Planı Süreci bölümü oluşturulurken Evrim Ulusan'ın TMMOB Alan Yönetimi Sertifikalı Eğitim Programı (14-18 Mart) kapsamında yapmış olduğu “Kültürel Miras Yönetiminde Türkiye Deneyimi” başlıklı sunumundan yararlanılmıştır).⁴

	İlgili Mevzuat	Hazırlama	İnceleme	Onaylama		
				Planların Onaylanması	Taşınmazlara Yönelik Uygulama Projelerinin Onaylanması	Denetim
Alan Yönetimi Plan Süreci	2863 sayılı yasaya bağlı olarak oluşturulmuş 27.11.2005 tarihinde yürürlüğe giren 26006 sayılı “Alan Yönetimi ve Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”	Kültür ve Turizm Bakanlığı Hizmet Alım	Danışma Kurulu: STK temsilcileri Alanda mülkiyet hakkı olanlar Meslek odaları temsilcileri Üniversitelerden Akademisyenler	Eşgüdüm Ve Denetleme Kurulu: Alan Başkanı Danışma Kurulu'nun kendi içinden seçeceği iki kişi Hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin temsilcileri	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	Denetim Birimi: Planların hazırlanmasında görev alan denetim elemanları Kültür ve Turizm Bakanlığı
Tarihi Alan Yönetimi Plan Süreci	19.06.2014 tarihinde yürürlüğe giren 6546 sayılı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun”	Tarihi Alan Başkanlığı Hizmet alımı	Tarihi Alan Başkanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Gelibolu Koruma Komisyonu	Tarihi Alanda gerçekleştirilen uygulamaların Gelibolu Koruma Komisyonu kararlarına uygun gerçekleştirilmesini Tarihi Alan Başkanlığı denetler.

yönetim planları ise Tarihi Alan Başkanlığı tarafından hazırlanır veya hizmet alımı yoluyla hazırlattırılır ve Bakanlık tarafından onaylanır. Tarihi Alanda 2863 sayılı Kanun ve alt mevzuatı ile korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik olarak yapılacak, plan, proje, uygulama, tescil ve ilgili diğer iş ve işlemler için Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonuna verilen görev ve yetkiler Gelibolu Koruma Komisyonunca yürütülür. Tarihi alanda yer alan taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamirati Gelibolu Koruma Komisyonunun izni ile yürütülür. Alan yönetim

planlarında ise bu görev Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarına aittir. Alan yönetimi planları ve tarihi alan yönetim planları aynı zamanda farklı mevzuatlara tabidir. 6546 sayılı kanun ile birlikte tarihi, kültürel, doğal ve arkeolojik mirasın korunmasına yönelik yeni bir kurumsal düzenleme ile yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. 6546 sayılı kanunun, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununa dayalı 26006 sayılı Alan Yönetimi ve Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile farklılıkları ve getirdiği yeniliklerle birlik-

⁴ Alan Yönetimi Planı Süreci tablosu, Evrim Ulusan'ın TMMOB Alan Yönetimi Sertifikalı Eğitim Programı (14-18 Mart 2018) kapsamında yapmış olduğu “Kültürel Miras Yönetiminde Türkiye Deneyimi” başlıklı sunumundan yararlanılarak hazırlanmıştır.

te, amaç, içerik, yetkili kurumlar, yönetim planında yetki ve alan başkanının yetkileri açıklarından Tablo 2’te özetlenmiştir. 26006 sayılı Yönetmelik, ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahalarının sürdürülebilir şekilde korunmasını ve yönetilmesini içerirken; 2014 yılında çıkartılan 6546 sayılı “Çanakkale

Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun” Gelibolu Tarihi Alanı’na özgü çıkartılmış bir kanundur. Bu kapsamda içerik olarak 26006 sayılı Yönetmelik, daha genel yargılar içermektedir ve alan yönetiminden sorumlu kurumların yetki ve sorumluluklarının tam olarak neler olduğu

Tablo 2. Alan Yönetimi Mevzuatı ve 6546 Sayılı Kanun’la Ele Alınan Tarihi Alan Yönetimi Yaklaşımı.

	26006 sayılı “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”	6546 sayılı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun
Yayınlanma Tarihi	2005	2014
Mevzuata Yeni Dahil Olan Kavramlar	Alan Yönetimi, Yönetim Planı	Tarihi Alan Yönetimi, Tarihi Alan Planları, Tarihi Alan Başkanlığı
Amaç	Ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve yönetilmesidir.	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının tarihi, kültürel ve manevi değerleri ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve yönetiminin sağlanmasıdır.
İçerik	Yönetim planının hazırlanması, onaylanması, denetlenmesi ve alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak aktörlerin yetki ile sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının sahip olduğu değerlerin korunarak yönetilmesi ve Tarihi Alan Başkanlığının kurulması ile bu kurumun görev, yetkilerinin belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.
Alan Yönetiminde Yetkili Kurumlar	Bu Yönetmelik hükümlerini Kültür ve Turizm Bakanı yürütür. Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Genel Müdürlük: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yetkili İdare: Yönetim Alanı tespit etmeye yetkili Bakanlık veya ilgili belediye, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu.	Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür. Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başkanlık: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, Koordinasyon Kurulu: Çanakkale Savaşları, Gelibolu Tarihi Alan Koordinasyon Kurulu.
Yönetim Planında Yetki	a) Kentsel sitlerde ilgili belediyelerce, b) Arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında Bakanlıkça c) İlgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında Bakanlıkça, d) Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyesince, e) Kentsel sit yönetim alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde bu belediyelerin koordinasyonu ile Büyükşehir Belediye sınırları içinde olması halinde Büyükşehir Belediye-since, dışında olması halinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile Bakanlıkça doğrudan hazırlanır veya ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale suretiyle hazırlattırılır. Alan yönetimi konusunda yapılan çalışmalar Genel Müdürlükçe yürütülür.	Tarihi Alandaki 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik yapılacak plan, proje, uygulama, iş ve işlemler, doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesi hariç, Bakanlıkça kurulacak "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu" kararları uyarınca ve bu kararlar doğrultusunda hazırlanacak tarihi alan planları esaslarına göre yürütülür. Tarihi alan planları yürürlüğe konulana kadar uyulacak esaslar Bakanlıkça belirlenir.

Tablo 2. Cont.

26006 sayılı “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”	6546 sayılı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun
<p>Başkan; kentsel sit alanlarında kurulacak alan yönetimlerinde ilgili belediye, kentsel sit dışındaki sit alanlarında ise Bakanlıkça atanır.</p> <p>Alan Başkanı'nın bazı görevleri şu şekildedir:</p> <p>Alan Başkanı</p> <p>Görevleri</p> <p>Yönetim planının yıllık hedeflerinin gerçekleşmesi için yetkili idare ile birlikte çalışma programlarını belirlemek, kaynak araştırması yapmak,</p> <p>Alanın doğal ve kültürel kaynaklarının yönetimi için ilgili kurum ve kişilerle iş birliğini sağlamak,</p> <p>Denetim birimince yıllık denetim raporlarının hazırlanması ve bu raporların eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunulması için eşgüdümü sağlamak.</p>	<p>Bu Kanunla verilen görevleri yürütmek üzere, kamu tüzel kişiliğine haiz, Bakanlık ile ilgili ve merkezi Çanakkale'de bulunan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı kurulmuştur.</p> <p>Başkan; kamuda veya özel sektörde en az beş yıl çalışmış olanlar arasından müşterek kararname ile atanır. Başkanlık, bu Kanun ve diğer mevzuatta kendisine verilen yetki ve görevleri Bakana karşı sorumlu olarak kullanır ve yerine getirir.</p> <p>Tarihi Alanda yapılacak jeolojik, jeofizik, jeoteknik, deniz bilimleri ve diğer bilimsel araştırmaları ve etütleri yapmaya ve bunlara ilişkin raporları onaylamaya Başkanlık yetkilidir. Bunun yanı sıra Tarihi Alanın her tür ve ölçekte planlarını hazırlamak, hazırlatmak ve uygulamak gibi görevler de Başkanlık' a aittir. Bu Kanunun uygulanmasına dair yönetmelikler altı ay içinde çıkarılır. Bu Kanunda öngörülen tarihi alan planları bir yıl içinde hazırlanır.</p>

konusunda belirsizlikler mevcuttur. 6546 sayılı Kanun'da ise Gelibolu Tarihi Alanı'nın yönetiminden sorumlu olarak kurulacak Tarihi Alan Başkanlığı tanımlanmıştır ve bu Kanun ile mevzuata dahil olan kavramlardan biri de Tarihi Alan Planları'dır. Kanun'da tarihi alan planlarının bir yıl içerisinde hazırlanması öngörülmüştür. Makale hazırlandığı sırada, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları ve Yönetim Planları henüz üretim aşamasındadır. 6546 sayılı Kanun ve 26006 sayılı Yönetmelik'te katılım konusuna yer verilmiştir fakat katılımın araçları ve yöntemi ile eylem planlarına nasıl yansıtılacağı belirsiz kalmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bütüncül koruma, koruma gereksinimlerini ve kent planlama hedeflerini uzlaştırmayı, yani, mevcut tarihi dokunun değerlerini ve gereksinimlerini genel planlama sürecinde eşit olarak değerlendirmeyi amaçlar (Bernard ve Jokilehto, 1998, s.80). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan yönetimi bütüncül koruma yaklaşımı temelli olup, “anıların ve değerlerin bütünlüğü”nün korunması, yönetilmesi ve öneminin anlaşılmasının sağlanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda uluslararası literatürdeki teorik yaklaşımlar ve örneklerle birlikte değerlendirildiğinde tarihi alan yönetimi yaklaşımı hem alana özgü nitelikler taşımakta, hem de evrensel koruma yaklaşımla-

rını temel almaktadır. Bütüncül bir yaklaşımın yanı sıra, alanın korunması gerekli tarihsel değerleri ile, taşıdığı toplumsal ve ekonomik nitelikleri ile alanın gelişme dinamiklerini de koruma-kullanma dengesi içinde değerlendiren bir vizyon taşıdığı görülmektedir. Tarihsel, doğal ve kültürel tüm değerlerinin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması için yönetilmesi amacı ile oluşturulan alana özgü bir mevzuat, yönetim modeli ve bütçesi ile özgü bir örnek niteliğinde olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan yönetimi, uluslararası koruma yaklaşımları içinde bir örnek model oluşturma niteliği taşımaktadır.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan yönetimi mevzuatının getirdiği en önemli farklılık; alan başkanlığının tüzel bir kişilik olması, alanın yerinden yönetilmesi, kendisine özgü bir mevzuatı, örgütlenme modeli ve bütçesinin bulunmasıdır. Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin bütüncül olarak korunmasında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Yönetim Planı önemli bir ilk örnek olma niteliği taşımakta ve yönetilmeyi bekleyen diğer alanlar için önemli bir model oluşturmaktadır.

Benzer nitelikteki diğer alanlar için belirlenecek yaklaşımlar, bu ilk örnekle edinilecek tecrübeler üzerine geliştirilecektir. Bu amaçla, bu makalede yapılan değerlendirmeler, gelecekte üretilecek yönetim planı çalışmalarında dikkat edilmesi gere-

ken hususlar çerçevesinde ele alınmış ve 6546 Sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun'unun Türkiye'deki koruma yaklaşımlarına bütüncülük bağlamında katkısı vurgulanmıştır. Bugüne kadar ülkemizde oluşturulan tüm yönetim planı örneklerinin sağladığı deneyim ile mevzuattaki eksikliklerin giderilmesi, elimizdeki bu önemli aracın işlerliğini artıracaktır. Diğer yandan yönetim planlarının uygulanabilirliğinin artırılması için yönetim alanının sınırlarının doğru belirlenmesi, kurumsal yetki alanlarının net olması, etkin katılımın yöntemlerinin belirlenmesi, yerel halkı süreçlere dahil eden yönetim yaklaşımının belirlenmesi, alanın özgün niteliklerinin belirlediği özgün bir alan yönetimi yaklaşımının geliştirilmesi ve eylemlerin uygulanabilirliğinin sağlanması için gerekli bütçenin sağlanması gereklidir.

Benimsenen yeni yaklaşımların eksikliklerinin giderilerek etkinliğinin artırılması, korunan alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Bu amaçla etkin, uygulanabilir alan yönetimi süreçlerine yönelik öneriler aşağıdaki bölümde ele alınmıştır.

Etkin, Uygulanabilir Alan Yönetimi Ve Tarihi Alan Yönetimi Yaklaşımına Dair Öneriler

Ülkemizde alan yönetimi yaklaşımı ve giderek artan sayıda ve çeşitlilikte oluşturulan alan yönetim planları kültürel miras alanlarında koruma ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla, koruma yaklaşımları içinde yerini alan yenilikçi bir araçtır. Önceki bölümlerde niceliksel olarak açıklanan alan yönetim planı örneklerine dair değerlendirmeler bizi hala yeni bir araç sayılabilecek alan yönetimi süreçlerinde, mevzuat ve uygulama ilkeleri açısından etkinliği artırabilecek önerilere yönlendirmektedir.

Alan yönetiminde uygulamanın etkinliğine yönelik sorunlar ve sorunlara yönelik yaklaşımlar aşağıda gibi özetlenebilir:

- Yönetim alanının sınırlarının belirlenmesi: Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarını da içerecek şekilde belirlenmesi gereklidir. Alanın sınırlarının doğru tespit edilmesi, korunması geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından önem göstermektedir.
- Kurumsal yetki alanlarının net olması: Alan yönetimi, yönetsel ve politik temellidir. Alanın yönetiminde söz sahibi olan farklı idari birimler ve bu birimlerin kendilerine özgü mevzuatlarla sahip olduğu yetkiler ve yetki alanları bulunmaktadır. Alan yönetimi örneklerinin uygulanması süreçlerinde karşı karşıya kalınan en karmaşık mesele, farklı birimler arasındaki hiyerarşik ve zaman zaman çakışan zaman zaman da kurumlar arasında belirsizlikler bırakan yetkilerin bulunmasıdır. İlgili mevzuatta, yönetim planı

organizasyon yapısı içinde Alan Başkanlığı'nın daha etkin olması planın uygulanabilirliğini artıracak bir etkidir.

- Etkin katılımın sağlanması: Değişen ekonomik, politik ve toplumsal dünya düzeni, planların uygulanabilirliğinin artırılması için, kültürel miras alanlarında yaşayan ve bu alanları sahiplenen kesimlerin de koruma ilkelerinin belirlenmesi ve uygulanmasında söz sahibi olmalarını kaçınılmaz hale getirmiştir. Koruma alanındaki kuramsal çalışmalar ve yenilikçi modeller içeren örnekler de kültür mirasının sürdürülebilirliğin sağlanmasında katılımın zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.
- Yönetişim: Kültürel miras alanlarının korunmasında, "Alan Yönetim Planları" geleneksel planlama yöntemlerinden farklı olarak tüm paydaşları karar ve uygulama süreçlerine dahil eden "yönetişim" yaklaşımı ile alanla ilgili tüm paydaşların sesini duyurabileceği ve söz sahibi olabileceği platformları oluşturmayı hedeflemektedir. Alan yönetimi; yönetişim temelli, katılımcı planlama ve yönetim biçimini hâkim kılan, merkezi yönetimden ziyade yerel yönetimlerin etkisini artıran, salt fiziksel koruma anlayışından farklı olarak sosyal ve ekonomik hedefleriyle mekânı bütün olarak ele alan, ziyaretçi ve turistlerle beraber yerel halkın ihtiyaç ve taleplerini merkeze koyan bir yaklaşımı benimsemektedir (Erbey, 2016)
- Yönetim Planının Özgünlüğü: Alan yönetimi planları, bir tür stratejik mekânsal planlama yaklaşımı olup, sorunları çabuk tespit eden ve aynı hızla çözüme ulaştıran, vizyonu, amacı, hedefi ve stratejisi çerçevesindeki eylem planları ile uygulamayı kolaylaştıran ve tanımlayan, entegrasyonu sağlama ve aktörlerin katılımı konularını temel alan bir planlama anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her yönetim planı hem üretim süreci aşamasında hem de sonuç ürün bağlamında kendi alanına özgü bir model yaklaşımı içermek durumundadır. Söz edilen bu özgün yapısı ile alan yönetim planları fiziki planlardan ve koruma amaçlı imar planlarından farklı kapsamdadır.
- Uygulama Bütçesi: İlgili yönetmelikte kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişilerin, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak zorunda oldukları belirtilmesine rağmen yetkili idarelerin bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmaları konusu belirsiz bırakılmıştır.

Henüz üretim aşamasında olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları ve Yönetim Planları, amaç, nitelik, kapsam ve mevzuat bağlamında farklı bir koruma aracı olarak ortaya çıkmış olsa da hem yönetim planlarının ortak sorunları hem de kendine özgü sorunlarla başa çıkmak durumundadır.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Yönetim Planı yönetim şemasında (Şekil 6) görüldüğü gibi; farklı kurumların yer aldığı örgütsel şema içinde kurumsal yetki alanlarının net olması planın uygulanabilirliğini artıracak bir etken olarak önem

göstermektedir. Alanın yönetiminde söz sahibi olan farklı idari birimler ve bu birimlerin kendilerine özgü mevzuatlarla sahip olduğu yetkiler ve yetki alanları bulunmaktadır. Kurumlar arasında yetkiler bağlamında belirsizliklerin giderilmesi gereklidir. Kurumsal yetkilerdeki belirsizlik ve çelişkilere örnekler Tarihi Alan Başkanlığının sorumluluk ve yetkileri bağlamında verilebilir. Örneğin; Gelibolu Koruma Komisyonu'nun Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri 10. Maddesinin 1. Paragrafında "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığına yönelik tadilat ve tamiratlar komisyon iznine tabidir" denilmektedir. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik'in 7. Maddesinde sit alanında kalan köy yerleşik alanlarında KUDEB'e verilen yetkilerin, koruma komisyonuna devredildiği görülmektedir. Bu hüküm KUDEB yönetmeliği ile çalışmakla birlikte Koruma Komisyonunun gündemini de yoğunlaştıracak ve vatandaşın bekleme sürelerini uzatacak bir sürecin doğmasına sebep olacak nitelikte gözükmektedir. Kurumsal yetki ve yetkinin kullanımı konusunda da bir örnek verilebilir; Gelibolu Koruma Komisyonunun kuruluş yönetmeliğinin 10. Maddesi 1. Fıkrasında yer alan "Komisyon, köy yerleşim alanları ve belediye sınırları içinde kalan taşınmazlar da dahil olmak üzere Tarihi Alanın tamamından sorumludur." dendiği için sit alanlarındaki tadilat ve tamirat talepleri komisyon gündemine alınmaktadır. Yapı denetimi ve ruhsat işlemleri ile ilgili olarak alanda kanuna aykırı herhangi bir iş ve işlem Alan Başkanlığı'nın sorumluluğundadır. Köy merkezi için İl Özel İdaresi, belediye sınırı için Eceabat Belediyesi yetkili olmakla beraber özellikle köylerle ilgili konularda çözümün Alan Başkanlığı yetkisinde görünmesine rağmen, yapı denetimi, alanla ilgili yasak ve ceza işlemleri ile ilgili Alan Başkanlığı'nın müdahale yetkisi mevcut mevzuat ile belirlenmemiştir.

Tarihi Alan Başkanlığı'nın ve örgütsel şema içindeki kurumların sorumluluklarının ve yetkilerinin mevzuat ve kurumsal örgütlenme ilkeleri içinde daha net belirlenmesi tarihi alanların korunarak yaşatılmasının sağlanmasında önemli bir etkidir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2007). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. YEM Yayınları, İstanbul.
- Ayrancı, İ. (2007). Koruma Alanlarının Yönetimi ve Yönetim Planı Sürecinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bademli, R. (2002). Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı) Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) Çalışmaları Esaslar ve Tutumlar (2.cilt), Ankara: ODTÜ.
- Bernard M.F. ve Jokilehto J. (1998) Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites (Dünya Miras Alanlarının Yönetimi Rehberi), Roma, ICCROM.
- Erbey, D. (2016). An Evaluation of the Applicability of Management Plans With Public Participation. İdeal Kent, 19 (7), 428-442.
- Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Plan Raporu, 1991.
- Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı, 2013, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma Ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- Güler, M., Ekinci, Y. (2010). Tarihi Çevre Korumanın Yönetimsel Boyutu ve Alan Yönetimi. Çağdaş Yerel Yönetimler, 19, 1-24.
- Gülersoy Zeren, N. (2012). Dünya'da ve Türkiye'de Alan Yönetimi Tanımı ve Örnekleri. Kültürel Miras Yönetimi İçinde (s.94-124). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gündüz, B. (2008). Gelibolu Kenti Ve Çevresinin Peyzaj Potansiyelinin Saptanması. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale. URL: file:///C:/Users/A%20S%20U%20S/Downloads/238468.pdf.
- Modül Planlama Harita İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. (2018). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları Uygulama Rehberi, Ankara.
- Modül Planlama Harita İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. (2016). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, Ankara.
- Özbek, O., (2008). Gelibolu Yarımadası Güneyindeki Bazı Höyüklerin Son Araştırmalar Işığında Yeniden Değerlendirilmesi. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 127, 1-14.
- Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2011.
- Thomas, L. ve Middleton, J. (2003), Korunan Alanların Yönetim Planlamasına İlişkin Rehber (Guidelines for Management Planning of Protected Areas), IUCN.
- Uluslan, E. (2016). Türkiye'de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. İdeal Kent, 19 (7), 372-401.
- UNESCO, World Heritage Tentative List, 5911: "Çanakkale (Dardanelles) and Gelibolu (Gallipoli) Battles Zones in the First World War", <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5911/>, Erişim tarihi: Ekim 2017.
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS and IUCN. (2013). Managing Cultural World Heritage. UNESCO World Heritage Centre (World Heritage Resource Manual), Paris.
- World Heritage Center. (2017). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.
- Yaşar, O. (2001). Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı), Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Türk Coğrafya Dergisi, 36, 171-201.
- 26006 sayılı "Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik", 2006.
- 6546 sayılı "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun", 2014.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Mekânın Üretimi ve Lefebvre'in Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırmasının Görünürlüğü: Taksim Gezi Parkı Örneği

The Production of Space and the Visibility of Lefebvre's Spatial Triad: The Case of Taksim Gezi Park

 Pınar Yurdadön Aslan,¹ Nuri Yavan²

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara

²Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Sıhhiye, Ankara

ÖZ

Bu çalışmada sosyal gerçekliğin bir parçası ve (yeniden) üretim dayanaklarından olan mekân unsurunun, gerçekliği açıklama ve değişim dinamiklerini besleme olanaklarının gösterilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın yaslandığı temel perspektif Lefebvre'nin üçlü mekân kavramsallaştırması ve bu çerçevede etrafında örülen mekân felsefesi bağlamıdır. Bu çerçevede Gezi Parkı Olayı; park ve yakın çevresini gösterir imar planları, uydu görüntüleri ve fotoğraflar yoluyla tarihsel süreçteki değişim ortaya konularak, mekân praksiisi teması ile ele alınmaktadır. Parkta yaşanan sürecin farklı failerin mekân üretim etkinliği üzerine kurulu, müdahale ve karşıtını üretme biçiminde gelişen tarihsel ve mekânsal bir sürekliliği barındırdığı görülmüştür. Bu durum çalışma bakımından, içkin bir gerilime sahip olduğu kabul edilen mekân temsilleri ve temsil mekânlarına odaklanmayı anlamlı kılmaktadır. 2013 yılında yaşanan protestolardan bu yana konuya yönelik çok yönlü ve çok boyutlu çalışmalar yapılmış olup, bu çalışma ile konunun sosyo-mekânsal içeriminin derinleştirileceği düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Mekânın üretimi; mekânsal üçlü; mekân teorisi; lefebvre; Taksim Gezi Parkı.

ABSTRACT

In this paper, it is aimed at demonstrating how space, as a part of the social reality and as a tool for reproduction, may contribute to the forces of social change and to the explanation of social reality. The theoretical background of the study is basically composed out of Lefebvre's spatial triad conceptualization together with general philosophy of space. Within this frame, Gezi Park Event are handled with reference to the theme of spatial praxis and with reference to its historical development depicted via various master plans exhibiting its vicinity, satellite imaging and pictures. It has been seen that recent incidents experienced in Gezi Park can be better understood taking into consideration its past reproduction processes which mostly depend on the struggle between the actors' interventions and counter-interventions. Such a view point necessitates focusing on the alleged immanent tension between the space representations and representations of space. Paying due interest to the rich oeuvre of Gezi Park protests, this paper will hopefully provide a socio-spatial perspective for a more comprehensive understanding of the issue.

Keywords: The production of space, spatial triad, theory of space, lefebvre, Taksim Gezi Park.

Giriş

David Harvey'in şehirselleşme sürecini yarattığı kentsel krizleri, kentsel mücadeleleri ve kentlerdeki yeni toplumsal hareketlerin kentlere sahip çıkması bağlamında kent hakkını ele alan *Asi Şehirler* adlı kitabı ile Henri Lefebvre'in mekânı toplumsal analiz merkezine aldığı *Kentsel Devrim*'in 2013'ün ilk aylarında Türkiye'de yayınlanmasının hemen ardından Taksim Gezi Parkı Olayı meydana geldi. Aslında gerek Lefebvre gerekse de Harvey, günümüz kapitalist dünyasında devasa bir şantiyeye dönüşen, her köşesinde yıkımların ve yoksulların bulunduğu aynı zamanda yeni bir yaşam vaadiyle binaların ve zenginlerin yükseldiği kent mekânını tüm analizlerin ve tartışmanın merkezine koyuyordu.

İşte tam bu süreçte 2013 yılı yaz aylarında Taksim Gezi Parkı'nda yaşanan kentsel hak ve mekân talepli mücadele pratiği, siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutlarının yanısıra esas olarak tam da Harvey ve Lefebvre'in işaret ettiği gibi mekânsal boyutla da ele alınmayı hak etmekteydi. Bu çalışma söz konusu anlayışı Gezi Parkı Olayı'nın yarattığı dinamiklerle ancak yalnızca şimdiye odaklanmadan, protestoların olduğu süreci tarihsel-coğrafi bellek ve izlek bağlamında epistemolojik ve ontolojik bir arka planla gerçekleştirme sorununun ürünü olarak geliştirmiştir.

Başlangıçta mezarlık alanı olan Gezi Parkı, 1800'lerin sonlarında kışla, 1900'lerin başlarında park alanı olarak inşa edilmiş ve kullanılmış, sonrasında ise kışla konseptli alışveriş merkezi projesiyle karşı karşıya kalmıştır. Gündelik mekânsal pratiğin bir bakıma yoğun bir simgesel anlam üretimi mekanizmasına maruz kaldığını söylemek yanlış olmaz. Söz konusu mekanizmanın mekânın sosyo-politik ve ekonomik bakımdan anlam üretim süreçlerindeki rolünün farkında olduğu ortadadır. Eğer böyle olmasaydı mezarlık alanı gibi atıl bir kullanımdan modernleşmenin simgesine, ulus-devletin simgesine ve neoliberal devletin simgesine dönüşme aşamaları nasıl okunabilirdi? Bu durum aynı zamanda Lefebvre'in ifade ettiği mekânın temsilleri belirlemesine denk düşmektedir. Diğer yandan Dikeç'in (2013) dikkat çektiği bir nokta da buranın sol-sosyalist hareketler için de simgesel bir değerinin olmasıdır ki, belki de hakim siyasal güçlerce talep edilmesinin altında yatan nedenlerden biri de budur.

Literatürde Gezi Parkı'na odaklanan çalışmalar¹ konuyu sadece protestoların yaşandığı zaman ve sosyo-politik koşullarla sınırlandıran, parkı Taksim Meydanı'ndan ve onun geçmişinden ayırarak inceleyen çalışmalardır. Bu bağlamda bu çalışma Gezi

Parkı'nı Taksim Meydanı ile birlikte tarihsel-coğrafi bir bütünsellik içinde bir arada ele alan bir analiz sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırt eden en önemli farklardan birinin bu ele alış biçimi olduğu söylenebilir.

Tarihsel-coğrafi materyalizm (Harvey, 1984) ve eleştirel realist coğrafya (Sayer, 1992) arka planına yaslanan bu çalışmanın temel amacı Lefebvre'ci çerçeveyi Gezi Parkı Olayı üzerinden tartışmak ve işlerliğini irdelemek, mekânsallığın ve toplumsallığın karşılıklı üretildiği Lefebvre'ci yaklaşımın, toplumsal/siyasal dönüşüm ve kırılmaları tarihsel analiz yoluyla açıklamaktaki katkısını göstermektir. Zira, tarihselliğinden koparılmış analizler geleceğe işaret eden umut mekânlarının anlamını uygun bir zemine oturtmakta zorlanırken; mekânsallığından koparılmış analizler ise, Gezi Parkı'nın toplumsallığı ile siyasallığı arasındaki ilişkiyi çözümlenmekte yetersiz kalmaktadır.

Lefebvre'in mekânsal yaklaşımının, sosyo-mekânsal süreçleri anlamlandırma ve güncel dinamikler aracılığıyla irdeleme bakımından, elverişli bir araç, analiz çerçevesi olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Gezi Parkı özelinde kullanılan Lefebvre'ci izlek, yerel bağlamla da örtüşerek ayırt edici bir pratik haline almaktadır. Söz konusu yerel bağlam ise neoliberal muhafazakar belediyeçilik faaliyetleri ve Gezi Parkı Olayı ile görünür olan, açığa çıkan toplumsal muhalefetin uzun zamandır biriken aksiyoner tepkisidir. Bu bağlamda mekânsal pratiklerin toplumsallıkla kurduğu bağ, toplumsal ile beraber üretilen mekânsal ve bu üretimin yeni toplumsal-mekânsal pratikleri inşa etme yetisine dayanan mekân praksişi çerçevesinin, Gezi Parkı'nda yaşanan süreçlerin değerlendirilmesinde anlamlı bir zemin sağladığı düşünülmektedir. Diğer yandan çalışma Gezi Parkı Olayı'nı açıklama ya da doğrudan merkezine olarak irdeleme amacında olmayıp, söz konusu olayı ve protestoları Taksim Meydanı ve parkın gelişimini irdelerken önemli bir uğrak olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir.

Lefebvre'in mekân teorisi ve mekânsal üçlüsünün ampirik düzeyde nasıl araştırılıp işlemselleştirilebileceğine dair yöntem-bilimsel bakımdan üzerinde anlaşılan bir metot bulunmamaktadır (Leary, 2013, 8). Bununla birlikte Lefebvre'ci yaklaşımı kullanan bazı ampirik araştırmalar ne tür bir araştırma yönteminin kullanılabileceği konusunda çeşitli ip uçları sağlamaktadır. Genel olarak, mekânsal üçlü yaklaşımını kullanan çalışmaların yorumlayıcı veya diyalektik niteliksel araştırma yöntemini tercih ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu çerçevede bu makale de benzer bir yöntemsel yaklaşım izleyerek, tarihsel süreç analizinin ağırlıkta olduğu yorumlayıcı bir çalışma özel-

¹ Gezi Parkı Olayı'nın bizatihi kendisi de parkın tarihsel serüveninin bir parçası olmasından hareketle ele alınırsa, protestoların toplumsal, siyasal pek çok alanda yarattığı aktivizm kadar düşünsel alanda da çok boyutlu bir hareketlilik ortaya çıkardığı söylenebilir. Gezi Parkı eylemlilikleri sırasında ve geride bıraktığımız süreçte konuyu ideolojik, siyasal, sosyal ve psikolojik bağlamlarda ele alan pek çok çalışma yapılmıştır. Gezi Olayı'nı park özelinden yola çıkarak inceleyen kentsel çalışmalar olarak adlandırılacak mekânsal anlamın konumlandırılması ve kentsel planlama yönüyle ele alan çalışmalara bakıldığında, bunların daha çok mekânsal-toplumsal mücadele bağlamından hareket ettiği görülmektedir (Binboğa, 2013; Çetin, 2013; Çorakbaşı, 2013; Kuymulu, 2013; Sargın, 2013; Şengül, 2013, 8 Ağustos). Mekânsal yönelimli olan bu çalışmaların tamamı, Şengül (2013, 8 Ağustos) hariç, birkaç sayfalık kısa not/düşünce yazıları olup, Gezi Parkı Olayı'nı esaslı ve derinlemesine şekilde mekânsal bir çözümlemeye tabi tutmaktan ve ampirik bir boyut da içermemektedir. Öte yandan Gezi Parkı Olayı'nı sosyo-mekânsal bakımdan ele alan mevcut çalışmaların içerisinde de, parkı Lefebvre'in (2014) mekân teorisi, özellikle de mekânsal üçlü kavramsallaştırması odağında irdelleyen çalışmaların bulunmadığı görülmüştür. Nitekim Gezi Parkı Olayı'nı Lefebvre'ci mekânsal çerçeveden inceleyen iki kısa değerlendirme (Kuymulu, 2013; Sargın, 2013) irdelendiğinde, bu çalışmaların meseleyi kent hakkı ve kapitalist kentleşme örüntüleri üzerinden yorumladığı görülmektedir.

liği göstermektedir. Dolayısıyla çalışma literatürde varolan ampirik çalışmalar ile Gezi Parkı ve Taksim Meydanı özelinde sahadan elde edilen çeşitli arşiv malzemeleri, görsel dokümanlar ve ikincil verilere (dönemin gazeteleri gibi) dayanmaktadır. Ayrıca kentin araştırma bölgesine ait imar planları, uydu görüntüleri ve fotoğraflar da analize dahil edilmiştir.

Lefebvre'in coğrafi literatüre en önemli katkılarından biri olan mekânsal üçlü kavramsallaştırmasının somut durumlara uygulaması oldukça sınırlı düzeyde yapılmıştır (Carp, 2008, 130). Teorik çalışmaların bolluğuna rağmen, mekânsal üçlüyü analitik bir araç olarak kullanan görece çok az sayıda ampirik çalışmanın olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmaların ortak sonucu, Lefebvre'in mekânsal üçlü yaklaşımının gerek coğrafya gerekse planlama disiplini içinde ele alınan mevzular ve somut durumlar için oldukça kullanışlı bir analitik çerçeve olduğu, farklı mekânsal ölçeklerde çalıştığı ve çok çeşitli konulara uygulanabildiği yönündedir.

Lefebvre'in mekânsal üçlü yaklaşımını ampirik düzeyde uygulayan ilk çalışma, Allen ve Pryke (1994) tarafından Londra kenti örneğinde yapılmıştır. Yazarlar, toplumsal mekânın iki formu olan mekân temsilleri ve temsil mekânları ile onu destekleyen mekânsal pratikler arasındaki ilişki ve çatışmaya odaklanarak, Londra şehrinde finansal hizmet mekânlarının nasıl üretildiğini ortaya koymuşlardır. Fyfe'nin (1996) Glasgow üzerine odaklanan çalışması ise, Lefebvre'in teorik çerçevesinin Glasgow'un modernleşmesi ve planlanması araştırmasında kullanılmasıyla ilgilidir. Yazar burada, Glasgow şehrinin planlama dokümanlarının planlıkların mekânsal temsilleri ile kente ait şiiirlerdeki mekânların temsili arasındaki farklılıkları ortaya koyarak, Glasgow şehrinin master planlarında yer alan mekân temsilleri ile kentin zengin edebi geleneğinde bulunan mekân temsillerinin nasıl zıtlık gösterdiğine işaret etmektedir. McCann (1999) ise, ABD'de polis tarafından öldürülen bir kişinin siyahi olması nedeniyle ortaya çıkan gerilimi ele aldığı çalışmada, Afro-Amerikalılara yönelik üretilen mekânların Lefebvre'ci anlamda mekân temsillerinden beslendiği ve bunun sonucunda marjinalize olan bu grupların da kendi temsil mekânlarını ürettiğini savunmaktadır.

Lefebvre'in mekânsal üçlü kavramsallaştırmasını tarihsel bir perspektif kullanarak kentsel yenileme ve kamusal alana uygulayan iki ampirik çalışma, bu çalışmayla taşıdığı bazı ortaklıklar açısından ayrıca vurgulanmayı hak etmektedir. Leary'e (2009) ait olan araştırmalardan ilki Lefebvre'in çerçevesini izleyerek Manchester'da bir kentsel yenileme/dönüşüm örneği üzerinden temsil mekânları ve mekân temsilleri arasındaki çatışmanın sonuçlarını, itiraz edenler ve itirazın temsil süreçlerindeki etkisinde aramaktadır. Ng vd.'nin (2010) Hong Kong'da bir liman bölgesinde yürüttükleri çalışmada ise, Lefebvre'in ortaya koyduğu şekliyle zihinsel mekânın değişim değerinin, yaşanan mekânın kullanım değerini yarattığı ve bu anlamda mekânsal pratiklerin içinde saklı olan bu mekân biçimlerinin esas zıtlığını içerdiği düşüncesine odaklanılmaktadır.

Lefebvre'in Mekân Teorisi ve Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırması

Henri Lefebvre, ilk baskısı 1974 yılında yayımlanan Mekânın Üretimi (The Production of Space) (2014) adlı çalışmasıyla bilinen coğrafi yaklaşımlar ve mekân teorisinde devrimsel bir çığır açmıştır. Soja (1996, 8), Lefebvre'in bu eserde ortaya koyduğu mekân anlayışı ve mekânsal analizi, mekânsallığın tarihsel ve toplumsal önemine ve mekânsal düşüncenin gücüne ilişkin yazılan en önemli eser olarak tanımlar. Gerçekten de gerek Harvey (2010; 2013), gerekse Lefebvre üzerine çalışmalar yapan Elden (2004) Mekânın Üretimi'nin muazzam bir eser olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Lefebvre için toplumu anlamak, mekânı anlamaktan geçer. Dolayısıyla onun mekân teorisi, toplumsal kavrayışında temel önemdedir. Kent hakkı, gündelik yaşam, ritim analizi gibi konulardaki çalışmaları, mekân anlayışından bağımsız olmadığı gibi, bu perspektif üzerine kuruludur demek abartılı olmaz. Lefebvre'in mekân üretimiyle ilgili olarak ortaya koyduğu epistemolojik, ontolojik ve metodolojik anlamda bütünlüğü olan kavramsal çerçeve yani mekânsal üçlü (spatial triad) yaklaşımı mekâna yönelik bilinen kavrayışlardan farklı bir perspektif sunar. Lefebvre'in mekân konusundaki en önemli yeniliği, mekânı çok yönlü ve bütünlüklü olarak alması ve mekâna ilişkin tüm söylemleri ve ayrımları bir arada görmesidir. Buna göre Lefebvre'in (2014) mekân yaklaşımı, algılanan mekân (fiziksel mekân), tasarlanan mekân (zihinsel mekân) ve yaşanan mekân (toplumsal mekân) şeklinde üçlü bir yapıyı barındıran ve her biri kendine özgü nitelikleri olan pozitif bir eklektizm barındırır.

Lefebvre'in üçlü kavramsallaştırması ile ortaya koyduğu mekân epistemolojisinin birbirini tamamlayan bazı temel dayanaklarından söz edilebilir. Bunlardan ilki, geleneksel Batı Metafiziğine ve Kartezyen Logos'a getirdiği eleştiri ile ilgilidir. Felsefenin özneye içkin kategorik tanımı, nesneye içkin yayılım hali ve töze içkin tanrısal olan mekân kabulü kadar, modern matematikçilerin pür zihinsel mekân varsayımı da Lefebvre'e göre sorunludur (2014, 33-35). Lefebvre'in eleştirdiği bu yaklaşımların mekânı pasifleştirdiği ortadadır ve ister tanrısal/tözel bir içerimde ister doğa ve madde odağında olsun, fark etmeksizin aynı sonuca çıkılmaktadır. Her iki düşünce ve ele alma biçimi de mekânı düşselleştirerek, edilgenliğe mahkum etmektedir. Bir yanılısma olarak mekâna özne'den (birey) bağımsız, ayrı bir nesne gibi yaklaşılması onu ikincil, bağımlı ve kısmen görünmez kılarken, paradoksal olarak fe-tişleştirdiğinden de ironiktir.

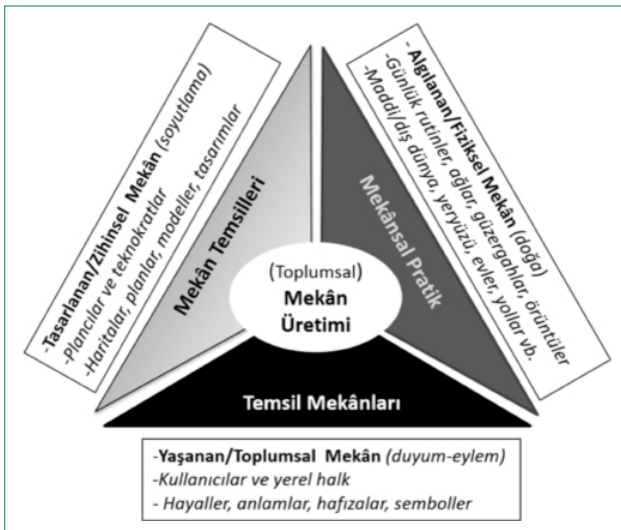
Lefebvre'de (2014, 22-23) mekânın üretilmesi, üretim olması ne anlama gelmektedir? Mekân (zaman gibi) "az çok başka-laşmış 'doğal' olgular" ya da "basit 'kültürel' olgular" değildir, "toplumların 'birinci doğa' üzerindeki, madde ve enerjiler türünden hissedilir veriler üzerindeki etkisinin sonucu"dur.

Burada daha sonra açıklanmak üzere; birinci doğa alanını Mekânsal Pratikler (Spatial Practice) alanı, ikinci doğa alanını Temsil Mekânları (Space of Representation) alanı olarak okumak mümkündür. Diğer yandan mekânın üretilmesi kabulü, Lefebvre'e (2014, 22) göre onu pasif, boş, "elden ya da makineden çıkma herhangi bir 'nesne' ve 'şey' olarak" görmek anlamına gelmez. O burada ürün teriminin içeriğini ilişkisel bir zemine taşıyarak, üretim anlamında kullanmaktadır.

Ontolojik bakımdan, bir anlamda mekânın ekonomi politiğini ele alan Lefebvre, mekânı irdelerken kullandığı üçlü diyalektiğiyle (triyalektik) bir bakıma fiziksel-zihinsel mekân dikotomisinin yetersiz kalan çerçevesini aşmıştır. Aynı zamanda da felsefe, doğa ve toplum bilimlerinde birbirinden ayrılmış mekânı bütünlüklü bir mekân teorisi altında birleştirmektedir. Lefebvre, böylece toplumsal pratiklerin olmadığı mekân kavrayışından hapsedilen mekânı kurtarmaktadır (Arslan Avar, 2009, 7-10). Buradaki temel tez, her toplumun kendi mekânını üretmesi hakkındadır. Dolayısıyla temel mesele de, varoluşçu bir yaklaşımdan da beslenen birbirine yazgılı mekân ve toplum ilişkisinin serimlenmesi, topluma için mekânın açığa çıkarılması olarak da değerlendirilebilir.

Metodolojik anlamda ise, Lefebvre'in mekânsal yaklaşımıyla kurduğu üçlü yordamın ona göre diyalektik temelleri vardır. Diyalektiğin esası toplumsal çelişkilerin, düşünme sürecinin eksikliği ya da yetersizliğinden çok gerçekliğin çelişik yapısından kaynaklandığı fikridir. "Bir başka deyişle, insanların öznel düşünme sürecindeki ve bilincindeki çelişkilerin nesnel ve gerçek [reel] birer temeli vardır" (Lefebvre, 2010, 35-36).

Sonuç olarak, Lefebvre'e (2014, 67-71) göre mekân üç yönlüdür ve bu durum aynı zamanda mekân üretiminin üç boyutuyla da ilişkilidir (Şekil 1). Buna göre;

Şekil 1. Lefebvre'in Mekânsal Üçlü (Spatial Triad) Kavramsallaştırması (Lefebvre, 2014 çalışmasına dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

- Lefebvre için (2014, 67); günlük rutinlerimiz ve zaman kullanımımız ile işyeri, ev ve boş vakitleri geçirdiğimiz yerleri birbirine bağlayan güzergâh ve ağların oluşturduğu kentsel gerçeklikler algılanan mekân içinde bir araya gelerek Mekânsal Pratikleri (Spatial Practices) meydana getirir. Gündelik yaşam içinde sürekli tekrarlanan rutinler ve deneyimlerin üretilmesi ve yeniden üretimi ile ortaya çıkan mekânsal pratikler sonucu her toplum kendine has, özgül mekânını yaratır. Lefebvre, işte bu mekânı, algılanan mekân (perceived space) olarak tanımlar ki, bu fiziksel, somut, maddi, reel mekândır.
- Mekânın ikincil yanı (2014, 70); zihinsel bir üretim sürecine, Mekânın Temsillerine (Representations of Space) denk düşer ve Lefebvre bunu tasarlanan mekân (conceived space) olarak adlandırır. Bu tür mekânlar zihinsel bir inşa ve tahayyül yoluyla kuramsal soyut bir yapı olarak tasarlanır ve temel olarak mekânı planlama ve düzenleme biçimi olarak karşımıza çıkar. Burada mekânın, teknokratlar, kent plancıları, toplum mühendisleri vb. eliyle soyutlanarak planlanması, tasarlanması başlıca üretim etkinliğini oluşturur. Nötr bir alan vurgusuyla mekânın sayısallaştırılması ve dolayısıyla kapitalizm koşullarında temsillerle yüklenmesi söz konusudur.
- Lefebvre'in mekân teorisinin üçüncül yanı ise (2014, 71); onun yaşanan mekân (lived space) olarak adlandırdığı, insan eylemleri, duyguları ve çelişkilerinin gerçekleşme alanıdır. Bir başka ifade ile bu mekân, toplumsal mekândır; bu mekân onu kullananlar tarafından yaşanan, üretilen, deneyimlenen, zamanla değiştirilen, imgeler, anlamlar ve sembolleri içeren sosyal mekândır. Temsil Mekânları (Space of Representations), hakim üretim ilişkilerinin ve yerleşik mekân temsillerinin dışında gündelik yaşam içinde yer sağlayabilen bir alandır. Bu üçüncü mekân, yani yaşanan toplumsal mekân Lefebvre'in mekân teorisine asıl katkısıdır ve bu mekân diğer iki mekândan hem farklıdır hem de ikisini birlikte içerir.

Görüldüğü gibi Lefebvre (2014), geleneksel fiziksel ve zihinsel mekân ayrımını toplumsal ile dolayımlyarak, iki yerine üç terimli bir ilişki koyarak, ikili yapının karşıtlık ve kontrastlığa indirgenen kapsamını aşar ve mekâna yönelik üretme kabulünü mümkün kılan bütünlüklüğün ve ilişkiselliğin olduğu mekân teorisine ulaşır. Sonuç olarak, mekânsal pratikler (algılanan mekân), mekânın temsilleri (tasarlanan mekân) ve temsil mekânı (yaşanan mekân) arasındaki üçlü diyalektik ilişkinin bütünselliği ve varlığı, mekânı hem özne, hem de iktidar tarafından üretilen bir ürüne/oluşuma dönüştürür (Harvey, 2010). Böylece mekân üretimi, fiziksel mekân ile onun zihinsel temsilleri ve orada meydana gelen sosyal yaşam arasındaki üçlü diyalektik çekişmenin/çerçevenin tezahürüdür. Lefebvre tarafından ortaya konan bu mekân anlayışında üçlü yapı birbirinden ayrıştırılamaz, izole edilmez, birbiriyle çakışık, eşzamanlı varolan ve sürekli birbirini etkileyen bir içerimdedir. Lefebvre

(2014, 125), bu üçlü mekânsal yapının üst üste yığılması, birikmesi ve toplanması sonucu oluşan alanı kent mekânı olarak tarif eder ve mekânın esas olarak burada yani kentte kristalleştiğini ve kendini bulduğunu belirtir ki, bu Lefebvre'in neden kent üzerine çok sayıda çalışma ürettiğini, toplumu nasıl kent ve kentsel mekânın üretimi üzerinde okuduğunun da açık bir göstergesidir.

Lefebvre'de gündelik yaşamın geçtiği mekânsal pratik alanı, hegemonya, toplumsal çelişkiler ve üretici güçlerin mücadelesinden azade bir alan değildir. Mekânlar mekânsal pratiğin izlerini taşır ya da mekânsal pratikler mekânı kurar. Dolayısıyla her türlü üretim etkinliğinin amacı algılanan mekânda varolma meselesidir aynı zamanda. Egemen üretim biçiminin mekânı da olan tasarlanan mekân, hegemonya sahiplerinin mekânı nötr değerlendirenlere kurdurduğu bir mekândır. Anlaşılabacağı üzere buradaki mekân temsillerinin muhatabı ve hedefi mekânsal pratiklerdir. Diğer yandan, hem mekânsal pratikleri hem de mekân temsillerini muhatap alan, gündelik mekânsal pratiklerde gömülü başka bir boyut olan temsil mekânlarının varlığı, yeni anlam ve yeni olanaklar icra etmek üzerinedir.

Gezi Parkı ve Yakın Çevresinin Mekânsal Gelişimi

Gezi Parkı'nın mekânsal gelişimi, tarihsel süreçte siyasal ve sosyal dönemeçlerle beraber değerlendirildiğinde, Taksim Meydanı'nın kent kimliği ve toplumsal yaşamdaki rolü ile park mücadelesine kattığı anlamdan hareketle Gezi Parkı'nı Taksim Meydanı ile beraber ele almanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Gezi Parkı ve Taksim Meydanı (Google Earth, 2018).

Parkin ve çevresinin gündelik kullanımı, sahip olduğu mekânsal odaklar, dahil olduğu ve yarattığı toplumsal hafıza ile siyasal söylem ve hegemonyanın bu yerler için ürettiği siyasal söylem ve söylemin ürettiği mekânsal doku üç temel bölümde değerlendirilecektir. Dönemlendirmede esas alınan nokta; parkın da içinde olduğu Taksim Meydanı'ndaki mekânsal pratiklerin kırılma/itiraz anlarıdır. Bu aynı zamanda Lefebvre'in yaşanan mekân olarak da kavramsallaştırdığı temsil mekânlarına denk düşmektedir. Dolayısıyla, mekânsal pratiklerin, mekân temsillerinin ve temsil mekânlarının karşılıklı hareketi göz ardı edilmeden, parkın mücadeleye ve itiraz süreçlerine odaklanılmaktadır.

Osmanlı'nın Son ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Gezi Parkı

Bu dönemin en belirgin özelliği, Tekeli'nin (2009, 107-120) tanımıyla, başlangıçta utangaç daha sonra ise radikal bir modernite projesinin varlığıdır. Ulus-devletleşme ile beraber ulusun milli coğrafyasının bir parçası olarak kentsel mekânın yaratılmasında kentsel düzenleme projelerine özel bir önem verilmiştir. Bu dönemde yapılan planlama faaliyetleri mevcut kent dokularına duyarlı olmayan estetik amaçlı planları içermiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde bugünkü Gezi Parkı'nın bulunduğu yerde bir kışla yapısı, kışladan önce ise bir mezarlık alanı bulunmaktadır. Tarihi maksem ve çevresi küçük ağaçlıkların olduğu geniş bir kırık alan iken, Gümüşsuyu Müslüman, Gezi Parkı ve Elmadağ'a kadar olan bölüm ise Ermeni mezarlığıdır. Bu romantik ve pastoral ortam 1806 yılında yapımı tamamlanan kışla ile bozulmuştur (Şekil 3) (Yılmaz, 2013, 13). İlber Ortaylı (2002, 156-157,243) Taksim Topçu Kışlası olarak bilinen bu yapının, 18. yüzyılda Taksim ve Gümüşsuyu'na yerleşen askeri birliklerin uzantısı olması sebebiyle ama esasta 19. yüzyıl modernleşme hareketinden ötürü Harbiye, Taşkılla gibi askeri yapılarla bütünlüklü olarak konumlandığını söylemektedir. Kışla o dönem askeri işlevinin dışında cambaz gösterileri, at yarışları, boks maçları, uçuş denemeleri, Rum hacıların konaklaması faaliyetleri için de kullanılmıştır. Kışla olarak işlevi sonlandığında ise şehir müzesi,

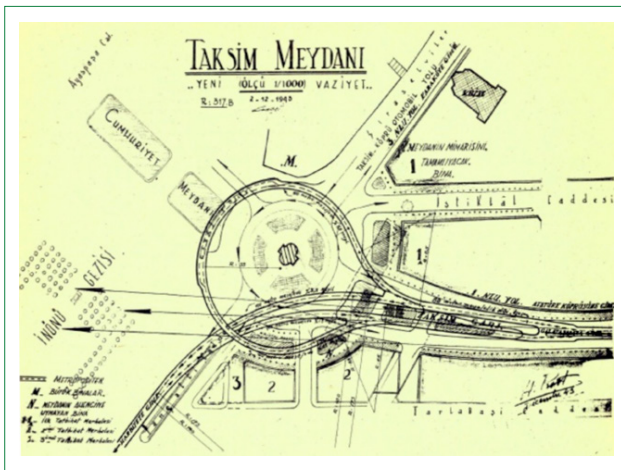
Şekil 3. Topçu Kışlası (Tas-İstanbul, 2016).

sergi alanı gibi işlevler önerilmiştir (Hayal-et, 2017). 1800'lerin sonu, 1900'lerin başında kışlanın, kentin prestijli bir bölgesinde bulunduğu ve bir çeşit kentsel odak olarak görüldüğü söylenebilir (Sami, 2006). Zamanla harabeye dönen kışla yıkılarak Prost planlarına konu olmadan önce, Taksim Bahçesi olarak bilindiği dönemde bir süreliğine futbol sahası olarak da kullanılmıştır (Taşköprü, 2013, 19 Ağustos).

Öte yandan Topçu Kışlası'nın dolayısıyla Gezi Parkı'nın en önemli parçası Taksim Meydanı'dır (Şekil 3). Bugünkü Taksim Meydanı, 1928 yılında dikilen ve kışla ile İstiklal Caddesi arasındaki maksemin ön tarafına yerleştirilen Cumhuriyet Anıtı dolayısıyla Cumhuriyet Meydanı olarak isimlendirilmiştir. 1928 yılında Cumhuriyet Anıtı'nın dikilmesi ve anıtlı birlikte meydanın ve çevresinin düzenlemesi sonucu Topçu Kışlası'nın durumu daha belirgin bir hal almıştır (Yılmaz, 2013, 14).

1930'larda davet edilen şehircilik uzmanı Henri Prost'un hazırladığı 1939 tarihli nazım imar planı ile park ve meydan sürecine girilmiştir. Prost, Sağlıklı Kentler yaklaşımına uygun olarak planlarında serbest sahalara (les espaces libres) konsepti altında pek çok park, gezi parkı, gezi yolu, meydan, teras, bulvar vb. gibi kamusal açık mekânlar önermiş, bu mekânlardan olan Taksim Gezisi'ni de Taksim Meydanı'nın devamında düzenlemiştir.

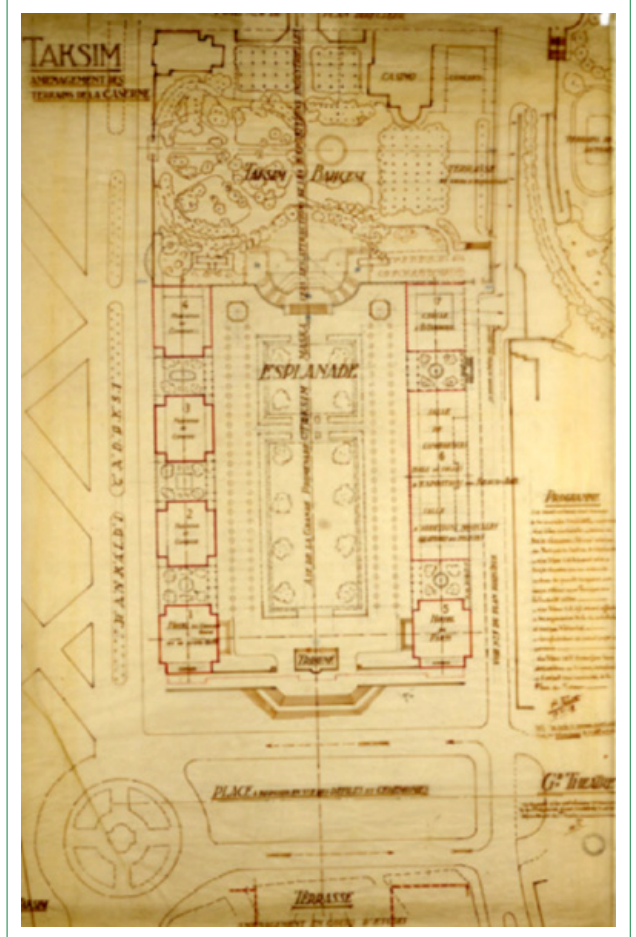
Prost'un birbiriyle bütünleşen üç bölge üzerinden hazırladığı planlardan Beyoğlu bölgesine ilişkin olan Taksim Meydanı ve çevresinin bir düğüm noktası olarak planlandığı, ulaşım arterlerinin burada kesiştiği, tam bu kesişim noktasının bitişiğinde Taksim Gezisi'ni planladığı görülmektedir (Şekil 4, 5, 6, 7). Taksim Gezisi, 2 No'lu Park Alanı adıyla, Dolmabahçe'den başlayarak Maçka ve Harbiye'ye doğru uzanan vadi şeklinde gelişen tiyatro, spor salonu vb. içeren büyük park alanının bir parçasıdır (Angel, 1993, 37-37). Prost tarafından 1937 yılında tasarlanan ve 1939 yılındaki İstanbul nazım imar planı ile yürürlüğe giren Gezi Parkı, 1940 yılında Topçu Kışlası'nın yıkılmasından sonra başlanan inşaatın 1943 yılında bitirilmesiyle

Şekil 4. Prost Planı'nda Gezi Parkı (Angel, 1993).

tamamlanarak hizmete gitmiştir. Parkın bu dönem adı İnönü Gezi Parkı olup, Kurtuluş ve Harbiye bölgesindeki gezilerle de sürekliliği öngörülmektedir (Boysan, 1999).

Kışla olduğu dönemlerden itibaren park alanı ve çevresinin kentin prestij alanlarından ve referans noktalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle park ve çevresinin bütün

Şekil 5. Prost Planı'nda Gezi Parkı'nın Detay Çizimi (Citechailot, 2017).

Şekil 6. Taksim Meydanı (Citechailot, 2017).

Şekil 7. Gezi Parkı (İnönü Gezi) (Citechaillot, 2017).

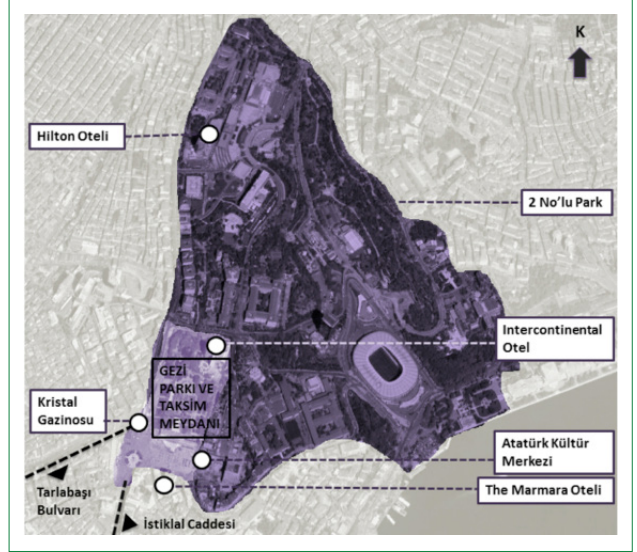
kent yöneticileri ve sermaye gruplarının ilgi alanında kaldığını söylemek mümkündür. Angel'e göre parkı ilk farkedilen Hilton Otelidir (Boysan, 1999, 34), devamında bu bölgede ve belirtilen vadi içerisinde uluslararası alanda hizmet veren prestijli oteller yapılmıştır.

Ulus-devletin inşasında Cumhuriyet yönetiminin kendini ispat etmesinde mekânsal stratejiler büyük önem taşımış olup, Taksim Gezi Parkı Cumhuriyetin ilk yıllarında böyle bir modernleşme ve çağdaşlaşma projesinin bir parçası olarak ortaya çıkmış kentsel/mekânsal temsiliyet yerlerinden birisidir. Özetle, parkın ve çevresinin Prost planları ile değişimi hakim siyasal yapı eliyle yapılmış, ikinci büyük hamle olarak görülebilir ve bu bakımdan ilkiyle benzerlikler taşımaktadır. Söz konusu benzerlik mekânın zihinsel üretimine ilişkin olup, tasarlama ve planlama faaliyetleriyle özellikle ulus-devlet döneminin ideolojik yapısında kurucu bir öge olmasına ilişkindir.

Kazanılmış Bir Mekân ya da Üretilmiş Bir Anlam Mekânı Olarak Taksim Meydanı (1950-1980)

1950'li yıllarda radikal modernleşme yerini popülist bir modernleşmeye bırakırken kentlerin modern ve geleneksel kesimleri arasındaki gerilimin ortaya çıktığı ve bununla bağlantılı sosyo-mekânsal değişimlerin gözlemlendiği bir dönem yaşanmıştır (Tekeli, 2009).

1950'li yıllarda Taksim Meydanı sivil politik eylemlerin ve gösterilerin yapılmaya başlandığı bir yer haline gelmeye başlamıştır. Ancak meydanın asıl gösteri ve protestonun simgesel mekânı haline gelmesi 1960'lardan itibaren gelişen öğrenci hareketleri ve sosyalist hareketle doğrudan ilgilidir. 1970'lerden sonra ise Taksim işçilerin, sol hareketlerin ve sendikaların ana gösteri, yürüyüş ve protesto mekânı haline gelmiştir. Şengül'ün (2001) emek gücünün kentleşmesi olarak tanımladığı bu dönemde, 1968 protestoları ve bu bağlamdaki konjonktürel yapı da göz

Şekil 8. Taksim Meydanı ve Gezi Parkı Çevresi (Google Earth, 2018).

önünde bulundurulmuş toplumsallık vurgusunun öne çıktığı, dolayısıyla sosyal ve siyasal hak tabanlı mücadelelerin döneme rengini verdiğini söylemek mümkündür.

1950-80 döneminde Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'yla ilgili olarak bir dizi önemli gelişme ve müdahale yaşanmıştır (Şekil 8). 1954 yılında Henri Prost'un 2 No'lu Park olarak tasarladığı ve Taksim Gezi Parkı'ndan (Maçka, Nişantaşı ve Harbiye'ye doğru) Dolmabahçe'ye kadar uzanan yeşil alanın içerisine Hilton Otelinin inşa edilmesi dönemin önemli olaylarından biridir. Prost'un öğrencisi ve aynı zamanda halefi olan dönemin İstanbul başplancısı Aron Angel'in itiraz ve istifasına rağmen yapılan bu otel projesi ile Gezi Parkı'nın, 2 No'lu Park ile olan bağlantısı kopmuştur. Gezi Parkı'yla ilişkili bir diğer önemli olay ise, yine İstanbul'un otel ihtiyacı öne sürülerek Gezi Parkı'nın Taşkışla'ya bakan cephesine 1975 yılında Sheraton Otelinin (bugünkü InterContinental Otel) inşa edilmesidir (Tayfur, 2014).

1960'lı yıllarda Gezi Parkı'nın hummalı inşai faaliyetlere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin bir kısmı önceki dönemlerin izlerini silmek üzerine iken bir kısmı da yeni döneme geçiş içeriğindedir denilebilir. Nitekim 14 Mart 1960 tarihli Milliyet Gazetesi'nin haberine göre kabul edilen avan proje ile yollar meydanın etrafına alınacak ve Cumhuriyet abidesi Taksim Gezisi'nin önüne taşınacak, İstiklal Caddesi Tarlabası Bulvarı yapıldıktan sonra trafiğe kapatılacaktır. 21 Haziran 1960 tarihli Milliyet Gazetesi'nde yer alan haberde ise Demokrat Parti iktidarının tahta perdelerle çevirdiği kaidenin bu durumdan kurtarılması gerektiği ifade edilmektedir (Milliyet, 1960). 1960'lı yıllarda parkı da kapsayan bölgede yer altı çarşısı yapılması fikrinin olduğu, çevredeki dükkânlara yönelik de faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir. 1970'li yılların sonuna doğru meydan, kendisini çevreleyen yapılarla beraber değişime uğ-

Şekil 9. 1970'li Yıllarda Taksim Meydanı (Mimdap, 2009).

ramış (Şekil 9), bugünkü The Marmara Otel'i'nin ve Atatürk Kültür Merkezi'nin konumlandığı alandaki az katlı yapılar yıkılarak söz konusu yapılar inşa edilmiş ve yine Talimhane taraftaki Kristal Gazinosu da yıktırılmıştır (Gülersoy, 1986, 38). Gezi Parkı girişinde yer alan, üzerine konulacak İnönü büstünü bekleyen kaide de bu dönemde kaldırılmıştır. Görüldüğü gibi sadece Gezi Parkı'na değil, aynı zamanda Taksim Meydanı'na yönelik olarak da meydanın karakterini değiştirecek müdahaleler hiç eksik olmamıştır.

Taksim Meydanı özellikle 1960'lı yıllardan itibaren İstanbul'un en dinamik ve çekici yeri olmaya başlamış ve bu nedenle de kitlesel gösterilerin merkezi haline gelmiştir. Cumhuriyetin simgesi olarak addedilen meydan bilhassa 1970'lerde siyasal nitelikli yürüyüş, miting ve protestolara ev sahipliği yaparak yeni mekânsal simgeler kazanmıştır. Nitekim örneğin bu dönemde parkı artık polisin kontrol edeceğini 19 Ağustos 1964 tarihli Milliyet Gazetesi'nin parkı işgal eden işsizler hakkındaki haberinden öğreniyoruz. 1969 yılı Ekim ayındaki bir başka haber ise İstanbul Valiliği'nin Beyazıt ve Taksim arasında yürüyüş yapılmasını yasakladığını yazmaktadır. 1 Mayıs 1977'deki olayların da gündemde geniş yer bulduğu görülmektedir (Şekil 10). 16 Şubat 1969 yılında yaşanan Kanlı Pazar olarak bilinen ABD'nin 6. Filosunun gelişine yönelik protestolar ve 1 Mayıs 1977 yılında yaşanan olaylı 1 Mayıs gösterileri bu yıllarda meydan ve çevresinin nasıl kullanıldığını ifade eden en belirgin gündemlerdir.

Şekil 10. 1 Mayıs 1977 Taksim Meydanı (Birleşik Metal, 2017).

Lefebvre'ci yaklaşımla Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın 1970'li yıllarda belki de ilk defa umut edilen yaşamın ve bu minvalde ifade edilen düşüncelerin, pratiklerin mekânı olma özelliği kazandığı görülmektedir. Bu durum parkın ve çevresinin mekân temsillerinin baskın olduğu önceki dönemlerden ayrıldığı başlıca dönüm noktasıdır. Söz konusu gelişme, mekânda siyasal söylem ve eylem üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kendi eylem-söylem pratiğini üretme işi aynı zamanda bu içerimdeki mekânsal faaliyeti ve mekânsal oluşumu da biçimlendirmekte olup, tersi de geçerlidir. Meydandaki toplumsal-mekânsal aktivitenin, yaşanan mekân pratikleri anlamına gelmesi artık yeni bir aşamaya tekabül etmektedir.

1980 Sonrası Dönem: Gezi Parkı ve Çevresinin Yeniden Üretimi ile 2013 Taksim Gezi Parkı Olayı

Tekeli'nin (1995) modernleşmenin aşınması olarak nitelendirdiği 1980 sonrası dönemde, gerçekte bir modernite projesi olan kapsamlı kent planlaması anlayışının geri plana itildiği, onun yerine küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin etkisiyle yarışan kentler ve bölgeler anlayışının öne çıktığı görülmektedir. Özel sermaye bu dönemde sadece ihaleler yoluyla değil doğrudan da yatırımlara girişmiş, bu durum 1990'lardan sonra alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve iş merkezlerinin kenti istila etmesi sonucunu doğurmuş, özellikle kent merkezleri bu yapılar ile tanımlanır olmuştur (Şengül, 2001, 87-89). Söz konusu neoliberal kentleşme hareketlerini neoliberal belediyeçilik faaliyetleri ile beraber okumak gerekmektedir. Doğan (2005, 79-80), dönemin neoliberal belediyeçilik anlayışını; daha seküler olan birinci dönem ve özellikle 1990 sonrasında içeren, İslamcı anlayışın hakim olduğu ikinci dönem olarak ayırmaktadır. 2000'li yıllarda ise İslamcı belediyeçilik pratikleri hegemonik üstünlüğünü kurmuş, kapitalist yapılı çevre üretimini muhafazakâr – İslamcı örüntülerle beslemiştir. Kamu arazileri özel sektöre bırakılmış, inşaat ve gayrimenkul sektörü artarak büyümüş, alışveriş merkezi ve lüks konut üretimi ile kentsel dönüşüm projelerinde patlama yaşanmıştır.

Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nda yaşanan olaylar da yukarıda ifade edilen süreçten bağımsız olmak bir yana, çelişkilerin açığa çıktığı doruk noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda Taksim ve Beyoğlu çevresinde tarihi hanların ve pasajların kapanması ve yerlerine alışveriş merkezleri ya da küresel orijinli şirketlerin yerleşmesi, eski dükkânların yerlerini küresel zincirlere bırakması, tarihi maksem binasının arkasında yeni bir cami kullanımının öngörülmesi gibi süreçler neoliberal muhafazakar iktidarın kent ve mekan siyaseti olarak görülmelidir.

Taksim Meydanı ve Gezi Parkı 2000'lere gelmeden, 1988 yılındaki trafik düzenlemesi ile yoğun bir araç trafiğine maruz kalmış, 1990 yılında ise İstiklal Caddesi'nin araçlara kapatılmasıyla bölgenin yaya bölgesi olması işlevi güçlenmiş, 1993 yılında İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla Kentsel Sit Alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır (TMMOB ŞPO, 2013a, 18-19). 1990'ların sonundaki görece iyimser hava 2009 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından öngörülen (Beyoğlu Belediyesi tarafından da kabul edilen) bir dizi değişikliği içeren planlama kararları ile ortadan kalkma emareleri göstermeye başlamıştır (Şekil 11). Buna göre; alanda tarihi maksem yapısının bitişiğinde yapılması düşünülen cami alanı planlarda en çok dikkati çeken noktadır. Bu planlarda meydan kullanımı yer almakta iken Topçu Kışlası'na ait bir plan kararı da bulunmamaktadır (Beyoğlu Belediyesi, 2014).

Topçu Kışlası'nın gündeme gelmesi ise, 6 Şubat 2011'de dönemin Başbakanının yayalaştırma projesini ve Topçu Kışlası'nı Taksim Meydanı Düzenlemesi adıyla kamuoyu ile paylaşması ile olmuştur. 9 Şubat 2011 tarihinde de yetmiş bir yıl önce yıkılan Topçu Kışlası İstanbul 2 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla tescil edilmiştir. Hemen sonrasında 16 Eylül 2011'de Beyoğlu İlçesi Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'ne ait 1/5000 ölçekli KANİP ve 1/1000 ölçekli KAUİP tadilatı teklifleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanmıştır (TMMOB PMO, 2012; TMMOB ŞPO, 2013a, 18-19).

Şekil 11. 1/1000 ölçekli Beyoğlu İlçesi, Kentsel Sit Alanı KAUİP (2010 onaylı) (Beyoğlu Belediyesi, 2014).

Meydan, park ve yakın çevresini içeren plan değişikliğine bağlı olarak projenin Gezi Parkı için öngörüsü şöyledir (Şekil 12): Öncelikle parkın ve dolayısıyla meydanın çevresindeki taşıt yolları dalış tünelleriyle yer altına alınmakta ve bölge tamamıyla bir yaya bölgesine (yaklaşık 10 hektarlık) dönüştürülmektedir (İBB, 2012). Parkın bulunduğu alan, plan değişikliğinde ticaret ve kültür merkezi kullanımına alındığından, bugün InterContinental Oteli olarak bilinen, park içerisinde yer alan otel kurul kararına bırakılarak plan dışına çıkarılmakta ve tarihi su maksemi ve devamında dini tesis kullanımı öngörülmektedir (TMMOB PMO, 2012).

2012 yılında onaylanan plana gelen itirazlar incelendiğinde ise; söz konusu uygulamaların çevredeki ağaçların yıkımına neden olacağı; mevcut park kullanımı ile yeni ticaret ve kültür kullanımının çeliştiği; yer altına alınan ulaşımın yaya ulaşımının engelleneceği ve toplu taşımın değil bireysel ulaşımın teşvik edileceği; karar süreçlerinde halk katılımının sağlanması gerektiği, kamusal bir alanın işgal edildiği, mevzuatın değiştirildiği ve bu bakımdan yasal suç işlendiği, plan ve ihale süreçlerinin hukuksuz olduğu ve şehircilik ilke ve esaslarına uygun olmadığı vb. şeklinde olduğu görülmektedir (TMMOB ŞPO, 2013b; TMMOB PMO, 2012). Ayrıca Prost planının açık ve yeşil alan bütünlüğünün bozulduğu, kamusal içeriğin zedelendiği, ulus-devletle ilişkisi bakımından simgesel değerinin yok edildiği, tarihi kentsel peyzajla örtüşmediği (Özaydın, 2012); kışlanın yeniden yapılmasının (rekonstrüksiyon) da seçmecî tarih anlayışı olup, sözde (pseudo) tarihi eserler yaratmaya dönük rant amaçlı sahte bir tarih gösterisi olduğu (Ahunbay, 2012) gibi eleştiriler de yapılmıştır.

Yukarıda sayılan gerekçelerle meydan ve yayalaştırma projesinin hukuki zemini olan Beyoğlu İlçesi, Taksim Meydanı yayalaştırma projesine ilişkin 1/5000 ölçekli KANİP ve 1/1000 ölçekli KAUİP değişiklikleri Haziran 2013'te iptal edilmiş, 29 Nisan 2014 tarihinde de Danıştay tarafından onaylanmıştır (Taksim Dayanışması, 2014). Ancak bu karar meydanın betonlaştırılması ve trafiğin yer altına alınması işlemleri devam etmiştir. Bununla birlikte Topçu Kışlası'nın akıbetine ilişkin kesin bir fikir bulunmamaktadır. İçinde buz pateni sahasının da yer aldığı kışla projesi, Aralık 2012'de 2 No'lu Kurul tarafından reddedilmiş, Şubat 2013'te ise Yüksek Kurul tarafından red kararı reddedilmiştir. Diğer yandan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 yılları arasında kapsayan Stratejik Planı'nda Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına Yönelik Uygulamaları Artırmak başlıklı bölümde yapılacak faaliyetler arasında Taksim Meydanı Kentsel Tasarım Ve Taksim Kışlası Restitüsyon-Yeni Kullanım Projesi de yer almaktadır (İBB, 2014). Buna ek olarak Danıştay 6. Dairesi'nin 2015 yılında Beyoğlu İlçesi'ne ilişkin imar planlarının iptal kararlarını kaldırmasıyla çeşitli projelerin önü açılmış olup, 19 Ocak 2017 tarihinde Taksim Camii Projesi 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmış ve inşaat çalışması başlamıştır.

Şekil 12. Gezi Parkı ve Çevresi Yayalaştırma Projesi (İBB, 2012).

Gezi Parkı Olayı'na gelindiğinde ise, protestoların meydan-park düzenlemesine ilişkin proje kapsamında iş makinelerinin bölgeye gelip çalışmaya başlaması ve parkın Divan Otel cephesindeki ağaçların sökülmesi sebebiyle bu duruma tepki olarak nöbet tutulması ile başladığı ifade edilebilir. Buradaki görece az sayıda eylemciye polisin sert müdahalesi sonucu Mayıs 2013 sonlarında başlayan işgal ve nöbet şeklindeki pasif eylemler yerini aktif ve kitlesel bir mücadeleye bırakmıştır. Polis müdahalesi ve yaralanmalar devam ederken, çeşitli yerel ve merkezi yöneticilerce açıklamalar yapılmış, bazı firmalar yeni yapılacak kurulması düşünülen alışveriş merkezinde mağaza açmayacaklarını belirtmiş, uluslararası örgütler ve ülkeler çağrı yapmış, Taksim Gezi Parkı Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin başvurusu üzerine ilgili mahkeme imar planlarıyla ilgili yürütmeyi durdurma kararı almış, birçok ilde eylemler ve gösteriler başlamış ve bunlar oldukça şiddetli çatışmalara dönüşmüştür (Dikeç, 2013; Özyer, 2013, 22-23). Dönemin Başbakanı ise alışveriş merkezini onaylayıcı yönde söylemlerde bulunarak, Atatürk Kültür Merkezi'nin yerine opera, tarihi maksem binasının bitişiğine cami yapılacağını belirtmiştir.

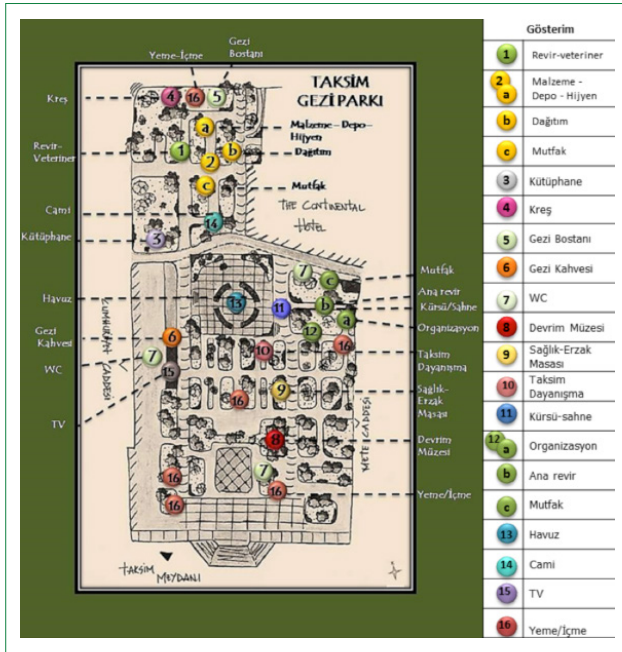
Söz konusu çatışmalı ortamda bir yandan da gündelik hayat faaliyetleri üretilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla çatışma alanı ve gündelik yaşam iç içe geçmiştir. Gezi Parkı ve çevresinde-

ki çöplerin toplanması, civardaki cinsiyetçi küfür ve yazıların silinmesi, sabahları yoga yapılması, kandil sebebiyle simit dağıtılması, öldürülen eylemciler için fidanlar dikilmesi, ilköğretim düzeyindeki bir sınavın yapılabilmesi için eylemlere ara verilmesi ve ayrıca matematik profesörü Ali Nesin'in mantık dersi, piyanist Davide Martello'nun piyano resitali ile sema gösterisi de bu duruma örnek verilebilir (Özyer, 2013, 24-35). Yine bu süreçte park içinde kütüphane, revir, eczane, battaniye-havlu vb. gibi malzeme dağıtım yeri, yemek hazırlama-dağıtım alanı kurulmuş, park görece planlanmış ve parktaki her türlü piyasa ilişkisinin reddedildiği belirtilerek ihtiyaca göre erişim öngörülmüştür (Şekil 13). Parkta ortaklaşa kitap okuma, müzik dinletisi, tiyatro gösterimi, çocuklara yönelik resim atölyesi vb. faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu faaliyetler taraftar grupları, çeşitli siyasi yapılar, demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleri, mahalle dernekleri, sanatçılar, sporcular, müzisyenler ve farklı kesimlerden bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir.

1970'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte hegemonya ve iktidar karşıtı olma durumunun mekânla birlikte inşa edildiği en belirgin gündem Gezi Parkı Olayı'dır. Bu bakımdan sosyomekânsal bir yaklaşımın anlamlılığı ve mekânın toplumsal üretiminin görünürlüğü bakımlarından önemli bir dönemeçtir.

Mekânın (ve yaşamın) iktidar sahiplerince teknokratlar vasıtasıyla zihinsel olarak üretilmesi ve tasarlanması talebi karşıt bir temsil biçimini, bu temsil biçimi de aykırı mekânsal pratikleri üretmiştir. Söz konusu temsil ve pratikler muktedirlerden rol çalan karşıt mekânsal pratikler olarak, mekânın temsiliyeti üzerinde kuruludur. Mekân temsillerinin hakim üretim ilişkilerine rağmen, rahatsız olma-hayal etme-değiştirme edimlerini içeren pratiklerden oluştuğu düşünülürse; Gezi Parkı Olayı esnasında toplumsal olaylara müdahale aracının (TOMA) el değiştirilerek polis olaylarına müdahale aracına (POMA) dönüştürülmesi, çevredeki inşaatlardan alınan iş makineleri ile barikat kurulması gibi eylemler mikro ölçekte temsil mekânlarına örnek gösterilebilir. Diğer yandan barikatlar ve Gezi Parkı'nda kurulan işlevsel bölgeler ve yaşam alanı ve diğer yerelerde de tetiklenen forumlar bu çalışmadaki başlıca temsil mekânı örneğidir. Parkta yapılan gönüllü sosyal-kültürel-çevresel faaliyetler ve meta-para ekonomisine karşıt kullanım değeri esasına göre ihtiyaç giderme etkinliği bu durumu desteklemektedir.

Protestolar esnasında parkın kütüphane, bostan vb. gibi bölgelere ayrılarak arazi kullanım etkinliklerindeki değişim, beklenti ve taleplerin mekânda harekete geçirildiğini göstermektedir. Buna Taksim Dayanışması ya da Gezi İnişiyatının parkın bir bölümünde kendi özerk idaresini kurmuş olması durumu da eklenebilir. Dönemin belleğinde yer eden görsellerden olan ev biçiminde giydirilen otobüs durağı, duvar yazıları, stenciller açık veya örtük itiraz içeren sembolik kullanımlardır. Mizahın ve gerçeküstücü söylemin kullanımı da aynı kategoride de-

Şekil 13. Gezi Parkı Olayları Sırasında Parkın (Arazi) Kullanımı (Postvirtual, 2013; Radikal, 2013 ve Solyayın, 2013'den yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

ğerlendirilebilir. Barikatlar, parktaki tüm aktivite bölgeleri, forumlar ve mekânları, park içinde ihtiyaçlara erişimde her türlü değişim değerinin reddedildiği kamusal pazar, bakkal, eczane gibi hizmetleri için belirlenmiş mekânlarda toplumsal üretim ön plana çıktığını göstermektedir.

Gezi Parkı Olayı'ndan bu yana geride bıraktığımız süreçte Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın öngörülen ve yeni beliren kimi değişimler yaşadığını söylemek mümkündür. Buna göre, onaylanan ve tadil edilen imar planlarına uygun olarak trafik yer altına alınmış, cami inşaatına başlanmış ve Atatürk Kültür Merkezi binasının bir kısmı yıkılmış, kışla konusu ise simgesel bir polemige dönmüş durumdadır. Diğer yandan meydan ve çevresinin ciddi bir kullanım değişikliğine evrildiği, araştırılmaya ve incelenmeye değer yeni bir sürecin de muhatabı olduğunu belirtmekte de yarar bulunmakta. Tarla başı ve bölgesindeki kentsel yenileme projeleri ile Orta Doğu sermayesi buraya yerleşirken, Taksim Meydanı ve çevresi de Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Suriye'li göçmenlerin gündelik hayatına girmektedir. Bu durum Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın çevresindeki konut sahipliğinin değişimi ile farklı kullanımlardaki ticari alanların gelişmesini ve kentsel hizmetlerin de farklı bir yönetime girmesini tetikleyecektir (Toprak, 2017:102-103). Dolayısıyla, bölge yeni kullanıcılarla tanışırken, yeni kullanımlarla işlevlenecek olup, bu durumu toplumsal - mekânsal hak ve mücadele talepli yeni bir sürece gebe olarak değerlendirmek mümkün hale gelecektir.

Sonuç

Günümüzde toplumsal mekânı temel alan, mekânı ekonomi politikte, yapı ve toplum ile olduğu kadar özneyle/bireyle ve bedenle de inşa edebilen, bunları anlamlı bir bütünlü kurabilen yaklaşımlara sahibiz. Bahsi geçen mekân kavram(lar)ı ve kavramsal arayışlar, kabaca çağımızın bir gereği ve küresel düşünce çeşitlenmesinin ürünü değildir. Dahası bu durum verili bir durum da olmayıp, belirli bir dönemin teorik ve pratik uğraşının sonucudur. Güncel kavrayış, mekân felsefesi ve tarihinde statik ve hegemonik açıklamalara karşıt deyim yerindeyse çarpışa çarpışa üretilmiş, uzun ve karmaşık hesaplaşmalarla inşa edilmiştir. Mekânın insan ve toplumla dolaylı olarak kavramsallaştırmalarının çoğunu 1968'in keşifçi-yenilikçi ruhuna ve toplumdan yana perspektifine borçluyuz.

1960'ların yaratıcı ortamını coğrafi düşünce taşıyan ve kökleri Élisée Reclus'nün sosyal coğrafyasına kadar giden ve kendi özgün perspektifini yaratan Henri Lefebvre toplumun ve mekânın keşifçi noktasının en üretken ve yaratıcı uğraklarından birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Lefebvre'in coğrafi perspektifi, temel problemi Gezi Parkı ve Taksim Meydanı'nın sosyo-mekânsal gelişimini irdelemek ve bunu anlamlı bir çerçeveye ele almak olan bu çalışmanın da odağında yer almaktadır.

Mekânı olduğu gibi -saydam ya da gerçek- kabul etmek, üretim süreçlerini reddetmeyi gerektirir. Bu durum fiziki mekânın öne çıkarılması, zihinsel ve toplumsal mekân üretiminin (farkında olarak) göz ardı edilmesi, Lefebvre'ci ifadeyle temsil mekânları ve mekân temsillerinin varlığının ve mücadelesinin yadsınması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla mekânı sosyal açıklamaya dahil etmek isteyen her çaba, inşa unsurunu da içermelidir. Bu ise; salt fiziksel mekân ve ona dair analizlerle yetinmemeyi, toplumsal üretimin ekonomi politığıne yönelik farkındalığı ve onunla çalışan olumsal/aktörel bağlamı da kabul etmeyi gerektirir. Sosyal gerçekliğin mekân-bağımsız ele alınışı, getirilen açıklamanın salt mekâna içkin yönlerinin değil, gerçekliğin biz-zat kendisinin çarpık anlaşılması anlamına gelmektedir.

Bir çeşit ada, parsel diliyle de temsil edilebilecek olan mekân ya da bu çalışma için Gezi Parkı ve Taksim Meydanı, tarihsel bir akışta, çizgisel ve döngüsel bir zamansallıkta üretilme ve yeniden üretilme süreçleriyle karşı karşıya kalmış, kendisi bir üretici güç gibi davranarak söz konusu süreçlerin faili de olmuştur. Gezi Parkı ve Taksim Meydanı için 1970'li yıllar ve özelde 1 Mayıs 1977 ve 2013 Gezi Parkı Olayı sosyo-politik-mekânsal yönü ağır basan iki önemli kırılma noktasıdır. 1970 öncesi dönemde mekânın zihinsel üretiminin mekânsal pratiklere yön verdiği, dolayısıyla dönemin gündelik yaşamının modernleşme söylemi ve imar planları ekseninde örüldüğü bir dönemdir. 1900'lerin başlarındaki bu mekân üretim süreçlerinin, Gezi Parkı ve civarında yaşayan gayrimüslim azınlıkları içermesi de rastlantı değildir. Diğer yandan Topçu Kışlası'nın o bölgede yaşayan halk tarafından futbol sahası olarak kullanılması, bir bakıma temsil mekânları örneği olarak değerlendirilebilir. 1970'ler ve sonraki dönem ise; temsil mekânlarının, mekân temsilleri karşısında daha belirgin olduğu bir sürece işaret etmektedir. 1970'li yıllarla birlikte emek gücü yoğunlaşırken, sermaye de kentte görünürlüğünü arttırmaktadır. Bu durum dönemin mekânsal pratikleri için anlamlı bir çerçeve yaratırken, mekân temsillerinin imar planlarına ek olarak, yerel ve merkezi yöneticilerin mekâna ilişkin söylemleriyle de örtüştüğü söylenebilir. Diğer yandan kentsel kamusal bir yaşam ve hafıza mekânı olarak, Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın mücadele mekânına dönüşmesi, bu dönemin ürünüdür. Gezi Parkı ve Taksim Meydanı 2000'li yıllarda çiçekçiler, işportacılar, tanıtım stantları, polisler ve otobüs-metro duraklarıyla parçalanmış bir görünümdeydi. Hem park hem de meydan çoğunlukla dikey hareketin olduğu, içinden geçilip gidilen bir yerdir. Kavşağın meydana dönüşmesi, yılbaşı etkinlikleri, konserler, maç kutlamaları gibi özel gündemler üzerinden gerçekleşirken 1 Mayıs gibi miting ve eylemler bu gündemlere dahil değildir. Bütün bu mekânsal pratikler evreni, 2009 yılında başlayan imar planları süreciyle değişime zorlanmış, tarihi maksem yapısının arkasında planlanan ve şimdilerde gerçekleşen cami alanı ve sonrasında parkın bulunduğu yerde ticaret ve kültür yapısı olarak işlevlendirilen ve fiziki formu askeri kışla olan yapı bloğunun inşa ısrarı, Gezi Parkı Olayı'na dönüşen

süreci tetiklemiştir. Bu dönemde söz konusu imar planları ve dönemin Başbakanı başta olmak üzere hükümet temsilcileri ve ilgili belediye başkanlarının söylemleri zihinsel-hegemonik bir mekânın nasıl üretildiğini, üretilmeye çalışıldığını göstermektedir. Gezi Parkı Olayı pek çok yönüyle temsil mekânları örneklerini içermektedir. Toplumsal eylemle dolaylanacak mekân pratikleri, kullanıcıların yüklediği mücadele anlamı ile değişime uğramıştır. Dolayısıyla, Gezi Parkı Olayı esnasında mekânsal olarak üretilen ve yüklenen anlam a priori değil, eylem-etkinlik-gündelik yaşam esnasında ve sonrasında oluşmaktadır. Üretilen anlam bu durumda elbette olandan çok, olacak olana yöneliktir.

Sonuçta, Lefebvre'in mekânsal üçlü (spatial triad) yaklaşımını Gezi Parkı ve Taksim Meydanı örneği üzerinden değerlendirerek mekânsal analitik bir inceleme ortaya koymayı amaçlayan çalışma meydan ve parkın tarihsel-coğrafi bir bağlamda mekânsal üretim sürecine odaklanmıştır. Gezi Parkı Olayı bu sürecin en önemli yapı taşlarından olup, yazının kaleme alınmasında önemli bir motivasyondur. Diğer yandan çalışmanın amacı Gezi Parkı Olayı'nı açıklamak ve derinlemesine bir analize tabi tutmak olmadığından, olayın sürecin son halkası olarak değerlendirilmesinden fazlası da amaçlanmamıştır. Toparlanacak olursa, Gezi Parkı ve Taksim Meydanı'nın mekânsal süreci, bir çeşit müdahale ve karşıtını üretme etkinlikleriyle örülüdür. Bu durum mekânsal pratikler zemininde kesişen, Lefebvre'in zihinsel ve toplumsal üretim süreçlerinin karşıtlığını vurgulayan temsiller mücadelesi olarak da değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2012). Taksim Meydanı ve Topçu Kışlası'nın Yeniden Yapımı: Rekonstrüksiyon Tutkusu/"Hortlatılmak" İstenen Yapılar. *Mimarlık*, 364, 29-32.
- Allen, J., Pryke, M. (1994). The Production of Service Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, 453-475.
- Angel, A. (1993). Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı. *Mimarlık*, 222, 34-39.
- Arslan Avar, A. (2009). Lefebvre'in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği. *Dosya Dergisi*, 17,7-16. Ankara: Mimarlar Odası Yayını.
- Beyoğlu Belediyesi.(2014). www.beyoglu.bel.tr/beyoglu_belediyesi/haber_default.aspx?ContentId=21698.
- Binboğa, S. (2013). Direnişi Örgütleyen Bir Diğer "Ajan": İmaj Önsöz Denirse Buna. *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 27-36.
- Birleşik Metal (2017). Albüm. <http://www.birlesikmetal.org/albüm/1977-05-01/1.jpg>.
- Boysan, B. (1999). Aron Angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi. *Mimarlık*, 285, 30-39.
- Carp, J. (2008). "Ground-truthing" Representations of social Space Using Lefebvre's Conceptual Triad. *Journal of Planning Education and Research*, 28(2), 129-142.
- Citechailor (2017). www.citechailor.fr/fr/expositions/expositions_virtuelles/24495_7_henri_prost_et_le_plan_directeur_distanbul_1936-1951.html.
- Çetin, M. (2013). Piyonla Şah-Mat Mümkün mü? Neo-liberalist Küresel Mekân Stratejisi Karşısında Direncin Mekânsal Ölçeği Olarak Beden. *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 6-11.
- Çorakbaşı, F. K. (2013). Mimarı 'Gezi'ler 2: Kentsel Dönüşümde Minimum Müdahale! *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 19-21.
- Dikeç, M. (2013). Fraudulent Democracy and Urban Stasis in Turkey. www.opendemocracy.net/opensecurity/mustafa-dike%C3%A7/fraudulent-democracy-and-urban-stasis-in-turkey.
- Doğan, A.E. (2005). Neo-liberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 77-88.
- Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre: Theory and the Possible*. London: Continuum.
- Fyfe, N. (1996). Contested Visions of a Modern City: Planning and Poetry in Post War Glasgow. *Environment and Planning A*, 28, 387-403.
- Google Earth. (2018). Google Earth Uydu Görüntüleme Sistemi.
- Gülersoy, Ç. (1986). Taksim: Bir Meydanın Hikayesi. İstanbul: İstanbul.
- Harvey, D. (1984). On the History and Present Condition of Geography: An Historical Materialist Manifesto. *Professional Geographer*, 36 (1), 1-11.
- Harvey, D. (2010 [1989]). *Postmodernliğin Durumu*. Sungur Savran (Çev.). İstanbul: Metis. (Orjinal basım tarihi 1989)
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. Ayşe Deniz Temiz (Çev.). İstanbul: Metis.
- Hayal-et, (2017). *Hayalet Yapılar*.www.hayal-et.org/i.php/site/building/taksim_klas.
- İBB (2012). www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/Haber.aspx?NewsID=20709#Vf9aVpccOYA.
- İBB (2014). *Stratejik Plan 2015-2019*. www.ibb.gov.tr/trTR/kurumsal/Birimler/Stratejik_PlanlamaMd/Documents/2010_2014/stratejik-plan15_19.pdf.
- Kuymulu, M. B. (2013). Reclaiming the Right to the City: Reflections on the Urban Uprisings in Turkey. *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 17(3), 274-278.
- Leary, M. E. (2009). The Production of Space Through a Shrine and Vendetta in Manchester: Lefebvre's Spatial Triad and the Regeneration of a Place Renamed Castlefield. *Planning Theory & Practice*, 10(2), 189-212.
- Leary, M. E. (2013). A Lefebvrian Analysis of the Production of Glorious, Gruesome Public Space in Manchester. *Progress in Planning*, 85, 1-52.
- Lefebvre, H. (2010). *Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm*. Doğan Görsel (Çev.). İstanbul: Yordam.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*. Selim Sezer (Çev.). İstanbul: Sel.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel. (Orjinal basım tarihi 1974, İngilizce basım tarihi 1991).
- McCann, E. J. (1999). Race, Protest, and Public Space: Contextualizing Lefebvre in the U.S. City. *Antipode*, 31(2), 163-184.
- Milliyet (1960). Arşiv. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>.
- Mimdap (2014). 1 Mayıs: Kamusal Alanlar Toplumun Özgürleşme Noktalarıdır. www.mimdap.org/?p=18577&page=3.
- Ng, M. K., Tang, W. S., Lee, J., ve Leung, D. (2010). Spatial Practice, Conceived Space and Lived Space: Hong Kong's 'Piers saga' through the Lefebvrian Lens. *Planning Perspectives*, 25(4), 411-431.
- Ortaylı, İ. (2002). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İletişim.
- Özaydın, G. (2012). "Taksim'in Üstü Altına Niyor!" *Mimarlık*, 364, 19-22.
- Özyer, B. (2013). Gün gün saat saat Gezi Parkı Eylemleri. G. Göncü (Ed.). *Gezi Direnişi ve Halk Hareketlerinin Geçmişi - #Yaşarken yazılan tarih içinde (s.18-37)*. İstanbul: Metis.
- Postvirtual. (2013). *Historical Atlas of Gezipark*. <https://postvirtual.wordpress.com/2013/06/27/historical-atlas-of-gezi-park/>.
- Radikal (2013). *Gezi Parkında Ne Nerede?* http://i.radikal.com.tr/150x113/2013/06/07/ft16_mf1490354.jpeg.
- Sami, E. (2006). *Osmanlı'nın Sherlock Holmesü Amanvermez Avnı'nın Serüvenleri-I*. Cilt. İstanbul: Merkez.
- Sargın, G. A. (2013). *Direnin Mekânları: "Kerbela'nın Evladınız, Ayıptır, Zulümdür, Cinayettir"*. *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 1-5.
- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*. (2. Baskı). London: Routledge.
- Soja, E. (1996). *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-And-Imagined Spaced*. Oxford:Blackwell.
- Solyayın (2013). *Gezi Postası*. <http://www.solyayin.com/gezi-postasi-3-10062013.html>.
- Şengül, H.T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı (WALD).
- Şengül, H. T. (2013, 8 Ağustos). *Direnin Ardından: Gezi Parkı Başkaldırısı Ertesinde Kent ve Siyaset*. <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/direnin-ardindan-gezi-parki-baskaldirisi-ertesinde-kent-ve-siyaset-haberi77713>.
- Taksim Dayanışması (2014). *Basın Açıklaması*. <http://taksimdayanisma.org/basina>.
- Tas-İstanbul. (2016). *Taksim Topçu Kışlası*. www.tas-istanbul.com/eskiler/taksim-topcu-kislasi/#.
- Taşköprü, İ. (2013, 19 Ağustos). *Gezi Parkı 'Taksim Bahçesi' yken Beyoğlu'nda Ermeniler*. www.agos.com.tr/yazi/5461/gezi-parki-taksim-bahcesiyken-beyoglundan-ermeniler.
- Tayfur, K. (2014). *Gezi Parkı'nın Geçmişi*. www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/gezi-parkinin-gecmisi.html.
- Tekeli, İ. (1995). *Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması*. *Egemimarlık*, 16(2), 51-55.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Tekeli, İ. (2013). *Taksim Gezi Parkı'nda Yeni Bir Siyaset Kültürü Uç Verdi*. *Mimarlık*, 372, 18-19.
- Toprak, M. (2017). *Meydanların Sosyo-Politik Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TMMOB PMO. (2012). *Taksim Meydan Düzenlemesi*. www.peyzajmimoda.org.tr/resimler/ekler/2ed1e6976d7f22d_ek.pdf.
- TMMOB ŞPO (2013a). *İstanbul Kent Almanacağı*. www.spoist.org.tr.
- TMMOB ŞPO. (2013b). *Bülten*. www.spoist.org/dokuman/Bultenlerimiz/2013/bulten_temmuz_agustos_2013.pdf.
- Yılmaz, H. F. (2013). *Kışla-i Hümayun ve İnönü Gezisi'nin Tarihi: Önce Mesire Yeri Sonra Kışla, Stadyum, En Sonunda Park*. G. Göncü (Ed.). #Yaşarken yazılan tarih içinde (s.12-15). İstanbul: Metis.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Suç Korkusu Konusunda Bir İnceleme: Kadıköy Örneği

*An Examination of Fear of Crime: Kadıköy Example*ID Nilgün Çolpan Erkan,¹ ID Beril Sevin²¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul²Kadıköy Belediyesi, İstanbul

ÖZ

Suç korkusu, kişinin bir suçun mağduru olacağına ilişkin yaşadığı korku veya endişe olarak tarif edilmektedir. Bireyin yaşam biçimini etkilediği gibi toplumsal düzeni de bozan bir durum olan suç korkusu bu nedenle geniş kapsamlı, karmaşık ve bir o kadar da önemli bir sorundur. Özellikle kalabalık kentlerde suç korkusu mekânsal kaynaklı olmasının yanı sıra sosyal, psikolojik pek çok faktöre bağlıdır. Birey tehlike ve tehdit altında olmasa bile suç korkusu hissedebilmektedir. Bu da suç korkusu kavramını kentsel bir fenomen haline getirmektedir.

Suç korkusu kentlerdeki güvenli yaşamı tehdit eden suç ile ilişkili ama kısmen de suçtan bağımsız bir olgudur. Yapılan araştırmalara göre suç oranlarının artışı ile suç korkusunda artış saptanırken, suç oranlarındaki azalma, suç korkusunda aynı paralelde bir azalmaya neden olmamaktadır. Bu süreç de suç korkusu konusunda etkili başka faktörlerin olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada İstanbul'un en güvenli ilk üç ilçesinden bir olan Kadıköy'ün merkezinde Kadıköy'de yaşayanlar, çalışanlar ile ziyaretçilerin suç korkusu araştırılmıştır. Özellikle hangi zaman dilimi, ne tür mekânsal özellikler ve durumların suç korkusuna neden olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bunları saptayabilmek adına çalışma alanında farklı zamanlarda gözlem yapılmış ve mekânın kullanıcıları ile 387 anketten oluşan bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada katılımcılara Kadıköy'de hangi amaçla ve hangi zaman aralığında buldukları sorulmuş, devamında kendilerinde korku oluşturan durumlar ve mekânları değerlendirmeleri istenmiştir.

Elde edilen sonuçların büyük bölümü uluslararası yazında sözü edilen yaklaşımlarla örtüşmektedir. Kullanıcıların içinde buldukları mekânsal koşulları yorumlayarak algıya dayalı bir risk değerlendirmesi yaptıkları ve buna bağlı karanlık ve ıssızlığın suç korkusunu

ABSTRACT

Fear of crime is described as a fear or anxiety of becoming a victim of a crime. The fear of crime affects the way of life of the individual, is therefore a comprehensive, complicated and an important problem. It is not only a spatial matter but is also connected to social and psychological factors. This makes the concept of fear of crime an urban phenomenon. Fear of crime is associated with crime that threatens the safe life in cities, but is also partly independent of the crime itself. According to researches, the decrease in crime rates do not lead to a decrease in fear of crime in the same parallel. This process shows that there are other factors influencing the fear of crime.

In this study, fear of crime has been researched on people who live, work or are visiting Kadıköy, one of the top three safest districts in Istanbul. The study focuses on the time zone, spatial features and situations to determine causes of fear of crime. In order to be able to identify that, observations were made in the field of study and a study of 387 survey was conducted with the users of the site. In this study participants were asked what purpose and what time interval they were in Kadıköy, and they were desired to evaluate the situations and places that create fear in them.

Most of the results are confirmed the issues mentioned in the international literature. By the interpreting the spatial conditions in which the users exist, it's seen that they make a risk assessment based on perception and that darkness and despair related to it increase the fear of crime. While issues such as feeling of insecurity are confirmed more by visitors, a few spatial measures were found not to have much effect on the fear of crime in Kadıköy. In addition to these, according to the results obtained from the

Geliş tarihi: 07.06.2018 Kabul tarihi: 01.11.2018

Online yayımlanma tarihi: 12.11.2018

İletişim: Nilgün Çolpan Erkan.

e-posta: nilgunerkan@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

arttırdığı görülmektedir. Ayrıca güvensizlik duygusunun ziyaretçiler tarafından daha çok hissedildiği gibi konular doğrulanırken, duvar yazıları gibi bazı mekânsal özelliklerin Kadıköy'de suç korkusuna çok da fazla etki etmediği saptanmıştır. Bu sonuçlara ek olarak anket çalışmasından elde edilen verilere göre Kadıköy'de suç korkusu konusunda tedbir alınması gereken yerler belirlenmiş, bu konudaki Kadıköylüler ile ziyaretçilerin farklı hissedip hissetmedikleri ve nedenleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kadıköy; korkuya neden olan koşullar; mekânsal ölçütler; risk algısı; suç korkusu.

Giriş

Bireylerin temel haklarından biri güvende olmak ve suçtan arınmış bir çevrede yaşama hakkıdır. Bunu olanaksız kılan kentsel suç insanların kentsel mekânı nasıl algıladığını etkileyen bir etmendir. Bu konu ile ilişkili olarak suç dışında kent sakinlerinin yaşam kalitesini, mekân ve tehlike algısını biçimlendiren, diğer bir etmen suç korkusudur. Suç ile ilişkili ama kısmen de bağımsız bir olgu olan suç korkusu mekânsal ve toplumsal çarpan etkisine sahip araştırılması gereken önemli bir kavramdır (Alkimim vd., 2013).

Büyük kentlerde suç korkusu bireyin içinde bulunduğu çevreyi nasıl algıladığı ve değerlendirdiği ile doğrudan ilişkili (Ferraro, 1995, Çardak, 2012:24) olduğundan hem olgusal hem de algısal bir yapıya sahiptir. Bazı durumlarda çevre güvenli olsa bile kimi zaman bireylerin suç korkusu yaşadığı bilinmektedir. Suç korkusu da en az suçun kendisi kadar yaşam kalitesini olumsuz etkileyen, verimliliği düşüren ve toplumsal huzursuzluğa neden olan bir etmendir (Kul, 2013:27, Sipahi, 2016:60-64). Toplumsal ve ekonomik yapıyı da etkilemesinin yanı sıra aslında bireysel iyi olma halini olumsuz etkileyen bu duygunun temelinde suç maruz kalabilme olasılığı yatmaktadır. Suç korkusu en az suçun kendisi kadar zarara neden olmakla birlikte suç olgusundan daha karmaşık süreçlere sahip olduğundan, saptanması ve önlenmesi daha zor ve pahalı bir durum ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar suç oranlarının suç korkusu düzeylerini ortaya koymak için iyi bir gösterge olmadığını kaydetmektedir. Bu nedenle suç korkusunu belirlemede pek çok başka etmen göz önünde bulundurulmalıdır (Alkimim vd., 2013).

Suç korkusu kriminoloji, psikoloji ve sosyoloji bilim alanlarında araştırma konusu olmuştur. Bunların yanı sıra suç korkusu mekân ile ilişkili olduğundan son dönemlerde artarak coğrafya, kent planlama ve kentsel tasarım bilim alanlarında incelemeye konu olmaktadır. Sosyal ve fizik mekân suç korkusu etkilerken, bu konuda yapılan araştırmalardan elde edilen veriler haritalanabildiğinden suç korkusu büyük oranda mekânsal bir yapıda sergilenmektedir. Birçok yaklaşıma göre mekân organizasyonunda gerçekleştirilen düzenlemeler ile (Wilson ve Kelling, 1982, Newman, 1996, Clarke ve Cornish, 1985) suç ve suç

questionnaire survey, places where measures should be taken about the fear of crime in Kadıköy have been determined and it has been tried to understand if the residents and visitors feel differently.

Keywords: Kadıköy, conditions of fear; fear of crime; spatial parameters; risk assessment.

korkusunun mekândan kaynaklanan bölümünün çözülebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, korkunun belirli bir ölçüye kadar kişisel bir duygu olduğunu (Çardak, 2012:24) göz ardı etmeden hissedilen suç korkusunun kentsel mekân organizasyonundan kaynaklanan nedenlerini saptamak ve bunların giderilmesi için oluşturulacak temel yaklaşımlara ipuçları sağlamaktır.

Bu amaçla çalışmada İstanbul'un en güvenli ilçelerinden biri olan Kadıköy'ün (Bilen vd. 2013:157) kent merkezinde, kullanıcıların suç korkusu araştırılmıştır. Bu araştırmayla gerçekte diğer bölgelere göre daha güvenli bir kent parçası olan Kadıköy'ün kullanıcılarının, Kadıköy'de suç korkusu yaşayıp yaşamadığı, bölgede yaşanan suç korkusunun nedenleri; hangi durumda ve/veya nerelerde hissedildiği saptanmaya çalışılmıştır. Kentsel mekânda hissedilen korkunun mekândan kaynaklanan ve kullanıcının mekânda bulunma amacı gibi niteliklerine göre değişen durumları da bu çalışmada incelenmiştir.

Çalışma teorik araştırmaların yanı sıra 387 kişinin katıldığı bir anket çalışmasından elde edilen sonuçlar bağlamında ortaya konulmaktadır. Elde edilen sonuçlarla Kadıköy'ün suç korkusu konusunda problemlili alanlarına dikkat çekmek, mekânsal ve durumsal suç korkularını ayırt etmek amaçlanmaktadır.

Suç Korkusu Kavramı

Yabancı yazında "fear of crime" olarak ifade edilen kavram, kısaca bireyin toplumda gerçekleşen suçların mağduru olacağı konusunda korku hissetmesi anlamına gelen, mekânsal algı ve deneyimlerin karmaşık bir bileşenidir (Nasar ve Fisher, 1993). Suç korkusu kavramı, kişinin bir suçun mağduru olacağına ilişkin yaşadığı duygusal korku veya endişe olarak tarif edilmektedir. Suç korkusu risk ve tehlike durumlarında hissedilen bir duygu olarak tanımlanabilir ve içinde stres, endişe, gerginlik, güvensizlik, yalnızlık, mutsuzluk ve kızgınlık duygularını da barındırabilir. (Dolan ve Peasgood, 2006:122) Bireyin, bir güvenlik tehdidi altında olmasa bile, 'belirli bir suçta ve/veya suç unsuru ile ilişkili sembollere karşı geliştirdiği korku ve endişe tepkisi' olarak da tarif edilen (Ferraro, 1995:23) suç korkusu, suçun kendisinden daha karmaşık bir olgudur.

20. yüzyılın ilk yarısında Amerika'da, ikinci yarısında da Avrupa'da araştırılmaya başlanmış olan suç korkusu kavramı coğrafyacılar (Valentine, 1990; Koskela ve Pain, 2000) başta olmak üzere, mimarlar ve şehir plancılar (Treske vd. 1990) ile sosyal bilimcilerin (Valentine, 1990; Saunderson, 2001) ilgi alanına da girmiştir. Dünyadaki çalışmalara rağmen Türkiye'de bu konudaki deneysel araştırmalar sınırlı sayıda (Karakus vd., 2010; Çardak, 2012; Uludağ, 2010).

Suç korkusunun sosyal bir problem olarak tanımlanmasının yanı sıra saptanması ve anlaşılması zor olduğundan, çok yönlü sosyal bir fenomen olarak da tanımlanmakta (Farral vd., 1997:674), bireysel olmaktan uzaklaşıp toplumun düşünme ve görme biçimini etkilediği ifade edilmektedir (Kul, 2013:27). Sonuç olarak suç korkusunun bireysel bir kaygı değil, toplumsal bir sorun olduğu kabul edilmektedir.

Suç ve suç korkusu ilişkisinde birinci etmenin suç oranları olduğu fikri kabul görmektedir. Ne var ki her tür suç, suç korkusuna sebebiyet vermediği gibi suç oranlarındaki artış suç korkusunu arttırırken, suç oranlarındaki düşüş suç korkusunda azalma olarak etki etmemektedir (Dolu vd., 2010:58). Bunun yanı sıra son dönemlerde suç korkusu konusunda dünyada yapılan araştırmalar, şiddet ve suç korkusunun artan sayıdaki suç raporlarıyla doğrudan ilişkili olmadığını, korku ve suç oranları arasında bir korelasyon bulunmayabildiğini de doğrulamaktadır (Alkimim vd., 2013:125, 131). Avrupa'da kayıtlar suç oranlarının düştüğünü bildirse de suç korkusunun azaldığına dair veri olmaması bunun bir göstergesi olabilir (Valera ve Guàrdia, 2014:195). Bir kabule göre yüksek suç oranları, yüksek orandaki suç korkusunu açıklamaktadır ancak düşük suç oranlarına sahip kentlerde de yüksek suç korkusu oranlarına rastlamak mümkündür. Örneğin Barcelona düşük suç oranlarına ve kaliteli kamusal alanlara sahip, bölgelere göre ırksal farklılaşmanın çok keskin olmadığı bir kent olmasına rağmen, kentte uzun yıllar boyunca suç korkusu en önemli üç sorun arasında yer almıştır (Valera ve Guàrdia, 2014:196).

Fenomen olarak algılanabilecek olan ikinci etmen ise sosyal bozulma ve potansiyel tehditler ile ilişkilidir. Wilson & Kelling'in (1982) ortaya koyduğu kırık camlar kuramına göre; bireyler çevrelerinde algıladıkları bozukluklar/düzensizlikler oranında, güvenlikleri konusunda endişe duymaktadırlar. Bu düzensizlikler fiziksel olabildiği gibi sosyal ve/veya tehdit edici davranışlar da olabilmektedir (Valera ve Guàrdia, 2014:196).

Suç Korkusunun Etkileri

Suç korkusunun topluma etkisi suçun kendisinin neden olduğu etkilerden daha yıkıcıdır. Suça maruz kalan bireyde doğrudan etkilere neden olan suç, dolaylı olarak toplumda suç korkusuna bağlı güvensizliğe neden olur. Bu durum toplumdaki barış ve güven ortamını zedeler, kentsel yaşama zarar verir (Farral

ve Gadd, 2004: 130). Dolu vd. (2010:61)'ne göre toplumsal barış ve huzurun bozulduğu toplumlar dış etkilere açık, suçun kolayca gelişip yaygınlaşacağı uygun ortamları oluşturur. Bu süreç de suç korkusunu toplumsal yapı içinde çarpan etkisine sahip olan, önemli bir problem haline getirir.

Suç korkusu toplumsal gerilimi arttıranın yanı sıra bireysel düzlemde stres, endişe, güvensizlik, uyumsuzluk, yabancılaşma hatta psikolojik rahatsızlıklar gibi sonuçlara neden olarak, bireyin davranışlarını ve yaşam alışkanlıklarını değiştirmesine yol açmaktadır (Alkimim vd., 2013:131, Uludağ, 2010:4, Çardak, 2012:27). Bu korkunun bireyin seyahat, tüketim alışkanlıkları ile sosyal aktivitelerini değiştirmesine neden olduğu, kişiler arası etkileşimi olumsuz etkilediği ve yaşam kalitesini düşürdüğü bilinmektedir (Dönmezer, 1981:31). Özellikle toplumsal yapı içinde dezavantajlı gruplar olarak tarif edilen yaşlılar, kadınlar ve engellilerde suç korkusunun içe kapanma ve kentsel mekândan uzaklaşmaya neden olduğu görülmektedir (Utma, 2016:499). Bunların yanı sıra suç korkusu dolaylı olarak bireyin kentin sunduğu olanaklardan faydalanmasını da engellemektedir (Alkimim vd., 2013:125).

Suç korkusunun mekânsal etkileri incelendiğinde ise karşılaşılan en temel sonucun mekândan uzaklaşma olduğu görülmektedir. Kadınlar ile yapılan bir araştırmada suç korkusu hissedilen mekâna ilişkin en temel davranışın kaçınma yani korku hissedilen mekândan uzak durma davranışı olduğu saptanmıştır (Çardak, 2012:27, Erkan, 2015). Bu da suç korkusu hissedilen mekânların insanlar tarafından daha az tercih edildiği sonucunu ortaya koymaktadır. Ayrıca ıssızlaşan bu mekânların daha fazla korku üretmesi de kaçınılmazdır. Ek olarak suç korkusu yaşayan bireyler güvenli buldukları mekânlarda toplanmakta veya böyle mekânlar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu süreç de kentsel yapı içinde ayrışmalara yol açmakta ve özellikle üst gelir grubunun talep gösterdiği, birbirinden ve çevreden izole bölgeler, kapalı siteler üretilmesine zemin hazırlamaktadır.

Suç Korkusu Yaklaşımları

Bireylerde oluşan suç korkusu bireysel deneyimler gibi içsel etmenlere ve mekânın özellikleri, çevrenin sosyal yapısı, medya gibi çevresel kaynaklara dayanmaktadır. Suç korkusu, bireylerin eğitim seviyesi, gelir seviyesi, ırk, yaş, ikamet süresi, mekâna ait olma duygusu ve cinsiyeti gibi içsel etmenlerle ilişkilidir (Gray, Jackson ve Farral, 2011). Bu bağlamda suç korkusundaki temel yaklaşımlardan birisi zayıflık/incinebilirlik yaklaşımıdır. Bu yaklaşım suç korkusunu bireylerin kişisel özellikleri ile ilişkilendirmekte, fiziksel olarak toplumun geri kalanından daha güçsüz, savunmasız ve dışsal etkilere karşı korunaksız oldukları kabul edilen grupların daha sık ve daha derin suç korkusu hissettikleri varsayımına dayanmaktadır. (Ferraro, 1995, Kul, 2013:31-37, Sipahi, 2016:45-51) Kadınlar, yaşlılar, engelliler ve sosyal destekten yoksun olduklarını düşünenlerin

çevreden aldıkları bilgileri daha yoğun biçimde suç korkusu duyumsamak yönünde yorumladıkları iddia edilmektedir. Bazı çalışmalarda yaşa bağlı anlamlı farklılıklar elde edilemezken, kişiye karşı işlenen suçlar konusunda kadınlarda suç korkusunun erkeklere göre daha yüksek olduğu araştırmalarla desteklenmektedir¹ (Jackson, 2009:14).

Bireylerin çevrenin risk düzeyi ile ilgili değerlendirme yapmasını sağlayan sistem, bu içsel ve dışsal etmenlerin farklı oranlardaki toplamından oluşmaktadır. (Smolej ve Kivivuari, 2006: 214). Bu değerlendirme sürecine göre bireyin mekânda korku hissetmesini biçimlendiren etmenlerden biri mekânı algılayış biçimidir. Korku mekânsal algıyı biçimlendirdiği gibi, mekânsal özellikler de risk algısını biçimlendirmektedir (England ve Simon, 2010).

Bazı yaklaşımlara göre suçun oluşumunda toplumsal ve fiziksel düzensizlik ile mekânsal bakımsızlığın suçun oluşumunda rol oynadığı kabul edilmektedir (Ferraro, 1995, Wilson & Kelling, 1982, Kul, 2012:39-42, Sipahi, 2016:51-60). Bu kabulden yola çıkarak aynı etmenlerin suç korkusunun da oluşumunda etkili olduğu, düzensizliğin algılanış şeklinin suç korkusunu belirlediği kabul edilebilir.

Çevresel etmenlere bağlı suç korkusunun ortaya çıkışı kullanıcıların, sosyal ve fiziksel çevreden gözlem yolu ile bilgi alması ve bu bilgiler ile çevredeki risk durumlarını değerlendirmeleri ile ilişkilidir (Ferraro, 1995). Mekânsal etmenler göz önünde bulundurulduğunda suç korkusunun artışı tetikleyen etmenler arasında çevredeki toplanmamış çöpler, gürültü, terk edilmiş yapılar, hasarlı araçlar gibi etmenler sayılmaktadır. Bunların yanı sıra suç nedeniyle kötü şöhreti olan bölgeler, tehdit oluşturduğu düşünülen (çeteler, sarhoşlar vb) kullanıcıların varlığı gibi sosyal etmenler ve o çevredeki suç vakalarının ciddiyeti ve bilinirliği de tetikleyici olabilmektedir (Taylor & Covington, 1993; McCrea et al., 2005, Yirmibeşoğlu ve Ergun, 2015, Kul, 2013:39, Uludağ ve Dolu, 2013:26). Kısacası bireyler yakın çevrelerindeki düzensizliği suç işareti olarak algılamakta ve bu işaretleri gözlemlediği çevreyi riskli, güvensiz olarak değerlendirerek suç ile bağdaştırmakta ve o çevreye ilişkin suç korkusu geliştirmektedir (Özaşçılar ve Ziyalar, 2009:9).

Çevresel düzensizliğin yanı sıra mekândaki görsel alan (karanlık, açıklık, kör noktaların varlığı), görsel kontrol düzeyi (mekâna bakan pençelerin varlığı, duvar ve çitlerin şeffaflığı, diğer insanların varlığı) gibi görme ve görülebilmeye ilişkili niteliklerin de suç korkusu konusunda etkili olduğu vurgulanmaktadır (Treske vd.,1990; Tandoğan ve İlhan, 2016; Fisher ve Nasar, 1992). Özellikle 'gece' Kul'a göre (2013) suç açısından olumsuz anlam yüklenen bir zaman dilimidir. Suç istatistiklerine göre suçların daha çok gündüz meydana gelmesine karşın, yapılan araştırmalarda bireyler geceleri daha güvensiz

bulmaktadırlar. Bunda görme, görülme, yardım alma konularındaki olumsuz durumlar, ıssızlık gibi etmenlerin etkisi olduğu varsayılabilir.

Greene ve Greene (2013)'e göre suç korkusunun azaltılmasında önemli bir etmen olarak belirlenen 'diğer insanların varlığı, görülebilmeye etkili olduğu kadar, yardıma erişebilmede de etkilidir. Yardıma erişebilme duygusunu güçlendiren ve bağlı olarak suç korkusunu azaltan etmenler bekçi, polis gibi güvenlik görevlilerinin, karakol, toplu taşıma durakları gibi mekânların varlığı da sayılabilir. Ancak bazı mekânlar ve kullanımlar da suç korkusunun tetiklenmesinde veya artmasında etkili olmaktadır. Bunlar içkili işletmelerin yakını, altgeçitler, terk edilmiş yapılar, gece ıssız olan park alanları, bağımlıların toplandığı, güven telkin etmeyen mekânlar olarak sıralanabilir (Greene ve Greene, 2013, Erkan, 2015).

Bunlara ek olarak içinde bulunan çevrenin sosyal yapısı, çevrede yaşayanların sosyal profili, tanıdıklık, çevrede yaşama süresi, çevrenin kimliği, çevrenin suçluluk düzeyi, kötü şöhreti gibi özellikleri de kullanıcının suç korkusu düzeyinde etkili olmaktadır (Greene ve Greene 2013, Yirmibeşoğlu ve Ergun, 2015). Ferraro (1995) potansiyel olarak tehdit edici durumları değerlendirirken iki uyarıcı ele almıştır. Bunlar çevresel değişkenler ve güvenli olmayan ortamlar hakkında paylaşılan bilgilerdir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar en az çevresel etmenler kadar sosyal etmenlerin de bir yeri güvensiz olarak tanımlamada etkili olduğunu göstermektedir (Valera ve Guàrdia, 2014:196). Bunlardan anlaşılacağı üzere insanlar tehlikeli olarak algıladıkları ve korkuyla tepki verdikleri yerlerin sosyo-fiziksel özelliklerine odaklanmaktadırlar (Wilcox, Quisenberry ve Jones, 2003).

Günümüz kentlerinin en temel sorunlarından biri olan güvenlik konusuna suç korkusu çerçevesinde bakan bu çalışmada İstanbul'un çok sayıda ziyaretçi alan ilçelerinden birinin merkezi incelenmiştir. Son yıllarda eğlence ve kültür odağı haline gelen Kadıköy sadece İstanbul'un değil dünyanın pek çok yerinden ziyaretçiyi çekmektedir. Artan kullanıcı nüfusu kent merkezinde güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada Kadıköylüler ve ziyaretçilerin alanında hissettikleri suç korkusu ve güvenlik algılarını incelemekte, aralarında fark olup olmadığını saptamaya çalışılmaktadır.

Kadıköy

Kadıköy ilçesi farklı kesimlerden çok sayıda insanın bir araya geldiği bir merkezdir. Son yıllarda daha kalabalık, daha kozmopolit hale gelen merkezin gece nüfusu gündüz nüfusuna oranla çok düşük olsa da, eğlence ve yeme içme mekânları nedeniyle gece geç saatlere kadar yaşayan bir merkez hâline gelmiştir. Bu durumda ilçenin konumuyla beraber, çalışma alanında son

¹ Jackson'ın (2009:371) çalışmasında kişiye karşı işlenen suçlarda cinsiyet farkı kadınlar aleyhine ortaya konulurken, mülke karşı işlenen suçlarda cinsiyet farkı saptanamamıştır.

yıllarda hız kazanmış ulaşım projeleri ile aktarma istasyonu niteliği kazanmasının da büyük etkisi vardır. 2012 yılında hizmet vermeye başlayan Kadıköy-Kartal Metrosu, 2013 yılında hizmet vermeye başlayan Marmaray ve bu projelerin Kadıköy'e çıkış noktaları yalnızca fiziksel çevreyi değiştirmemiş, bir yandan da ilçeye çevre ilçelerden nüfus akışı sağlamıştır. TÜİK 2017 verilerine göre 451453 kişilik nüfusa sahip Kadıköy'de, gezmeye, eğlenmeye, alışverişe, resmi işlemlerinin takibine ya da çalıştığı işyerine gelen kesimlerden oluşan 3 milyon ziyaretçi nüfus bulunmaktadır (Kadıköy İlçe Nüfus Müdürlüğü, 2017). Bu durumda ilçenin yerleşik nüfusunun yaklaşık olarak 6.5 katı kadar çeşitli noktalardan gelen insanlar, çeşitli sebeplerle (iş, eğlence, aile-arkadaş ziyareti, ulaşım, alışveriş... gibi) Kadıköy'ü ziyaret etmektedir.

Bu çalışma için Kadıköy'ün seçilmesinin başında merkezin yoğun ve çeşitli kullanıcı profiline sahip olması gelmektedir. Kadıköy'ün seçilmesini etkileyen diğer neden ise ilçenin yapılan bir araştırma sonucunda en güvenli 3 ilçeden biri olduğunun belirlenmesidir (Bilen vd. 2013:157). Bu durum, suç korkusunu güvenli olduğu bilinen bir alanda inceleyerek, suç oranlarından bağımsız mekânsal etmenlere odaklanmayı kolaylaştıracağı için önemlidir. Diğer nedeni ise Kadıköy'ün çeşitli ulaşım modları ve sahip olduğu işlevler sayesinde farklı kesimlerden, çok sayıda insanın bir arada yaşadığı, çalıştığı veya içinden gelip geçtiği bir yer ve önemli bir aktarma merkezi olmasıdır. Sadece toplu taşıma yoluyla çalışma alanına gelen nüfus incelendiğinde merkezin ziyaretçi sayısının günlük 900.000² kişiyi aştığı görülmektedir.

Kadıköy'de çalışma alanı olarak belirlenen alan; ziyaretçi nüfusu yüksek olan, geleneksel çarşuyu kapsayan, perakende ticaret alanları ile aktarma merkezi ve rekreasyon alanı olarak işlev gören kıyı alanlarını içeren merkez alanıdır. Bu alanlarda haftanın çeşitli gün ve saatlerinde gözlemler gerçekleştirilmiş, aşağıda yöntemi açıklanan anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışmasında sorular merkez hakkında olmasına karşın bazı katılımcıların merkez dışından da örnekler verdiği görülmüştür.

Yöntem

Araştırma suç korkusu kavramı ve bu konuda yapılmış çalışmaları inceleyerek başlamıştır. Üstteki bölümde açıklanan etmenler bağlamında çalışma alanının seçilmesi ile alandaki kullanıcının konu hakkındaki düşünceleri ve duygularını derlemek amacıyla geniş kapsamlı bir anket uygulanmıştır. Araştırmanın

anket süreci 2017 yılının Mayıs ve Haziran aylarında yürütülmüş, 171'i çevrimiçi, 216'sı yüz yüze olmak üzere toplam 387³ adet anket gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi gerçekleştirilen anketler sokakta gündelik hayatın acelesi içinde, anket yanıtlamak için vakit harcamak istemeyen katılımcıları çalışmaya dahil edebilmek; çalışmada alanda uygulanan ayaküstü, hızlıca/çok da düşünmeden verilen yanıtların oranını azaltabilmek; sosyal medyayı etkin kullanan genç kesimin ilgisini çekebilmek amacıyla uygulanmıştır. Bu anketler Kadıköy ile ilgisi bulunan (Kadıköy'de yaşayan, çalışan veya ziyaret eden) bireylere sosyal medya aracılığıyla ulaşılarak uygulanmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen anketler ise hafta içi ve hafta sonu olmak üzere, geleneksel çarşı içi, sahil bölgesi, iskeleler, duraklar ve metro çıkışlarının çevresi, Altıyol, Bahariye, Rıhtım ve Söğütluçeşme caddeleri gibi ticaret alanlarında kullanıcıların yoğunlaştığı altbölgelelerde rastgele seçilen kullanıcılara uygulanmıştır.

Anketin ilk bölümünde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, medeni durum, yaşanan ve çalışılan semt gibi bilgileri ve herhangi bir suçun mağduru olup olmadıkları sorulmuştur.

Anketin ikinci bölümünde katılımcılardan Kadıköy merkezi hangi sıklıkta, ne amaçla ve hangi zaman dilimlerinde kullandıkları bilgileri derlenmiştir. Bu sorunun devamında katılımcılara Kadıköy'de güvende hissetmedikleri bir yer olup olmadığı sorulmuştur. Yanıt evet ise nerede ve hangi zaman diliminde korku hissedildiği bilgisi derlenmiştir.

Anketin devamında açık uçlu soruya verilen yanıtları test etmek, atlanan ve/veya unutulmuş bir mekânı anımsatmak amacıyla katılımcılardan Kadıköy ve çevresi için korku hissettiren mekânlar sorgulanmıştır. Katılımcının 'hiç katılmıyorum' ve 'kesinlikle katılıyorum'⁴ arasında değişen 5 kademeli likert ölçeği ile değerlendireceği, korku hissedilebilecek mekânlar sıralanmıştır. Korku hissedilmesine neden olabilecek 15 adet mekân ve mekânsal nitelik tarifi yapılmıştır. Katılımcı istediği kadar seçeneği işaretlemekte özgür bırakılmış, ayrıca seçenekler arasında bulunmayan ancak korku hissettiği bir mekânı yazması için boş bir satır sunularak cesaretlendirilmiştir. Bu bölümdeki tanımlar toplu taşıma araçları; otobüs–minibüs durakları; metro istasyonları; alt geçit; konut alanları; (gece) çarşı bölgesi; (gece) sahil bölgesi; ara sokak; ana cadde; park; içki servisi yapılan yerlerin yakını; açık otopark; kapalı otopark; duvar yazıları/resimleri olan yerler; terk edilmiş, boş yapıların çevresi biçiminde ifade edilmiştir.

² Kadıköy merkezindeki yaklaşık kullanıcı sayısını belirlemek için, Kadıköy Belediyesi'nden elde edilen, 2017 yılı İstanbul Şehir Hatları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Raylı Sistem Projeler Müdürlüğü ve Toplu Ulaşım Hizmetleri Müdürlüğü verilerinden faydalanılmıştır. Bu veriler ile çalışma alanında toplu ulaşım duraklarını (istasyon, iskele) kullanan yaklaşık yolcu sayısı hesaplanmıştır. Kadıköy-Kartal metrosu, Kadıköy istasyonunu kullanan günlük ortalama yolcu sayısı 250.000 kişi, Kadıköy'deki iskeleleri kullanan sayısı günlük ortalama 60.690 kişi, Kadıköy'den kalkan otobüs hatlarındaki yolcu sayısı ortalama 586.235 kişi olarak alınmıştır. Bu değerler içinde minibüs, dolmuş, özel araç kullanarak ve yaya olarak merkeze ulaşan ziyaretçiler dahil değildir.

³ Evrenin büyüklüğü bilinmiyorsa, + - 0.05 örnekleme hatası ve %95 güven aralığı sınırları dahilinde en az 384 anketin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:50). Bu çalışmada 395 anket gerçekleştirilmiş ve 387 anket değerlendirilmiştir.

⁴ Hiç katılmıyorum (1-1.799), katılıyorum (1.80-2.599), kararsızım (2.6-3.3999), katılıyorum (3.4-4.1999), kesinlikle katılıyorum (4.2-5).

Anketin diğer bölümü korku kaynağı olabilecek koşulların sorgulandığı bölümdür. Tanımlanan durumların hepsi suç korkusu ile ilgili seçilmemiş sokak hayvanlarının varlığı, kaybolmak gibi diğer korku durumları da tarif edilmiştir. Bu ifadeler katılımcıların korku hissettikleri koşulları anlamak adına oluşturulmuş seçeneklerdir. Burada suç korkusunun yanı sıra kentsel mekânda duyumsanabilecek rahatsızlık veren duyguları harekete geçireceği varsayılan durumlar tarif edilmiştir. Bu koşullar; kaybolmak; kalabalık; ıssızlık; karanlık; dilenciler, tinerci ya da evsizlerin varlığı; yabancıların laf atması; sokak hayvanlarının varlığı; size bakılması; kalabalık bir grubun gürültü yapması biçiminde durum tarif eden dokuz tanımdan oluşmaktadır. Yine en alta katılımcının seçenekler arasında olmayan bir durumu ekleyebileceği, boş bir satır bırakılmıştır.

Çalışmada Kadıköy'de yaşayan ve çalışanlar ile ziyaretçiler arasındaki 'korku' duygusu bağlamında mekânın algılanmasındaki farklılıklar saptanmaya çalışılmıştır. Kadıköy'de yaşayan ve çalışanların daha uzun süre bu alanda bulunmaları, ziyaretçilere kıyasla bu alanda bulunmaları kendi tercihleri bile olsa zorunluluklara dayalı olması ve/veya mekâna daha fazla aidiyet geliştirmiş olma olasılıkları gözetilerek ziyaretçilerden ayrı değerlendirilmişlerdir. Ziyaretçiler ise alanda alışveriş, eğlence, rekreasyon ve ulaşım amaçlı, görece daha kısa süreli ve daha seyrek bulunan kişilerden oluşmaktadır. Bu iki farklı kullanıcı grubunun Kadıköy merkezindeki suç korkusu algılarında farklılık olup olmadığı bağımsız gruplar için t-testi ile değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmada ölçek güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ölçek maddeleri 25, Cronbach's Alpha değeri 0.9290 olarak saptanmıştır.

Bulgular

Ankete katılan kadınların sayısı erkeklerin sayısından fazladır. Bunun nedeni, kadınların ankete katılmakta daha istekli olmalarından kaynaklanmıştır. Bunun da sebebi Jackson'a göre (2009:371, 381) erkeklerin korkularını ifade etmede kadınlar kadar rahat olmalarını⁵ olabilir.

Çalışmaya katılanların eğitim düzeyinin de, %79'u lisans ve üzeri mezun ile oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu da çevre sakinlerinin ve ziyaretçilerin eğitim düzeyinin yüksek olması ve eğitilmiş kesimin ankete daha çok ilgi göstermesi ile açıklanabilir. Ankete katılanların %31'i Kadıköy'de yaşayan ve çalışan, %69'u ise Kadıköy'ü çeşitli amaçlarla ziyaret eden kişilerden oluşmaktadır (Tablo 1).

İstanbul'da yapılan bir araştırmaya göre bir suça maruz kalma korkusu yaşayarak güvenle hareket edemeyeceğini düşünenlerin oranı %79 (Kul, 2013:86, Karasu, 2017:63) iken; ankete katılan

Kadıköy sakinlerinin (yaşayan ve çalışanların toplamı) %38'i, ziyaretçilerin ise %44'ü Kadıköy'de güvende hissetmedikleri bir yer olup olmadığı sorusuna 'evet' yanıtı vermişlerdir (Tablo 2, 4).

Aşağıdaki Tablo 2 örnekleme dahil olan kişilerin Kadıköy'de bulunma sıklıklarına göre sırasıyla, "korku hissedilen yer olup olmadığı", "korku hissedilen saatler" ve "korku hissedilen zaman dilimi" sorularına verdikleri cevapların ortalamalarını göstermektedir. Söz konusu cevaplar, korku hissedilen yerler için sırasıyla "1=Evet" ile "2=Hayır" seçeneklerini içermektedir. İkinci olarak, korku hissedilen saatler için cevaplar, "1=Sabah", "2=Öğle", "3=Akşam", "4=Gece", "5=Hepsi" ve "0=Hiçbiri" arasında dağılmaktadır. Son olarak, korku hissedilen zaman dilimi için cevaplar, "1=Hafta içi", "2=Hafta sonu", "3=Her ikisi de", "0=Hiçbiri" seçeneklerini içermektedir.

Bu doğrultuda, verilen cevapların ortalaması sırasıyla "korku hissedilen yer olup olmadığı" durumu için, iş ve barınma amaç-

Tablo 1. Anket katılımcılarının cinsiyeti, eğitim düzeyi ve Kadıköy'de bulunma nedenleri

	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
	237	61.2	150	38.8	387	100
Yaş						
15-25	63	27	35	23	98	25
26-35	91	38	62	41	153	40
36-45	51	22	24	16	75	19
46-55	17	7	11	7	28	7
56-65	9	6	13	9	22	6
65+	6	14	5	24	11	17
Total	237	100	150	100	387	100
Eğitim düzeyi						
İlkokul	7	3	6	4	13	3
Ortaokul	5	2	7	5	12	3
Lise	38	16	20	13	58	15
Üniversite	143	60	96	64	239	62
Lisansüstü	44	19	21	14	65	17
Total	237	100	150	100	387	100
Kadıköy'de bulunma nedeni						
Barınma ve çalışma	65	27	55	37	120	31
Diğer	172	73	95	63	267	69
Total	237	100	150	100	387	100

⁵ Jackson'a göre (2009:371, 381) kadınlara kıyasla erkekler korku hissettiğini ifade etmek ve bildirmek konusunda daha az isteklidir. Bu durum bu konudaki araştırmaların sonuçlarını kısmen etkileyebilecek bir etmendir ve göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada da elde edilen cinsiyet farklılıkları, kaygıdaki gerçek farklılıklara değil, araştırmaya katılma konusunda gösterilen sosyal istekliliğe ve kendini ifade etme eğilimlerine bağlı olabilir.

lı Kadıköy'de bulunanlarda 1.39, alışveriş, eğlence vb. nedenlerle Kadıköy'de bulunanlarda 1.43 şeklindedir. Korku hissedilen saatler için ise cevapların ortalaması sırasıyla iş ve barınma amaçlı Kadıköy'de bulunanlarda 2.35, alışveriş, eğlence vb. nedenlerle Kadıköy'de bulunanlarda 2.51 şeklindedir. Korku hissedilen zaman dilimi için ise cevapların ortalaması sırasıyla iş ve barınma amaçlı Kadıköy'de bulunanlarda 1.26, alışveriş, eğlence vb. nedenlerle Kadıköy'de bulunanlarda 1.27 şeklindedir.

Korku hissedilen yer ve zaman dilimleri konusunda 'hiçbiri' seçeneğini işaretleyen katılımcıların cevapları değerlendirmeye dahil edilmediğinde; korku hissedilen saat için ortalama 3.84 yani gece saatleri, korku hissedilen zaman diliminde ise ortalama 2.29 ile hafta sonları korku hissedilen zamanlar olduğu saptanmıştır. Kadıköy'de korku hissedilen zaman dilimine, haftanın günlerine göre bakıldığında hafta içi veya hafta sonu zamanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Kadıköy sakinlerinin %40'ı "Hiçbiri" diyerek suç korkusu hissini belirli saatlere göre oluşmadığını veya değişiklik göstermediğini ifade ederken, geri kalan (%60) belirli saatlerde korku hissettiğini ifade edenlerin %79.1'i gece saatlerinde suç korkusu arttığını açıklamıştır. Kadıköy'de ziyaretçi olanların ise %34'ü "Hiçbiri" diyerek suç korkusunun hissini belirli saatlere göre oluşmadığını veya değişiklik göstermediğini ifade ederken, geri kalanın (%66) %76.1'i gece saatlerinde suç korkusunun arttığını ifade etmiştir. Bu durumda Kadıköy'ün ziyaretçisi veya sakini arasında fark olmaksızın en çok korku duyulan saatin gece saatleri olduğu sonucu çıkarılabilir. Türkiye genelinde ve Beyoğlu'nda yapılmış araştırmalarda da gece saatleri konusunda benzer sonuçların elde edildiği görülmüştür. Türkiye genelinde yapılmış olan araştırmada katılımcıların %34.2'si

(Uludağ ve Dolu, 2011:61-62, Karasu, 2017:58), başka bir araştırmada ise katılımcıların %60,4'ü gece tek başına dışarı çıkmayı güvenli bulmadığını (Sipahi, 2016:89, Karasu, 2017:58) belirtmiştir. Beyoğlu'nda gerçekleştirilen suç korkusu araştırmasında, sakinlerin çoğu (%81) ve ziyaretçilerin çoğu (%81) alanın gün boyu güvenli olduğunu belirtirken; gece güvenliği açısından yarından fazla sakin (%53.4) ve ziyaretçi (%57.2) Beyoğlu'nu güvenli bulmadığını belirtmiştir (Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2016:3112).

Gerçekleştirilen t-testi sonucunda Kadıköy sakinleri ile ziyaretçiler arasında korku hissedilen yer olup olmadığı konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Testin boş hipotezi iki grubun ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı yönündedir. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda, "korku hissedilen yer olup olmadığı", "korku hissedilen saatler" ve "korku hissedilen zaman dilimi" soruları için Kadıköy'de bulunma nedeni bakımından kişiler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Her iki grup içinde cevapların ortalaması istatistiksel olarak aynı anlama gelmektedir. (Tablo 2)

Anket katılımcılarının çoğu Kadıköy güvende hissetmediği yerlerin bulunmadığını ifade etse de Kadıköy'de bulunma nedenine göre sakinlerinin %38'i, ziyaretçilerinin %44'ü de Kadıköy'de güvende hissetmediği yerler bulunduğunu ifade etmiştir. Beyoğlu'nda gerçekleştirilen suç korkusu araştırmasında da benzer biçimde sakinlerin (%79.4) ve ziyaretçilerin (%84.7) çoğunun tek başına yürümekten korkmadığı; ancak sakinlerin %31.7'sinin ve ziyaretçilerin %41.1'inin bazı sokaklardan geçmekten korktuğu sonucuna varılmıştır (Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2016:3112).

Tablo 2. Bağımsız gruplar için t-testine göre katılımcıların Kadıköy'de bulunma nedenine bağlı korku hissetme durumu

Kadıköy'de bulunma nedenine bağlı korku hissi	N	Ortalama	Std. hata	Levene eşit varyans testi		T testi			95% Güven aralığı		
				F	p	t	df	p	Alt bant	Üst bant	
Korku hissi											
Barınma ve çalışma	120	1.3917	0.0447	Eşit varyans varsayımı altında	2.858	.092	-.787	385	.432	-.14967	.06409
Diğer	267	1.4345	0.0304								
Korku hissedilen saat											
Barınma ve çalışma	120	2.3500	0.1793	Eşit varyans varsayımı altında*	4.508	.034	-.782	385	.435	-.57310	.24688
Diğer	267	2.5131	0.1142								
Korku hissedilen zaman dilimi											
Barınma ve çalışma	119	1.2689	0.1209	Eşit varyans varsayımı altında	2.437	.119	-.042	379	.967	-.28337	.27157
Diğer	262	1.2748	0.0776								

*"Korku hissedilen saat" değişkeni Levene Testi'ni geçememekle birlikte, varyansın homojen olup olmaması durumları arasında test skorları yönünden bir fark bulunmamaktadır.

Kadıköy'de katılımcıların korku hissettikleri yerler incelendiğinde en yüksek değere (sakinlerin %25'i ve ziyaretçilerin %41'i) sahip yerin Kadıköy rıhtım bölgesi olduğu görülmektedir. İskeleler, otobüs, minibüs durakları ile gün içinde en kalabalık, gece saatlerinde de ıssız olan bu bölge ziyaretçiler için sakinlerden daha fazla korkuya neden olmaktadır. Buna ek olarak metrobüs durağı çevresi, Hasanpaşa, Söğütluçeşme tren istasyonu ve altgeçidi ikinci sırada yer almaktadır. Ara sokaklar, çarşı, Altıyol civarı ise yine ziyaretçiler tarafından daha güvensiz görülen alanlardır. Buna karşılık Yeldeğirmeni'nden rıhtıma inen sokaklar ile çalışma alanında olmamasına rağmen Fikirtepe'yi Kadıköy sakinlerinin güvensiz bulduğu saptanmıştır (Tablo 3).

Ankette açık uçlu olarak sorulan korku hissedilen yerler sorusuna verilen yanıtları test etmek, yanıtlarda hiç sözü edilmeyen seçenekler ve durumları da irdeleyebilmek amacıyla katılımcılara Kadıköy kullanıcısının korku hissedebilecekleri, gözlemler sonucunda belirlenen bir 15 adet mekân tarifi edilmiştir. Kadıköy'de korku hissedilen mekânları anlayabilmek için, yer adı belirtmeden kullanılan bu ifadeleri, katılımcıların beşli likert ölçeği ile değerlendirmesi istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 'altgeçit' (Kadıköylüler 3.23, ziyaretçiler 3.31), 'gece çarşı bölgesi' (Kadıköylüler 3.43, ziyaretçiler 3.60), 'gece sahil bölgesi' (Kadıköylüler 3.28, ziyaretçiler 3.27), 'ara sokak'

(Kadıköylüler 3.00, ziyaretçiler 3.32), ve 'terk edilmiş boş, yapı ve arazilerin çevresi' (Kadıköylüler 3.43, ziyaretçiler 3.60), Kadıköy'de korku hissedilen alanlar olarak saptanmıştır. Bunların dışında 'konut alanları', 'ana cadde' ve 'duvar resimleri ve yazıları olan alanlar'ın görece daha az kişi tarafından, daha az korku hissedilen alanlar olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Aşağıdaki t-testine göre sırasıyla "toplu taşıma araçları", "duvar yazıları-resimleri olan yerler" ve "ara sokak" için hesaplanan test istatistiği kritik değer üstündedir ($P_{\text{TOPLUTAŞIMA}}=0.035<0.05$, $P_{\text{DUVARYAZILARI}}=0.001<0.05$, $P_{\text{ARASOKAK}}=0.025<0.05$). Sıralanan yerler için iki grubun verdiği cevaplar arasındaki istatistiksel fark, bu yerlerde Kadıköylüler ile ziyaretçiler arasında korku hissi bağlamında farklılık bulunduğunu göstermektedir. Buna göre bu yerlerde ziyaretçiler, Kadıköylülere oranla daha çok korku hissine kapılmaktadır (Tablo 4).

Ankette açık uçlu ve likert tipi sorular ile sorulan korku hissedilen yerler sorusuna, ek olarak yine gözlemlere dayanarak, dokuz adet korku hissedilebilecek koşul tarif edilmiştir. Katılımcılardan bu koşulları da beşli likert ölçeği ile değerlendirmeleri istenmiştir. Söz konusu likert ölçeği, sırasıyla "1=Hiç Katılmıyorum" ile "5=Kesinlikle Katılıyorum" seçenekleri arasında dağılmaktadır. Yapılan değerlendirmeye göre seçenekler

Tablo 3. Katılımcıların Kadıköy'de güvende hissetmediği yerler

	Kadıköy'de bulunma nedenine göre					
	Yaşayan+çalışan	%	Ziyaretçi	%	Toplam	%
Kadıköy'de güvende hissetmediğiniz bir yer var mı?						
Evet	46	38	117	44	163	42
Hayır	74	62	150	56	224	58
Toplam	120	100	267	100	387	100
Kadıköy'ün neresinde kendinizi güvende hissetmezsiniz?						
Rıhtım, sahil, minibüs durakları, iskele çevresi, metro girişleri	13	25	47	41	60	35
Metrobüs, Söğütluçeşme, Hasanpaşa, altgeçit	8	15	12	10	20	12
Ara sokaklar	4	8	18	16	22	13
Çarşı, merkez, Altıyol civarı	4	8	17	15	21	12
Alkollü mekanları, barlar sokağı	5	10	8	7	13	8
Fikirtepe	7	13	7	6	14	8
Yeldeğirmeni, orada rıhtıma inen sokaklar	8	15	-	-	8	5
Her yer	1	2	-	-	5	3
İssız, sessiz, karanlık sokaklar	2	4	2	2	4	2
Ana cadde	-	-	2	2	2	1
Metro istasyonları	-	-	2	2	2	1
Otopark	-	-	1	1	1	1
Toplam	52	100	116	100	172*	100

*Bazı katılımcılar 'güvende hissetmedikleri' birden fazla yer belirttiklerinden, toplam değer 'evet' yanıtından fazladır.

Tablo 4. Bağımsız gruplar için t testine göre katılımcıların Kadıköy'de korku hissettiği yerler

Kadıköy'de bulunma nedenine bağlı korku hissi	N	Ortalama	Std. hata	Levene eşit varyans testi			T testi				
				F	p	t	df	p	95% Güven aralığı		
									Alt bant	Üst bant	
Toplu taşıma araçları											
Barınma ve çalışma	120	2.3000	0.1151	Eşit varyans varsayımı altında	.021	.885	-2.121	385	.035	-.55503	-.02100
Diğer	267	2.5880	0.0749								
Otobüs minibüs durakları											
Barınma ve çalışma	120	2.5250	0.1177	Eşit varyans varsayımı altında	.005	.941	-1.666	385	.096	-.52112	.04303
Diğer	267	2.7640	0.0803								
Metro istasyonları											
Barınma ve çalışma	120	2.3500	0.1114	Eşit varyans varsayımı altında	.224	.637	-0.850	385	.396	-.37912	.15028
Diğer	267	2.4644	0.0751								
Alt geçit											
Barınma ve çalışma	120	3.2333	0.1211	Eşit varyans varsayımı altında	.003	.959	-0.533	385	.594	-.36358	.20852
Diğer	267	3.3109	0.0809								
Konut alanları											
Barınma ve çalışma	120	1.9750	0.0865	Eşit varyans varsayımı altında	.798	.372	-0.267	385	.790	-.24056	.18307
Diğer	267	2.0037	0.0609								
Gece çarşı bölgesi											
Barınma ve çalışma	120	3.4333	0.1158	Eşit varyans varsayımı altında	.435	.510	-1.252	385	.211	-.44566	.09885
Diğer	267	3.6067	0.0769								
Gece sahil bölgesi											
Barınma ve çalışma	120	3.2833	0.1231	Eşit varyans varsayımı altında	.157	.692	0.042	385	.966	-.28097	.29333
Diğer	267	3.2772	0.0808								
Park											
Barınma ve çalışma	120	2.7083	0.1180	Eşit varyans varsayımı altında	.512	.474	-0.447	385	.655	-.34090	.21450
Diğer	267	2.7715	0.0784								
Açık otopark											
Barınma ve çalışma	120	2.2417	0.1032	Eşit varyans varsayımı altında	1.552	.214	-1.234	385	.218	-.41264	.09448
Diğer	267	2.4007	0.0730								
Kapalı otopark											
Barınma ve çalışma	120	2.4667	0.1165	Eşit varyans varsayımı altında	.063	.803	-1.361	385	.174	-.47064	.08562
Diğer	267	2.6592	0.0791								
Duvar yazıları/resimleri olan yerler											
Barınma ve çalışma	120	1.6000	0.0752	Eşit varyans varsayımı altında	.560	.455	-3.261	385	.001	-.53312	-.13205
Diğer	267	1.9326	0.0594								

Tablo 4. Devamı

Kadıköy'de bulunma nedenine bağlı korku hissi	N	Ortalama	Std. hata	Levene eşit varyans testi			T testi			95% Güven aralığı	
				F	p	t	df	p	Alt bant	Üst bant	
Ara sokak											
Barınma ve çalışma	120	3.0083	0.1204	Eşit varyans varsayımı altında	.456	.500	-2.246	385	.025	-.60245	-.04006
Diğer	267	3.3296	0.0792								
Ana cadde											
Barınma ve çalışma	120	1.9667	0.0975	Eşit varyans varsayımı altında	.767	.382	0.276	385	.783	-.18597	.24664
Diğer	267	1.9363	0.0593								
İçki servisi yapılan yerlerin yakını											
Barınma ve çalışma	120	2.1750	0.1145	Eşit varyans varsayımı altında	.278	.598	-0.370	385	.712	-.31399	.21455
Diğer	267	2.2247	0.0740								
Terk edilmiş, boş arazilerin çevresi											
Barınma ve çalışma	120	3.4333	0.1158	Eşit varyans varsayımı altında	.435	.510	-1.252	385	.211	-.44566	.09885
Diğer	267	3.6067	0.0769								

arasında yer alan 'karanlık' (Kadıköylüler 2.92, ziyaretçiler 2.94), ankette 'yabancıların laf atması' olarak ifade edilen sözlü taciz (Kadıköylüler 2.76, ziyaretçiler 3.17), 'dilenci, tinerci vb kimselerin varlığı' (Kadıköylüler 3.05, ziyaretçiler 3.23) korku hissedilen koşullar olarak öne çıkmaktadır. 'Kaybolmak', 'sokak hayvanlarının varlığı' ise genel olarak korkuya neden olmayan koşullar olarak kaydedilmiştir (Tablo 5).

Korku hissedilen koşullara ilişkin gerçekleştirilen t-testinde ise 'kaybolmak' ve 'yabancıların laf atması' durumları kritik değerler üzerindedir ($p_{KAYBOLMAK}=0.035<0.05$, $p_{YABANCIKLARINLA-FATMASI}=0.001<0.05$). Başka deyişle sıralanan koşullar için iki grubun verdiği cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmakta, bu koşullarda Kadıköy'de barınma ve çalışma amacıyla bulunan Kadıköylüler ile diğerleri arasında korku hissi bağlamında anlamlı bir fark oluşmaktadır. Kadıköy'de iş ve barınma nedeniyle bulunan kişiler bu koşullarda diğerlerine kıyasla daha az korku hissine kapılmakta, ziyaretçiler bu iki durumda daha fazla korku hissetmektedirler. Diğer tüm koşullarda kişilerin verdiği cevaplar arasında Kadıköy'de bulunma nedeni bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Tablo 5).

Değerlendirme

Bu çalışma ile İstanbul'un en güvenli olduğu düşünülen üç ilçesinden biri olan Kadıköy'ün merkezinde, Kadıköy sakinlerinin ve ziyaretçilerin mekâna ve koşula bağlı güvensizlik algısı ve suç korkusu araştırılmıştır. Çalışmanın en önemli

kısıt çalışma alanına ilişkin suç oranları elde edilemediğinden gerçek suç ve suç korkusu arasındaki ilişkinin doğrudan irdelenememesidir. Diğer önemli kısıt çalışmanın, katılmaya gönüllü, (Kadıköy'de yaşayan, çalışan ya da Kadıköy'ü ziyaret eden) rastgele örneklerle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu durum aslında korku hissettiği için yabancılarla konuşmaya çekinen, hatta korku hissettiği için kamusal mekânlardan uzak duran kişilerle görüşülemediği sonucunu doğurmakta ve genelleme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmada suç korkusu konusunda medya ve benzeri mecraların etkileri de araştırma dışı bırakılmıştır. Ancak çalışmanın özgün yönü farklı kullanıcı grupları ile mekânsal etmenleri öne çıkaran bir çalışma olmasıdır.

Yapılan bu çalışmada Kadıköy ile ilgili iki konuda yorum yapılabilmektedir. Bunlardan ilki mekân ve zaman etmeni bağlamında Kadıköy'ün güvensiz görülen mekânları ile olası nedenlerine ilişkin değerlendirmeler, diğeri mekânda bulunma amacı ve kullanım sürelerine bağlı olarak hissedilen güvensizlik ve suç korkusu konusundaki farklılıklardır.

Zaman etmeni ele alındığında gece saatleri güvensizlik duygusunun arttığı bir zaman dilimi olarak ifade edilmektedir (Treske vd., 1990; Koskela ve Pain, 2000; Thomas ve Bromley 2000; Greene ve Greene, 2003; Haans ve Kort, 2012; Uludağ, 2010; Yirmibeşoğlu ve Ergun, 2015; Tandogan ve İlhan, 2016; Karasu, 2017). Bunun nedeni günün geç saatlerinde ıssızlaşma, karanlık, kötü aydınlatma ve benzeri etmenler olabileceği gibi,

Tablo 5. Bağımsız gruplar için t testine göre katılımcıların Kadıköy'de korku hissettiği koşullar

Kadıköy'de bulunma nedenine bağlı korku hissi	N	Ortalama	Std. hata	Levene eşit varyans testi		T testi						
				F	p	t	df	p	95% Güven aralığı			
									Alt bant	Üst bant		
Kaybolmak												
Barınma ve çalışma	120	1.5333	0.0793	Eşit varyans varsayımı altında	3.460	.064	-2.233	385	.026	-.44092	-.02800	
Diğer	267	1.7678	0.0607									
Kalabalık												
Barınma ve çalışma	120	2.2333	0.1152	Eşit varyans varsayımı altında	0.310	.578	-0.473	385	.636	-.34172	.20914	
Diğer	267	2.2996	0.0784									
İssızlık												
Barınma ve çalışma	120	2.5083	0.1195	Eşit varyans varsayımı altında	0.006	.940	0.511	385	.609	-.21024	.35799	
Diğer	267	2.4345	0.0806									
Karanlık												
Barınma ve çalışma	120	2.9250	0.1184	Eşit varyans varsayımı altında*	4.371	.037	-0.149	385	.882	-.32084	.27571	
Diğer	267	2.9476	0.0867									
Yabancıların laf atması												
Barınma ve çalışma	120	2.7667	0.1200	Eşit varyans varsayımı altında*	5.824	.016	-2.558	385	.011	-.71740	-.09383	
Diğer	267	3.1723	0.0916									
Sokak hayvanlarının varlığı												
Barınma ve çalışma	120	1.7417	0.1015	Eşit varyans varsayımı altında	0.344	.558	-0.584	385	.559	-.31023	.16810	
Diğer	267	1.8127	0.0676									
Dilenci, tinerici vb. varlığı												
Barınma ve çalışma	120	3.0583	0.1249	Eşit varyans varsayımı altında	0.167	.683	-1.163	385	.245	-.46777	.12002	
Diğer	267	3.2322	0.0830									
Kalabalık bir grubun size bakması												
Barınma ve çalışma	120	2.8083	0.1197	Eşit varyans varsayımı altında	2.403	.122	-1.185	385	.237	-.47992	.11906	
Diğer	267	2.9888	0.0868									
Kalabalık bir grubun gürültü yapması												
Barınma ve çalışma	120	2.5083	0.1195	Eşit varyans varsayımı altında	0.006	.940	0.511	385	.609	-.21024	.35799	
Diğer	267	2.4345	0.0806									

*"Karanlık" ve "Yabancıların laf atması" değişkenleri Levene Testi'ni geçememekle birlikte, varyansın homojen olup olmaması durumları arasında test skorları yönünden bir fark bulunmamaktadır.

Thomas ve Bromley'in (1996, 2000) araştırmalarında ortaya koyduğu, gece ekonomisinin merkeze çektiği toplumsal düzeni bozma eğilimi sergileyen kullanıcı tipolojisi de olabilmektedir. Bu çalışma da temelde benzer sonuçlara koşut, gece saatlerinin Kadıköy'de daha fazla güvensizlik hissine neden olduğunu göstermektedir.

Fisher ve Nasar (1992), aydınlatmanın güvenlik algısını etkileyen en önemli faktör olmadığı ve fiziksel çevrede bulunan diğer unsurların da etkili olduğu sonucuna varsa da, Loewen ve diğerleri (1993) yaptıkları araştırmada ortamdaki güvenlik duygusunu arttıran öğelerin başında aydınlatmanın olduğunu saptamışlardır. Yapılan başka bir çalışmada ise 13 araştırmanın

dokuzunda gerçek güvenlik ve aydınlatma arasında pozitif bir ilişki saptandığı, dört araştırmada ise aydınlatmanın güvenlik konusuna etki etmediği ifade edilmektedir (Welsh ve Farrington, 2007). Bu çalışmada Kadıköy'de korku duyulan koşullar sıralamasında ikinci sırada 'karanlık' ifadesinin çıkması, korku hissedilen zaman diliminin gece olduğu sonucunu desteklemektedir. Bu da merkezin belirli bölgelerinde, özellikle gece saatlerinde yüksek düzeyde gözetim gereksinimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Açık uçlu ve likert tipi olmak üzere iki farklı soru tipi ile sorulanan ve birbiri ile örtüşen 'güvensizlik hissedilen mekânlar' için verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, yanıtların büyük kısmının, özellikle gece saatlerinde kullanıcı nüfusu oldukça azalan, merkez işlevli ve ulaşım işlevli alanları işaret ettiği görülmektedir. Bu sonuçlar Beşiktaş Sinanpaşa Mahallesi'nde gerçekleştirilen çalışma ile kısmen benzerlik göstermektedir (Köklü, Yirmibeşoğlu, 2017:364). Her iki çalışmada da çarşı alanı, ticaret aksı, meydan/açık alanlar gibi bölgeler kullanıcı tarafından güvensiz olarak nitelendirilmektedir. Ancak Beşiktaş'ta Kadıköy'ün aksine kıyı bölgesi ve ulaşım alanları güvensizlik hissedilen alanların dışında kalmıştır. Kadıköy'de elde edilen bu sonucun olası nedenleri arasında gece saatlerinde azalan kullanıcı sayısına bağlı ıssızlık, görme/görülme konusunda yaşanan endişeler, aydınlatmanın yeterli olmayışı, özellikle gece saatlerinde geniş boş bir alana dönüşen kıyı bölgesinin iyi tasarlanmamış oluşu, yeterli denetimin olmayışı sayılabilir. Katılımcıların içinden çok sayıda ziyaretçi tarafından yukarıda tanımlanan çevrelerin güvensiz bulunmasının nedeni de ziyaretçilerin (özellikle geç saatlerde bölgeden ayrılmak amacıyla) bu ulaşım alanlarını kullanmalarıyla ilişkilidir.

Çalışmada güvensizlik duygusunun ziyaretçiler tarafından görece daha fazla hissedildiği görülmektedir. İngiltere'de yapılan bir araştırmada da benzer biçimde, kent merkezi hakkında güvensizlik dahil olmak üzere en olumsuz izlemlerin, merkezi daha seyrek kullanan ziyaretçiler tarafından dile getirildiği ifade edilmektedir (Thomas ve Bromley, 2000). Sonuçlar bu çevrelerde hissedilen tehdit algısının tehdit deneyiminden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Güvensiz addedilen ve korku hissedilen bu mekânlarda güvenlik algısını arttırmak amacıyla sorunun kaynağı saptanarak çözüm odaklı düzenlemelerin gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; katılımcıların içinde buldukları mekân ve koşulları yorumlayarak, suça maruz kalma olasılığı nedeniyle endişe duydukları anlaşılmaktadır. Kullanıcı mekânsal algıya dayalı risk değerlendirmeleri sonucunda çevrenin güvensizlik ve suç potansiyelini değerlendirmekte, mağduriyet yaşama olasılığını yorumlamakta bağlı olarak mekânı güvenli veya güvensiz olarak tanımlamaktadır.

Çalışmadaki ilginç sonuçlardan diğeri; uluslararası yazının ak-

sine, duvar yazıları ve resimlerinin (*Kadıköylülere kıyasla ziyaretçilere biraz daha yüksek oranda rahatsızlık verse de*) genel olarak çevre ile ilgili güvensizlik duygusu yaratmadığıdır. Buna karşılık toplu taşıma araçları ve ara sokaklar, özellikle ziyaretçiler tarafından güvensiz olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcı tipine bağlı bir farklılık da Kadıköylülerin Yeldeğirmeni semtini rihtıma bağlayan sokakları güvensiz olarak tanımlarına karşın, ziyaretçilerin bu bölgeye hiç değinmemiş olmasıdır. Bu farklılık çalışmaya katılan ziyaretçilerin bu çevre hakkında yeterli bilgi ve deneyim sahibi olmamaları ile açıklanabilir.

Korku duyumsanan durumların başında ise 'dilenci, tinerci vb. kişilerin mekânda varlığı' gelmekte bunu 'karanlık' takip etmektedir. Korku hissedilen durumların içinde 'yabancıların sözlü tacizi' 3. sırada, yabancıların bakması olarak tarif edilen diğer bir taciz türü de 4. sırada yer almaktadır. Bunların içinde sadece 'sözlü taciz' ziyaretçilerin Kadıköylülerden daha fazla korku duymasına neden olmaktadır.

Kullanıcıların belirli mekânlarda korku hissetmesinin önlenilmesindeki yöntemlerden biri kentsel tasarımıdır. Kentsel tasarım çalışmaları ile özellikle merkez alanlarında günün belirli zamanlarında ortaya çıkan ıssızlaşmanın önüne geçecek karma işlevlerin mekâna kazandırılması, yine tasarım yoluyla görme/görülme olanaklarının sağlanması, aydınlatma altyapısının iyileştirilmesi, erişim olanaklarını geliştirilmesi, sürekli bakım ve onarım gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi ile risk algısı yönetimi gerekmektedir. Ancak mekânsal etmenlerin dışında, sosyal yapının da güvenli bir ortam yaratılmasındaki önemi göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmanın kısıtlarına rağmen suç korkusu ve mekân ilişkisi bağlamında gelecekteki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Teşekkür

Araştırmanın istatistik hesaplarını gerçekleştiren Yasin Enes Aksu'ya, anketin uygulama süreci ile ilgili Ebru Çakmak ve Meryem Çağış'a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Alkimim, A., Clarke, K. C., & Oliveira, F. S. (2013). Fear, Crime, and Space: The Case of Viçosa, Brazil. *Applied Geography*, 42, 124-132.
- Bilen, Ö., Aşkın, Ö. E., Büyüklü, A. H., Ökten, A., Mehmet, G. Ü. R. (2013). How the fear of crime spatially differs among the districts of Istanbul. *Social Sciences*, 8(4), 153-164.
- Clarke, R. V., ve Cornish, D. B. (1985). Modeling Offenders' Decisions: A Framework for Research and Policy. *Crime and Justice*, 6, 147-185.
- Çardak, B. (2012). Kadınların Suç Korkuları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 1(1), 23-45.
- Dolan, P. ve Peasgood, T. (2007). Estimating the Economic and Social Costs of the Fear of Crime. *The British Journal of Criminology*, 47(1), 121-132.
- Dolu, O., Uludağ, Ş., Doğutaş, C. (2010). Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (01), 057-081.
- Dönmezer, S. (1975). *Kriminoloji*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- England, M. R., Simon, S. (2010). Scary Cities: Urban Geographies of Fear, Difference and Belonging. *Social & Cultural Geography*, 11(3), 201-207.
- Ergun, N., Yirmibeşoğlu, F. (2016). Differences Fear of Crime between Resident and Visitors in the Old City Center of Istanbul. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, 3(12), 3106-3122 ISSN: 2349-2031.
- Erkan, N. Ç. (2015). Büyük Kentlerde Kadınların Korku Mekanları. Adem Solak, Öner Solak (Ed.), *Günlük Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu içinde*, 401-411, Ankara: HEGEM Vakfı Yayınları.
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J. Ve Gilchrist, E. (1997). Questioning the Measurement of the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 37(4), 658-679.
- Farrall, S. ve Gadd, D. (2004). Research Note the Frequency of the Fear of Crime. *British Journal Criminal*, 44, 127-132.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. Albany: State University of New York Press.
- Fisher, B. S., & Nasar, J. L. (1992). Fear of crime in relation to three exterior site features: Prospect, refuge, and escape. *Environment and Behavior*, 24, 35-65.
- Gray, E., Jackson, J. ve Farrall, S. (2011). Feelings and Functions in the Fear of Crime, Applying a New Approach to Victimization Insecurity. *British Journal of Criminology*, 51, 75-94.
- Greene, M. ve Greene, R. (2003). Urban Safety in Residential Areas: Spatial Variables in Crime and Feeling of (in) Security. *World Bank Urban Research Symposium*, 15-17 December, Washington D.C.
- Haans, A., & Kort, Y. A. (2012). Light distribution in dynamic street lighting: Two experimental studies on its effects on perceived safety, prospect, concealment, and escape. *Journal of Environmental Psychology*, 32(4), 342-352. doi:10.1016/j.jenvp.2012.05.006
- Jackson, J. (2009). A Psychological Perspective on Vulnerability in the Fear of Crime. *Psychology, Crime & Law*, 15(4), 365-390.
- Karakus, Ö., McGarrell, E. F., Basibuyuk, O., (2010). Fear of Crime among Citizens of Turkey. *Journal of Criminal Justice*, 38, 174-184.
- Karasu, M. A. (2017). Kentel Mekânda Suç Korkusu -Şanlıurfa Örneği-. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 41-41. doi:10.18490/sosars.308642
- Koskela, H., Pain, R. (2000). Revisiting Fear And Place: Women's Fear of Attack and the Built Environment. *Geoforum* 2000, Elsevier Science Ltd., 31, 269-280.
- Köklü, E., ve Yirmibeşoğlu, F. (2017). Investigation of Fear of Crime in City Centers through the Example of Beşiktaş Sinanpaşa Neighborhood. *Current Urban Studies*, 05(03), 356-378. doi:10.4236/cus.2017.53020
- Kul, M. (2013). Suçtan Daha Büyük Suç Korkusu. İstanbul: YeniYüzyıl.
- Loewen, L. J., Steel, G. D., ve Suedfeld, P. (1993). Perceived Safety from Crime in the Urban Environment. *Journal of Environmental Psychology*, 13, 323-331.
- McCrea, R., Shyy, T. K., Western, J. ve Stimson, R. J. (2005). Fear of Crime in Brisbane: Individual, Social and Neighbourhood Factors in Perspective. *Journal of Sociology*, 41(1), 7-27.
- Nasar, J. L., Fisher, B. (1993). Hot Spots of Fear and Crime: A Multi-method Investigation. *Journal of Environmental Psychology*, 13(3), 187-206.
- Newman, O. (1996). *Creating Defensible Space*. Institute for Community Design Analysis, Center for Urban Policy Research, Rutgers University.
- Özaşçılar, M., Ziyalar, N. (2009). Suç Korkusu: İstanbul'da Yaşayan 18-25 Yaş Grubu Üniversite Öğrencilerinin Mağdur Olma Riskleri Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Adli Bilimler Dergisi*, 8, 7-17.
- Saunderson, W. (2001). Issues of Women's Fear in Urban Space: The Case of Belfast. *Women and Environment International*, 50(51), 28-31.
- Sipahi, E. B. (2016). Suç Korkusu, Türkiye Kentlerinde Bir Alan Araştırması. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Smolej, M., Janne K. (2006). The Relation Between Crime News and Fear of Violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 211-227.
- Tandogan, O., ve İlhan, B. S. (2016). Fear of Crime in Public Spaces: From the View of Women Living in Cities. *Procedia Engineering*, 161, 2011-2018. doi:10.1016/j.proeng.2016.08.795
- Thomas, C. J. ve Bromley, R. D. F. (1996) Safety and Shopping: Peripherality and Shopper Anxiety, *Environment and Planning C*, 14, pp. 469-488.
- Thomas, C. J., ve Bromley, R. D. (2000). City-centre Revitalisation: Problems of Fragmentation and Fear in the Evening and Night-time City. *Urban Studies*, 37(8), 1403-1429. doi:10.1080/00420980020080181
- Treske, M. vd. (1990) *Frauen Angst Raeume – ein Fotodokumentation*, Frankfurt: AK Frauenraume.
- Uludağ, Ş. (2010). Vatandaşların Suç Korku (Güvenlik Endişesi) Seviyesine Etki Eden Faktörler ve Alınabilecek Önlemler: Malatya Örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, 12(1), 1-28.
- Uludağ, Ş., Dolu, O. (2013). *Türkiye'de Suç Korkusu*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Utma, S. (2016). Suç Korkusu ve Meydanın Suç Korkusunun Oluşmasına Etkileri. Adem Solak, Öner Solak (Ed.), *Günlük Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu içinde (s:497-506)*, Ankara: HEGEM Vakfı Yayınları.
- Valentine, G. (1990). Women's Fear and the Design of Public Space. *Built Environment*, 16(4), 288-303.
- Valera, S., Guàrdia, J. (2014). Perceived Insecurity and Fear of Crime in A City with Low-Crime Rates. *Journal of Environmental Psychology*, 38, 195-205.
- van Eijk, G. (2017). Between Risk and Resistance: Gender Socialization, Equality, and Ambiguous Norms in Fear of Crime and Safekeeping. *Feminist Criminology*, 12(2), 103-124.
- Welsh, B. C., ve Farrington, D. P. (2007). *Improved Street Lighting and Crime Prevention: A Systematic Review*. Stockholm, Sweden: Swedish National Council for Crime Prevention.
- Wilcox, P., Quisenberry, N. ve Jones, S. (2003). The Built Environment and Community Crime Risk Interpretation. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40(3), 322-345.
- Wilson, J. Q., Kelling, G. (1982). Broken Windows, the Police and Neighborhood Safety, *The Atlantic Monthly*, 249: 29-38.
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Scientific Research Methods through the SPSS)*. Ankara: Detay Publications.
- Yirmibeşoğlu, F., Ergun, N. (2015). Fear of Crime Among Women in the Old City Center of Istanbul, *Current Urban Studies*, 3(2), 161-174.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Komşuluk Birimi Ölçeğinde Yapılı Çevreyi Biçimlendiren Planlama Kararlarına İlişkin Sonuçların Ölçülmesine Yönelik Çok Değişkenli Bir Yöntem Önerisi

Proposal of a Multivariate Method to Measure the Results of Planning Decisions Which Shape the Built Environment on the Neighborhood Unit Scale

 Kadriye Burcu Yavuz Kumlu,¹ Şule Tüdeş,¹ Ruşen Keleş²

¹Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

²Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara

ÖZ

Kentler, günlük yaşantının temellerini oluşturan sosyoekonomik etkinliklerin süregeldiği yapı, çevre ve insandan oluşan sistemler bütünüdür. Kenti oluşturan sistemlerin bütünlüğünün sağlanması, günlük yaşamın devamlılığının da sağlanabilmesi için gerçekleştirilmesi gereken sosyoekonomik etkinliklerin sürekliliğinin sağlanması için önemlidir. Bu çerçevede, sözü geçen sosyoekonomik etkinlikler, kentlerin yapıları kapsamında gerçekleştirilir. Kent planlaması da kentin yapıları çevresini biçimlendiren en önemli araçlardır. Planlama yoluyla mekâna ilişkin alınan arazi kullanım, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımına ilişkin kararlar, içinde yaşadığımız yapıları çevreyi biçimlendiren kararlardır. Yaşadığımız yapıları çevre de insanların günlük yaşantısını doğrudan etkileyebilme kabiliyetine sahiptir. Bu etkinin derecesini tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilecek çalışmalarda yapıları çevrenin biçimlenmesinde rolü olan planlama kararlarına ilişkin sonuçların ölçülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmayla; arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımına ilişkin planlama kararlarıyla biçimlenen yapıları çevrenin mevcut durumunun; sırasıyla kullanım çeşitliliği, yoğunluk durumu ve belirlenen

ABSTRACT

Urban areas are considered as the integrated systems which are consisted of structures, environment and people, as well as they are holding the socio-economic activities that constitute the fundamentals of the everyday life. Providing the integration of the systems, which constitute the urban areas is significant in the sense that providing the maintenance of the daily life. In this context, the places, where aforesaid socioeconomic activities going on are the components of the built environment in the urban areas. Urban planning within this sense is conceived as the most important tool, which shape the components of the urban built environment. Land use, density and neighbourhood design decisions related with the urban space have a crucial role in structuring the built environment where we are living in and the built environment has the ability of directly affecting the daily life of its inhabitants. In order to determine these effects, it is required to measure the components, which shape the built environment. In this context, a method on the neighbourhood unit scale has been proposed to enable researchers to analyse numerically the built environment within the scope of land use diversity, density situation and

Bu makale; 1. yazının üzerinde çalışmakta olduğu ve 2. ve 3. yazarların tez danışmanlığını yaptığı doktora tez çalışmasının bir parçası olarak üretilmiştir.

Geliş tarihi: 25.10.2017 Kabul tarihi: 25.11.2018
Online yayımlanma tarihi: 21.12.2018
İletişim: Kadriye Burcu Yavuz Kumlu.
e-posta: k.burcuyavuz@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

komşuluk birimi tasarım ölçütlerinin sağlanıp-sağlanmadığına yönelik sonuçlarının ele alınarak ölçülmesine ilişkin bir yöntem önerisi geliştirilmiştir. Geliştirilen yöntem, komşuluk birimi ölçüdeki yapı çevrenin arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı çerçevesinde niceliksel bağlamda analizinin nasıl yapılabileceğine ilişkin varsayımsal (hypothetical) bir örnek üzerinde açıklanmıştır. Bu yöntem, esnek bir yapıya sahip olduğundan farklı komşuluk birimlerinde, farklı alt-ölçütler ele alınarak uygulanabilir. Böylelikle yapı çevrenin arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı doğrultusundaki mevcut durumu tespit edilerek, yapı çevreyle kentlilerin ulaşım tercihleri, sağlık durumları (obezite, ruh sağlığı vb.), konut yer seçimi, toplumsal bilinci ve aidiyeti gibi oldukça geniş bir yelpazede yer alan çeşitli olgular arasındaki ilişki belirlenebileceği gibi arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı çerçevesinde yapı çevrenin sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe etkisi de tespit edilebilir.

Anahtar sözcükler: Karma arazi kullanımı; komşuluk birimi tasarımı; planlama kararları; yapı çevre; yoğunluk.

Giriş

Planlama, kenti oluşturan yapıyla ilişkili fiziksel sistemlerin, çevreyle ilişkili çevresel sistemlerin ve insanla ilişkili sosyoekonomik sistemlerin sürekliliğinin sağlanmasından sorumludur. Bu sürekliliğin sağlanması, günlük yaşantının kesintiye uğramadan devam ettirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu çerçevede Bourne (1976), mekânsal örüntünün, fiziksel ve sosyal bileşenleriyle bir bütün olarak en son alınan planlama kararları ve bu kararları etkileyen önceki planlama kararlarının meydana getirdiği sonuçlar bütünü biçiminde son halini aldığından bahseder. Dolayısıyla, kentsel yapı ve bu yapıyı biçimlendiren karar süreçlerinin mantıksal çerçevede birbirinden ayıramayacağını söyler. Ancak bazı durumlarda, bu bileşenlerden birinin sürekliliği sağlanırken bir diğerinin sürekliliği tehlike altına girebilmektedir. Burada önemli olan, planlama yoluyla bu üç bileşen arasındaki dengenin sağlanması ve bütüncül bir sürekliliğe ulaşabilmektir.

Ekonomik yapının temel taşlarını oluşturan üretim ve tüketimin mekânı olan kentler, bu etkinlikleri gerçekleştiren bireylerin sosyal yapısının şekillendiği yerlerdir ve bir sosyal yapı çerçevesinde tanımlanan bireylerin üretim ve tüketime ilişkin kentte gerçekleştirdiği tüm etkinlikler sosyoekonomik etkinlikleri meydana getirmektedir. Bunlardan özellikle tüketime ilişkin olanlar yapı çevreyle yakından ilişkilidir. Çünkü tüketici davranışları yapı çevreyi biçimlendiren planlama kararları sonuçlarının niteliğine ve/veya niceliğine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, tüketim çerçevesinde kentlerde gerçekleştirilen ve planlama kararlarının sonuçlarının nitelik ve/veya niceliğinden etkilenen en belirgin sosyoekonomik etkinliklerin başında alışveriş gelmektedir. Bir bölgede birbirini tamamlayan karma kullanımların yer alması, insanların alışveriş ve diğer sosyoekonomik etkinlikleri gerçekleştirebilmesi için buraya gelmesini teşvik edecektir. Diğer taraftan, belirli bir

whether the certain neighbourhood design criteria are provided, which are the results of the planning decisions related with land use, density and neighbourhood design, respectively. This proposed method could be applied to different neighbourhoods, by considering various sub-criteria. Hereby, existing situation of the built environment, in the context of land use diversity, density and neighbourhood design could be analysed numerically. Therefore, it would be possible to determine whether there is a correlation among the obtained results with the travel behaviour, medical condition (as obesity, mental health etc.), household residential choice, sense of community and place attachment etc. of the inhabitants. As well, it would be possible to confirm if there is a relation between the results of the planning decisions in the sense of land use, density and neighbourhood design characteristics of the built environment with social, environmental and economical sustainability.

Keywords: Mixed land use; neighborhood unit design; planning decisions; built environment; density.

yapılaşma yoğunluğunun bulunduğu bir bölgede olası farklı kullanım biçimi sayısının çok sayıda ve yoğunluktan dolayı birbirine yakın olması, insanların bu bölgeye gelip alışveriş yapma, sosyalleşme ve farklı sosyal ve ekonomik etkileşimler içerisine girme isteğini artıracaktır. Benzer biçimde, yürüme mesafesi düşünülerek tasarlanmış bir komşuluk birimi, insanları mahallelerinde yürümeye teşvik ederek yerel alışveriş olanaklarının desteklenmesine öncülük edecektir. Ancak, özellikle yoğunluk kavramı için üzerinde durulması gereken önemli bir konu vardır: algı. Algılanan yoğunluk kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Dolayısıyla yapı çevreyi oluşturan bileşenlerin sosyoekonomik etkinlikleri nasıl şekillendirdiği konusundaki tahminler, kişilerin bu bileşenleri nasıl algıladıkları göz önünde bulundularak yapılmalıdır.

Bu bilgilerin ışığında, planlama sürecini yalnızca arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımına ilişkin kararların alınması süreci olarak nitelendirmek bu süreci tanımlamakta eksik kalacaktır. Buraya kadar açıklanan planlama kararları yapı çevreye ilişkin, sonuçları yapı çevreyi biçimlendiren kararlardır. Bunların yanı sıra kentlerdeki sosyoekonomik etkinliklerin çerçevesini biçimlendiren temel planlama kararlarından bahsetmek de mümkündür. Çünkü planlama, sadece yapı çevrenin belirli ölçütler çerçevesinde biçimlendirilmesine yön veren bir disiplin değildir. Planlama aynı zamanda yerleşimlerle ilişkili sosyal, ekonomik ve çevresel koşulların uzun vadede belirli ölçütler çerçevesinde biçimlenmesinden de sorumludur. Örnek vermek gerekirse, sosyal koşulların biçimlendirilmesinde planlama sürecinde alınan nüfus ve istihdam kararlarının rolü büyüktür. Benzer biçimde, istihdam kararları ekonomik çerçeveyi belirleyen önemli bileşenlerden biridir. Yerleşimlere ilişkin çevresel çerçeveyse, planlama sürecinde alınan herhangi bir karar doğrultusunda biçimlenebilir. Örneğin arazi kulla-

nım kararları doğal çevreyi oluşturan öğelerin korunmasında önemli bir role sahiptir. Diğer taraftan ilgili yazında çok sayıda araştırmacı yoğun, başka bir deyişle derişik kentlerin, çevresel sürdürülebilirliği desteklediği konusunda hemfikirdir.

Bu doğrultuda bu çalışmada yapılı çevre, insan eliyle biçimlenmiş kentsel fiziksel mekân olarak ele alınmıştır. Arazi kullanı-

mına ilişkin planlama kararlarının bir sonucu olarak arazi kullanım çeşitliliği, yapılaşma ve nüfus yoğunluğuyla ilgili planlama kararlarının bir sonucu olarak yapılaşmanın yoğunluk durumu ve komşuluk birimi tasarımına ilişkin planlama kararlarının bir sonucu olarak bir komşuluk biriminin sahip olduğu özellikler; yapılı çevre örüntüsünün genel hatlarını oluşturmakta önemlidir. Tablo 1'de ilgili yapılı çevreyi biçimlendiren planlama karar-

Tablo 1. Farklı amaçlara sahip çalışmalarda yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararlarının sonuçlarının ölçülmesinde kullanılan yöntemler

Yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararları	Araştırmacı	Çalışmanın amacı	Yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararlarının sonuçlarının ölçümde kullanılan yöntemler
Arazi kullanımına ilişkin kararlar	Srinivasan (2002)	Komşuluk birimi özellikleri ile iş ve iş dışı amaçlı yolculuklardaki ulaşım türü seçimi arasındaki ilişkinin tespit edilmesi	Dağıntı indeksi
	Terzi ve Bölen (2010)	İstanbul'daki konut alanlarının mekânsal büyüme özelliklerinin ortaya koyulması	Saçaklanma indeksi (konut, ticaret ve donatı kullanımlı binaların toplam bina sayısına ayrı ayrı oranları hesaplanmıştır).
Yoğunluğa ilişkin kararlar	Holden ve Norland (2005)	Arazi kullanım özellikleriyle hane halklarının enerji ve ulaşım tüketimleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi	Birim alan başına düşen hane sayısı
	Bölen vd. (2009)	İstanbul'da yapılaşma yoğunluğu ve yaşanabilir alan ilişkisinin tespit edilmesi	Taban alanı kat sayısı (TAKS) ve kat alanı kat sayısı (KAKS)
	Türkoğlu (1997)	İstanbul'un planlı ve plansız yapılaşmış konut alanlarında yaşayanların memnuniyetinin belirlenmesi	Hektar başına düşen kişi sayısı
	Burton (2000)	Yüksek yoğunluklu kent biçiminin sosyal eşitliğin sürdürülmesindeki rolünün incelenmesi	Yapılı alan içerisinde bir hektara düşen kişi ve hane halkı sayısı
Tasarımı biçimlendiren ölçütler			
Komşuluk birimi tasarımına ilişkin kararlar	Porta ve Renne (2005)	Kentsel tasarım başliğı altında komşuluk birimi ve sokağa özgü bileşenlerin sürdürülebilirliği nasıl etkilediğinin incelenmesi	Erişilebilirlik, karma arazi kullanımı, kamusal/özel alan, kendiliğinden izlenirlik, sokakların birbiriyle bağlantıları ve bina ve parsel sayıları
	Yang (2008)	Kentsel doku ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin belirlenmesi	Yoğunluk, karma arazi kullanımı, sokak bağlantısı ve konut çeşitliliği

ları ve bu kararların sonuçlarının çeşitli araştırmacılar tarafından hangi yöntemlerle ölçüldüğüne ilişkin, sonraki bölümlerde de üzerinde durulacak gerekli açıklamalar yer almaktadır.

Yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararlarının Tablo 1'de tanımlanan sonuçları çerçevesinde ölçülmesiyle; yapılı çevre ile sürdürülebilirlik, ulaşım talebi, toplumsallık bilinci, aidiyet ve çevre vb. çok geniş bir yelpazede yer alan konu arasındaki ilişkinin incelenmesi mümkündür. Buraya kadar verilen bilgilerle ilişkili olarak, şunun da üzerinde durmak gerekir ki bu çalışmada, planlama sürecinde yapılı çevrenin biçimlenmesinde sadece doğrudan payı olan ve planlama süreci sonunda yapılı çevrenin aslında bir bileşeni haline gelen planlama kararları (arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımına ilişkin planlama kararları) dikkate alınacak (bkz. Tablo 2) ve bu kararların sonuçlarının nasıl ölçülebileceği üzerine geliştirilen varsayımsal yöntem tanıtılacaktır.

Bu örneklerde görüldüğü üzere kullanım çeşitliliği, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı çerçevesinde yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararlarına ilişkin sonuçlar, farklı araştırma-

cılar tarafından farklı göstergeler ele alınarak ölçülmüştür (Lau vd., 2005; Dave, 2011). Çünkü bu göstergeler i) çalışmanın amacına, ii) çalışılan mekânsal ölçeğe (sayım bölgesi, mahalle, yapı adası, birim grid alan (ha, km², ...), parsel vb.) ve iii) eldeki mevcut verinin özelliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Özellikle mevcut verinin ölçeği, çalışmanın gerçekleştirileceği mekânsal ölçeğin ve kullanılacak göstergelerin belirlenmesinde temel yol göstericidir. Mevcut verinin ölçeğinin üst ölçek niteliğinde olması, alt ölçeklerde gerçekleştirilmesi gereken çalışmalarda (ör. bina ölçeği) anket veya saha çalışmaları gibi ilave veri toplama yöntemlerinin uygulanmasını gerektirebilmektedir. Örneğin, düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin ölçülmesi için bir binada yer alan farklı kullanım türlerinin biliniyor olması ve bu tip bir veriyi elde edebilmek için de araştırmacıların çoğu zaman saha araştırması yapması gerekmektedir.

Bunlara ek olarak yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararlarına ilişkin sonuçların ölçümü sonucu ortaya çıkan birimlerin farklı olması, üzerinde durulması gereken bir diğer konudur (ör. kullanım çeşitliliği 0-1 arasında bir değer alırken, nüfus

Tablo 2. Yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararları ve bu kararların sonuçları

Yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararları	Yapılı çevreyle ilişkilendirilebilecek planlama kararlarının sonuçları
Arazi kullanımına ilişkin kararlar	Karma arazi kullanımı Tekil arazi kullanımı
Yoğunluğa ilişkin kararlar	Derişik yapılaşma Az yoğun yapılaşma
Komşuluk birimi tasarımını biçimlendiren kararlar <i>İdeal bir komşuluk birimini biçimlendiren tasarım ölçütleri (Farr, 2008'den yararlanılmıştır)</i>	
Tanımlı sınırlar	Sınırların tanımlı olmaması Tanımlı bir merkez ve sınırın varlığı
Yürünebilirlik	Yürünebilir büyüklük Yaya olarak erişilebilirliği düşük, yürünemeyen büyüklük
Karma kullanım & konut türleri	Çeşitli kullanımların (konut & ticaret & iş yeri vd.) bir arada bulunması ve farklı konut tipolojilerinin varlığı Tek tür kullanım ve konut tipolojisi
Birbirine bağlı & yürünebilir sokak örüntüsü	Kısa yapı adalarının varlığı, yürünebilir nitelikteki sokak örüntüsünün oluşturulmasında olumlu bir katkı sağlamaktadır. Uzun yapı adalarının varlığı, yürünebilir nitelikteki sokak örüntüsünün oluşturulmasına engeldir.
Farklı kentsel kullanımların varlığı	Yürünebilir sınırlar içerisinde farklı kentsel kullanımlar bulunmalıdır. Farklı kentsel kullanımların yürünebilir sınırlar içerisinde bulunmaması, içerisinde yaşayanlar tarafından komşuluk birimi algısının zayıf veya olmaması anlamına gelebilmektedir.

yoğunluğu kişi/ha cinsinden herhangi bir tam sayı değerini alabilir). Özellikle basit ağırlıklı toplam, analitik hiyerarşi süreci vb. gibi mekânsal çok ölçütlü karar verme analizlerinin uygulanacağı ve bu doğrultuda yapıli çevreyi oluşturan bileşenlerin, mekânsal indeksler geliştirilerek bütüncül bir yaklaşım içerisinde birlikte ölçülmesinin gerektiği araştırmalarda ölçüm sonucu ortaya çıkan farklı birimlerin aynı dili konuşuyor hale getirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla;

- Yapılı çevrenin sürdürülebilirlik, ulaşım, aidiyet, sağlık vb. üzerine etkilerinin incelenmesi için yapıli çevreyi biçimlendiren planlama kararlarına ilişkin sonuçların ölçülmesi gerekliliği,
 - Bu ölçümlerin birlikte değerlendirilmesine olanak sağlayan bir mekânsal indeks yönteminin geliştirilmesi ihtiyacı ve
 - Farklı amaç, ölçek ve göstergelere sahip çalışmalarda kullanılacak esnek bir model ihtiyacı
- bu çalışmayı başlatan nedenler olarak sıralanabilir.

Buraya kadar açıklanan ve çeşitli araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen ilgili yazın örnekleri (bkz. Tablo 1), bu örneklere ilişkin kuramsal bilgiden çıkarılan sonuçlar ve çalışmayı başlatan nedenler göz önünde bulundurularak çalışmanın araştırma sorusu aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı kararları çerçevesinde yapıli çevreyi biçimlendiren planlama kararlarına ilişkin sonuçlar (kullanım çeşitliliği, derişiklik, tasarım ölçütlerinin sağlanıp-sağlanmadığı) nasıl ölçülebilir ve bu üç planlama kararı, meydana getirdikleri sonuçları çerçevesinde ölçüm sürecine bir arada nasıl dâhil edilebilir?

Oluşturulan bu araştırma sorusu, yapıli çevrenin biçimlenmesini anlamayı gerektiren araştırmalarda kullanılacak esnek bir yöntem önerisi geliştirilerek cevaplandırılmıştır. Geliştirilen yöntemde, eş alanlar oluşturmaya imkân vererek mekânsal indeksin kolaylıkla oluşturulmasını sağladığı için temel mekânsal birim grid olarak belirlenmiş ve

- Yatay ve düşey düzlemlerdeki kullanım çeşitliliği arazi kullanımının ölçülmesinde,
- Nüfus ve yapılaşma yoğunlukları yoğunluğun ölçülmesinde ve
- Farr (2008) tarafından geliştirilen komşuluk birimi tasarım ölçütleri de tasarım kararlarının ölçülmesinde gösterge olarak kullanılmıştır.

Bu göstergeler, sonraki bölümlerde detaylı olarak açıklanan ve çeşitli araştırmacılar tarafından ölçüm için kullanılan göstergelerin detaylandırılmasıyla oluşturulan kavramsal çerçeveden yararlanılarak belirlenmiştir. Çalışmayı başlatan nedenlerin sonuncu maddesinde de belirtildiği gibi önerilen yöntem esnek bir yapıdadır ve farklı amaç, ölçek ve göstergelere sahip çalışmalara da uyarlanabilir. Dolayısıyla geliştirilen yöntem;

- Esnek bir yöntemdir çünkü farklı amaç, ölçek, değişken ve çalışma alanlarına sahip araştırmalara kolaylıkla uyarlanabilir.
- Sayısal bir değerlendirmeye dayandığı için öznel değerlendirmelerin neden olabileceği yanılmalara önüne geçmektedir.
- Yapılı çevreyi biçimlendiren planlama kararlarının sonuçlarının anlaşılması bakımından mevcut durumu sayısal çerçevede ortaya koyan bir yöntemdir.

Arazi Kullanımına İlişkin Planlama Kararlarının Sonuçlarının Ölçülmesi

Planlardaki arazi kullanım kararları, kentin yatay düzlemde hangi kullanımlar çerçevesinde biçimleneceğini ifade etmektedir. Ancak arazi kullanımına ilişkin planlama kararlarının bir sonucu olarak kullanım çeşitliliği, kent mekânının yalnızca yatay düzlemde sahip olduğu kullanım türleriyle belirlenemez: yatay düzlemdeki kullanım türlerinin olduğu kadar düşey düzlemdeki kullanım türlerinin de kullanım çeşitliliği konusunda önemli bir rolü vardır (Rowley, 1996; Grant, 2002; Day, 2003; Hoppenbrouwer ve Louw, 2005). Örneğin, planda konut alanı olarak belirlenmiş bir alandaki yapılar birer birer ayrı yapılar olarak düşünüldüğünde, düşey düzlemde kullanım çeşitliliği gösterebilirler. Örnek vermek gerekirse, bir binanın en alt katını bir dükkân, geri kalan katlarını ise konutlar oluşturabilir. Bu yapı sadece konut kullanım türünü barındırmadığından karma kullanımlı olarak kabul edilir. Dolayısıyla, önce yatay düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin, sonrasında düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin planlama yazınında tanımlanan ölçüm araçları tanıtılacaktır.

Yatay Düzlemdeki Kullanım Çeşitliliğinin Ölçülmesi

Kullanım çeşitliliğinin kent mekânının yatay izdüşümündeki yansımaları ölçebilmek amacıyla kullanılan ölçüm araçları, bütünlüyci ve bölümleyici ölçümler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bütünlüyci ölçümler, arazi kullanımının yalnızca çalışma alanındaki genel dağılımına karşı duyarlı olup, bu kullanımların alan sınırlarındaki dizilimlerine veya genel örüntüsüne karşı hassas değildir. Dolayısıyla, bu ölçümlerin kullanım çeşitliliğinin ölçülmesi sürecinde bazı eksik tarafları bulunmaktadır. Bunlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir (Song vd., 2013):

- Kullanım çeşitliliğinin tespit edileceği çalışma alanındaki küçük ölçekli farklılaşmalara karşı duyarlı değildirler.
- Çalışma alanının büyüklüğüne karşı duyarlıdır. Ancak, büyük bir çalışma alanındaki arazi kullanım çeşitliliği küçük bir alana göre daha fazla olabilir. Çünkü büyük bir alanın daha fazla kullanıma ev sahipliği yapması çok daha olasıdır ve dahası, daha büyük bir alan ölçüme konu olmuştur.

Bu doğrultuda Song vd. (2013) tarafından, dört adet bütünleyici ölçüm tanımlanmıştır. İlk bütünleyici ölçüm yüzde ve orandır. Çalışma alanındaki belirli bir arazi kullanım türünün diğer arazi kullanım türlerine oranı yüzde ile ölçülmektedir. Bunun yanında, belirli bir arazi türünün farklı mekânsal ölçeklerdeki (ör. ha, m² vb.) göreceli varlığı ise oran ile ölçülmektedir (Song vd., 2013). Bu çerçevede yüzde ve oran, belirli bir kullanım türünün belirli bir coğrafi alan içerisindeki yoğunluğunun tespit edilmesinde ve genel bir çıkarımın yapılmasında oldukça kullanışlı iki ölçüm aracıdır (Song ve Rodriguez, 2005).

İkinci ölçüm türünü denge indeksi (*balance index*) oluşturmaktadır. Bu indeks, iki farklı arazi kullanım türünün çalışma alanında birbirleriyle dengeli bir şekilde bulunup bulunmadığını ölçmektedir. Bunu yaparken de indeks, 1 millik (1.6 km) mesafedeki istihdam edilen nüfus ve bu nüfusun yakınındaki toplam istihdam sayısı arasındaki ilişkiyle, ticaret etkinliklerinde istihdam edilen nüfus ve hizmet sektörüne ilişkin toplam istihdam sayısı arasındaki ilişkiyi gözetmektedir (Cervero ve Duncan, 2003).

Üçüncü ölçüm türü ise dağınıklık indeksidir (*entropy index*). Arazi kullanımını ilgilendiren çalışmalarda bu indeks, sınırları tanımlanmış bir komşuluk birimi içerisindeki arazi kullanım türlerinin çeşitlilik derecesini ölçmek amacıyla kullanılır. Ancak, küçük ölçekli mekânsal birimler arasındaki geçirgenliği göz ardı ettiği için kullanım çeşitliliğinin ölçülmesinde yetersiz kalabilmektedir (Kockelman, 1997). Bu nedenle bölümleyici ölçümlerde açıklanmış olan benzeşmezlik indeksi geliştirilmiştir.

Dördüncü ölçüm türü Herfindahl-Hirschman indeksidir. Bu indeks, köklerini ekonomik analiz kuramından almaktadır ve bir yoğunlaşma (bir araya gelme) ölçümü olarak tanımlanmaktadır (Manauha ve Kreider, 2013).

Bütünleyici ölçüm türlerinin yanı sıra Song vd. (2013) tarafından altı adet bölümleyici ölçüm tanımlanmıştır. Bunlardan ilkinin, tampon bir alan belirlenerek gerçekleştirilen bölümleyici ölçümler oluşturmaktadır. Bu ölçümler diğer ölçümlerle karşılaştırıldığında farklı bir mekân anlayışına sahiptir. Bu anlayışa göre bir hedef nüfus grubu seçilir ve bu gruba belirli bir uzaklıktaki alan, çalışma alanını oluşturan sınırlar olarak belirlenir.

İkinci ölçüm türü ise Atkinson indeksidir. Bu indeks, ekonomi disiplini çerçevesindeki eşitsizlikleri tespit etmek amacıyla Atkinson (1970) tarafından geliştirilmiştir. Atkinson indeksi, transfer ilkesi¹ (*transfer principle*) özelliği göstermesiyle Gini kat sayısını andırmaktadır. Ancak Gini kat sayısında olduğunun aksine Atkinson indeksiyle, Lorenz eğrisinde² yer alan farklı noktadaki mekânsal birimlerin nasıl ağırlıklandırılacağı konusu araştırmacının değerlendirmesine bırakılmıştır (Massey ve Denton, 1988). Bu indeks, komşuluk birimlerini oluşturan sınırlar

içerisindeki birim alanlara (*grid*) farklı ağırlıklar verilebilmesine olanak sağlamaktadır. Böylelikle konut dışı arazi kullanımlarının indeks içerisindeki temsil düzeylerinin, atanan ağırlıklar yoluyla ne kadar sağlanacağına belirlenmesine imkân vermektedir. Başka bir deyişle, farklı arazi kullanımlarına farklı ağırlıkların verilmesine olanak sağlayarak düzgüsel (*normative*) bir çıkarım yapılmasına imkân vermektedir (Song ve Rodriguez, 2005).

Üçüncü ölçüm türü kümelenme indeksidir. Bu indeks, göreceli olarak yoğun bir alanda diğer kullanımlardan ayrılan belirli bir arazi kullanım türünün, o alanda ne derecede kümelenmiş olduğunu gösterir (Song vd., 2013).

Dördüncü ölçüm türünü benzeşmezlik indeksi (*dissimilarity index*) oluşturmaktadır. Bu indeks Cervero ve Kockelman (1997) tarafından, sınırları belirli bir alan içerisindeki birim ızgara hücrelerine düşen farklı arazi kullanımlarının oranı olarak tanımlanmaktadır. Bütün ticaret etkinliklerinin tek bir alışveriş merkezinde toplandığı ve tüm istihdamın tek bir alan içerisinde yer aldığı bir durumda, yakın yerlerde yaşayanların bu kullanımlara yürüyerek ulaşacağından bahsedilebilir. Ancak kullanımların mekânsal çerçevede birbirinden ayrı olduğu bir durumda, bu kullanımların arazide dengeli bir şekilde birbirinden ayrıldığı söylene bile bu kullanımlara daha az yürüyerek ulaşacağından bahsedilebilir. Bu nedenle, birim alan ölçüğünü temel alan bir arazi kullanım çeşitliliği indeksi geliştirilmiştir (Kockelman, 1997).

Beşinci ölçüm türü, etkilenme indeksidir (*exposure index*). Sosyolojik çerçevede konut etkilenmesi, bir kent içerisindeki sınırları belirli bir coğrafi alanda yaşayan azınlık ve çoğunluk gruplarının, etkileşim içerisine girme ihtimali veya olası etkileşimin derecesine işaret eder. Etkilenme indeksi ayrışmayı salt soyut bir ideal düşünce biçimi olarak eşitlik çerçevesi içinde ölçmek yerine, ortalama bir azınlık ve çoğunluk grubuna ait bir bireyin ayrışma deneyimine göre ölçmeyi anlatır (Massey ve Denton, 1988). Arazi kullanımına ilişkin çalışmalarda bu indeks, iki farklı arazi kullanım türünün birbirleriyle olabilecek etkileşim derecesiyle ilgilenir (Song vd., 2013).

Son ölçüm türü Gini indeksidir. Lorenz eğrisinden türetilmiş ve Herfindahl indeksine benzeyen bu indeks, komşuluk birimleri veya metropoliten alanlardaki zaman içerisindeki dağılım değişikliklerinin ve kesitsel karşılaştırmaların gerçekleştirilmesinde kullanışlı bir ölçüm aracıdır. Ancak çok farklı iki dağılım, tamamen aynı Gini indeks değerine sahip olabilmektedir. Sadece tek bir komşuluk birimi için hesaplanan indeks değeri genellikle durumun bütüncül bir çerçevede resmini göstermekte yetersiz kalmaktadır. Elde edilen değerler, farklı komşuluk birimlerinden elde edilen değerlerle karşılaştırılması gerekir (Song ve Rodriguez, 2005).

¹ Transfer ilkesi: Bir durum için doğru olan bir söylemin, başka bir durum için de doğru olduğu savına dayanan bir görüştür.

² Lorenz eğrisinden, genellikle gelir dağılımındaki eşitsizlikleri tespit etmek amacıyla yararlanılmaktadır.

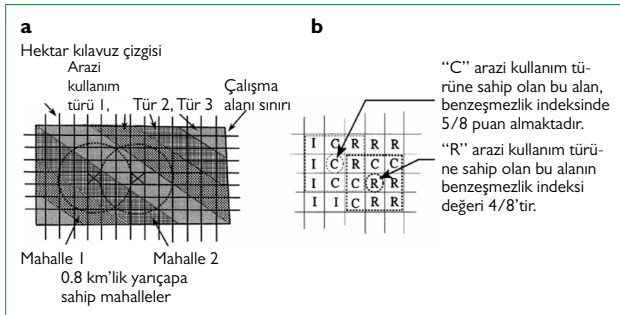
Buraya kadar açıklanan ölçüm türlerinden, ilgili yazında en çok kullanılanlar dağıntı ve benzeşmezlik indeksleridir (bkz. Frank ve Pivo, 1994; Cervero ve Kockelman, 1997; Kockelman, 1997; Srinivasan, 2002; Brown vd., 2009; Yiğitcanlar vd., 2014). Dolayısıyla, bu indekslerin hesaplanması sırasında ele alınan mekânsal yaklaşım üzerinde durmakta fayda vardır.

Bu çerçevede Kockelman (1997), arazi kullanım türleri arasındaki dengenin dağıntı indeksinin (ortalama dağıntı indeksi olarak da adlandırılmaktadır), çeşitliliğin derecesinin ise benzeşmezlik indeksinin kullanımıyla mümkün olduğunu savunmaktadır. Ortalama dağıntı, sınırları belirli (idari ya da çalışma alanı sınırları) alanlardaki yerleşik alanı oluşturan komşuluk birimi dağıntılarının ortalaması olarak tanımlanmıştır. Buradaki komşuluk birimi tanımını, 800 m'lik yarıçapa sahip her bir yapılı hektar oluşturmaktadır (Şekil 1a) (Kockelman, 1997).

Dağıntı indeksi, farklı arazi kullanım türlerinin mekândaki dengeli dağılımıyla ilgilenirken, bu kullanımların birbirleriyle olan etkileşimi için farklı bir ölçüm aracına gereksinim duyulmuştur. Bu amaçla Cervero ve Kockelman (1997) benzeşmezlik indeksini geliştirmişlerdir. Bu indeks, her bir yapılı hektardaki arazi kullanımının bu hektarın bitişiğindeki sekiz hektara göre nasıl farklılaştığı ile ilgilenmektedir (Kockelman, 1997). Böylelikle benzeşmezlik indeksi ile arazi kullanım türü çeşitliliğinin tespiti mümkün olmaktadır (Şekil 1b).

Düşey Düzlemdeki Kullanım Çeşitliliğinin Ölçülmesi

İlgili yazında kentlerdeki kullanım çeşitliliğinin tespit edilmesi sürecinde, yatay düzlemdeki çeşitliliğin belirlenmesi üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin ölçülmesi üzerine geliştirilmiş çalışma sayısı oldukça azdır. Hâlbuki düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin tespit edilmesi, en az yatay düzlemdeki çe-

Şekil 1. a. Dağıntı indeksi hesabının ele alındığı örnek alan (Kockelman, 1997) (Ortalama dağıntı indeksinin hesaplanmasında kullanılan formül:

$\sum_i \frac{[P_i \times \ln(P_i)]}{\ln J}$; P_i : j. ninci kullanım türünün, yapılaşmış alana oranı); b. Benzeşmezlik indeksinin hesabının ele alındığı örnek alan ve basit bir örnek ile hesabın açıklanışı (Kockelman ve Cervero, 1997) (Örnekteki harflerin temsil ettiği kullanımlar: C: ticaret (commercial); R: konut (residential); I: sanayi (industrial)).

şitliliğin tespit edilmesi kadar önem taşımaktadır. Çünkü bir bütün olarak kullanım çeşitliliğinin ortaya koyulabilmesi için her iki düzlemdeki çeşitlilik değerlerinin tespit edilerek, bu değerlerin bütüncül bir çerçevede ele alınması gerekmektedir.

Cervero ve Kockelman (1997), düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğini birden fazla farklı kullanımın yer aldığı parsel sayısının toplam parsel sayısına oranı olarak tanımlamışlardır. Örneğin zemin katında ticaret üst katlarında konut kullanımı olan bir yapı, birden fazla kullanımın yer aldığı bir parseli işaret eder ve bu doğrultuda düşey düzlemde kullanım çeşitliliğine sahip olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, birden fazla türde kullanıma sahip yapılar düşey düzlemde kullanım çeşitliliğine sahiptir denebilir. Çevremizde genellikle karşılaştığımız konut altı ticaret işlevine sahip yapılar bu sınıflandırmaya girmektedir.

Buna ek olarak, karma kullanımlı yapılarda bulunan kullanım türlerinin oranı farklı kullanım tipolojilerinin belirlenmesi ve böylelikle de karma kullanımlı yapıların çeşitliliğinin tespit edilmesi açısından önemlidir. Konut altı ticaret işlevine sahip bir yapı düşey düzlemde kullanım çeşitliliğine sahiptir ancak zemin katı ticaret, ikinci katı ofis, geriye kalan katları konut kullanımındaki bir yapı bir öncesine göre daha fazla kullanıma sahip olduğundan daha çeşitlidir denebilir.

Yoğunluğa İlişkin Planlama Kararlarının Sonuçlarının Ölçülmesi

Kenti ilgilendiren çalışmalarda birim alan başına düşen nüfus veya yapılaşma miktarını ifade eden yoğunluk (Dovey ve Pafka, 2014; Pont ve Haupt, 2010), farklı disiplinlerde farklı çerçeveler içerisinde ele alınan bir kavramdır. Bu doğrultuda, Newman ve Hogan (1981) yoğunluğun ele alınış biçimini iki ana yöntemle incelemiş ve bunları, insan odaklı ve fiziksel odaklı yöntemler olarak adlandırmışlardır (Tablo 3).

Planlama çok disiplinli bir çalışma alanı oluşturduğundan, Tablo 3'te belirtilen ve kentsel yoğunluk kavramıyla ilişkisi kurulan çoğu konuyla ilgilenir. Mekânı tanımlayan ve sınırları belirli bir alan içerisindeki farklı yoğunluklar planlamada kullanılmak üzere o alana ilişkin fikir verecektir. Bu çerçevede Pont ve Haupt (2010) yoğunluğu, algılanan yoğunluk ve fiziksel yoğunluk olmak üzere iki ana başlık altında incelemişlerdir. Planlama daha çok fiziksel yoğunlukla ilgilenmektedir, ancak algılanan yoğunluktan da bahsetmekte fayda vardır. Çünkü planlama sürecinde insanların algıladığı yoğunluk değerleri de bu süreçte önemli bir girdidir. Bu doğrultuda, bir bireyin yoğunluk algısı rakamlarla anlatılan değerlerden çok farklı olabilir. Bunun nedeni de çoğu zaman bireysel ve kültürel farklılıklar olabilmektedir (Pont ve Haupt, 2010). Benzer şekilde Churchman'a (1999) göre algılanan yoğunluk; bir kişinin sınırları belirli bir alanda algıladığı insan sayısı, mekânın kullanılabilirliği ve mekân örgütlenmesi hakkındaki genel yargısını ifade eder ve burada

Tablo 3. Farklı disiplinler tarafından yoğunluğun ele alınış biçimleri (Newman ve Hogan, 1981'den düzenlenerek oluşturulmuştur)

Yoğunluğun ele alınış biçimleri		Yoğunluğun ele alınış biçimleri	
İnsan odaklı yöntemler		Fiziksel odaklı yöntemler	
Etoloji	Artan kentsel yoğunluğun; psikolojik baskı ve suçların artmasına sebep olup olmadığıyla ilgilenir.	Ekoloji	Artan kentsel yoğunluğun; olumsuz çevre koşulları oluşturup oluşturmadığıyla ilgilenir.
Sosyoloji	Artan kentsel yoğunluğun; suç, intihar ve uyuşturucu madde kullanımı, olumsuz sağlık koşullarının oluşumu ve kırsal yaşam biçimlerinin unutulmasına neden olup olmadığıyla ilgilenir.	Ekonomi-Coğrafya	Artan kentsel yoğunluğun; ulaşım maliyetlerini, özellikle enerji tüketiminin azalacağı varsayımı çerçevesinde azaltacağı yönünde geliştirilmiş görüşlerle ilgilenir.
Psikoloji	Artan kentsel yoğunluğun psikolojik baskı yaratıp yaratmadığıyla ilgilenir.	Ulaşım mühendisliği	Artan kentsel yoğunluğun; yeşil ulaşım türlerini özendireceği, enerji tüketimini azaltacağı, altyapı maliyetlerini düşürecek ve çevresel kaliteyi artıracak yönünde geliştirilen görüşlerle ilgilenir.

açıklanan algı kavramı öznel bir durumu betimler. Çünkü algı, kişiden kişiye farklılık gösterebilecek bir kavramdır.

Diğer taraftan Alexander (1993), yoğunluğun insan hayatını nasıl etkilediğine işaret eden üç kavramdan bahsetmektedir ve bunları yoğunluk, algılanan yoğunluk ve kalabalık olarak sıralamaktadır. Yoğunluk ve algılanan yoğunluk kavramlarına ilişkin tanımlara ek olarak kalabalık, bir kişinin yoğunluk ve algılanan yoğunluk çerçevesinde olumsuz yargıda bulunduğu bir durumu ifade eder. Algılanan yoğunluk kavramında olduğu üzere bir kavram olarak kalabalık da bireylerin öznel değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan bir ifade olarak tanımlanabilir (Churchman, 1999).

Yoğunluğun tespiti için kullanılan çok sayıda ölçüm aracı bulunmaktadır. Bunlar; taban alanı kat sayısı, hane yoğunluğu, kişi yoğunluğu, konut yoğunluğu, net yoğunluk, brüt yoğunluk, fiziksel yoğunluk, ölçülmüş yoğunluk, algılanan yoğunluk, iç yoğunluk, mekânsal yoğunluk, sosyal yoğunluk vb. olarak sıralanabilir (Boyko ve Cooper, 2011; Dovey ve Pafka, 2014). Yoğunluğun uluslararası ölçekte kabul edilmiş ortak bir ölçüm aracı bulunmamaktadır. Yoğunluk ölçüm araçları ülkeden ülkeye, kültürden kültüre ve hatta bir kentten başka bir kente farklılık gösterebilmektedir. Ancak genellikle, yoğunluk ölçümleri genel kabul görmüş birkaç ölçüm aracının kullanılmasıyla gerçekleştirilir. Örneğin, bazı ülkelerde yoğunluk birim alandaki kişi sayısı ile ifade edilirken; bazı ülkelerdeyse birim alandaki hane sayısı ile ölçülmektedir. Bunların yanı sıra, buradaki yoğunluk hesabında açıklanan birim alan farklı birimlerle ifade

edilebilir. Bu kapsamda ilgili yazında en çok kullanılan alan birimleri; İngiliz dönümü (acre), hektar, mil kare ve kilometre kare olarak sıralanabilir. Ayrıca, net ve brüt yoğunluklar söz konusu olduğunda, uluslararası ölçekte ortak bir tanım geliştirilmiş olmasına rağmen bazı ülkelerde bu yoğunlukların farklı tanımları olabilmektedir (Churchman, 1999).

Bu bilgilere ek olarak planlama disiplini çerçevesinde yoğunluk, genel anlamda iki kavram çerçevesinde ele alınmaktadır ve bunlar; nüfus ve yapılaşma yoğunluklarıdır.

Nüfus Yoğunluğu

Churchman (1999) yoğunluk ölçüm araçlarını dört ana başlık altında incelemiştir. Bunlar; net parsel yoğunluğu, net yoğunluk, brüt yoğunluk ve diğer ölçüm araçlarıdır. Parsel yoğunluğu, konutlar için geliştirilmiş alanlarda hesaplanmaktadır ve genellikle birim alana düşen hane sayısı ve birim alandaki kat alanları toplamı yardımıyla hesaplanmaktadır. Net yoğunluk, konutlara hizmet götüren kamuya ait yolları da hesaplama kapsamına almaktadır. Bu yoğunluk türünün hesaplanması hane sayısının, parsel alanına ek olarak yolların yarısının da dâhil edilmesiyle elde edilen değere bölünmesiyle gerçekleştirilir. Diğer bir taraftan brüt yoğunluk, kamusal ve özel alanların bir araya gelmesiyle oluşan bir konut alanında yaşayan insan yoğunluğunu ifade etmek amacıyla kullanılır. Diğer ölçüm araçları kapsamındaysa nüfus yoğunluğunu ölçmeye yönelik bir diğer araç ele alınmıştır. Bu ölçüm türünde, yerleşik alanın tamamı hesaplama aşamasında kullanılan paydayı oluşturmaktadır. Bu nedenle, şimdiye kadar bahsedilen ölçüm

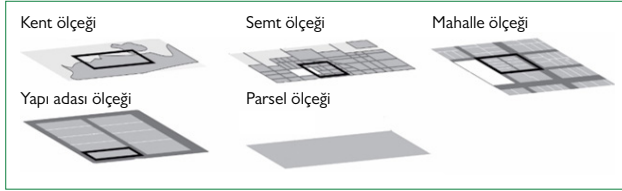
türleri arasında en düşük yoğunluk değerinin elde edileceği ölçüm türü, bu ölçüm türüdür (Churchman, 1999).

Yapılaşma Yoğunluğu

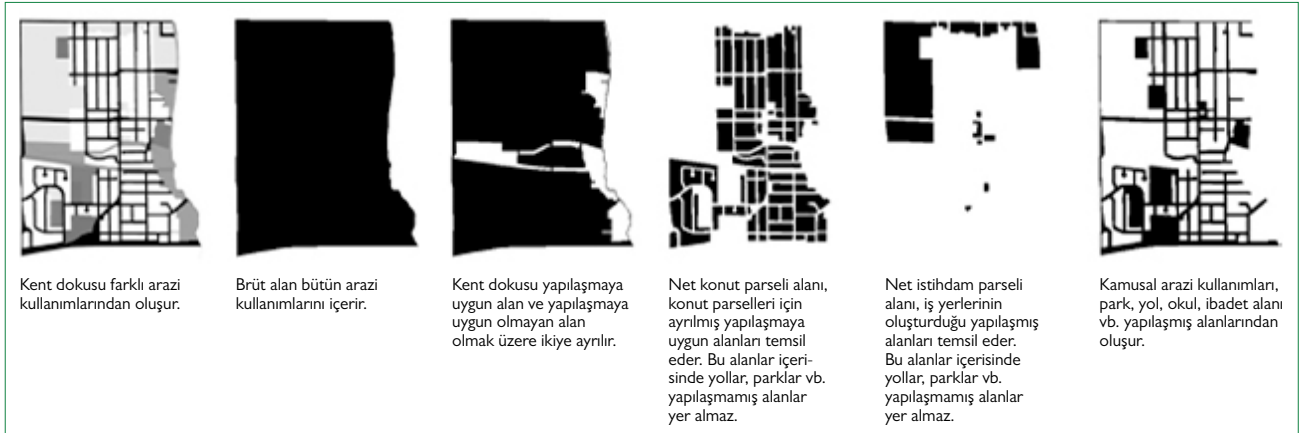
Sınırları belirli bir birim alan içerisinde gerçekleştirilmiş toplam inşaat alanı, yapılaşma yoğunluğunu vermektedir. Yapılaşma yoğunluğunun tespiti için Türkiye'deki planlama pratiğinde kat alanı kat sayısı (KAKS) ve taban alanı kat sayısı (TAKS) kullanılmaktadır. KAKS, bir parsel üzerinde kaç metrekare inşaat yapılabileceğini; TAKS ise bir parselin ne kadarının yapılaşmaya açılacağı ifade etmektedir (Bölen vd., 2009).

Bu bilgilerin yanı sıra, yoğunluğun tespiti aşamasında kullanılacak ölçüm aracının seçiminde, üzerinde çalışılacak alan sınırlarının büyüklüğü (ölçeği) önemlidir. Çünkü kullanılacak ölçüm aracı, çalışmanın amacına ve çalışma alanının ölçeğine göre değişmektedir. Yoğunluk ölçümünün gerçekleştirilebileceği olası mekânsal ölçekler Şekil 2'deki gibidir (Taylor ve Nostrand, 2008).

Şekil 2'deki ölçeklere göre kullanılacak ölçüm aracı değişeceği gibi, net veya brüt ölçümler de değişecektir. Net yoğunluk genellikle küçük ölçekli mekânsal yoğunluk tespiti çalışmalarında kullanılır ve kentsel çalışmalarda kullanılan en küçük ölçekli mekânları genellikle parseller oluştururlar. Parsel sınırlarından mahalle, semt veya daha büyük ölçekli sınırlara doğru gidildiğinde mekândaki farklılık da artmaktadır. Bir başka

Şekil 2. Çalışma alanının ölçeğine göre yoğunluk ölçüm araçları değişmektedir (Taylor ve Nostrand, 2008).

Şekil 3. Kentsel doku ve net-brüt yoğunluk ilişkisi (Taylor ve Nostrand, 2008).

³ Komşuluk birimi ve mahalle, genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır.

deyişle, arazi kullanım çeşitliliği de arttığından (özellikle kamu kullanımına açık alanların varlığı arttığı için) net yoğunluk ölçümü zorlaşmaktadır. Bu durum da ölçümün duyarlılık düzeyini azaltmaktadır. Şekil 3'te net ve brüt alanlar arasındaki fark gösterilmektedir Taylor ve Nostrand, 2008).

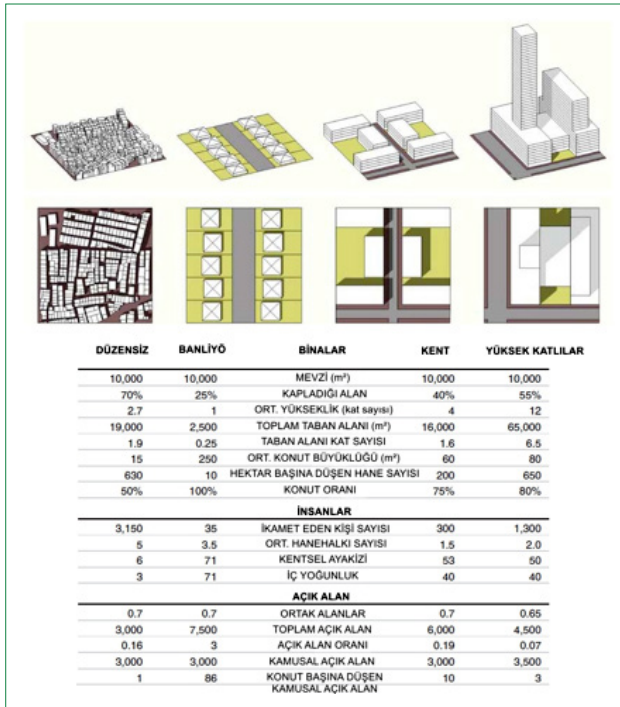
Yoğunluk değerleri çalışılan alanın ölçeğine göre değişebileceği gibi farklı konut tipolojilerinin yer aldığı aynı büyüklükteki sınırlara sahip alanlar için de farklılık gösterebilmektedir. Dovey ve Pafka (2013), tanımladıkları dört farklı kentsel tipoloji için farklı yoğunluk değerleri elde etmişlerdir (Şekil 4).

Bu bilgilere dayanarak yoğunluğun tespiti için seçilecek ölçüm aracının çalışmanın amacı, çalışma alanının büyüklüğü (ölçeği) ve alanı oluşturan kentsel tipoloji öğeleri dikkate alınarak çok yönlü bir süzgeçten geçirildikten sonra seçilmesi gerektiği açık bir şekilde söylenebilir.

Komşuluk Birimi Tasarımına İlişkin Planlama Kararlarının Sonuçlarının Ölçülmesi

Bu bölümde, komşuluk birimlerini³ oluşturan ve planlama sürecinde ele alınan tasarım ölçütlerinin çeşitli araştırmacılar tarafından nicel çerçevede nasıl ele alındığı incelenecektir. Ancak bu incelemeye başlamadan önce, komşuluk birimi tasarım ölçütlerinin geçmişten günümüze nasıl bir gelişim süreci geçirdiği üzerinde durmakta fayda vardır.

Komşuluk birimi; sınırları belirli bir coğrafi alanda yaşayan, yerel yönetimler tarafından sağlanan hizmetleri paylaşan ve belirli bir derecede birbirine bağlılık duygusu besleyen insanların bir araya gelerek yaşadığı kentsel mekânlara verilen isimdir. Bu doğrultuda komşuluk birimlerini tanımlayan üç anahtar sözcükten bahsedilebilir. Bunlar; insanlar, mekân ve bağlılıktır. Bu üçü arasında mekân, bir komşuluk biriminin diğerinden ayırt edilebilmesini sağlayan en fark edilebilir sözcüktür (Park ve Rogers, 2015).

Şekil 4. Farklı kentsel tipolojiler ile yoğunluk ilişkisi (Dovey ve Pafka, 2013).

Planlamada tasarım ölçütleri yerleşim alanının ölçeğine göre belirlenmektedir. Kent ölçeğindeki tasarım ölçütleriyle komşuluk birimi ölçeğindeki ölçütler birbiriyle örtüşebileceği gibi genellikle de birbirinden ayrılmaktadır. Bu çerçevede, komşuluk birimi ölçeğinde tasarım ölçütlerinin temelini oluşturan bazı noktalar bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden birini günümüzde önemini yitirmeye yüz tutmuş bir kavram olan kamusal alanlara erişim uzaklığı oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilköğretim okullarına erişim özellikle önemlidir çünkü mahalledeki çocukların yürüme uzaklığı içinde bulunan okullarına

yorulmadan ve güvenli bir şekilde erişebilmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra, mahallelinin günlük ihtiyaçlarını temin edebileceği market, bakkal, terzi, eczane vb. küçük ölçekli ticari işletmelerin varlığı da önemlidir. Erişim ve alışveriş olanaklarının yanı sıra mahallelinin birlikte vakit geçirebileceği park, meydan vb. kamusal açık alanların varlığı da önemlidir.

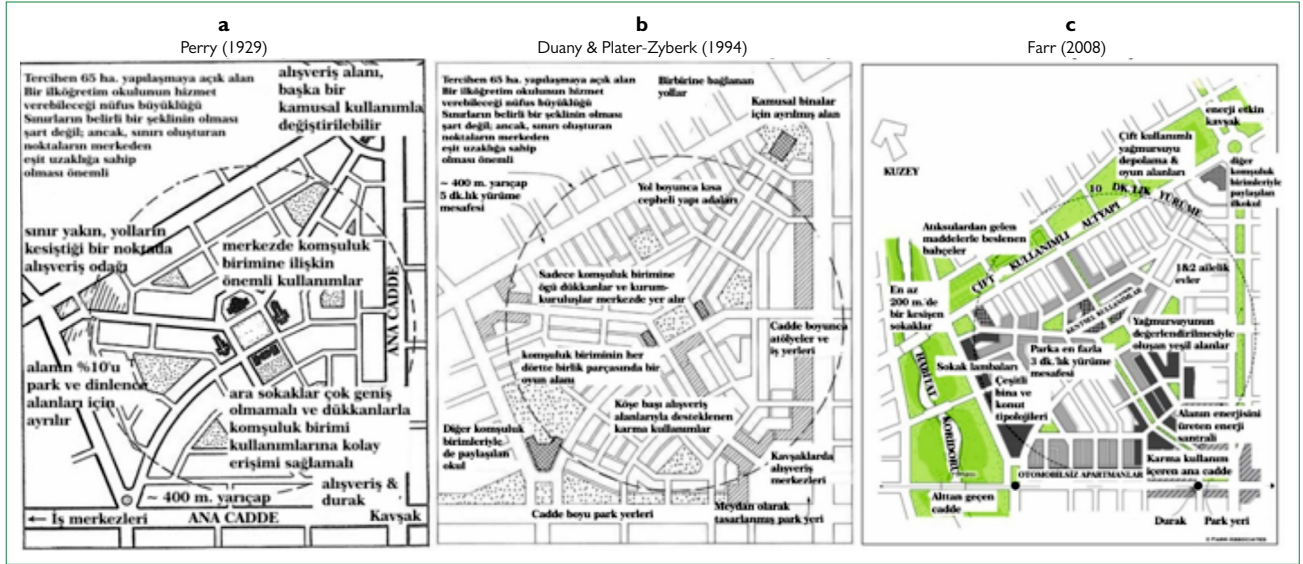
Komşuluk birimi tasarımı olgusu, İngiltere kökenli Bahçe Kent kavramından temellerini almıştır. Ebenezer Howard'ın geliştirdiği Bahçe Kent önerisinde her bir yerleşim birimi, 5000 kişilik bir nüfusa hizmet edecek bir ilköğretim çerçevesinde şekillendirilmiştir. Sıkışık kent merkezini rahatlatmak amacıyla geliştirilmiş Bahçe Şehir akımından esinlenerek, komşuluk birimi tasarımı olgusunu kuvvetlendiren iki farklı tasarım akımından bahsedilebilir. Bunlar 1920'li yıllarda geliştirilmiş olan "Sunnyside Gardens" ve "Radburn" akımlarıdır (Silver, 1985). Dolayısıyla Perry'nin komşuluk birimi kavramını geliştirirken döneminin önde gelen isimlerinden etkilendiği söylenebilir. Ancak Perry komşuluk birimi kavramını geliştirirken, en fazla yaşadığı yer olan Forest Hills Gardens'tan etkilenmiştir. Burada yaşarken saptadığı güçlü ve zayıf yönler geliştirdiği komşuluk birimi kavramının temel taşlarını oluşturmuştur. Perry, Forest Hills Gardens'ın kendine ait bir okulunun bulunmasını benimsemiş, ancak kamusal kullanımların iş yerlerinden ayrılarak çeper yerine merkezde yer almaları gerektiğini düşünmüştür (Rohe, 2009). Perry tarafından geliştirilen ve bir komşuluk biriminin sahip olması gereken altı ilke Tablo 4'te gösterilmektedir (Perry, 1929).

Komşuluk birimi kavramının güncellenmesi gerektiğine ilişkin görüşler Yeni Şehircilik akımlarının doğrultusunda gelişmiştir. Bu akımlara; Geleneksel Komşuluk Birimi Gelişimi (*Traditional Neighborhood Development*), Ulaşım Odaklı Gelişim (*Transport Oriented Development*) ve Köy Kent (*Urban Village*) örnek ve-

Tablo 4. Clarence Perry (1929) tarafından geliştirilen ve komşuluk birimi tasarımı yönlendiren ilkeler

Komşuluk birimi tasarımı yönlendiren ilkeler

1. Büyüklük	Komşuluk birimi, bir ilköğretim okulunun hizmet edeceği nüfus düşünülerek planlanmalı ve alan sınırları da nüfus yoğunluğuna göre belirlenmelidir.
2. Sınırlar	Komşuluk birimini oluşturan sınırlar, ana caddeler tarafından sınırlanmalı ve trafik mahalle içine girmeden bu caddelerden akmalıdır.
3. Açık alanlar	Küçük parklar ve eğlence-dinlenme alanlarından oluşan bir sistem planlanmalıdır.
4. Kurum – kuruluş alanları	Okul ve diğer kurum veya kuruluşlar, çepere de en iyi hizmeti verebilecek şekilde, komşuluk biriminin merkezi bir noktasında yer almalıdır.
5. Yerel dükkânlar	Komşuluk birimi nüfusu için yeterli bir veya birden fazla alışveriş alanı, mahallenin çeperinde ve tercihen kavşakların yanında, diğer komşuluk birimlerinin de yararlanabileceği düşünülerek yer almalıdır.
6. İç Sokak sistemi	İç sokak sistemi, komşuluk birimi içerisinde kolay ulaşımı sağlayacak nitelikte olup; yoğun trafiği komşuluk birimi içine almayacak şekilde planlanmalıdır.

Şekil 5. a. Perry tarafından geliştirilen komşuluk birimi; b. Duany ve Plater-Zyberk tarafından, ilgili dönemlerin dinamikleri de ortaya konarak geliştirilen komşuluk birimi; c. Yeni Şehircilik akımını benimsemiş Farr'ın güncellediği komşuluk birimi kavramı (Farr, 2008).

rilebilir (Park ve Rogers, 2015). Bu akımlar doğrultusunda geçmişten günümüze şekillenen komşuluk birimleri Farr (2008) tarafından üç dönemsel çerçevede ele alınmıştır (Şekil 5). Bu dönemlerden ilki, Perry'nin 1929 yılında geliştirdiği komşuluk birimi kavramına dayanmaktadır (Şekil 5a). İkincisiyse, Duany ve Plater-Zyberk tarafından 1994 yılında geliştirilen komşuluk birimi kavramına dayanmaktadır. En son dönemse, Perry ve Duany ve Plater-Zyberk'in geliştirdiği kavramların üzerine günümüz yorumunu ekleyen Farr (2008) tarafından şekillenmiştir.

Şekil 5'ten de anlaşılacağı üzere Duany ve Plater-Zyberk, Perry'nin geliştirdiği komşuluk birimi kavramında da olduğu gibi beş dakikalık yürüme mesafesini, yaklaşık 400 metrelik yarıçapı ve merkezde toplu taşıma duraklarını, araç park yerlerini ve bir okulun varlığını benimsemiştir (Farr, 2008). Açmak gerekirse, Duany ve Plater-Zyberk (1994) bir komşuluk biriminin sahip olması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır (ayrıca bkz. Şekil 5b):

- Bir merkez ve bir sınıra sahip olmalıdır.
- Büyüklüğü, merkez ve çeper arasındaki uzaklık dikkate alındığında 400 metreyi geçmemelidir.
- Sınırları içerisinde kullanım dengesi sağlanmalıdır. Konut, alışveriş, iş yeri, okullar, ibadet alanları ve eğlence - dinlenme alanları arasındaki denge sağlanmalıdır.
- Komşuluktaki sokak ağı birbirini kesmeli, çıkmaz sokak yaratılmamalıdır. Birbirini kesen sokak ağı, yapılaşma alanlarına hizmet götürmeli ve trafiğin akışını sağlamalıdır.
- Konut dışı kullanımların yer seçiminde kamusal kullanımlar öncelikli ele alınmalıdır.

Günümüze yaklaştığında, Yeni Şehircilik akımını benimsemiş araştırmacılardan olan Farr, Perry ve Duany ve Plater-Zyberk

tarafından geliştirilmiş komşuluk birimi kavramlarına ufak eklemeler yapmıştır. Farr (2008) tarafından önerilen komşuluk biriminin ortalama büyüklüğü yaklaşık 4000 metrekaredir (0.4 ha). Benzer olarak, komşuluk biriminin yarıçapı yaklaşık 400 ila 500 metre arasındadır. Ancak geliştirilen komşuluk birimi önerilerinden farklı olarak Farr, bir ortaokul veya ilkokulun varlığını, komşuluk birimi için olmazsa olmaz bir kullanım olarak görmemiştir.

Bunlara ek olarak Farr, bir komşuluk biriminin sahip olması gereken diğer özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır (Calgary Bölgesel Ortaklığı, 2011) (ayrıca bkz. Şekil 5c):

- Çok işlevli bir açık/yeşil alan komşuluk birimi içerisinde bir eksen oluşturmalıdır.
- Yağmur suyu yönetimine ilişkin altyapı kullanımları (yağmur bahçeleri gibi) yol altyapısıyla bütünleştirilmelidir.
- Açık/yeşil alan ağı, yaya ulaşım ağının bir parçasını oluşturmalı ve kamusal eğlence-dinlenme amaçlarına hizmet etmelidir.

Yukarıda sıralanan özelliklerin yanı sıra geliştirdiği komşuluk birimi kavramının biçimsel çerçevede sahip olması gereken özellikleri Farr (2008), beş temel yapı taşı altında incelemiştir (ayrıca bkz. Tablo 2). Bunlardan ilkinin tanımlı merkez ve sınır oluşturmaktadır. Farr'a göre bir kişi komşuluk birimi sınırlarına girdiğinde bu sınırlarla birlikte alana girdiğini de anlamalıdır. Aynı şekilde merkezin de merkezi kullanımlarla algılanması gerekmektedir. İkincisini, yürünebilir büyüklük oluşturmaktadır. Farr, çoğu kişi için otomobil veya bisiklet kullanmak yerine yürüyüşün tercih edildiği uzaklığı yaklaşık 400 metre olarak tanımlamaktadır ve bu uzaklığın, alanın topoğrafik özelliklerine göre azalabileceğini belirtmektedir. Üçüncü özelliğiye,

alışveriş olanaklarına sahip ve konut alanlarına yakın iş yerleri içeren karma arazi kullanımları ve konut türlerinin varlığı oluşturmaktadır. Farr, komşuluk biriminde farklı kullanımların yer almasıyla yaşayanların eğlence, spor, alışveriş vb. günlük etkinliklerini o alan içerisinde gerçekleştirebileceğini öne sürer. Konut türünün farklılaşmasıyla da farklı gruplardaki (gelir, yaş, etnik köken vb.) insanların bir arada yaşamalarının mümkün olduğunu belirtir. Dördüncü özellik, birbirine bağlı ve yürünebilir sokak örüntüsüdür. Farr, bu örüntüde bir yapı adasının kenar uzunluğunun 180 metreyi geçmemesi gerektiği üzerinde durur. Böylelikle erişilebilirliğin artmasında küçük yapı adalarının ve sık bir şekilde konumlandırılmış olan kavşakların varlığının önemli olduğundan söz eder. Son özellikse, kentsel kullanımların varlığından oluşur. Farr, kentsel kullanımlar ile oluşturulan odakların, alan içerisinde yaşayan herkes tarafından erişilebilir olması gerektiğinden ve bu nedenle kullanımların yürüme uzaklığı içinde yer alması gerektiğinden bahseder (Şekil 6).

Yeni Şehircilik akımı ile komşuluk birimi tasarımı yönlendiren diğer ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yeni Şehircilik Kongresi, 2001):

- Komşuluk birimleri derişik, yaya dostu ve karma kullanımı destekleyici nitelikte olmalıdır.
- Günlük yaşantıdaki pek çok etkinlik, özellikle yaşlılar ve çocuklar gibi özel araç kullanamayanlar için yürüme uzaklığı içinde kalan yerlerde sürdürülmelidir. Birbiriyle bağlantılı sokak örüntüsü, yürümeyi destekleyici ve otomobillerle yapılan yolculuk sayılarını ve mesafelerini azaltıcı nitelikte olmalıdır.
- Komşuluk birimlerinde farklı yaş ve gelir gruplarının bir arada yaşayabilmesini sağlamak amacıyla konut türlerinin çeşitliliği sağlanmalıdır. Böylelikle, farklı gruplardan insanların günlük yaşantıda bir araya gelmeleri ve kişisel ve toplumsal bağlarını güçlendirmeleri mümkün olacaktır.
- Toplu taşıma duraklarına yürüme uzaklığında olan alanlarda belirli bina yoğunluklarıyla desteklenen arazi kullanımlarının gelişimi, otomobil kullanımına yönelik yaşayabilir bir alternatif geliştirecektir.
- Kentsel, kurumsal ve ticari etkinlikler komşuluk birimleri ve semtler ölçeğinde yoğunlaştırılmalı, uzak ve tek başına kalmış tekil arazi kullanımları şeklinde kurgulanmamalıdır. Okullar, çocukların yürüyerek veya bisikletle erişebileceği

bir konumda yer almalıdır.

- Küçük ölçekli çocuk parklarından büyük ölçekli kent parklarına kadar parkların mekândaki etkin dağılımı sağlanmalıdır. Koruma alanlarıyla açık alanlar mutlaka tanımlanmalı ve farklı komşuluk birimleri veya semtleri birbirine bağlanmalıdır.

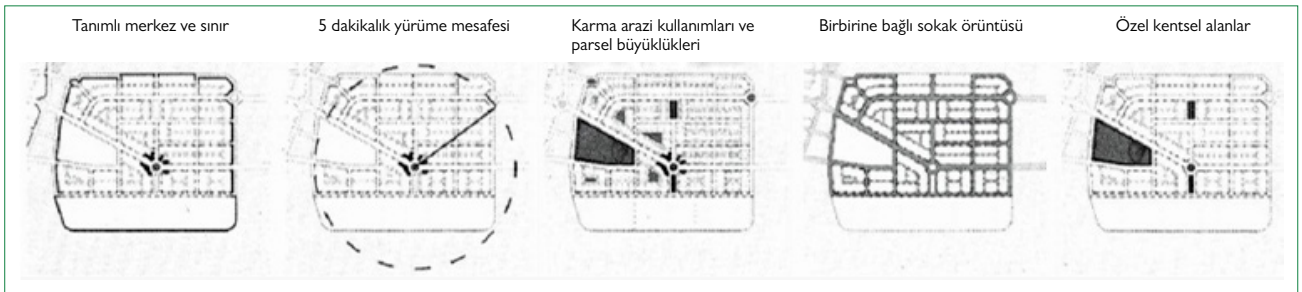
Amerikan Planlama Derneği'nin "iyi komşuluk birimleri" için geliştirdiği yönlendirici ilkeler ve özellikler ise (komşuluk birimi biçimi ve bileşenleri doğrultusunda) Tablo 5'te gösterilmiştir (Amerikan Planlama Derneği, 2017).

Bu doğrultuda, şimdiye kadar geliştirilen ve tarih boyunca değişim gösteren komşuluk birimi tasarım ölçütlerinin nicel çerçevede genellikle benzerlik gösteren özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Yürüme mesafesi topoğrafik özelliklerin zorluk yaratmadığı durumlarda (yokuş vb.) genellikle 400-500 metre arasında bir mesafe olarak tanımlanmıştır. Bu mesafe, farklı kullanımlara kolay erişebilme ve komşuluk birimi sınırlarının tanımlanabilmesi bakımından önemlidir.
2. Komşuluk biriminde kullanım çeşitliliği sağlanmalıdır. Bu, günlük hizmet ve kullanımlara kolay bir şekilde erişmekte önemlidir. Çeşitliliğin ölçüm yolları, kullanım çeşitliliğinin ölçülmesi bölümünde açıklanmıştır.
3. Sokaklar birbirini erişimi zorlaştırmayacak bir biçimde kesmeli (başka bir deyişle, kısa cepheli yapı adaları tanımlanmalı, ~180 metreye kadar) ve çıkmaz sokaklar yaratılmamalıdır.

Yapılı Çevreyi Biçimlendiren Planlama Kararları Sonuçlarının Ölçülmesine İlişkin Yöntem Önerisi

Bu çalışmada, varsayımsal bir komşuluk birimi örneği üzerinde arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı çerçevesindeki planlama kararlarının mekândaki yansımalarının (bkz. Tablo 2), sayısal çerçevede nasıl ortaya konacağına ilişkin bir yöntem önerilmiştir. Planlama kararları doğrultusunda biçimlenen yapılı çevrenin nicel değerler çerçevesinde değerlendirilmesi sürecinde önerilen bu yöntemde sırasıyla arazi kullanım çeşitliliği, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarım ölçütleri, her biri

Şekil 6. Farr tarafından geliştirilen komşuluk birimi kavramının sahip olması gereken beş temel özellik (Farr, 2008).

Tablo 5. İyi bir komşuluk biriminin sahip olduğu özellikler ve iyi bir komşuluk biriminin yaratılması aşamasında yönlendirici ilkeler (Amerikan Planlama Derneği, 2017)

İyi bir komşuluk biriminin sahip olduğu özellikler

1. Mahallelinin günlük yaşantısına katkıda bulunacak çeşitli işlevsel nitelikleri barındıran alanlara sahip olmalıdır (konut, ticaret veya karma kullanım).
2. Farklı ulaşım türlerini destekleyici nitelikte olmalıdır (yayalar, bisikletliler, özel araç kullanıcıları vb. için).
3. Görsel olarak ilgi çekici tasarım ve mimari özelliklere sahip olmalıdır.
4. İnsan ilişkilerini ve sosyal etkinlikleri özendirici olmalıdır.
5. Mahallelinin katılımcılığını özendirilmeli ve güvenli bir çevre sağlamalıdır.
6. Sürdürülebilirliğe katkı sağlamalı ve iklim değişikliği nedeni taleplere cevap verebilmelidir.
7. Hatırlanmaya / anılmaya değer bir karaktere sahip olmalıdır.

İyi bir komşuluk birimi için yönlendirici ilkeler

Komşuluk birimi formu ve bileşenleri

- Komşuluk birimi, kolaylıkla fark edilebilen bir konumda mı? Sınırları tanımlı mı?
- Komşuluk birimi, bulunduğu konum üzerindeki doğal şartlara ve yakın çevresine uyum sağlayabilmiş mi?
- Komşuluk birimi içindeki farklı kullanımların birbirine uzaklığı ne kadar? Bu kullanımlar yürünebilir veya bisikletle ulaşılabilir mesafelerde mi? Yürüyerek veya bisiklete binerek komşuluk birimi içerisindeki farklı kullanımlardan yararlanabilmek mümkün mü?
- Komşuluk birimi, sosyal etkileşimi destekler nitelikte mi? Mahalleli bilinci mevcut mu?
- Komşuluk birimi güvenli bir ortam yaratıyor ve güvenli olarak algılanabiliyor mu? Sokaklar çocuklar ve diğer kullanıcılar için güvenli mi?
- Binaların ölçekleri birbiriyle uyumlu mu?

için ayrı ayrı mekânsal indeksler geliştirilerek ölçülecektir. Son aşamadaysa önceki aşamalardan elde edilen indeks değerleri bir araya getirilecektir. Yöntemin uygulanışına geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki bu yöntem coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ortamındaki mekânsal analiz ve cebir araçları kullanılarak oldukça kolay bir şekilde farklı çalışma alanlarına uygulanabilir.

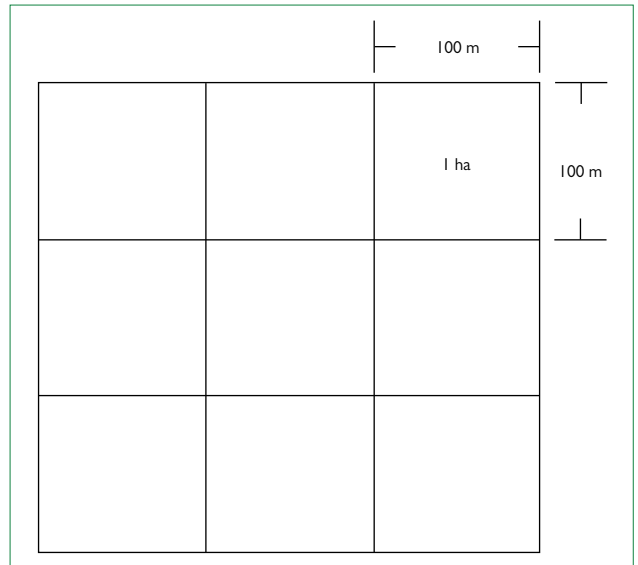
Bu bilgiler ışığında, varsayımsal komşuluk biriminin sahip olduğu mekânsal özellikler ve bu komşuluk birimi hakkında bilinenler aşağıdaki gibidir (*unutulmamalıdır ki bu özellikler farklı çalışmalarda değişkenlik gösterebilir, burada açıklanacak örnekteki varsayımlar aşağıdaki gibidir*):

- Büyüklüğü 9 hektardır ve kare şeklindedir,
- Konut, ticaret ve kamu kullanımları barındırmaktadır,
- Yapı ölçeğinde;
 - kullanım türleri (konut, ticaret vb.) ve sayıları,
 - hane sayıları,
 - kat sayıları ve
 - taban alanları bilinmektedir.

Bu çerçevede, birim alanlardan (*grid*) faydalanılarak yapılı çevrenin her bir bileşeni için farklı mekânsal indeksler oluşturulacaktır ve mekânsal indekslerin geliştirilmesinin gerektiği çalışmalarda birim alanlardan yararlanmak araştırmacılara oldukça kolaylık sağlamaktadır. Dolayısıyla, varsayımsal komşuluk birimi

100 m'ye 100 m'lik (1 ha) birim alanlara bölünmüştür (Şekil 7).

Ayrıca bu çalışmadaki diğer varsayımlar, başka bir deyişle mekânsal indeksin geliştirilmesi sırasında göz önünde bulundurulacak kabuller aşağıdaki gibi sıralanabilir (*yine unutulmalıdır ki farklı amaçlara sahip çalışmalarda bu varsayımlar da değişiklik gösterebilir*):

Şekil 7. Varsayımsal komşuluk birimi.

- Kullanım çeşitliliğinin yüksek olması,
- Yoğunluk değerlerinin yüksek olması ve
- Komşuluk birimi tasarım ölçütlerinin sağlanmış olması bu örnekte istenen durumlardır.

Başka bir deyişle bu kabuller doğrultusunda örneğin; karma kullanımlı, derişik ve tasarım ölçütlerinin sağlandığı bir komşuluk biriminin sosyal sürdürülebilirliğe etkisinin inceleneceği bir çalışmada yapıllı çevreyi ölçmek amacıyla, geliştirilen bu yöntem kullanılabilir. Dolayısıyla yukarıda tanımlanan kabullerin en fazla sağlandığı durumlar mekânsal indekste 1 değeriyle, hiç sağlanmadığı durumlarsa 0 değeriyle temsil edilecektir. Normalleştirme işlemleri de bu mantığa göre gerçekleştirilecektir. Bundan sonraki aşamalar madde madde anlatılacaktır:

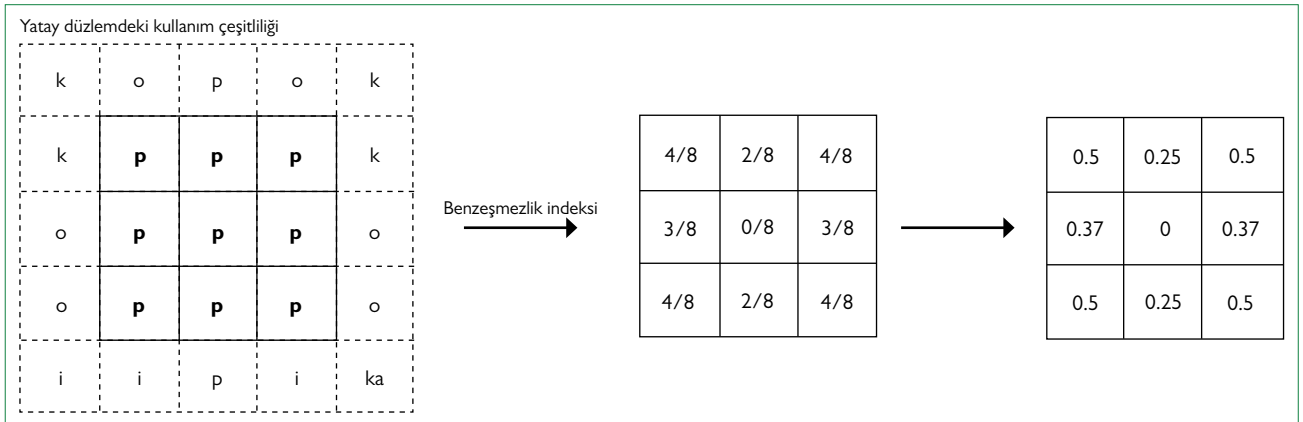
1. Kullanım çeşitliliği yatay ve düşey düzlemlerdeki kullanım çeşitlilikleri olmak üzere iki farklı çerçevede ele alınacaktır. Yatay düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin ölçülmesi amacıyla ilgili yazında gerçekleştirilen çalışmalarda kullanılan çeşitli hesaplama yöntemlerinden yararlanılabilir. Ancak bu örnekte Cervero ve Kockelman (1997) tarafından geliştirilen benzeşmezlik indeksinden yararlanılacaktır. Cervero ve Kockelman bu indeksi uygularken sadece konut, sanayi, ticaret, kamu vb. büyük ölçekli arazi kullanım türlerini ele almıştır. Ancak yapı ölçeğinde analizlerin gerektiği daha alt ölçekli çalışmalarda Cervero ve Kockelman'ın önerisi genişletilebilir. Dolayısıyla bu örnekte mekânsal indeks oluşturulurken ele alınan kullanım türleri şu şekilde sıralanmıştır: sadece konut (k), sadece ticaret (t), konut altı ticaret veya ticaretler (k+t) ve kamu (ka). Bunların yanı sıra, geliştirilen bu varsayımsal örneğin mekânsal birimi görece küçük olduğundan (100 m X 100 m birim alanlar), kullanım çeşitliliğinde daha anlamlı bir farklılaşma tespit edebilmek amacıyla sadece ticaret kullanımına sahip yapılardaki ticaret kullanımları perakende (p), ofis (o) ve imalat (i) alt başlıkları altında farklılaştırılmıştır. Bu farklılaştırmada daha fazla alt tür belirlenebilir ancak bu varsayımsal örnekte bu üçü ele alınacaktır.

Bu doğrultuda, benzeşmezlik indeksi Şekil 8'de gösterildiği gibi hesaplanmıştır. Birim alanlardaki sayıca fazla olan kullanım türleri baskın kullanımlar olarak varsayılmış ve bu kullanımlar birim alanlarda kısaltmalarıyla belirtilmiştir. Buna ek olarak, benzeşmezlik indeksinin hesaplanabilmesi için hesaplamaların gerçekleştirileceği birim alanın çevresindeki diğer birim alanların da kullanım türlerinin bilinmesi gerektiğinden, çevre birim alanlardaki baskın kullanım türleri de belirtilmiş ve bu alanların sınırları kesikli çizgilerle ifade edilmiştir.

Bunlara ek olarak, mekânsal indeks değerlerinin 0-1 aralığındaki değerleri almasına karar verildiğinden (0-10, 0-100 vb. değerler de olabilir), ölçümden elde edilen sayısal değerler 0-1 değer aralığında normalleştirilecektir. Ancak benzeşmezlik indeksi 0-1 arası değer aldığından, ayrıca normalleştirme işleminin gerçekleştirilmesine gerek yoktur.

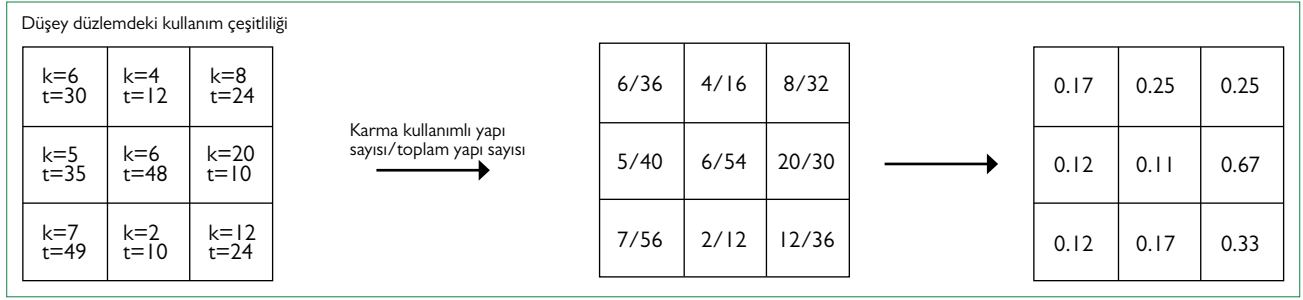
2. Bu örnekte, düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğinin ölçülmesi için de Cervero ve Kockelman'ın (1997) geliştirdiği bir indeksten, düşey düzlemdeki çeşitlilik (vertical mixture) indeksinden yararlanılacaktır. Bu indeksin hesaplanabilmesi amacıyla birim alanlardaki birden fazla kullanım türüne sahip yapı sayısı (k) toplam yapı sayısına (t) bölünür. Burada da bir önceki maddede olduğu gibi sadece ticaret kullanımlı yapılardaki kullanım türleri perakende (p), ofis (o) ve imalat (i) alt başlıkları altında farklılaştırılmıştır.⁴ Elde edilen bu indeksin hesaplanması sonucunda da 0-1 arası değerler elde edilmektedir (Şekil 9):

3. Kullanım çeşitliliğinin tespit edilebilmesi amacıyla yatay ve düşey düzlemlerdeki kullanım çeşitliliğini gösteren mekânsal indeksler basit ağırlıklı toplamla (simple additive weighting) bir araya getirilmiştir (Şekil 10). İndekslerin bir araya getirilmesi sonucunda 0-1 aralığının dışında değerler elde edildiğinden, bu değerlerin 0-1 aralığına getirilebilmesi için normalleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Kullanım çeşitliliğinin en yüksek olduğu birim alana ilişkin değer (1.04), 1'e sabitlenmiş ve buna göre normalleştirme yapılmıştır.

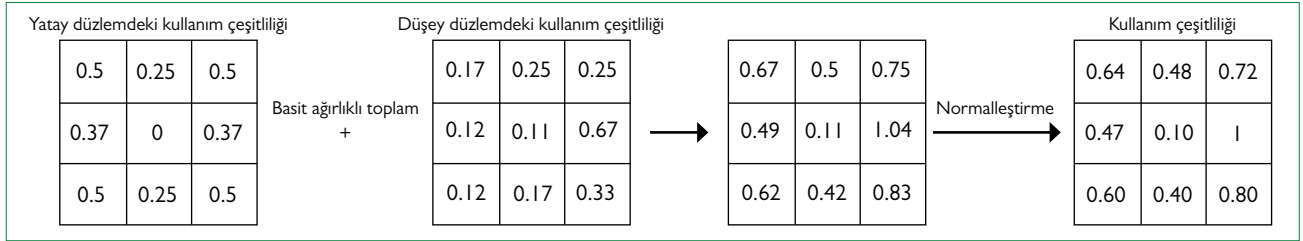

Şekil 8. Yatay düzlemdeki kullanım çeşitliliğine ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

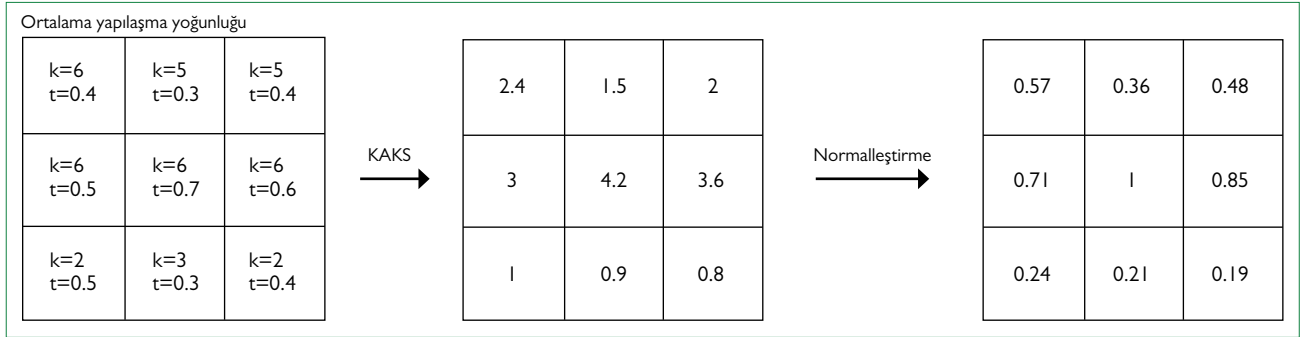
⁴ Örneğin, bir yapının tüm katlarının bir giyim mağazası olduğu perakende kullanım çeşitli değildir. Ancak alt katı perakende üst katı ofis olan bir yapıda çeşitlilikten söz edilebilir.

Şekil 9. Düşey düzlemdeki kullanım çeşitliliğine ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

Şekil 10. Kullanım çeşitliliğine ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

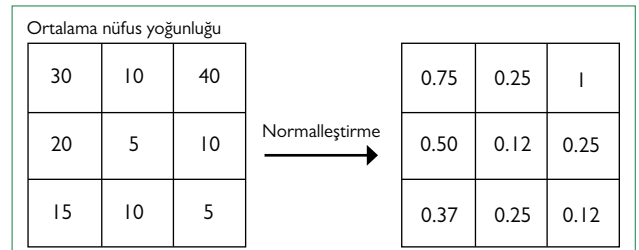
Şekil 11. Ortalama yapılaşma yoğunluğuna ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

4. Kullanım çeşitliliğine ilişkin mekânsal indeksin geliştirilmesinden sonra benzer işlemler yoğunluk için de uygulanmıştır. Bu örnekte yoğunluk, ortalama yapılaşma yoğunluğu ve ortalama nüfus yoğunluğu olmak üzere iki çerçevede incelenmiştir. Ortalama yapılaşma yoğunluğu KAKS yardımıyla hesaplanacaktır (ayrıca bkz. Mutlu, 2006). Bu amaçla öncelikle her bir birim alan için yapılaşmış taban alanları toplamı ve ortalama kat sayıları (k) hesaplanır. Sonraki aşamada her bir birim alan içerisindeki yapılaşmış taban alanları toplamı, birim alanın alanına (10000 m² veya 1 ha) bölünür. Böylelikle birim alan ölçüğünde taban alanı kat sayıları (TAKS - t) hesaplanmış olur (ayrıca bkz. Kısar-Koramaz ve Türkoğlu, 2010). Elde edilen TAKS değerleri ortalama kat sayılarıyla çarpılarak ortalama yapılaşma yoğunluğu elde edilir. Yoğunluğun en yüksek olduğu birim alanın sahip olduğu değer (4.2) 1'e sabitlenir ve buna göre normalleştirme yapılır (Şekil 11).

5. Ortalama nüfus yoğunluğu birim alanlar içerisindeki hane sayılarıyla tespit edilecektir. Dolayısıyla, Şekil 12'de birim alanlar içerisindeki hane sayıları belirtilmiştir. Hane sayıları orta-

lama hane halkı büyüklüğüyle çarpılabilir ancak indeks değerinin elde edilmesinde bunun bir etkisinin olmayacağı için bu işlem gerçekleştirilmeyecektir. Bu doğrultuda, ortalama nüfus yoğunluğunun (başka bir deyişle hane sayılarının) en yüksek olduğu birim alan içerisindeki değer (40), 1'e sabitlenmiş ve normalleştirme işlemi buna göre gerçekleştirilmiştir.

6. Yoğunluğun tek bir bileşen olarak ele alınabilmesi için yapılaşma ve nüfus yoğunluklarına ilişkin indeks değerleri basit ağırlıklı toplamla bir araya getirilmiştir. Ortalama yoğunluğun

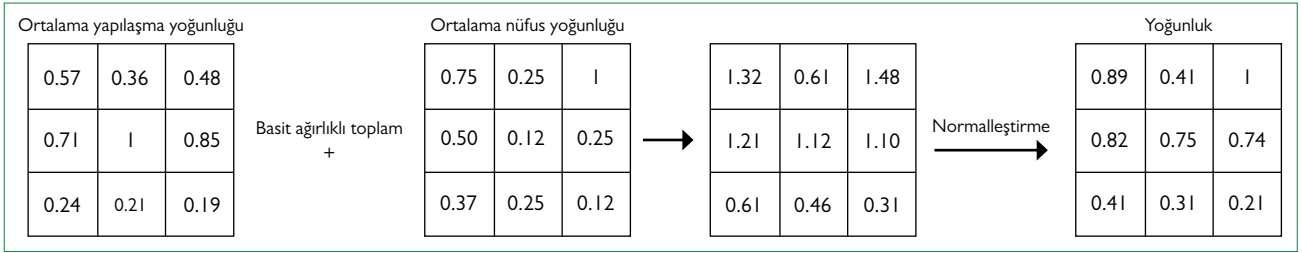

Şekil 12. Ortalama nüfus yoğunluğuna ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

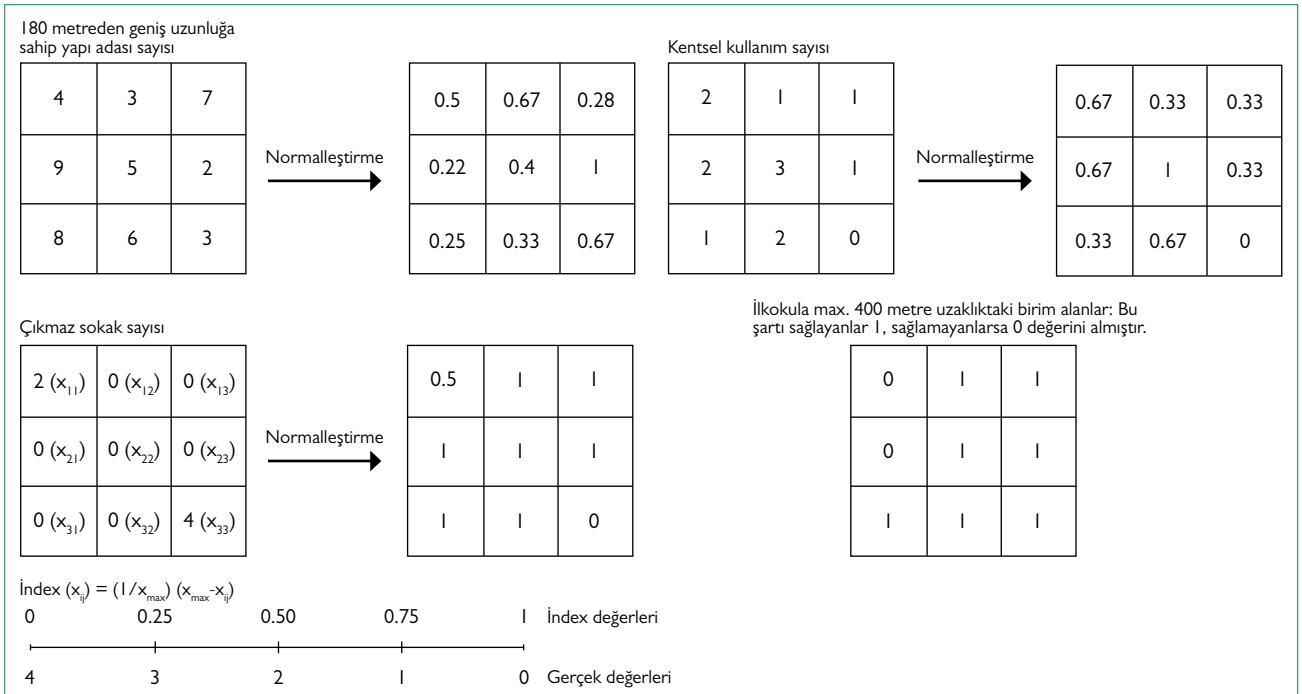
en yüksek olduğu birim alana ilişkin değer (1.48), 1'e sabitlenmiş ve buna göre normalleştirme gerçekleştirilmiştir (Şekil 13).

7. Komşuluk birimi tasarım ölçütleri başlığında da tartışıldığı üzere, ilgili yazında farklı araştırmacılar tarafından geliştirilen çok sayıda ancak benzer komşuluk birimi tasarım ölçütü tanımlanmıştır. Bu örnekte, Farr (2008) tarafından tanımlanan ölçütlerden, ölçülebilir nitelikte olanların indeks değerleri hesaplanmıştır (Şekil 14). Bu doğrultuda ilk olarak, birim alanlarda bulunan 180 metreden geniş kenar uzunluğuna sahip yapı adası sayısı belirtilmiştir (bir yapı adasının iki birim alan içerisinde kalması durumunda yapı adasının orta noktasının bulunduğu birim alan için sayım gerçekleştirilir). Bu sayının en düşük olduğu birim alana ilişkin değer (2), 1'e sabitlenmiş ve buna göre normalleştirme yapılmıştır. İkinci olarak, kentlilerin bir araya gelebileceği kentsel kullanım sayısı belirtilmiştir (bu örnekte sadece parklar ele alınmıştır; bu kullanımlar o alan için nirengi noktası yaratan yapılar da olabilir). Kentsel kullanım sayısının en yüksek olduğu değer

(3), 1'e sabitlenmiş ve buna göre normalleştirme yapılmıştır. Sonrasında da alanlardaki çıkmaz sokak sayıları belirtilmiştir (Türkiye'de *cul-de-sac* kullanımları pek yaygın olmadığı için çıkmaz sokaklarla çok karşılaşmayabilir). Çıkmaz sokak sayısının en düşük olduğu birim alana ilişkin değer (0), 1'e sabitlenmiş ve buna göre normalleştirme gerçekleştirilmiştir (gerçek değer 0 (sıfır) ve en istenen durum olduğu zamanlardaki hesaplama mantığı için bkz. Şekil 14'teki çıkmaz sokak sayısı örneği). Son olarak, en yakın ilkokula en fazla 400 metre uzaklıktaki birim alanlardan bu şartı sağlayanlara 1, sağlamayanlara 0 değeri verilmiştir. Farr, bir okulun varlığını komşuluk birimi için olmazsa olmaz bir kullanım olarak görmemiştir. Ancak komşuluk biriminin merkezinden çeperlerine yürüyerek en fazla 5 dakikada gidilebilmesi gerektiğini savunmuştur. Buna ilişkin mesafeyi de yaklaşık 400 metre olarak tanımlamıştır. Kullanım çeşitliliği ilk maddelerde hesaplandığı için çifte hesaplama (*double-counting*) sebebiyet vermemek amacıyla hesaplama dâhil edilmemiştir.

Şekil 13. Yoğunluğa (yapılaşma ve nüfus derişikliğine) ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

Şekil 14. Komşuluk birimi tasarım ölçütlerine ilişkin indekslerin hesaplanma aşamaları.

(çıkma sokak sayısı örneğindeki formüle: x_{ij}: birim alanlardaki değerleri, x_{max}: birim alanlardaki en büyük değeri ifade eder).

180 metreden geniş kenar uzunluğuna sahip yapı adası ve çıkmaz sokak sayıları için gerçekleştirilen indeks hesaplarında, önceki hesaplamaların aksine en küçük değer 1'e sabitlenmiştir. Çünkü geniş kenar uzunluğuna sahip yapı adalarının ve çıkmaz sokakların oluşumu komşuluk birimi tasarımında istenmeyen durumlardır. Buna ek olarak, gerçek değer 0 ve en çok istenen olduğu durumlarda ilgili mekânsal indeks, Şekil 14'deki çıkmaz sokak sayısı örneğindeki formüldeki mantık izlenerek hesaplanmıştır.

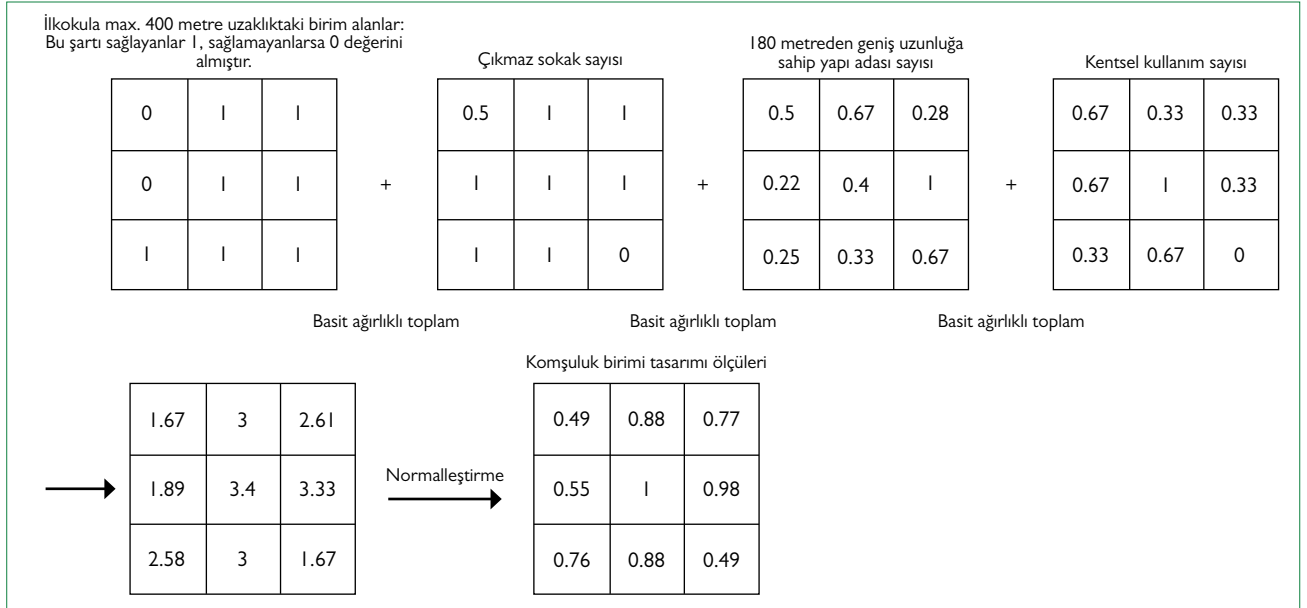
8. Ölçülebilir nitelikteki tasarım ölçütlerinin indeks değerleri bir araya getirilmiştir. Komşuluk birimi tasarımı ölçütlerini en fazla sağlayan birim alanın değeri (3.4), 1'e sabitlenmiştir (Şekil 15).

9. Yöntemin uygulanışına geçilmeden önce sıralanan varsayımlara dayanarak kullanım çeşitliliği, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı ölçütlerine ilişkin indeks değerleri bir araya getirilmiştir. Dolayısıyla arazi kullanımı, yoğunluk ve tasarıma ilişkin planlama kararlarının bir sonucu olarak yapıyı çevreyi

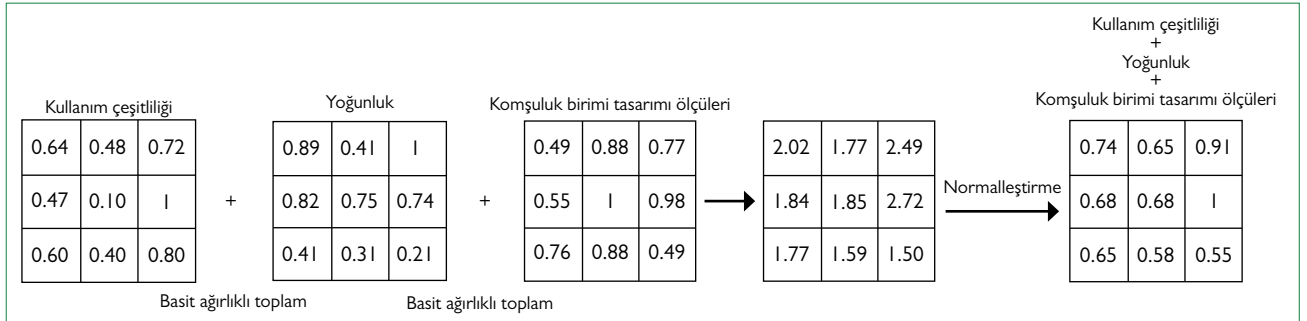
biçimlendiren bu üç bileşenin bütüncül bir çerçevede birlikte ele alındığı bir mekânsal indeks geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, normalleştirme işlemi en büyük değer (2.72), 1'e sabitlenmiştir (Şekil 16).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma kapsamında kullanım çeşitliliğinin ve yoğunluk değerlerinin yüksek olmasıyla, giriş bölümündeki Tablo 2'de tanımlanan komşuluk birimi tasarımı biçimlendiren kararların; Farr (2008)'in geliştirdiği ölçütler doğrultusunda alınmış olması, yöntemin uygulanışına geçmeden önce göz önünde bulundurulacak kabuller olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, bu kabullerin en fazla sağlandığı durumlar geliştirilen mekânsal indekste 1 değeriyle, göreceli olarak az sağlandığı durumlarda sıfıra yaklaşan değerlerle temsil edilmiştir. Özetlemek gerekirse, açıklanan varsayımsal örnekte sonuç olarak (bkz. Şekil 16) 1 değeriyle betimlenen alan çeşitliliğin, yoğunluğun ve tasarım ölçütlerinin eşit oranlarda bir araya getirilmesiyle değerlendirildiği ve bu üç bileşene ilişkin giriş bölümünde tanımlanan ka-

Şekil 15. Komşuluk birimi tasarımı ölçütlerine ilişkin indeksin hesaplanma aşamaları.

Şekil 16. Arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı ilişkin planlama kararlarının sonuçlarının ölçümü için geliştirilen mekânsal indeks.

bullerin bir arada göreceli olarak en fazla sağlandığı alanı ifade etmektedir. Önceki aşamalarda geliştirilen ve Şekil 16'da girdi olarak kullanılan kullanım çeşitliliği, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarım ölçütlerine ilişkin ayrı ayrı geliştirilen mekânsal indeks değerleri, fiziksel mekânın özelliklerini nitelendirdiklerinden, farklı çalışmalarda kendi başlarına da kullanılabilirler. Örneğin kullanım çeşitliliğine ilişkin geliştirilen mekânsal indeks değerlendirilecek olursa, 1 değerine sahip alan yatay ve düşey düzlemlerde arazi kullanım çeşitliliğinin en fazla olduğu, 0.10 değerine sahip alansa en az olduğu birim alanı ifade etmektedir.

Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki arazi kullanımına, yoğunluğa ve komşuluk birimi tasarımına ilişkin planlama kararlarıyla ilişkili sonuçların basit ağırlıklı toplam yoluyla bir araya getirilmesiyle elde edilen mekânsal indekste (bkz. Şekil 16) 1 değeriyle tanımlanan alan, değerlerin eşit ağırlıklarla bir araya getirilmesi sonucunda en yüksek değerinde elde edildiği alanı göstermektedir. Eğer ki başta tanımlanan kabullerde bu sonuçlardan herhangi birine öncelik verilseydi (ör. çeşitliliğin sağlanması daha önemliyse), arazi kullanım çeşitliliği için daha yüksek bir ağırlık değeri verilerek (ör. çeşitlilik=0.4, yoğunluk=0.3, tasarım=0.3), indeks değerleri bu ağırlıklarla çarpılacak ve bu çarpım sonucu elde edilen değerler basit ağırlıklı toplam ile bir araya getirilerek hesaplama süreci devam ettirilecektir.

Arazi kullanımı, yoğunluk ve tasarıma yönelik planlama kararları, yaşadığımız yapıları çevreyi biçimlendiren en önemli unsurlardır. Bu kararlar, kentin genel silüetini etkilediği gibi kentte yaşayanların günlük yaşantıları üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin bir komşuluk biriminde konut dışı kullanımların çeşitlilik göstermesi, yaşayanların sürdürülebilir ulaşım türlerini (yürüyüş, bisiklet ve toplu taşıma) kullanarak günlük ihtiyaçlarını yakın mesafelerde karşılayabilmesi bakımından önemlidir. Yaşayanlardaki bu tür bir davranış, karbon salınımının azaltılmasına katkıda bulunarak çevresel sürdürülebilirliğin devam ettirilebilmesine olanak sağlar. Bir diğer taraftan, yoğunluk kararları ele alındığında yaşanan çevrenin yoğun bir yerleşimden oluşması, yaşayanların yaşadıkları yere olan aidiyet duygusunu olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Bu da sosyal sürdürülebilirliğe doğrudan etkisi olan bir durumdur. Benzer biçimde, komşuluk biriminde belirli tasarım ölçütlerinin sağlanması yaşayanların hayatını kolaylaştıran en önemli etkenlerden biridir. Çeşitli araştırmacılar tarafından geliştirilen tasarım ölçütleri dikkate alınarak geliştirilen komşuluk birimlerinde yaşayanlar, yürüme uzaklığı içerisinde önemli kentsel kullanım ve hizmetlerin yanı sıra günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri alışveriş olanaklarına sahiptirler. Bu da komşuluk birimi içerisinde yaşayan topluluğun sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Bu çerçevede gerçekleştirilmiş çok sayıda araştırma ve derleme bulunmaktadır (yapılı çevre-sağlık, yapılı çevre-sosyal sürdürülebilirlik, yapılı çevre-çevresel sürdürülebilirlik, yapılı

çevre-ekonomik sürdürülebilirlik üzerine) (ör. bkz. Cervero ve Kockelman, 1997; Talen, 1999; Leyden, 2003; Bramley vd., 2009; Bramley ve Power, 2009; Dempsey vd., 2012; Witten vd., 2012). Ancak bu araştırmaların çok azı yapıları çevreyi kullanım çeşitliliği, yoğunluk ve tasarım ölçütleri çerçevesinde, bu üçünün bir arada yer aldığı bütüncül bir yaklaşım benimseyerek ele almıştır.

Bu doğrultuda, giriş bölümünde oluşturulan araştırma sorusunun cevabı olarak bu çalışmayla arazi kullanımı, yoğunluk ve komşuluk birimi tasarımı kararları çerçevesinde yapıları çevreyi biçimlendiren planlama kararlarına ilişkin sonuçların (kullanım çeşitliliği, yoğunluk durumu ve tasarım ölçütlerinin sağlanıp-sağlanmadığı çerçevesinde), bütüncül bir çerçevede nasıl ölçülebileceğine ilişkin bir yöntem önerisi geliştirilmiştir. Bu çerçevede geliştirilen yöntemin temelleri birim alanlara (grid) ve bileşenlere ilişkin mekânsal indekslere dayanmaktadır. Verilen örnekte ilk olarak her bir planlama kararı sonucuna ilişkin mekânsal indeks oluşturulmuş, sonrasında da oluşturulan bu indeksler bir araya getirilerek yapıları çevreyi bir bütün olarak niceliksel çerçevede tanımlayan genel bir mekânsal indekse ulaşılmıştır. Dolayısıyla geliştirilen bu yöntem, planlama kararlarının bir bütün olarak doğrudan ve sayısal çerçevede mekân üzerinde okunması bakımından kullanışlı bir yöntemdir. Bunlara ek olarak, önerilen bu yöntem esnek bir yapıya sahip olduğundan herhangi bir komşuluk birimi için farklı değişkenler kullanılarak uygulanabilir. Böylelikle planlama kararlarının yapıları çevreyi biçimlendiren somut sonuçları, rakamlarla ve doğrudan mekân üzerinde tespit edilebilir.

Teşekkür

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi tarafından, Doktora Tezi Projesi kapsamında desteklenmiştir (Proje No: 48/2018-01).

KAYNAKLAR

- Alexander, E. R. (1993). Density Measures: A Review and Analysis. *Journal of Architectural and Planning Research*, 10(3), 181–203. <http://www.jstor.org/stable/43031090>.
- American Planlama Derneği (2017). Characteristics and guidelines of great neighborhoods. <https://www.planning.org/greatplaces/neighborhoods/characteristics.htm>
- Atkinson, A. B. (1970). On the measurement of inequality. *Journal of economic theory*, 2(3), 244–263.
- Bourne, L. S. (1976). Urban Structure and Land Use Decisions. *Annals of the Association of American Geographers*, 66(4), 531–535. <http://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1976.tb01108.x>.
- Boyko, C. T., & Cooper, R. (2011). Clarifying and re-conceptualising density. *Progress in Planning*, 76(1), 1–61. [http://doi.org/10.1016/j-progress.2011.07.001](http://doi.org/10.1016/j.progress.2011.07.001).
- Bölen, F., Türkoğlu, H. D., & Yirmibeşoğlu, F. (2009). İstanbul'da yapılaşma yoğunluğu - yaşanabilir alan ilişkisi. *İtÜdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 8(1), 127–137.
- Bramley, G., Dempsey, N., Power, S., Brown, C., & Watkins, D. (2009). Social sustainability and urban form: evidence from five British cities. *Environment and Planning A*, 41(9), 2125–2142. <http://doi.org/10.1068/a4184>.
- Bramley, G., & Power, S. (2009). Urban form and social sustainability: The role of density and housing type. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36(1), 30–48. <http://doi.org/10.1068/b33129>.
- Brown, B. B., Yamada, I., Smith, K. R., Zick, C. D., Kowaleski-Jones, L., & Fan, J. X. (2009). Mixed land use and walkability: Variations in land use measures and relationships with BMI, overweight, and obesity. *Health and Place*, 15(4), 1130–1141. <http://doi.org/10.1016/j.healthplace.2009.06.008>.
- Burton, E. (2000). The Compact City: Just or Just Compact? A Preliminary Analysis. *Urban Studies*, 37(11), 1969–2006. <http://doi.org/10.1080/00420980050162184>.
- Calgary Bölgesel Birliği. (2011). Greenfield Tool Box for Implementation of the Calgary Metropolitan Plan's Compact Settlement Land Use and Development Policies.
- Cervero, R., & Duncan, M. (2003). Reviewing the evidence. Walking, bicycling, and urban landscapes: evidence from the San Francisco Bay area. *American Journal of Public Health*, 93(9), 1478–1483. <http://doi.org/10.2105/AJPH.93.9.1478>.
- Cervero, R., & Kockelman, K. (1997). Travel Demand and The 3ds: Density, Design And Diversity. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 2(3), 199–219. [http://doi.org/10.1016/S1361-9209\(97\)00009-6](http://doi.org/10.1016/S1361-9209(97)00009-6).
- Cheng, V. (2010). Understanding density and high density. In E. Ng (Ed.), *Designing high-density cities for social and environmental sustainability* (pp. 3–17). London: Earthscan.
- Churchman, A. (1999). Disentangling the Concept of Density. *CPL Bibliography*, 13(4), 389–411. <http://doi.org/10.1177/08854129922092478>.
- Congress for The New Urbanism. (2001). *Charter of The New Urbanism*.
- Dave, S. (2009). Neighbourhood density and social sustainability in cities of developing countries. *Sustainable Development*. <https://doi.org/10.1002/sd.433>.
- Day, K. (2003). New Urbanism and the Challenges of Designing for Diversity. *Journal of Planning Education and Research*, 23(1), 83–95. <https://doi.org/10.1177/0739456X03255424>.
- Dempsey, N., Brown, C., & Bramley, G. (2012). The key to sustainable urban development in UK cities? The influence of density on social sustainability. *Progress in Planning*, 77(3), 89–141. [http://doi.org/10.1016/j-progress.2012.01.001](http://doi.org/10.1016/j.progress.2012.01.001).
- Department of the Environment, Transport and the Regions (DETR). (1998). *Planning research programme: The use of density in urban planning*. London: TSO.
- Dovey, K., & Pafka, E. (2014). The urban density assemblage: Modelling multiple measures. *URBAN DESIGN International*, 19(1), 66–76. <http://doi.org/10.1057/udi.2013.13>.
- Duany, A., & Plater-Zyberk, E. (1994). *The neighborhood, the district and the corridor. The New Urbanism: Toward an Architecture of Community*, McGraw-Hill, New York, xvii-xx.
- Farr, D. (2008). *Sustainable urbanism: Urban design with nature*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Forsyth, A. (2003). *Measuring Density: Working Definitions for Residential Density and Building Intensity*. Design Center for American Urban Landscape, 8(8), 2–8.
- Frank, L. D., & Pivo, G. (1994). Impacts of mixed use and density on utilization of three modes of travel: Single occupant vehicle, transit, and walking. *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*, 1466, 44–52. <http://doi.org/10.1073/pnas.1100480108>.
- Grant, J. (2002). Mixed Use in Theory and Practice: Canadian Experience with Implementing a Planning Principle. *Journal of the American Planning Association*, 68(February 2015), 71–84. <https://doi.org/10.1080/01944360208977192>.
- HATC. (2010). *Room to swing a cat? The amount and use of space in new dwellings in London & the South East Ilkley, West Yorkshire: HATC Limited*.
- Holden, E., & Norland, I. (2005). Three challenges for the compact city as a sustainable urban form: Household consumption of energy and transport in eight residential areas in the greater Oslo Region. *Urban Studies*, 42(12), 2145–2166. <http://doi.org/10.1080/00420980500332064>.
- Hoppenbrouwer, E., & Louw, E. (2005). Mixed-use development: Theory and practice in Amsterdam's Eastern Docklands. *European Planning Studies*, 13(7), 967–983. <https://doi.org/10.1080/09654310500242048>.
- Kısar-Koramaz, E., & Türkoğlu, H. (2010). Neighboring As an Indicator of Social Integration in Residential Areas of Istanbul. In 14th IPHS Conference: Urban Transformation: Controversies, Contrasts and Challenges (pp. 1–10). İstanbul.
- Kockelman, K. (1997). Travel Behavior as Function of Accessibility, Land Use Mixing, and Land Use Balance: Evidence from San Francisco Bay Area. *Transportation Research Record*, 1607(1), 116–125. <http://doi.org/10.3141/1607-16>.
- Lau, S. S. Y., Giridharan, R., & Ganesan, S. (2005). Multiple and intensive land use: Case studies in Hong Kong. *Habitat International*, 29(3), 527–546. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2004.04.007>.
- Leyden, K. M. (2003). Social Capital and the Built Environment: The Importance of Walkable Neighborhoods. *American Journal of Public Health*, 93(9), 1546–1551. <http://doi.org/10.2105/AJPH.93.9.1546>.
- Manaugh, K., & Kreider, T. (2013). What is mixed use? Presenting an interaction method for measuring land use mix. *Journal of Transport and Land Use*, 6(1), 63–72. <http://doi.org/10.5198/jtlu.v6i1.291>.
- Massey, D. S., & Denton, N. a. (1988). The Dimensions of Residential Segregation. *Social Forces*, 67(2), 281–315. <http://doi.org/10.1093/sf/67.2.281>.
- Mutlu, H. (2006). İstanbul Metropolitan Alanında kentsel Arazi Değerlerinin Mekansal Dağılımının Analizi. *Yüksek Lisans Tezi, İTÜ*.
- Newman, P., & Hogan, T. (1981). A Review of urban density models: Toward a resolution of the conflict between populace and planner. *Human Ecology*, 9(3), 269–303. <http://doi.org/10.1007/BF00890739>.
- Park, Y., & Rogers, G. O. (2015). *Neighborhood Planning Theory, Guidelines, and Research*. CPL Bibliography, 30(1), 18–36. <http://doi.org/10.1177/0885412214549422>.
- Perry, C. (2013). *The Neighborhood Unit*. Michael Larice & Elizabeth Macdonald (ed.), *The urban design reader* (ss. 78-89). New York: Routledge.
- Pont, M. B., & Haupt, P. (2010). *Spacematrix: space, density and urban form*. Retrieved from <https://ezp.lib.unimelb.edu.au/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=cab00006a&AN=mellb.b4036900&scope=site>.
- Porta, S., & Renne, J. L. (2005). Linking urban design to sustainability: formal indicators of social urban sustainability field research in Perth, West-

- ern Australia. *Urban Design International*, 10(1), 51–64. <http://doi.org/10.1057/palgrave.udi.9000136>.
- Rohe, W. M. (2009). From Local to Global: One Hundred Years of Neighborhood Planning. *Journal of the American Planning Association*, 75(2), 209–230. <http://doi.org/10.1080/01944360902751077>.
- Rowley, A. (1996). Mixed-use Development: Ambiguous concept, simplistic analysis and wishful thinking? *Planning Practice and Research*, 11(1), 85–98. <https://doi.org/10.1080/02697459650036477>.
- Silver, C. (1985). Neighborhood Planning in Historical Perspective. *Journal of the American Planning Association*, 51(February 2015), 161–174. <http://doi.org/10.1080/01944368508976207>.
- Song, Y., Merlin, L., & Rodriguez, D. (2013). Comparing measures of urban land use mix. *Computers, Environment and Urban Systems*, 42, 1–13. <http://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2013.08.001>.
- Song, Y., & Rodríguez, Da. (2005). Carolina Transportation Program White Paper Series The Measurement of the Level of Mixed Land Uses : A Synthetic Approach.
- Srinivasan, S. (2002). Quantifying Spatial Characteristics of Cities. *Urban Studies*, 39(11), 2005–2028. <http://doi.org/10.1080/004209802200001133>
- Talen, E. (1999). Sense of Community and Neighbourhood Form : An Assessment of the Social Doctrine of New Urbanism, 36(8), 1361–1379.
- Taylor, Z., & Nostrand, J. (2008). Shaping the Toronto Region, Past, Present, and Future.
- Terzi, F., & Bölen, F. (2010). İstanbul'da şehirselleşmenin ölçülmesi. *İtirdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 9(2), 166–178.
- Türkoğlu, H. D. (1997). Residents' satisfaction of housing environments: the case of Istanbul, Turkey. *Landscape and Urban Planning*, 39, 55–67.
- Witten, K., Blakely, T., Bagheri, N., Badland, H., Ivory, V., Pearce, J., ... Schofield, G. (2012). Neighborhood Built Environment and Transport and Leisure Physical Activity: Findings Using Objective Exposure and Outcome Measures in New Zealand. *Environmental Health Perspectives*, 120(7), 971–977. <http://doi.org/10.1289/ehp.1104584>.
- Yang, Y. (2008). A Tale of Two Cities: Physical Form and Neighborhood Satisfaction in Metropolitan Portland and Charlotte. *Journal of the American Planning Association*, 74(3), 307–323. <http://doi.org/10.1080/01944360802215546>.
- Yigitcanlar, T., Dur, F., & Dizdaroglu, D. (2014). Towards prosperous sustainable cities: A multiscale urban sustainability assessment approach. *Habitat International*, 45, 36–46. <http://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.033>.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Site ve Mahalle Yerleşimlerinde Açık Alan Oyunlarının Karşılaştırılması: Tekirdağ Örneği

A Comparison of Children's Outdoor Games in Gated Communities and Non-Gated Residential Neighbourhoods: The Case of Tekirdağ

 Okşan Tandoğan

Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Tekirdağ

ÖZ

Günümüzde bahçe, boş alanlar ve özellikle sokak gibi açık alanlarda oyun oynayan çocuk sayısı, çocuk oyunları ve oyun süresi azalmış, çocuk oyunları değişmiştir. Çocuklar önceki kuşaklara göre başta sokak olmak üzere açık alanlarda daha az oyun oynamaktadır. Bunun nedenleri çocukların televizyon ve dijital medyaya bağımlılığı, ebeveynlerin kentsel mekanda suç ve güvenlik konusundaki endişeleri olarak sıralanabilir. Ancak kentlerde konut-sokak bütünlüğünün bozulması bahsedilen bu olumsuz değişimin en önemli nedenlerinden birisidir. Kentlerde otomobil odaklı kentsel tasarımlar yanında yoğun olarak güvenli sitelerin inşası ile mahalle dokusundan giderek uzaklaşmakta, sokaklar ortadan kaldırılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı sokak dokusunun olmadığı güvenli siteler ve geleneksel sokak dokusunu koruyan mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocukların açık alanda oyun oynamak için geçirdikleri sürenin, oyun oynamak için seçilen mekanların ve oynanan oyunlarının farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

Çalışma alanı olarak Tekirdağ'a odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında, Tekirdağ'da güvenli sitelerin yoğun olduğu bir mahalle olan Hürriyet Mahallesi ve mahalle ve geleneksel sokak dokusunu yaşatan bölge olan Çınarlı Mahallesi seçilmiş bu mahallelerde yer alan birer ilköğretim okulunda çocuklarla anket çalışması yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda yaşanan yerleşme alanına göre açık alanda oyun oynamak için geçirilen sürenin, oyun oynamak için tercih

ABSTRACT

In today's world, the number of children playing in open outdoor spaces like gardens, open spaces and especially streets, and children's games and playing time have shrunk drastically and children's games have changed. Compared to previous generations, children spend less time playing in open areas, particularly, in streets. Reasons like television and digital media addictions, parents' fear of crime and security in urban spaces repress children from open outdoor spaces. However, the most significant reason is loss of integrity between residences and streets. Due to the growth in the construction of gated communities along with automobile-oriented urban planning, the culture of traditional neighborhood and street texture have almost disappeared.

The objective of the present study is to identify whether the time children spent in open spaces, children's play areas and children's games differentiate according to the types of settlements children live in, namely, gated communities where the traditional street texture no longer exists and non-gated residential neighborhoods where the traditional street texture still lives.

Tekirdağ province was selected as study area. In the context of the study, Hürriyet Neighborhood, where large number of gated communities take place, and Çınarlı Neighborhood, where neighborhood and traditional street textures still live, were chosen. In the study, a survey was conducted and correspondingly one primary school from each neighborhood was included to the study and students studying in these schools participated the survey.

edilen alanın farklılaştığı görülmüştür. Mahalle yerleşiminde yaşayan çocuklar sitede yaşayan çocuklardan daha fazla dışarda oyun oynamak için zaman geçirmektedir. Mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocuklar oyun oynamak için en çok sokağı tercih etmektedirler. Güvenlikli sitelerde yaşayan çocukların ulaşamadıkları mekanların başında ise sokak gelmektedir. Güvenlikli sitelerde yaşayan çocuklar oyun oynamak için evin bahçesi, sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanı ve sitenin içinde yer alan yeşil alanları tercih etmektedir. Yerleşme türüne göre çocukların oyun türleri yalnızca atlama, sıçrama, sekme ve denge oyunlarında farklılaşmakta, bu tür oyunlar mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocuklarca tercih edilmektedir.

Anahtar sözcükler: Çocuk oyunları; güvenlikli site; mahalle; sokak.

Giriş

Oyun çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal olarak gelişimini teşvik eden, dünyayı tanımasını ve yetişkin yaşamı için gerekli becerileri kazanmasını tehdit içermeyen bir ortamda sağlayan bir araçtır (Little ve Wyver, 2008). Oyun çocuğun bilgiyi inşa etmesi, soyut düşünce geliştirmesi, bilgilerini yeni durumlara uyarlayabilmesi için ilk elden deneyim kazanmasını sağlar (Burriss and Tsao, 1996). Oyun yoluyla öğrenmelerini teşvik etmek çocukların biliş, dil, sosyal/duygusal davranış ve problem çözme becerileri dahil olmak üzere tüm alanlarda sağlıklı gelişmesini pozitif yönde etkilemektedir (Moore 1986; Hart 1979; Burriss ve Tsao, 2002).

Çocuk oyunlarına ilişkin kesin bir sınıflandırma olmamasına rağmen (Cengiz, 1996) çocuk oyun çeşitleri en genel sınıflandırma ile oynandığı yere göre sınıf-salon oyunları ve açık alan oyunları olmak üzere iki grupta toplanmaktadır (Kolcu, 2014). Sınıf-salon oyunları salon ya da sınıf gibi kapalı mekânlarda serbest zaman faaliyetleri saatinde, grup faaliyetleri ve oyun saatinde oynanan oyunlardır (Öztürk, 2010). Açık alan oyunları bahçe, kır, boş arazi ve de sokak gibi açık alanda oynanan oyunlardır. Açık alan oyunlarının sınıf-salon oyunlarından en belirgin farkı, daha büyük bir alana sahip olunması, açık havada olunması ve de hareket imkânının daha fazla olmasıdır (Aral vd., 2001; Öztürk, 2010).

Açık alanlarda oynanan oyunlar çocuğun sağlıklı gelişiminin doğal ve kritik bir parçası olarak kabul edilmektedir. Açık alanlarda gerçekleştirilen oyun aktiviteleri sayesinde çocuk, sosyal yeterlilik, problem çözme, yaratıcı düşünme, inisiyatif geliştirme ve güvenlik becerileri gibi yetişkin yaşamı için gerekli olan bazı becerileri öğrenir ve de duygusal olarak büyür (Clements, 2004). Özellikle çocuğun bedeninin en büyük fiziksel gelişimini yaşadığı 3 ile 12 yaş arasında dış mekânda koşma, tırmanma ve ziplama gibi fiziksel aktiviteler çocuğun sadece kas gelişimini arttırmakla kalmaz (Noland ve diğ., 1990; Kalish, 1995), aynı zamanda çocuğun kalp ve akciğerlerinin büyümesini ve normal fiziksel gelişim için gerekli olan diğer hayati organlarını da destekler (Clements,

As a result of the study, it was observed that the time spent in open spaces and children's play areas differentiated according to the types of settlements. Children living in neighborhoods spend more time playing outdoors when compared to children living in gated communities. Children living in neighborhoods mostly prefer playing in the street. On the other hand, street is one of the leading spaces that children cannot access. Children living in gated communities prefer playing in their own gardens or playgrounds and green spaces in gated communities.

Keywords: Children's play; gated community; neighborhood; street.

1998; Pica, 2003). Ciddi açık hava oyunları aktiviteleri, beyindeki temel sinir merkezlerinin büyümesini ve gelişimini destekleyerek çocuğun öğrenme yeteneğini de destekler (Hannaford, 1995; Clements, 1998; Gabbard, 1998; Jensen, 2000).

Açık alanlarda oynanan oyunların başında ise sokakta oynanan oyunlar gelmektedir. Çocuk için bağımsız-serbest hareket etmeyi mümkün kılan sokak, bağımsız gelişmeyi; dünyayı keşfetmeyi, sosyalleşmeyi ve çok çeşitli aktivitelere katılma olanakları sunan gerçek dünya ile ilişkisinin kurulmaya başladığı mekanlardır (Schepel, 2005; Bayraktar vd., 1994). "Yaya-taşıtlar ulaşımını sağlayan fiziksel özelliğinin yanı sıra sosyal, kültürel ve psikolojik boyutu olan" (Özparlak, 2009:27) olan sokak etrafındaki yapılarla, ağaçlarla, sokak mobilyalarıyla (Çağlar, 1992), o mekânda yaşayan insanlar, esnaf ve satıcıları ile bir bütün olan fiziksel ve sosyal bir mekândır. Çocuk için önce komşular, komşuluklar, bahçe ve arkadaşlar, sonra bakkal, kasap, arabalar, simitçiler derken zamanla sokağın sınırları büyümeye, buna karşın zamanla belirsizlikler azalmaya başlar. Bir şeyleri anlayamamanın, tanımlayamamanın verdiği güvensizlik zamanla yerini güvene, en önemlisi özgüvene bırakır. Böylece çocuk çevreyi daha bilinçli tanımaya başlar. Tüm bunlar ise çocuğun gerçek dünya ile ilk randevuları, gerçek dünyayı kavramanın ilk adımlarıdır (Bayraktar vd., 1994). Güvenli bir sokakta çocuğun mahallede yaşayanlar ya da bir süreliğine misafir olan satıcılar gibi tüm bu insanlarla etkileşime girebilmesi vasıtasıyla çocuk ancak sosyal hayat hakkında bilgi edinebilir. Kenti hakkında bilgi edinmesi ise, çocuğun kendi mahallelerinde güvenli bir şekilde gezme özgürlüğüne bağlıdır. Sokaklar çocuklar için rota değil, destinasyon olmalıdır (Appleyard, 1973). Çünkü sokak çocuk için bir öğrenme ortamıdır (Moore, 1973). Bu nedenle çocuğun yetişkin dünyasıyla direk ilişkiye geçtiği ve sosyalleşmesinin başladığı ilk yer olması nedeni ile çocuğun sağlıklı gelişimi için sokak kentsel mekân içinde en önemli mekânlardan biridir.

Sokakta oynanan oyunlar çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimini, okul performansını, sosyal ve duygusal öğrenmesi ile eğlence anlayışını olumlu yönde etkilemektedir. Çocuk sokak oyunları sayesinde başkaları ile etkileşimde olmayı öğrenmekte, dil be-

cerilerini geliştirip sorunları belirleme ve çözümlenme becerilerini artırmaktadır (Tandoğan, 2011). “Sokak oyunları, bireysel olmanın yanında daha çok kendi akranlarından oluşan gruplar halinde yapılan etkinliklerdir. Çocuk için akran grupları, sosyalleşmenin ve birçok toplumsal kuralın öğrenildiği önemli bir kurumdur. Genellikle çocuklar, akran grubu içerisinde eşit bir şekilde roller alırlar ve bu rolleri yerine getirmeye çalışırlar” (Köse, 2013: 347). Sokak içerisinde bulundurduğu çeşitlilik ve sürprizlerden dolayı her zaman çocuk için caziptir (Özçakır, 2015). Bunun nedenleri sokağın aktif, pasif, bilişsel, yaratıcı ve düşsel çocuk oyunlarının sergilenmesine olanak tanınması, ebeveynin fiilen denetimini gerektirmeden kullanılabilmesi, buna karşın çocuğun oyun oynarken ebeveynin ve diğer yakınlarının görsel ve işitsel algı alanı içinde olabilmesine olanak sağlamasıdır (Gür vd., 1980).

Türkiye’de en sıklıkla çocuklar tarafından sokakta oynanan oyunlar biliye oyunları, atlama, sıçrama, sekme oyunları, değnek oyunları, dilsiz, şaşırtma, şaka oyunları, dramatik nitelikli oyunlar, ezgili oyunlar, koşma, kovalamaca, kapma oyunları, saklama, saklanma oyunları, top oyunları, taş oyunları olarak sıralanabilir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Ancak geçmişte her yaşta bireyin bir arada bulunduğu sokak, yoğun olmayan taşıt trafiği ile insanların, satıcıların ve oyun oynayan çocukların bir arada bulunmalarına elveren mekânlar (Barre, 1994) iken günümüzde özellikle büyük kentlerde taşıt trafiği nedeniyle çocukların kullanabileceği güvenli ortamlar olmaktan uzak mekânlar haline gelmiştir. Ebeveynlerce kentsel mekân ve sokaklar trafik açısından tehlikeler yanında suç korkusu nedeni ile giderek artan bir oranda çocuklarının zarar göreceği mekânlar olarak kabul edilmektedir (Tandoğan, 2014). Bunun bir sonucu olarak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sokaklarda oyun oynayan çocukların sayısı ve açık alanda ve de sokakta oynanan oyunlar giderek azalmıştır (Artar vd.,1998; Artar, 2004). Televizyon ve dijital medyaya bağımlılığı da sokak oyunlarının ve sokakta çocuk sayısının azalmasının bir diğer nedenidir (Clements, 2004).

Diğer taraftan konut-sokak bütünlüğünün bozulması, çocukların en önemli oyun oynama alanlarının biri olan sokağın çocukların elinden alınmasına da neden olan nedenlerden bir diğeridir (Engin, 1982). Kentlerde otomobil odaklı kentsel tasarımlar, kentsel dönüşüm uygulamaları ve de yoğun olarak güvenli sitelerin inşası ile mahalle dokusundan giderek uzaklaşılması sokakların kaybolmasına neden olan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle mahalle dokusunun en önemli bileşenlerinden/mekânsal unsurlarından birisi olan sokak ortadan kaldırılmakta (Alver, 2013a) sokağın yerini site yerleşimleri içindeki yaya yolları almaktadır. Bazı güvenli sitelerde araç ve yayanın birlikte yer aldığı sokak dokusuna benzer yapıları görmek mümkün olsa da var olan bu doku yapılar, bitkisel ve yapısal elamanlar, komşular, esnaf ve satıcılarıyla bir

bütün olan ve çocuğun sosyalleşmesinin ilk basamağı olan geleneksel sokak dokusundan farklılaşmaktadır.

Türkiye’de 80’lerle birlikte özellikle de 90’lardan sonra ilk olarak yeni banliyöler halinde büyük ve gözde yerleşimler olarak kentin dışı ve ortaya çıkan güvenli siteler, günümüzde kentsel dönüşüm uygulamalarının da etkisi ile kent merkezinde yer alan eski mahallelerin içinde yer almaktadır (Alver, 2013b).

Güvenli siteler mahalleye karşıt olarak dışa kapalı, benzer statü, gelir seviyesi, gündelik yaşam ritüellerine sahip insanların yaşadığı homojen (Alver, 2013b), içinde geleneksel sokak dokusunun yer almadığı mekânlardır. Bu mekânların tercih edilmesindeki en önemli faktörler aileler tarafından çocukların yetişmesi için güvenlik açısından ideal mekânlar olarak kabul edilmesidir (Tandoğan 2011).

Sonuç olarak günümüzde bahçe, boş alanlar ve de özellikle sokak gibi açık alanlarda oyun oynayan çocuk sayısı, çocuk oyunları ve oyun süresi azalmış (Başal, 2007; Tuğrul vd., 2014 Öztürk, 2001; Clements, 2004; Cleland vd. 2008), çocuk oyunları değişmiştir (Başal, 2007; Tuğrul vd.,2014;). Yapılan çalışmalar günümüzde çocukların önceki kuşaklara göre açık alanlarda daha az oynamakta olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2001; Clements, 2004; Cleland vd., 2008). Bunun en önemli nedenleri çocukların televizyon ve dijital medyaya bağımlılığı, kentsel mekânda ebeveynlerin suç ve güvenlik konusundaki endişeleri (Clements, 2004) ve özellikle büyük kentlerde mahalle ve sokak dokusunun kaybolması olarak sıralanabilir.

Bu çalışmanın amacı geleneksel sokak dokusunun olmadığı güvenli siteler ve geleneksel sokak dokusunu barındıran geleneksel mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocukların açık alanda oyun oynamak için geçirdikleri sürenin, oyun oynamak için seçilen mekânların ve oynanan oyunlarının ne derece farklılaştığının belirlenmesidir. Çalışma alanı kentleşmenin hızlı olduğu ve Türkiye’nin en fazla göç alan 10 kentinden biri olan Tekirdağ’a odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında, Tekirdağ’da güvenli sitelerin yoğun olduğu bir mahalle olan Hürriyet Mahallesi ve mahalle ve geleneksel sokak dokusunu yaşatan bölge olan Çınarlı Mahallesi seçilmiş bu mahallelerde yer alan birer ilkokulda çocuklarla anket çalışması yapılmıştır.

Yöntem

Durum çalışması için seçilen Tekirdağ, Türkiye’nin en kalabalık yirmi üçüncü kenti, Türkiye’nin en fazla göç alan 10 kentinden biri (2013, TÜİK), aynı zamanda, Türkiye’nin en gelişmiş 15 kentinden birisidir (Karasu, 2008).

Çalışma kapsamında Tekirdağ’da güvenli sitelerin yoğun olduğu bir mahalle olan Hürriyet Mahallesi ve geleneksel mahalle ve sokak dokusunu koruyan bir bölge olan Çınarlı Mahallesi seçilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında alan araştırması için seçilmiş olan Hürriyet ve Çınarlı Mahallesi ile ilgili olarak Süleymanpaşa Belediyesi ve ilgili muhtarlıklardan bilgiler elde edilmiş, gözlem, fotoğraf çekimi vb. çalışmalar ile alanlara ait objektif veriler ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında bu iki mahallede çocukların fikirlerine odaklanabilmek için, anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Bu iki yerleşim yerinde bulunan devlet ilkokulları çalışmanın araştırma evrenini oluşturmaktadır. Hürriyet Mahallesi'nde bir, Çınarlı Mahallesi'nde iki ilkokul bulunmaktadır. Çınarlı Mahallesi'nde Safiye Osman Çeliker İlkokulu'nda, Hürriyet Mahallesi'nde Ticaret Sanayi Odası İlkokulu'nda anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket bu okullara devam eden ilkokul yaş grubundaki çocuklarla (5-10 yaş) gerçekleştirilmiştir.

Çocuklara anket formunda sekiz soru yöneltilmiştir. İlk dört soru yaş, cinsiyet ve ikamet edilen mahalle ve ikamet edilen konutun yer aldığı yerleşme dokusu türü olmak üzere çocuğu tanımaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Çocuklara yöneltilen diğer sorular dışarda oyun oynama durumunu, dışarda oyun oynama süresini, dışarda oyun oynamak için tercih edilen alanları ve dışarda en çok oynanan oyun türünü öğrenmeye yönelik sorulardır. Anket formları çocuklar tarafından doldurulmuştur. Bu nedenle çocukları tanımaya yönelik sorularda çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik ve eğitim durumunu öğrenmeye yönelik sorular, çocuklardan doğru bilgilerin alınamayacağı gerekçesi ile sorulmamıştır. Anket formlarının doldurulması öğretmenler yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle 5 yaş (1 çocuk), 6 yaş (9 çocuk) ve 7 yaş (115 çocuk) çocuklar için her bir soru onların anlayabileceği şekilde soru olarak onlara yöneltilerek cevap araştırmacı ve öğretmen tarafından anket formuna girilmiştir. Örneklem, tabakalı örneklem metoduyla %95 güven düzeyine göre belirlenmiştir.

Sonuçta bu çalışma kapsamında Hürriyet Mahallesi'nde yer alan

Ticaret Sanayi Odası İlkokulu'nda %95 güvenilirlik düzeyinde minimum 254 anket yapılması planlanmış, 294 anket sayısına ulaşılmıştır. Çınarlı Mahallesi'nde yer alan Safiye Osman Çeliker İlkokulu'nda toplam %95 güvenilirlik düzeyinde minimum 254 anket yapılması planlanmış, ancak 235 anket sayısına ulaşılmıştır. Toplamda çocuklarla 529 anket gerçekleştirilmiştir.

Verilerin SPSS ile değerlendirmesinde kategorik değişkenler sayı ve yüzde olarak özetlenmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki farklılık karşılaştırmalarında 2x2 tablolarda Pearson Ki-Kare, RxC tablolarda ise Fisher Freeman Halton Test kullanılmıştır. İstatistiksel analizler Jamovi project (2018). Jamovi (Version 0.9.0.3) [Computer software]. (Retrieved from <https://www.jamovi.org>) (açık kaynak) programı ile yapılmış olup ve istatistik analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 (p-value) olarak dikkate alınmıştır.

Çalışmanın temel araştırma soruları şu şekildedir:

- Güvenlikli sitelerde ve mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocukların dışarda oyun oynamak için geçtikleri süre farklılaşmakta mıdır?
- Güvenlikli sitelerde ve mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocukların oyun oynamak için tercih ettikleri alanlar farklılaşmakta mıdır?
- Güvenlikli sitelerde ve mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocukların oyun türleri farklılaşmakta mıdır?

Çalışmada oyun türleri Türkiye'de en sıklıkla oynanan çocuk oyun alanlarından olan bilye oyunları; atlama, sıçrama, sekme oyunları; değnek oyunları; dramatik nitelikli oyunlar; koşma, kovalamaca, kapma oyunları; saklama, saklanma oyunları; top oyunları; taş oyunları; (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018) ve çocuk oyun alanları gibi alanlarda binek oyuncaklarıyla oynananlar oyunlar; arkadaşlarla sohbet; sözcük oyunları olarak gruplandırılarak çocuklara yöneltilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Oyun grupları ve ankette çocuklara yöneltilen oyun türleri

Oyun grupları	Çocuklara soru olarak yöneltilen oyun türleri
Bilye oyunları	Topaç, misket
Atlama-sıçrama-sekme-denge oyunları	Birdirbir, seksek, uzun eşek, ip atlama, hulahup, üçgen
Değnek oyunları	Çelikçomak
Dramatik nitelikli oyunlar	Evcilik oyunu
Koşma-kovalamaca-kapma oyunları	Köşe kapmaca, Yağ Satarım Bal Satarım, Körebe
Saklama-saklanma oyunları	Saklambaç
Top oyunları	Yakan top, dalya, can, istop, top yetiştirme, on pas, 9 aylık veya 21, yedi kule ve beştaş
Binek oyuncaklarıyla oynananlar oyunları	Tahterevalliye binme, salıncağa binme, kaydırdaktan kayma vb.
Arkadaşlarla sohbet	
Sözcük oyunları	Sözcük bulma, isim, şehir, sessiz film
Diğer	Eski minder, paten kayma

Bulgular

Araştırma Alanlarına İlişkin Objektif Veriler

Hürriyet Mahallesi, Tekirdağ'ın merkez bölgesinde, Süleymanpaşa ilçesine bağlı, yoğun ve hızla kentleşmeye devam eden bir yerleşme alanıdır. Mahallenin nüfusu 26 046 'dır (TUIK, 2017). Mahalle üst orta gelir seviyesine, yüksek eğitim düzeyine sahip ailelerin yaşadığı, araba sahipliğinin yüksek, kapalı site yerleşimlerinin yoğun olduğu, geleneksel sokak dokusunun yer almadığı bir yerleşme alanıdır. Alan hala yoğun olarak güvenli site biçiminde yapılaşmanın devam ettiği yeni bir yerleşim alanıdır (Mahalle Muhtarı ile kişisel görüşme, 2016) (Şekil 1).

Yerleşim alanı içinde yer alan sokak dokusu genel olarak kapalı site yerleşimlerini çevreleyen trafiğin yoğun olduğu 20-25 metre genişliğinde cadde ve bu caddeleri birleştiren 10-12 metrelik sokaklardan oluşmaktadır. Mahallede yer alan güvenli site yerleşimleri ise genel olarak katı güvenlik uygulamaları olmayan, daha az bir alana yayılan, ancak dışı kapalı ve etrafı duvarlarla çevrili küçük site yerleşimleridir. Bu nedenle çocuklarca mahallede sokaklar oyun oynamak ve bisiklet sürmek için kullanılmamaktadır. Genel olarak oyun oynamak için site içinde yer alan yeşil alan ve çocuk oyun alanları kullanılmaktadır. (Şekil 2-6).

Mahallede iki ilkokul, iki ortaokul bulunmaktadır. Mahallede bulunan çocuk oyun alanları dokuz adet olup, toplam alanı 15652 metrekaredir. Kişi başına 0.6 metrekare çocuk oyun alanı düşmektedir. Çocuk oyun alanlarının mahalle üzerindeki dağılımı incelendiğinde genel olarak alana eşit dağıldığı görülmektedir. Mahalle içinde, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde de (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2018) belirtildiği gibi 500 metre erişme mesafesinde genel olarak bir çocuk oyun alanı bulunduğu söylenebilir (Şekil 7). Ancak yerleşme alanında yer alan mevcut çocuk oyun alanları genel olarak yalnızca çocuğun fiziksel ihtiyaçlarına cevap veren, bir salıncak, bir kaydırdan oluşan geleneksel çocuk oyun alanları olarak planlanmıştır (Şekil 8).

Şekil 1. Hürriyet Mahallesi*.

Çınarlı Mahallesi Tekirdağ, Süleymanpaşa ilçesine bağlı, nüfusu 23752 kişi olan bir yerleşme alanıdır (TUIK, 2017). Mahalle, orta gelir seviyesine sahip ve orta eğitim düzeyine sahip ailelerin yaşadığı, araba sahipliğinin az olduğu, geleneksel mahalle ve sokak dokusunun halen sürdürüldüğü bir yerleşme alanıdır. Mahallede kapalı site yerleşimi bulunmamaktadır (Mahalle Muhtarı ile kişisel görüşme, 2016) (Şekil 9).

Yerleşim alanı genel olarak bitişik nizamda bir dokuya sahip konut alanları arasında kalan trafiğin yoğun olmadığı 7 metre genişliğindeki sokak dokusuna sahiptir. Bu nedenle mahallede sokaklar oyun oynamak ve bisiklet sürmek amacıyla çocuklarca kullanılmaktadır (Şekil 10-12).

Çınarlı Mahallesi'nde bir ilkokul, iki ortaokul bulunmaktadır.

Şekil 2. Hürriyet Mahallesi'nde kapalı site yerleşimleri*.

*Şekiller arazi çalışmaları doğrultusunda Tekirdağ, Süleymanpaşa Belediyesi'nden elde edilen 2015 Uydu Fotoğrafları üzerine işlenerek hazırlanmıştır.

Şekil 3. Hürriyet Mahallesi, Yaşamkent Sitesi.

Şekil 6. Hürriyet Mahallesi'nde sitede oyun oynayan çocuklar.

Şekil 4. Hürriyet Mahallesi, Ekşiöğlü Sitesi.

Şekil 7. Hürriyet Mahallesi: 500 metre erişme mesafesinde yer alan çocuk oyun alanları ve ilkokullar*.

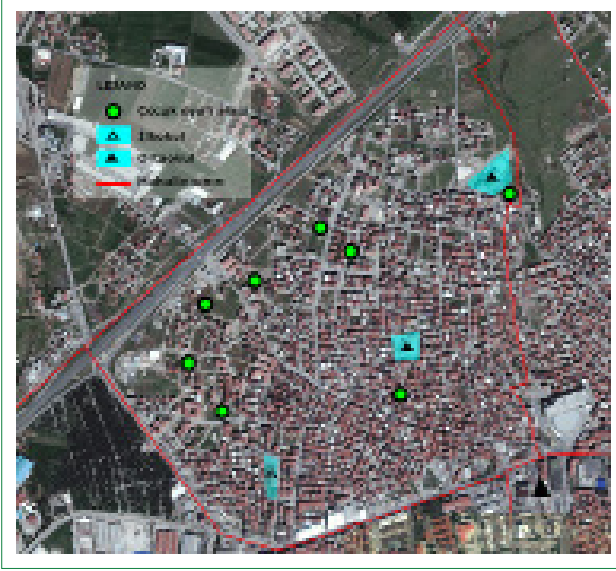
Şekil 5. Hürriyet Mahallesi, Şehit Rüştü Ökeler Caddesi'nden görünüm.

Mahallede bulunan çocuk oyun alanları sekiz adet olup, toplam alanı 8461 metrekaredir. Kişi başına 2.8 metrekare çocuk oyun alanı düşmektedir. Çocuk oyun alanlarının mahalle

Şekil 8. Hürriyet Mahallesi'nde yer alan çocuk oyun alanları.

üzerindeki dağılımı incelendiğinde alana eşit olarak dağılmadığı görülmektedir. Ancak mahalle içinde, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde de (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2018) belirtildiği gibi 500 metre erişme mesafesinde genel olarak bir çocuk oyun alanı bulunmaktadır (Şekil 13). Mevcut çocuk oyun alanlarının tümü yalnızca çocuğun fiziksel ihtiyaçlarına cevap veren, bir salıncak, bir kaydırdan oluşan geleneksel çocuk oyun alanlarıdır (Şekil 14).

Şekil 9. Çınarlı Mahallesi*.

Şekil 10. Çınarlı Mahallesi'nde bitişik nizam dokuya sahip konut alanları*.

Şekil 12. Çınarlı Mahallesi'nde sokakta oyun oynayan çocuklar.

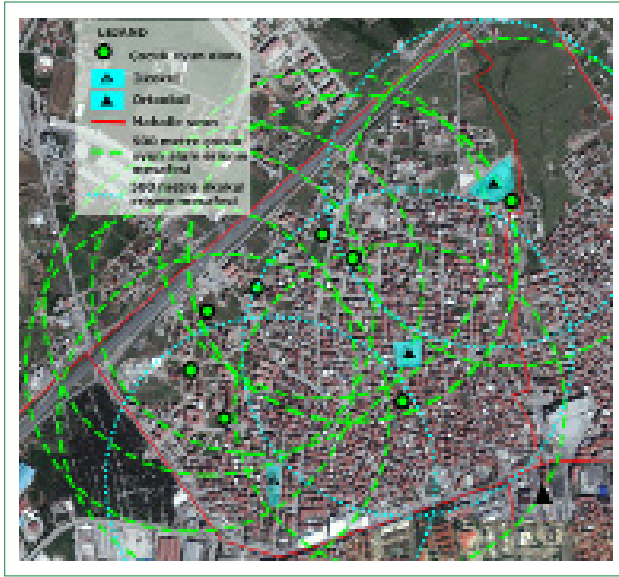
Şekil 11. Çınarlı Mahallesi.

Anket Çalışmasının Değerlendirmesi

Araştırmaya katılan çocukların %54.06'sı kız ve %45.94'ü ise erkektir. Çocukların %0.2'si 5 yaşında, %1.7'si 6 yaşında, %21.7'si 7 yaşında, %17.2'si 8 yaşında, %28'i 9 yaşında, %31.2'si 10 yaşındadır. Çocukların okudukları okullar incelendiğinde %55.58'i Ticaret ve Sanayi Odası İlkokulu, %44.42'si Safiye Osman Çeliker okulunda okudukları görülmüştür. Çocukların %44.8'i Hürriyet, %42.16'sı Çınarlı Mahallesi'nde ve %13.04'ü ise Hürriyet ve Çınarlı mahalleleri dışında ikamet etmektedir. Bu mahallelerde ikamet eden çocukların %55.58'i geleneksel mahalle yerleşimi içinde yer alan apartman/tek katlı evde, %40.26'sı güvenli site içerisinde ve %4.16'sı ise diğer türdeki yerleşim yerlerinde oturmakta olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Araştırmaya katılan çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre okudukları okul arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0.001$). Buna göre, Safiye Osman Çeliker İlkokulu'nda geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan

Şekil 13. Çınarlı Mahallesi: 500 metre erişme mesafesinde yer alan çocuk oyun alanları ve ilkokullar*.

Şekil 14. Çınarlı Mahallesi'nde yer alan çocuk oyun alanı.

apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet eden çocukların oranı güvenli sitede ikamet edenlere göre daha yüksektir. Ticaret ve Sanayi Odası İlkokulu'nda site içerisinde ikamet edenlerin oranı geleneksel mahalle dokusu içinde yer

Tablo 2. Cinsiyet, devam edilen okul, yaşanılan mahalle, yaşanılan yerleşim yeri türü

	Sayı	%
Cinsiyet		
Kız	286	54.06
Erkek	243	45.94
Toplam	529	100.00
Okul		
Safiye Osman Çeliker	235	44.42
Ticaret ve Sanayi Odası İlkokulu	294	55.58
Toplam	529	100.00
Hangi mahallede oturuyorsun?		
Çınarlı	223	42.16
Hürriyet	237	44.80
Diğer	69	13.04
Toplam	529	100.00
Yaşadığın ev için hangisi doğru?		
Site	213	40.26
Mahalle (apartman-tek katlı ev)	294	55.58
Diğer	22	4.16
Toplam	529	100.00

alan apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet edenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre hangi mahallede ikamet ettikleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0.001$). Buna göre Çınarlı Mahallesi'nde, geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet eden çocukların oranı güvenli sitede ikamet edenlere göre daha yüksektir. Aynı şekilde Hürriyet Mahallesi'nde, site içerisinde ikamet edenlerin oranı geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet edenlere göre daha yüksektir (Tablo 4).

Anket çalışmasına katılan çocukların %92.4'ü dışarda oyun oynarken, yalnızca %7.2'si ise dışarıda oyun oynamamaktadır. Çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre dışarıda oyun oynama durumu farklılaşmamaktadır. Her iki yerleşim türünde de ikamet eden çocukların %92.5'i dışarıda oyun oynamaktadır (Tablo 5).

Çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre dışarıda oyun oynama süresi incelendiğinde geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı evlerde ikamet eden çocukların güvenli sitede ikamet edenlere oranla hafta içi ve hafta sonu açık alanlarda daha uzun süre oyun oynamakta olduğu

Tablo 3. Devam edilen okula göre yaşanan yerleşim yeri türü

	Yaşadığınız ev için hangisi doğru?								x ²	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Okul										
Safiye Osman Çeliker	20	9.39	202	68.71	13	59.09	235	44.42	178.030	<0.001*
Ticaret ve Sanayi Odası İlkokulu	193	90.61	92	31.29	9	40.91	294	55.58		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

*Pearson Chi-Square test kullanıldı.

Tablo 4. Yaşanılan mahalleye göre yerleşim yeri türü

	Yaşadığınız ev için hangisi doğru?								x ²	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Hangi mahallede oturuyorsun?										
Çınarlı	16	7.51	195	66.33	12	54.55	223	42.16	204.207	<0.001*
Hürriyet	171	80.28	58	19.73	8	36.36	237	44.80		
Diğer	26	12.21	41	13.95	2	9.09	69	13.04		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

* Pearson Chi-Square test kullanıldı.

Tablo 5. Yaşanılan yerleşim yeri türüne göre açık alanlarda oyun oynama durumu

	Yaşadığınız ev için hangisi doğru?								x ²	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Açık alanda oyun oynar mısın?										
Evet	197	92.5	272	92.5	20	90.9	489	92.4	0.123	0.999*
Hayır	15	7.0	21	7.1	2	9.1	38	7.2		
Cevapsız	1	0.5	1	0.3	0	0	2	0.4		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

** Fisher Freeman Halton test kullanıldı.

tespit edilmiştir. Geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı evlerde ikamet eden çocuklar ortalama hafta içi açık alanlarda 3.47 saat, hafta sonu 3.63 saat oyun oynamaktadır. Güvenlikli sitelerde ikamet eden çocuklar ise açık alanlarda hafta içi 2.30 saat, hafta sonu 2.61 saat oyun oynamaktadır. Bu sonuca göre geleneksel mahalle dokusuna sahip yerleşim türünde ikamet eden çocuklar güvenlikli sitelerde ikamet eden çocuklardan hafta içi ve hafta sonu açık

alanlarda yaklaşık 1 saat fazla oyun oynamaktadır (Tablo 6).

Dışarda oyun oynayan çocukların nerede oyun oynadıkları incelendiğinde %35.73'ü evinin önündeki sokakta, %25.71'i evinin bahçesinde, %17.39'u eve yakın çocuk oyun alanında, %12.67'si okul bahçesinde, %10.96'sı sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanında, %10.59'u sitenin içinde yer alan yeşil alanlarda, %4.73'ü sitenin içinde yer alan otoparkta, %4.73'ü

Tablo 6. Yaşanılan yerleşim yeri türüne göre açık alanlarda oyun oynama süresi

	Site				Mahalle			
	Ort.	SS	Min.	Maks.	Ort.	SS	Min.	Maks.
Hafta içi oyun oynadığı zaman (Saat)	2.30	1.99	0.00	10.00	3.47	4.13	0.00	24.00
Hafta sonu oyun oynadığı zaman (Saat)	2.61	1.97	0.00	12.00	3.63	3.42	0.00	24.00

Tablo 7. Açık alanlarda oyun oynamak için tercih edilen alanlar

	Sayı	%
Evimizin önündeki sokakta		
Hayır	340	64.27
Evet	189	35.73
Toplam	529	100.00
Evimin bahçesinde		
Hayır	393	74.29
Evet	136	25.71
Toplam	529	100.00
Eve yakın çocuk oyun alanında		
Hayır	437	82.61
Evet	92	17.39
Toplam	529	100.00
Sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanında		
Hayır	471	89.04
Evet	58	10.96
Toplam	529	100.00
Sitenin içinde yer alan yeşil alanlarda		
Hayır	473	89.41
Evet	56	10.59
Toplam	529	100.00
Sitenin içinde yer alan otoparkta		
Hayır	504	95.27
Evet	25	4.73
Toplam	529	100.00
Okul bahçesinde		
Hayır	462	87.33
Evet	67	12.67
Toplam	529	100.00
Boş arsalarda		
Hayır	504	95.27
Evet	25	4.73
Toplam	529	100.00
Diğer		
Hayır	502	94.90
Evet	27	5.10
Toplam	529	100.00

boş arsada, %5.10'u diğer alanlarda oyun oynadıkları tespit edilmiştir (Tablo 7).

Çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre en çok oyun oynadıkları alanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olup olmadığı incelendiğinde çocukların evinin önündeki sokakta, evinin bahçesinde, sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanında ve sitenin içinde yer alan yeşil alanlarda oynama oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (her biri için $p < 0.001$). Bu farka göre evinin önündeki sokakta oynayanların geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet etme oranı, site içerisinde ikamet edenlere göre daha yüksektir. Evinin bahçesinde oyun oynayanların site ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet etme oranları, geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı evlerde ikamet etme oranlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanlarında oyun oynayan çocukların site içerisinde ikamet etme oranı geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet etme oranına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yine sitenin içinde yer alan yeşil alanlarda oyun oynayan çocukların site içerisinde ikamet etme oranı geleneksel mahalle dokusu içindeki apartman-tek katlı ev ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet etme oranına göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Diğer karşılaştırmalara bakıldığında ise; çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre eve yakın çocuk oyun alanında, sitenin içinde yer alan otoparkta, okul bahçesinde, boş arsalarda ve diğer oyun alanlarında oyun oynayan çocukların oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır (her biri için $p > 0.05$) (Tablo 8).

Çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre dışarıda oynadıkları oyun türünün ne ölçüde farklılaştığı incelendiğinde atlama, sıçrama, sekme ve denge oyunları oynayan çocukların oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0.001$). Buna göre geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı evlerde ikamet eden çocukların dışarıda atlama, sıçrama, sekme ve denge oyunları oynama oranı güvenli site ve diğer yerleşim yerlerinde ikamet eden çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer karşılaştırmalara bakıldığında çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre dışarıda oynadıkları oyun türleri olan bilye oyunları, değnek oyunları, dramatik nitelikli oyunlar, koşma-kovalama-kapma

Tablo 8. Yaşanılan yerleşim yeri türüne göre açık alanlarda oyun oynamak için tercih edilen alanlar

	Yaşadığın ev için hangisi doğru?								x ²	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Evimizin önündeki sokakta										
Evet	35	16.43	144	48.98	10	45.45	189	35.73	57.927	<0.001*
Hayır	178	83.57	150	51.02	12	54.55	340	64.27		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Evimin bahçesinde										
Evet	76	35.68	52	17.69	8	36.36	136	25.71	22.303	<0.001*
Hayır	137	64.32	242	82.31	14	63.64	393	74.29		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Eve yakın çocuk oyun alanında										
Evet	43	20.19	46	15.65	3	13.64	92	17.39	1.999	0.368*
Hayır	170	79.81	248	84.35	19	86.36	437	82.61		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanında										
Evet	51	23.94	6	2.04	1	4.55	58	10.96	61.668	<0.001*
Hayır	162	76.06	288	97.96	21	95.45	471	89.04		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Sitenin içinde yer alan yeşil alanlarda										
Evet	48	22.54	7	2.38	1	4.55	56	10.59	53.890	<0.001*
Hayır	165	77.46	287	97.62	21	95.45	473	89.41		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Sitenin içinde yer alan otoparkta										
Evet	14	6.57	11	3.74	0	0.00	25	4.73	3.338	0.188*
Hayır	199	93.43	283	96.26	22	100	504	95.27		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Okul bahçesinde										
Evet	30	14.08	33	11.22	4	18.18	67	12.67	1.545	0.462*
Hayır	183	85.92	261	88.78	18	81.82	462	87.33		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Boş arsalarda										
Evet	10	4.69	13	4.42	2	9.09	25	4.73	0.992	0.609*
Hayır	203	95.31	281	95.58	20	90.91	504	95.27		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Diğer										
Evet	13	6.10	11	3.74	3	13.64	27	5.10	4.873	0.087*
Hayır	200	93.90	283	96.26	19	86.36	502	94.90		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

* Pearson Chi-Square test kullanıldı.

oyunları, saklama-saklanma oyunları, top oyunları, binek oyun-caklarıyla oynananlar oyunları, arkadaşlarla sohbet, sözcük ve di-ğer oyun türlerini oynayan çocukların oranları arasında istatis-tiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır (her biri için p>0.05).

Oyun türleri yerleşim türlerine göre yüzde olarak incelendi-

ğinde geleneksel mahalle ve sokak dokusuna sahip yerleşme alanında yaşayan çocukların bilye oyunları, atlama- sıçrama- sekme-denge oyunları, değnek oyunları, dramatik nitelikli oyunlar, arkadaşlarla sohbet ve sözcük oyunlarını daha çok oynadıkları görülmektedir. Güvenlikli sitede yaşayan çocuklar ise yalnızca saklama-saklanma oyunları ve top oyunlarını daha

Tablo 9. Yaşanılan yerleşim yeri türüne göre açık alanlarda oyun oynamak için tercih edilen oyun grupları

	Yaşadığın ev için hangisi doğru?								x ²	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Bilye oyunları										
Evet	12	5.63	30	10.2	0	0	42	7.94	5.509	0.064*
Hayır	201	94.37	264	89.8	22	100	487	92.06		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Atlama-sıçrama-sekme-denge oyunları										
Evet	34	15.96	91	30.95	2	9.09	127	24.01	18.012	<0.001*
Hayır	179	84.04	203	69.05	20	90.91	402	75.99		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Değnek oyunları										
Evet	6	2.82	21	7.14	1	4.55	28	5.29	4.637	0.098*
Hayır	207	97.18	273	92.86	21	95.45	501	94.71		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Dramatik nitelikli oyunlar										
Evet	14	6.57	23	7.82	3	13.64	40	7.56	1.488	0.475*
Hayır	199	93.43	271	92.18	19	86.36	489	92.44		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Koşma-kovalamaca-kapma oyunları										
Evet	77	36.15	107	36.39	7	31.82	191	36.11	0.186	0.911*
Hayır	136	63.85	187	63.61	15	68.18	338	63.89		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Saklama-saklanma oyunları										
Evet	91	42.72	114	38.78	9	40.91	214	40.45	0.801	0.670*
Hayır	122	57.28	180	61.22	13	59.09	315	59.55		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Top oyunları										
Evet	101	47.42	129	43.88	8	36.36	238	44.99	1.316	0.518*
Hayır	112	52.58	165	56.12	14	63.64	291	55.01		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Binek oyuncaklarıyla oynananlar oyunları										
Evet	19	8.92	25	8.5	2	9.09	46	8.7	0.032	0.984*
Hayır	194	91.08	269	91.5	20	90.91	483	91.3		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Arkadaşlarla sohbet										
Evet	19	8.92	34	11.56	1	4.55	54	10.21	1.745	0.418*
Hayır	194	91.08	260	88.44	21	95.45	475	89.79		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Sözcük oyunları										
Evet	5	2.35	9	3.06	0	0	14	2.65	0.868	0.648*
Hayır	208	97.65	285	96.94	22	100	515	97.35		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Diğer										
Evet	27	12.68	30	10.2	2	9.09	59	11.15	0.860	0.650*
Hayır	186	87.32	264	89.8	20	90.91	470	88.85		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

* Pearson Chi-Square test kullanıldı.

fazla tercih etmektedir. Koşma-kovalamaca-kapma oyunları ve binek oyuncaklarıyla oynananlar oyunlar her iki yerleşme alanında da eşit oranda tercih edildiği görülmektedir (Tablo 9). Çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre dışarıda oynadıkları oyun türleri daha ayrıntıda ne ölçüde farklılaştığı incelendiğinde ip atlama, topaç ve aspirin oyunları oynayan çocukların oranları arasında istatistiksel olarak anlam fark tespit edilmiştir (sırasıyla $p=0.035$, $p=0.037$ ve $p=0.021$). Buna göre geleneksel mahalle dokusu içinde yer alan apartman-tek katlı evlerde ikamet eden çocukların ip atlama ve topaç, aspirin oyunlarını oynama oranı güvenli site içerisinde ikamet eden çocuklara göre daha yüksektir. Diğer karşılaştırmalar incelendiğinde, çocukların ikamet ettikleri yerleşim yerlerine göre dışarıda oynadıkları birdirbir, çelik çomak, üçgen, seksek, hulahup, misket, saklambaç, eski minder, kuka, köşe kapmaca, yağ satarım bal satarım, körebe, isim ebesi, gölge kovalamaca oynama oranları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir (her biri için $p>0.05$). Yine yakar top, istop, top yetiştirme, beştaş, evcilik on pas, 9 aylık veya 21, yedi kule, tahterevalliye binme, salıncağa binme, kaydırdaktan kayma, arkadaşlarıyla sohbet etme, sözcük oyunları, paten kayma ve yerden yüksek oynama oranları arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (her biri için $p>0.05$) (Tablo 10).

Sonuç

Bu çalışmada sokak dokusunun olmadığı güvenli siteler ve geleneksel sokak dokusunu barındıran mahalle yerleşimlerinde yaşayan çocukların açık alanda oynadıkları oyunlarının, oyun oynamak için tercih ettikleri mekânların ve oyun sürelerinin ne ölçüde farklılaştığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Tekirdağ'da güvenli sitelerin yoğun olduğu bir mahalle olan Hürriyet Mahallesi ve hala geleneksel mahalle ve sokak dokusunu koruyan Çınarlı Mahallesi seçilmiş bu mahallelerde yer alan birer ilkokulda çocuklarla anket çalışması yapılmıştır.

Çalışma alanı olarak seçilmiş olan iki yerleşim alanı birbirinden farklı bir doku sunmaktadır. Hürriyet Mahallesi etrafı duvarlarla çevrelenmiş bu nedenle dışı kapalı, sınırları net biçimde belirlenmiş güvenli site yerleşimlerinin yoğun, ikamet edenlerin üst-orta gelir seviyesine ve yüksek eğitim düzeyine sahip olduğu bir yerleşme alanıdır. Yerleşim alanında araba sahipliğinin yüksek olmasından dolayı güvenli siteleri çevreleyen sokak ve caddeler yoğun taşıt trafiğine sahiptir. Çınarlı Mahallesi ise bitişik nizamdaki konut alanları arasında sokak dokusunun yer aldığı, ikamet edenlerin orta gelir seviyesine ve orta eğitim düzeyine sahip, araba sahipliğinin az olduğu bu nedenle sokakların yoğun bir taşıt trafiğine sahip olmadığı yerleşim alanıdır. Hürriyet Mahallesi'ndeki Sokak ve caddeler oyun oynamak amacıyla çocuklarca kullanılmamakta, buna karşın Çınarlı Mahallesi'ndeki sokaklar çocuklarca kullanılmaktadır. Her iki mahallede de 500 metre erişme

mesafesinde genel olarak bir çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Ancak her iki mahallede de yer alan çocuk oyun alanları çocuğun yalnızca sallanma, kayma gibi fiziksel ihtiyaçlarına cevap veren geleneksel çocuk oyun alanlarından oluşmaktadır. Bu nedenle her iki yerleşim alanındaki çocuk oyun alanları oyun açısından çocuklara çok fazla olanak sunmayan mekânlardır.

Bu iki farklı dokuya sahip alanda çocuklarla yapılmış anket çalışmasının sonuçlarına göre her iki yerleşim yerinde de çocukların büyük kısmı dışarıda açık alanlarda oyun oynamaktadır. Ancak açık alanlarda oyun oynama süresi ikamet edilen yerleşim türüne göre irdelendiğinde, geleneksel mahalle ve sokak dokusuna sahip olan yerleşim alanında ikamet eden çocukların açık alanlarda oyun oynama süresinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu alanlarda ikamet eden çocuklar sitede yaşayan çocuklardan daha fazla dışarıda oyun oynamak için zaman geçirmektedir.

Araştırmanın bir başka sonucuna göre geleneksel mahalle ve sokak dokusuna sahip yerleşme alanında yaşayan çocuklar oyun oynamak için en çok sokağı tercih ederken, güvenli sitelerde yaşayan çocuklar oyun oynamak için evin bahçesi, sitenin içinde yer alan çocuk oyun alanı ve sitenin içinde yer alan yeşil alanları tercih etmektedir. Sokak güvenli sitelerde yaşayan çocukların ulaşamadıkları mekânların başında gelmektedir.

Çocukların oynadıkları oyun türleri ikamet edilen yerleşme türüne göre yalnızca atlama, sıçrama, sekme ve denge oyunlarında (Birdirbir, Seksek, Uzun Eşek, İp atlama, Hulahup, Üçgen vb.) farklılaşmaktadır. Bu oyun türleri geleneksel mahalle ve sokak dokusuna sahip yerleşmede yaşayan çocuklarca daha çok tercih edilmektedir. Oranlar yüzdesel olarak irdelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da geleneksel mahalle ve sokak dokusuna sahip yerleşme alanında yaşayan çocukların bilye oyunları, atlama-sıçrama-sekme-denge oyunları, değnek oyunları, dramatik nitelikli oyunlar, arkadaşlarla sohbet ve sözcük oyunlarını; güvenli sitede yaşayan çocukların ise yalnızca saklama-saklanma oyunları ve top oyunlarını daha çok oynadıkları görülmektedir. Bu sonuca göre geleneksel mahalle ve sokak dokusuna sahip yerleşmede yaşayan çocukların, güvenli sitede yaşayan çocuklara oranla daha fazla geleneksel sokak oyunlarını tercih ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak çocukların ikamet edilen yerleşme yerine göre dışarıda oyun oynamak için geçirdikleri süre, oyun oynamak için tercih ettikleri alanın ve oyun türlerinin farklılaştığı görülmektedir. İki farklı dokuya sahip iki yerleşme alanında yapılan bu çalışmaya göre bu farklılaşmaların yalnızca yerleşim türüne bağlanması kesin ve bilimsel olarak doğru olmamakla birlikte özellikle oyun çeşitliliği, oyun için tercih edilen alanların yerleşme türü ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ancak çalışma sonunda elde edilen "geleneksel mahalle ve sokak dokusuna

Tablo 10. Yaşanılan yerleşim yeri türüne göre açık alanlarda oyun oynamak için tercih edilen oyun türleri

	Yaşadığın ev için hangisi doğru?								Test İst.	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
İp atlama										
Evet	21	9.86	52	17.69	2	9.09	75	14.18	6.708	0.035*
Hayır	192	90.14	242	82.31	20	90.91	454	85.82		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Topaç										
Evet	4	1.88	18	6.12	0	0.00	22	4.16	6.579	0.037*
Hayır	209	98.12	276	93.88	22	100	507	95.84		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Aspirin										
Evet	5	2.35	19	6.46	3	13.64	27	5.10	7.769	0.021*
Hayır	208	97.65	275	93.54	19	86.36	502	94.90		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Birdirbir										
Evet	5	2.35	14	4.76	0	0.00	19	3.59	2.935	0.231*
Hayır	208	97.65	280	95.24	22	100	510	96.41		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Çelikçomak										
Evet	6	2.82	21	7.14	1	4.55	28	5.29	4.637	0.098*
Hayır	207	97.18	273	92.86	21	95.45	501	94.71		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Üçgen										
Evet	0	0.00	6	2.04	0	0.00	6	1.13	4.535	0.091**
Hayır	213	100	288	97.96	22	100	523	98.87		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Seksek										
Evet	10	4.69	26	8.84	0	0.00	36	6.81	5.028	0.081*
Hayır	203	95.31	268	91.16	22	100	493	93.19		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Hulahup										
Evet	4	1.88	16	5.44	0	0.00	20	3.78	5.215	0.074*
Hayır	209	98.12	278	94.56	22	100	509	96.22		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Misket										
Evet	9	4.23	13	4.42	0	0.00	22	4.16	1.008	0.604*
Hayır	204	95.77	281	95.58	22	100	507	95.84		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Saklambaç										
Evet	91	42.72	114	38.78	9	40.91	214	40.45	0.801	0.670*
Hayır	122	57.28	180	61.22	13	59.09	315	59.55		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Eski minder										
Evet	10	4.69	19	6.46	1	4.55	30	5.67	0.776	0.678*
Hayır	203	95.31	275	93.54	21	95.45	499	94.33		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Kuka										
Evet	1	0.47	7	2.38	1	4.55	9	1.70	4.498	0.119**
Hayır	212	99.53	287	97.62	21	95.45	520	98.30		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

Tablo 10. Devamı.

	Yaşadığın ev için hangisi doğru?								Test İst.	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Köşe kapmaca										
Evet	16	7.51	13	4.42	1	4.55	30	5.67	2.259	0.323*
Hayır	197	92.49	281	95.58	21	95.45	499	94.33		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Yağ satarım bal satarım										
Evet	9	4.23	18	6.12	2	9.09	29	5.48	1.435	0.488*
Hayır	204	95.77	276	93.88	20	90.91	500	94.52		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Körebe										
Evet	24	11.27	26	8.84	1	4.55	51	9.64	1.517	0.468*
Hayır	189	88.73	268	91.16	21	95.45	478	90.36		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
İsim ebesi										
Evet	2	0.94	11	3.74	0	0.00	13	2.46	4.625	0.099*
Hayır	211	99.06	283	96.26	22	100	516	97.54		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Gölge kovalamacası										
Evet	1	0.47	3	1.02	0	0.00	4	0.76	0.813	0.699**
Hayır	212	99.53	291	98.98	22	100	525	99.24		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Yakar top										
Evet	66	30.99	81	27.55	5	22.73	152	28.73	1.116	0.572*
Hayır	147	69.01	213	72.45	17	77.27	377	71.27		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
İstop										
Evet	23	10.80	38	12.93	3	13.64	64	12.10	0.577	0.750*
Hayır	190	89.20	256	87.07	19	86.36	465	87.90		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Top yetiştirme										
Evet	3	1.41	5	1.70	0	0.00	8	1.51	0.145	0.999**
Hayır	210	98.59	289	98.30	22	100	521	98.49		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Beştaş										
Evet	3	1.41	10	3.40	0	0.00	13	2.46	2.625	0.269*
Hayır	210	98.59	284	96.60	22	100	516	97.54		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Evcilik										
Evet	14	6.57	23	7.82	3	13.64	40	7.56	1.488	0.475*
Hayır	199	93.43	271	92.18	19	86.36	489	92.44	2.44	
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
On pas										
Evet	7	3.29	12	4.08	0	0.00	19	3.59	1.081	0.583*
Hayır	206	96.71	282	95.92	22	100	510	96.41		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
9 aylık veya 21										
Evet	19	8.92	17	5.78	0	0.00	36	6.81	3.594	0.166*
Hayır	194	91.08	277	94.22	22	100	493	93.19		

Tablo 10. Devamı.

	Yaşadığın ev için hangisi doğru?								Test İst.	p
	Site		Mahalle		Diğer		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Yedi kule										
Evet	2	0.94	6	2.04	1	4.55	9	1.70	2.605	0.239**
Hayır	211	99.06	288	97.96	21	95.45	520	98.30		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Tahterevalliye binme										
Evet	4	1.88	12	4.08	2	9.09	18	3.40	4.085	0.130*
Hayır	209	98.12	282	95.92	20	90.91	511	96.60		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Salıncağa binme										
Evet	11	5.16	17	5.78	0	0.00	28	5.29	1.377	0.502*
Hayır	202	94.84	277	94.22	22	100	501	94.71		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Kaydıraktan kayma										
Evet	9	4.23	9	3.06	0	0.00	18	3.40	1.318	0.517*
Hayır	204	95.77	285	96.94	22	100	511	96.60		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Arkadaşlarımla sohbet ederim										
Evet	19	8.92	34	11.56	1	4.55	54	10.21	1.745	0.418*
Hayır	194	91.08	260	88.44	21	95.45	475	89.79		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Sözcük oyunları										
Evet	5	2.35	9	3.06	0	0.00	14	2.65	0.868	0.648*
Hayır	208	97.65	285	96.94	22	100	515	97.35		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Paten kayma										
Evet	18	8.45	11	3.74	1	4.55	30	5.67	5.175	0.075*
Hayır	195	91.55	283	96.26	21	95.45	499	94.33		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		
Yerden yüksek										
Evet	35	16.43	40	13.61	3	13.64	78	14.74	0.807	0.668*
Hayır	178	83.57	254	86.39	19	86.36	451	85.26		
Toplam	213	100	294	100	22	100	529	100		

* Pearson Chi-Square test kullanıldı; ** Fisher Freeman Halton test kullanıldı.

sahip olan yerleşim alanında ikamet eden çocukların açık alanlarda oyun oynama süresinin daha yüksek” olduğu bulgusunun önemli bir bulgu olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin kendine özgü bir komşuluk birimi olan mahalle (Eren, 2012) geçmişte kentin temel unsuru, kentin temeli ve özü, kent ilişkilerinin oluşma zemini olmuştur (Alver, 2013a). Ancak kent gibi sürekli değişen, dönüşen dinamik bir mekân olan mahalle, kent gibi değişmiş günümüzde farklı bir biçime dönüşmüştür (Alver, 2013a). Türkiye'de özellikle de 1990'lı yıllardan sonra ilk olarak yeni banliyöler halinde kentin dışı ve ortaya çıkan güvenli siteleri, günümüzde kent merkezin-

de yer alan eski mahallelerin içinde yer alabilmekte (Alver, 2013b), yeni yerleşim alanlarında da bir yapılaşma türü olarak yoğun biçimde uygulanabilmektedir. Bu durumun sonuçlarından birisi olarak kentlerde geleneksel mahalle dokusundan uzaklaşmakta ve konut-sokak bütünlüğü bozulmaktadır. Bu ise çocukların en önemli oyun oynama alanlarının biri olan sokağın çocukların elinden alınmasına neden olabilmektedir. Çünkü güvenli siteleri mahalleye karşıt olarak içinde geleneksel sokak dokusunun yer almadığı, sınırları kesin olarak belirlenmiş, dışı kapalı genelde çocukların oyun oynamasının mümkün olmadığı yoğun trafik yolları ile kuşatılmış mekânlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre bu mekânlarda yaşa-

yan çocuklar geleneksel mahalle dokusuna sahip alanlarda yaşayan çocuklara oranla açık alanlarda oyun oynamak için daha az zaman geçirmekte ve en başta sosyalleşme olmak üzere sokağın kendisine sunduğu olanaklarda mahrum kalmaktadır. Bu nedenle geçmişten günümüze kentin temeli olan geleneksel mahalle dokusunun ve onun en önemli bileşeni olan sokak dokusunun korunması için giderek uzaklaşılan mahalle kültürünün tekrardan canlandırılması gerekmektedir. Bu herkes için daha yaşanılır ve güvenli mekânların yaratılması yanında çocuğun sağlıklı gelişimi açısından da önem taşımaktadır.

Güvenlikli siteler aileler tarafından çocukların yetişmesi için güvenlik açısından ideal mekânlar olarak tercih edilmektedir. Ancak güvenli olmakla birlikte sokağın kendine özgü bağımsız-serbest hareket etme, sosyalleşme ve serbest oyun olanaklarının yer almadığı bu mekânların çocuk için oyun değeri, çocuğun oyun gereksinimlerine ne kadar cevap verdiği, çocukların bu mekânların kendisine sunduğu olanaklardan ne kadar memnun oldukları araştırılmalıdır. Ayrıca oyun çeşitliliği ve oyun için dışarıda geçen süre ile kültür, eğitim ve gelir seviyesi arasındaki ilişkiyi ayrıntılı inceleyen çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çocuktan bu tür bilgilerin alınmasının zorluğu doğrultusunda benzer çalışmaların ebeveynlerle de gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu anlamda bu çalışmanın bu alanda yapılacak diğer araştırmalar tarafından bir çerçeve olarak benimsenmesi ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Alver, K. (2013a). Mahalle, Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi. Ankara: Hece Yayınları.
- Alver, K. (2013b). Siteril Hayatlar: Kentsel Mekânda Ayrışma ve Güvenlikli Siteler, Ankara: Hece Yayınları.
- Appleyard, D. (1978). Livable Streets: Protected Neighborhoods. *Ekistics*, 45 (273), 412-417
- Aral, N., Kandır, A. & Can Yaşar, M. (2002). Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Artar, M., Demir, T. Ş., & Çok, F. (1998). Eğitim ve Bilim. *Education and Science*, 22(107), 23 -27.
- Barre, F. (1984). Çocuk ve Mekân ya da Yitirilmiş Kent. (Çev: Murat Güvence). *Mimarlık Dergisi*, 9, 14-17.
- Başal, H. A. (2007). Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 243-266.
- Bayraktar, N., Akyol E., Yücel, Ü. & Yücel, Ç. (1994). Bir Mekân: Atatürk Çocuk Yuvası Umay Pavyonu. *Mimarlık Dergisi*, 260: 43-46.
- Burriss, G. K. & Tsao, L. (2002). How Much Do We Know about the Importance of Play in Child Development? *Childhood Education*, 78(4), 230-233. DOI: 10.1080/00094056.2002.10522188.
- Çağlar, N. (1992). Konut Alanları ve Alışveriş Merkezlerindeki Kent Sokaklarının Çağdaş Tasarımları Üzerinde Bir Araştırma. (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cengiz, S. (1996). Çocuk Oyunlarının Sınıflandırılması. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1-2 (38), 287-300.
- Cleland, V., Crawford, D., Baur, I. A., Hume, C., Timperio, A., & Salmon, J. (2008). A Prospective Examination of Children's Time Spent Outdoors, Objectively Measured Physical Activity and Overweight, Children's Time Outdoors, Activity And Overweight. *International Journal of Obesity*, 32, 1685-1693.
- Clements, R. (1998). Wanted: Strong Children with Healthy Imaginations. *Playground Post*, Long Island: Playground Environments.
- Clements, R. (2004). An Investigation of the Status of Outdoor Play. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 5(1), 68-80.
- Engin, Ş. (1982). Çocuğun Oyun Gereksinimi ve İzmir Alsancak Semtinde Çocuğa Yönelik Açık/Yeşil Alan Mekan Olanaklarının Artırılması Üzerine Bir Araştırma. (Yayınlanmamış doçentlik tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Eren, İ.Ö. (2012). Türkiye'de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı'dan Günümüze "Mahalle". *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 1547-1568.
- Gabbard, C. (1998) Windows of Opportunity for Early Brain and Motor Development. *Journal of Physical Education, Recreation, and Dance*, 69(8), 54-61.
- Gür, Ş. Ö., Lang, J., Özbilen, A., Ertürk, S., & İbiş, T. (1980). Çocuk ve Çevresi: Çocuk Oyun Alanları Olarak Sokaklarımız, KTÜ Mimarlık Bölüm Bülteni, 5, 70-76.
- Hannaford, C. (1995) Smart Moves: Why Learning is not all in Your Head. Arlington: Great Ocean Publishers.
- Hart R (1979) Children's Experience of Place. Irvington, New York.
- Jenson, E. (2000) Learning with the Body in Mind. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Kalish, S. (1995) Your Child's Fitness: Practical Advice for Parents. Champaign: Human Kinetics.
- Kolcu, Ş. (2014). Farklı Bilişsel Tempodaki Çocukların Oyun Davranışlarının ve Akran İlişkilerinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Köse, E. (2013). Eğitim Kurumlarında Gerçekleştirilen Ders Dışı Etkinliklerin Sınıflandırılmasına Yönelik Bir Öneri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2(2)*, 336-353.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018). Oyun Türleri. <http://aregem.kultur-turizm.gov.tr/TR,12737/oyun-turleri.html>.
- Little H. & Wyver, S. (2008). Does Avoiding the Risks Reduce the Benefits? *Australian Journal of Early Childhood*, 33(2), 33-40.
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2018). Mevzuat Bilgi Sistemi, Mekân-

- sal Planlar Yapım Yönetmeliği, Erişim tarihi 14 Ağustos 2018, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19788&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=MEK%C3%82NSAL%20PLANLAR%20YAPIM%20Y%C3%96NETMEL%C4%B0%C4%9E%C4%B0>
- Moore, R. (1973). Open Space: Learning Place. *New School of Education Journal* 11 (4).
- Moore R. (1986). *Childhood's Domain: Play and Space in Child Development*. Croom Helm, London.
- Noland, M., Danner, F., DeWalt, K., McFadden M., & Kotchen JM. (1990). The Measurement of Physical Activity in Young Children. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 61(2):146-53, DOI: 10.1080/02701367.1990.10608668.
- Özçakır, Y. (2015). Geleneksel Sokak Oyunları için Sokak Temelli Geleneksel Oyun Alanlarının Yeniden Keşfi. 1. Uluslararası Türk Dünyası Çocuk Oyun ve Oyuncak Kurultayı, 14-17 Mayıs, 264-269, Eskişehir.
- Özparlak, F. (2009). Sokak ve Site İçi Mekân Kullanımlarının İncelenmesi; Konya Kenti Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, A. (2010). Okul Öncesi Eğitimde Oyun. Ankara: Eğiten Kitabevi.
- Öztürk, M. (2001). Çocuk Oyunla Gelişir. *Zoom Dergisi*, 28-31.
- Pica, R. (2003) *Your Active Child: How to Boost Physical, Emotional, and Cognitive Development through Age-Appropriate Activity*. Chicago: Contemporary Books.
- Schepel, S. (2005). Kiss 2, Tool To Test The Child Friendliness Of Street Layout Amsterdam. Retrieved April 03, 2008, from www.urban.nl/child-street2005/downloads/Stuttgart/Kiss_abstract_sep06.pdf
- Tandoğan, O. (2011). İstanbul'da Çocuk Dostu Kent İçin Açık Alanların Planlama, Tasarım Ve Yönetim İlkelerinin Oluşturulması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tandoğan, O. (2014). Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekan: Dünya'da Gerçekleştirilen Uygulamalar. *Megaron*, 9(1), 19-33.
- Tuğrul B., Ertürk, G., Altınkaynak, Ş. Ö., & Güneş, G. (2014). Oyunun Üç Kuşaktaki Değişimi, *International Journal of Social Science*, 27, 1-16, Doi:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2388>.
- Tuik (2017). MEDAS Merkezi Dağıtım Sistemi. Türkiye, Erişim tarihi: 12 Nisan 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>.

Planlama Dergisi 2018 Yılı Konu Dizini

- Afet müdahale planı bkz. 2018;28(2):179–200
- Afet sonrası acil toplanma ve geçici barınma alanları bkz. 2018;28(2):179–200
- Afet yönetimi bkz. 2018;28(2):179–200
- Ağlar bkz. 2018;(Ek 1):73–90
- Airbnb bkz. 2018;28(2):154–170
- Akselerometre bkz. 2018;28(2):236–251
- Alan yönetimi bkz. 2018;28(3):282–301
- Alternatif seçim bkz. 2018;28(2):218–235
- Arazi kullanım uyumlu ulaşım planlama bkz. 2018;28(2):107–115
- Avrupa peyzaj sözleşmesi bkz. 2018;(Ek 1):118–128
- Belirsizlik bkz. 2018;28(2):218–235
- Bölge bkz. 2018;28(3):261–281
- Bölge planlama bkz. 2018;(Ek 1):42–51
- Bölgesel farklılıklar bkz. 2018;28(1):22–39
- Bursa-İzmit bkz. 2018;28(1):40–55
- Bütünleşik çerçeve bkz. 2018;28(1):6–11
- Cittaslow hareketi bkz. 2018;28(2):91–101
- Çanakkale bkz. 2018;(Ek 1):105–117
- Çanakkale savaşları gelibolu tarihi alanı bkz. 2018;28(3):282–301
- Çatışma çözümü bkz. 2018;(Ek 1):15–24
- Çocuk oyunları bkz. 2018;28(3):348–365
- Çocuklarda fiziksel aktivite bkz. 2018;28(2):236–251
- Dayanıklılık bkz. 2018;28(1):12–21
- Dayanışma bkz. 2018;(Ek 1):73–90
- Deprem bkz. 2018;28(2):171–178
- Derbent bkz. 2018;28(1):76–89
- Direnış bkz. 2018;28(2):102–106
- Eğitim bkz. 2018;28(3):261–281
- Eleştirel kent teorisi bkz. 2018;28(2):102–106
- Erdek-Yukarıyapıcı bkz. 2018;(Ek 1):52–72
- Finansallaşma bkz. 2018;28(2):143–153
- Gecekondu bkz. 2018;28(1):76–89
- Gelişmişlik düzeyi bkz. 2018;28(1):22–39
- Gösterge-değişken bkz. 2018;28(1):22–39
- Güvenlikli site bkz. 2018;28(3):348–365
- Havza planlama bkz. 2018;(Ek 1):118–128
- İklim değişikliği bkz. 2018;28(1):6–11
- İl çevre düzeni planı bkz. 2018;(Ek 1):91–104
- İmalat sanayi bkz. 2018;28(2):116–126
- İpotekli konut kredileri bkz. 2018;28(2):143–153
- İstanbul
bkz. 2018;28(1):76–89
bkz. 2018;28(2):171–178
- İzmir'de yerel seçim coğrafyası bkz. 2018;28(1):56–75
- Kadıköy
bkz. 2018;28(2):127–142
bkz. 2018;28(3):315–327
- Kadifekale bkz. 2018;28(2):201–217
- Kalkınma bkz. 2018;28(3):261–281
- Kamusal
alan bkz. 2018;28(2):127–142
mekân bkz. 2018;28(2):127–142
- Kamusallık bkz. 2018;28(2):127–142
- Karma arazi kullanımı bkz. 2018;28(3):328–347
- Katılım bkz. 2018;(Ek 1):91–104
- Kent
hakkı bkz. 2018;28(1):76–89
planlama bkz. 2018;28(1):6–11
- Kentleşme baskısı bkz. 2018;(Ek 1):139–151
- Kentleşme bkz. 2018;(Ek 1):73–90
- Kentsel
altyapı bkz. 2018;28(1):6–11
dönüşüm bkz. 2018;28(1):56–75
dönüşüm bkz. 2018;28(1):76–89
dönüşüm bkz. 2018;28(2):201–217
mekan bkz. 2018;28(2):236–251
tarım bkz. 2018;(Ek 1):25–41
tasarım Küresel Konumlandırma Sistemi (KKS) bkz. 2018;28(2):236–251
yayımla bkz. 2018;(Ek 1):105–117
- Kır-kent ilişkisi bkz. 2018;(Ek 1):73–90
- Kırsal
alan bkz. 2018;(Ek 1):105–117
alanlar bkz. 2018;(Ek 1):15–24
bölge bkz. 2018;(Ek 1):42–51
planlama bkz. 2018;(Ek 1):1–14
planlama bkz. 2018;(Ek 1):52–72
- Komşuluk birimi tasarımı bkz. 2018;28(3):328–347
- Konut politikası bkz. 2018;28(2):143–153
- Korkuya neden olan koşullar bkz. 2018;28(3):315–327
- Köy bkz. 2018;28(3):261–281

- Köy
 enstitüsü bkz. 2018;28(3):261-281
 tasarım rehberi bkz. 2018;(Ek 1):1-14
 tasarım rehberi bkz. 2018;(Ek 1):52-72
- Kültürel peyzaj bkz. 2018;28(1):40-55
- Kümelenme
 bkz. 2018;28(1):12-21
 bkz. 2018;28(2):116-126
- Küre-Ersizlerdere bkz. 2018;(Ek 1):1-14
- Küreselleşme bkz. 2018;28(2):154-170
- Lefebvre bkz. 2018;28(3):302-314
- Limitli soylulaştırma bkz. 2018;28(2):102-106
- Lokasyon katsayısı bkz. 2018;28(2):116-126
- Mahalle
 bkz. 2018;(Ek 1):91-104
 bkz. 2018;28(1):76-89
 bkz. 2018;28(3):348-365
- Mahalle muhtarları bkz. 2018;(Ek 1):91-104
- Mekân teorisi bkz. 2018;28(3):302-314
- Mekânın üretimi bkz. 2018;28(3):302-314
- Mekânsal
 gelişme bkz. 2018;(Ek 1):105-117
 ölçütler bkz. 2018;28(3):315-327
 üçlü bkz. 2018;28(3):302-314
- Mersin bkz. 2018;(Ek 1):91-104
- Metropoliten çeper bkz. 2018;(Ek 1):139-151
- Muğla Ovası bkz. 2018;(Ek 1):25-41
- Neoliberal kentleşme bkz. 2018;28(2):201-217
- NUTS-4 bkz. 2018;28(2):116-126
- Nüfus analizi bkz. 2018;28(2):171-178
- Orta ölçekli kentler bkz. 2018;(Ek 1):73-90
- Otomotiv endüstrisi bkz. 2018;28(1):12-21
- Özel proje alanları bkz. 2018;(Ek 1):25-41
- Perçin etkisi bkz. 2018;28(1):12-21
- Peyzaj
 kalitesi bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 planlama bkz. 2018;(Ek 1):118-128
- Planlama
 bkz. 2018;28(2):171-178
- bkz. 2018;28(3):261-281
- Planlama kararları bkz. 2018;28(3):328-347
- Rehberli gezi bkz. 2018;28(1):40-55
- Risk algısı bkz. 2018;28(3):315-327
- Risk bkz. 2018;28(2):218-235
- Rüzgar
 enerjisi bkz. 2018;(Ek 1):15-24
 çatışması bkz. 2018;(Ek 1):15-24
- Saçaklanma bkz. 2018;(Ek 1):139-151
- Sınıflama-sıralama-seçme bkz. 2018;28(1):22-39
- Sokak bkz. 2018;28(3):348-365
- Sosyo-ekonomik göstergeler bkz. 2018;28(1):22-39
- Soylulaşma bkz. 2018;28(2):154-170
- Soylulaştırma bkz. 2018;28(2):102-106
- Sözlü tarih bkz. 2018;28(2):201-217
- Suç korkusu bkz. 2018;28(3):315-327
- Sürdürülebilirlik bkz. 2018;28(1):6-11
- Taksim Gezi Parkı bkz. 2018;28(3):302-314
- Tarım alanları bkz. 2018;(Ek 1):25-41
- Tarihi
 alan yönetimi bkz. 2018;28(3):282-301
 peyzaj değerlendirmesi bkz. 2018;28(1):40-55
- Tiyatro bkz. 2018;28(2):127-142
- Ulaşım uyumlu planlama politikaları bkz. 2018;28(2):107-115
- Uzundere bkz. 2018;28(2):201-217
- Üretim zincirleri bkz. 2018;28(1):12-21
- Yapılı çevre bkz. 2018;28(3):328-347
- Yavaşlık hareketi bkz. 2018;28(2):91-101
- Yeni bölgecilik bkz. 2018;(Ek 1):42-51
- Yerel
 planlama bkz. 2018;28(2):91-101
 siyaset bkz. 2018;28(1):56-75
 yetenekler bkz. 2018;(Ek 1):42-51
 yönetim bkz. 2018;28(2):91-101
- Yerinden edilme bkz. 2018;28(2):154-170
- Yoğunluk bkz. 2018;28(3):328-347
- Yozgat bkz. 2018;28(2):116-126
- Yusufeli bkz. 2018;28(2):218-235
- Zorunlu yeniden yerleştirme bkz. 2018;28(2):218-235

Planlama Dergisi 2018 Yılı Yazar Dizini

- Akgün Y bkz. 2018;28(2):179-200
 Aksümer G bkz. 2018;(Ek 1):52-72
 Aksümer G bkz. 2018;28(1):76-89
 Altınörs Çırak A bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Alver Y bkz. 2018;28(2):107-115
 Aslan AS bkz. 2018;28(2):143-153
 Atatanır L bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Aydın G bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Başaran Uysal A bkz. 2018;(Ek 1):105-117
 Bengü D bkz. 2018;28(2):127-142
 Berkmen H bkz. 2018;(Ek 1):91-104
 Beyazlı D bkz. 2018;28(1):22-39
 Can MC bkz. 2018;28(2):91-101
 Çavuş CZ bkz. 2018;(Ek 1):105-117
 Çınar AK bkz. 2018;28(1):56-75
 Çınar AK bkz. 2018;28(2):179-200
 Çilingir T bkz. 2018;(Ek 1):139-151
 Çolpan Erkan N bkz. 2018;28(3):315-327
 Çubukçu E bkz. 2018;28(2):236-251
 Dedeoğlu Özkan S bkz. 2018;28(1):22-39
 Demir Z bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 Dinçer İ bkz. 2018;28(2):143-153
 Duvarcı Y bkz. 2018;28(2):107-115
 Ekşioğlu Çetintahra G bkz. 2018;28(2):236-251
 Erbaş AE bkz. 2018;28(2):127-142
 Erbey E bkz. 2018;28(3):282-301
 Erduran Nemutlu F bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Ergen B bkz. 2018;28(2):116-126
 Erkan GH bkz. 2018;28(1):1-5
 Erkan GH bkz. 2018;28(2):218-235
 Evren Y bkz. 2018;28(1):12-21
 Göksu AE bkz. 2018;28(2):201-217
 Gül M bkz. 2018;(Ek 1):1-14
 Gültekin P bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 Günay Z bkz. 2018;28(2):102-106
 Gündüz S bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 Gürkan Kaya L bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 İnceköse Ü bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Kap Yücel SD bkz. 2018;(Ek 1):1-14
 Kap Yücel SD bkz. 2018;(Ek 1):52-72
 Kap Yücel SD bkz. 2018;28(1):40-55
 Karakayacı Ö bkz. 2018;(Ek 1):42-51
 Keleş R bkz. 2018;28(3):328-347
 Kılıç EM bkz. 2018;28(2):201-217
 Kıral ÖH bkz. 2018;28(3):253-260
 Kızıldere D bkz. 2018;28(2):102-106
 Kut Görgün E bkz. 2018;(Ek 1):139-151
 Küçükali UF bkz. 2018;28(2):171-178
 Maral H bkz. 2018;28(2):179-200
 Mercanoğlu C bkz. 2018;28(3):261-281
 Müderrisoğlu H bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 Oğuz MÖ bkz. 2018;28(2):116-126
 Olgun Çalışkan Ç bkz. 2018;(Ek 1):1-14
 Olgun Çalışkan Ç bkz. 2018;(Ek 1):73-90
 Olgun İ bkz. 2018;(Ek 1):1-14
 Ögdül H bkz. 2018;(Ek 1):1-14
 Ögdül H bkz. 2018;(Ek 1):52-72
 Öktem Ünsal B bkz. 2018;(Ek 1):52-72
 Özçam Z bkz. 2018;(Ek 1):15-24
 Özmen A bkz. 2018;28(2):91-101
 Penpecioğlu M bkz. 2018;28(1):56-75
 Sakarya A bkz. 2018;28(1):12-21
 Salt E bkz. 2018;28(1):40-55
 Sevin B bkz. 2018;28(3):315-327
 Silaydın Aydın B bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Şahin SZ bkz. 2018;28(1):6-11
 Şimşek G bkz. 2018;28(3):261-281
 Tandoğan O bkz. 2018;28(3):348-365
 Tezer A bkz. 2018;(Ek 1):73-90
 Turgut S bkz. 2018;(Ek 1):91-104
 Tüdeş Ş bkz. 2018;28(3):328-347
 Türk E bkz. 2018;28(2):218-235
 Türkün A bkz. 2018;28(2):154-170
 Uzgören G bkz. 2018;28(2):154-170
 Uzun O bkz. 2018;(Ek 1):118-128
 Yavan N bkz. 2018;28(3):302-314
 Yavuz Kumlu KB bkz. 2018;28(3):328-347
 Yener S bkz. 2018;28(3):253-260
 Yorulmaz A bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Yörür N bkz. 2018;(Ek 1):25-41
 Yurdadön Aslan P bkz. 2018;28(3):302-314
 Yücel H bkz. 2018;28(1):76-89

Teşekkür

Planlama Dergisi'nin 2018 yılında basılan 28. Cilt 1, 2, 3 ve Ek-1 sayılarında yayımlanmak üzere gönderilen yayınların değerlendirme sürecinde katkıları bulunan ve aşağıda isimleri belirtilen hakemlere Yayın Kurulu adına teşekkür ederiz.

Mehmet Rifat Akbulut
 Aliye Ahu Akgün
 Müslüm Akıncı
 Figen Akpınar
 Esin Özlem Aktuğlu Aktan
 Filiz Alkan Meşhur
 Ayşegül Altınörs Çırak
 Bilge Armatlı Koroğlu
 Dilek Beyazlı
 Ömer Bilen
 Olgu Çalışkan
 Kübra Çamur
 Tolga Çilingir
 Nilgün Çolpan Erkan
 Çiğdem Çiftçi Ulusoy
 Kemal Mert Çubukçu
 Erol Demir
 Evrim Demir Mishchenko
 Meriç Demir Kahraman
 Bülent Duru
 Yeşeren Eliçin
 Adem Erdem Erbaş

Bariş Ergen
 Gökhan Hüseyin Erkan
 Haluk Eyidoğan
 Yiğit Evren
 Ferhan Gezici Kortan
 Pelin Pınar Giritlioğlu
 Şebnem Gökçen
 Nilgün Görür Tamer
 Ozan Hovardaoğlu
 Tolga İslam
 Ruşen Keleş
 Ebru Kerimoğlu
 Hüseyin Çağatay Keskinok
 Nilgün Kiper
 Ersan Koç
 Seda Kundak
 Ufuk Fatih Küçükali
 Eren Kürkçüoğlu
 Melis Oğuz
 Senay Oğuztimur
 Hürriyet Öğdül
 Binnur Öktem

Semahat Özdemir
 Elif Örnek Özden
 Mehmet Penpecioglu
 Savaş Zafer Şahin
 Ebru Seçkin
 Ervin Sezgin
 Mustafa Oğuz Sinemillioğlu
 Betül Şengezer
 Müzeyyen Anıl Şenyel
 Hidayet Taga
 Mehmet Topçu
 Sırma Turgut
 Handan Türkoğlu
 Fahriye Gül Tüzün
 Tolga Ünlü
 Sibel Yardımcı
 Murat Cemal Yalçınan
 Ali Cenap Yoloğlu
 Ceyhan Yücel
 Nuran Zeren Gülersoy
 Fikret Zorlu